

ప్రతాపరుద్రయ నాటకము

ప్రతాపరుద్రయ నాటకము
సటిప్పణము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి కృతము

ప్రమముద్రణము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ ప్రింట్స్

4. వట్టికేశ్వరగుడిసందు, మన్నడి,

జి. టి. మురారావు.

1945

All Rights Reserved.

No. 1-8-0

శ్రీ

ప్రతాపరుద్రీయమను నీ నాటకము
మదీయగ్రంథములందు సమాదరమువహించి నన్ను పలమాలు సత్కరించిన

విద్యభ్యుక్తాండకులకు సుకవిమిత్రులకు

శ్రీమద్వేంకటగిరి సింహాసనాధీశ్వరులకు

మహారాజా సర్ వెలుగోటి

శ్రీ రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్ర

బహద్దర్ కె సి. ఐ. ఇ.

పంచహజారి మన్నబ్దార్ వారికి

మదీయకృతజ్ఞతాసూచకముగా ఆంకితము గావింపబడినట్టిది.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

నాటకకథాసంగ్రహము.

I. ప్రతాపరుద్ర మహారాజు ఓరుగల్లు నిజరాజధానిగా త్రిలింగ దేశము నేలుచుండెను. అతని నుండి యుగంధరుండు రామేశ్వరయాత్ర పోయి యుండెను. మంత్రి తమ్ముండు జనార్దనుండు రాజ్యము విచారించుచుండెను. ప్రతాపరుద్రుండు వేటకుఁ బోయి యుండెను. అట్టి సమయములో ఢిల్లీ సుల్తాను సర్వసేనాపతి వలీఖానుండు, త్రిలింగరాజ్యముమీఁదికి లక్షదండుతో వచ్చి ఓరుగంటి దాఁపున విడిసి. సఖ్యముకై వచ్చినవానివలె నభినయించుచు జనార్దనమంత్రిని దూఱి, తాను ఢిల్లీ సుల్తానుకడనుండి రాయబారము తెచ్చి నట్లును, ఢిల్లీ రాజ్యము మీఁదికి ఆవుగానిస్తాను సుల్తాను దండెత్తి వచ్చుచున్నట్లును, ప్రతాపరుద్ర మహారాజు దండు నడపుకొనివచ్చి ఢిల్లీ సుల్తానునకు సాహాయ్యపడవలయునని సుల్తాను ప్రార్థించుచున్నాడనియు, తెలిపెను. తురక ఈ వ్యాజమున రాజును గొనిపోవటకును భయదు సేయుటకును పిమ్మట హులువుగా త్రిలింగదేశమును వట్టుటకును యత్నించుచున్నాడని జనార్దనమంత్రి యూహించి, తానును పైకి సఖ్యమునే అభినయించుచు, నగరమున రాజు లేడనియు రాఁగానే దర్బన మిప్పించెద ననియు చెప్పెను. కొందఱు చాకళ్లను కొందఱు మంగళ్లను తమకు నొకరికి పంపు మని ఐలీఖానుండు జనార్దనుని వేడెను. తురక వేగులను నొకరులను కోరినాఁ డని తలఁచి జనార్దనుండు తన వేగులను చాకళ్లుగా మంగళ్లుగా పంపెను. పిమ్మట తనయన్నగారిని రప్పించుటకై బేగీరావులపా పంపెను వేటలో నున్నరాజునకు వెంటనే రాజధానికి రమ్మనియు తురకలు దండెత్తి వచ్చియున్నారనియు జాబు పంపెను. తురకలను స్వదేశమునకు పాఠిపోసియక ఇచటనే తెగటార్చువాడై జనార్దనుండు నది దాటు సాధనములను యానపాత్రములను వగులగొట్టి పాఠివేయవలసిన దని గోదావరిచేవు లన్నిటికిఁ బంపెను. రాజునుబోలిన చాకలి యొకండు పరమ మూఢుండు నగరమున నుండఁగా, వాఁ డీసమయమున సెందులకేసి పనికివచ్చు

నని వానిని తనయింట చుంచుకొనెను. త్రిలింగరాజ్య సర్వసేనాపతిని బేతాళ
రాయని రప్పించి సన్నాహమున నుండ నాజ్ఞాపించెను.

II. పిమ్మట వలీఖాను తన క్రిందిసర్దార్లతో మంత్రాలోచన చేయు
చుండగా ఆ సభలోనికి చెకుముకేశాస్త్రి యనునశ్రీమంత్రి జనార్దనుని సహాధ్యాయి
తత్ప్రేరణచే బోయి తాను జోన్మూడనియు, పేరు యమధర్మరాజజ్యోతి
షికుండనియు, తాను రాజద్వేషి యనియు, వారియాశ్రయముచే ఢిల్లీనుల్లా
నును దర్శించి ఆతనితోద్వాటున ఈరాజును సాధింప సభిలషించియున్నా
డనియు, తెలిపి, వారిని నమ్మించి వారితో సఖ్యముచేసికొని వారివలన తురక
దుస్తు బహుమతి నొంది వెడలిపోయెను. తురకలు పీరుగల్లు పట్టట యసాధ్య
మని తెలిసికొనిరి. వలీఖాను కడమ సర్దారులను ఆక్కడనే నిలిపి తాను రాజును
పట్టంగోరి అడవికి బోయెను.

III. రాజు వేటలో నొంటిం బిక్కి, బడలి, గోదావరి దక్షిణతీర
మున అడవిముఖమున నొకచెట్టుక్రింద నిద్రించుచుండెను. వలీఖానుని సిపా
యీలు ఆతనింగని రాజని గ్రహించి వలీకి తెలిపి ఆతనియాజ్ఞచే నతనిని
నిద్రలోనే ఖయిదుచేసి, మేల్కొనగా, సవారిలోనుంచి గోదావరప్రభు కొని
పోయిరి. నదిలో ఆసవయమున కొన్నియోడలు మంత్రియాజ్ఞ యందనివి
పోవుచుండగా వానిలో నెక్కి యీతురకలు గోదావరి దాటుచుండిరి. దీని
నెల్ల విద్యానాథుండనుమహాకవి యొకఁడు దూరమున గని, హిందూప్రభు
వును తురకలు గొనిపోవుచున్నట్లుహించి నిజ మెఱుంగంగోరి నీటఁబడి.
మొసలి తరిమి నట్లభియించుచు పీడలకడకు ఈదివచ్చి ప్రవేశమొంది,
రాజుం గనెను. రాజుడుగంగా తాను ప్రతాపరుద్రునిమీఁద గ్రంథముచేసి
నట్లును పీరుగంటిలో రాజు లేనందున రాజదర్శనము కానట్లును తెలిపెను.
మఱియెవరికైన నంకితముచేసి బహుమతి పొందరాదా యని రాజుడుగంగా
'అంతటను వానినే కగులవేసితి' ననెను. రాజు శ్లోకములు జదివించి విని సంత
సించి తన మొహరుంగరమును విద్యానాథుని కిచ్చెను. దానివలన విద్యానాథుం

డిజనిని ప్రతాపరుద్రునిగా నెఱిగి 'ఈ యంగరమును మరల నీచేల పీరుఁ గంటి సింహాసనమున నేనుంచెదను.' అని ప్రతిజ్ఞ చేసి వెడలిపోయెను.

IV. అంతలో యంగంధరుఁడు పీరుఁగంటికి వచ్చెను. మంత్రిసభ. రాజును గనిన మఱువాఁడే కవి నానామాయోపాయములచే అంచెల మీఁద ఓరుగల్లు చేరి యంగంధరుని దగ్గించి తేని వృత్తాంతము తెలిపెను. యంగంధరుఁడు ఇతనిని తనసభ్యులకు జోస్యునిగా తెలిపి, రాజు వేటలో గాయపడి బెడదపూడిలో రామాపథానులయింట నున్నట్లు ఇతనిచే జోస్యుఁడు చెప్పించి, ఆయన మే గలదిగా ఒకజాబు రాజునొద్దనుండి వచ్చినట్లు గా కల్పించి రప్పించి, రాజును తెచ్చుటకు జనార్దనుని నియమించి, విద్యానాథుని తమతో నొక మంత్రిని జేసి, సభ చాలించెను. పిమ్మట ఏకాంతమున, విద్యానాథ జనార్దనులకు 'రాజు లేడన్న రాజ్యము నిలువదు, చాకలిని పేరిగానిని రోగిరాజుగా చేసి కోటకు తెండు.' అని బోధించెను. అట్లే విద్యానాథుఁడు పేరిగానికి 'నీవు రాజు వగుదు' పని జోస్యుఁడుచెప్పి, ఆరాత్రి వానిని బెడదపూడికి కొని పోయెను.

V. మఱువాఁడు జనార్దనుఁడు విద్యానాథుఁడును వాసిని రోగిరాజు నుగా వేషము చేసి తెచ్చి కోటలో వెలుగగా నొకమహిళలో నుంచిరి. పంటనే తురకశిబిరములో నద్దరు ఖుస్రూఖానుఁడు రాజు వచ్చె నని చారులవలన నెఱిగి పరితపించుచుండెను; వానికడకు వలీఖానుని హక్కారా వచ్చి 'రాజును వలీఖాను ఖయిదుచేసి ధిల్లీకి కొనిపోయె' నని తెలిపెను. ఖుస్రూ సందేహపడి చెకుముకికాస్త్రీని (యమధర్మ రాజ జోస్యులను) జోస్య మడుగఁగా, రా జను కొని చాకలిపేరిగానిని వలీఖాను పట్టుకొనిపోయె నని అతఁడు జోస్యుఁడుగా చెప్పెను. ఆసమయమున యంగంధరునికడనుండి దుబాసి వచ్చి ఖుస్రూతో, తక్షణము యుద్ధమునకు సిద్ధపడు మని రాజాజ్ఞగా చెప్పిపోయెను. ఖుస్రూ ఈ గంధరగోళములో ఏమియు తోడక, తా నింతకాలము కోటను పట్టక యుద్ధమున నుండున తన కార్య మిట్లు చెడినదని తలచినవాడై తన యుద్ధోద్ద్యమము

లకు ప్రతిఘటిల్లుచుండిన తన క్రిందిసద్దార్థను ముస్తఫా ఫిరోజులను చంపఁ దర
రెను. బేతాళరావు తురకదండును ఇరుప్రక్కలం బొదివి నాశముచేసెను.
యుగంధరుఁడు తురకలకు చాకలిని పట్టి యిచ్చె నని నగరమెల్ల కింపదంతి
కలిగెను. అది విని పేరిగానిపెండ్లాము ఎల్లి యుగంధరునికడకు వచ్చి మొట్టి
పెట్టుకోఁగా, మంత్రి, 'మేము వానిని తెప్పించి నీ కిచ్చెదము పొమ్ము,' అని
దానికి చెప్పి ధనమిచ్చి సమాధానపెట్టి పంపివేసెను. అంతఃపురములో రాణి
యు రాజుతల్లి ముప్పుడప్పుయు రాజును చూడవచ్చిరి. విద్యానాథ జనార్ద
నులు కూడదని యాటంకపఱచిరి. వారిని లక్ష్యపెట్టక, రాణి చూడకమాన నని
హఠము చేయఁగా యుగంధరుఁడు పోయి 'రాజును తురక ఖయిదు చేసి ఢిల్లీకి
కొనిపోయె' నని ముప్పుడప్పుతో చెప్పి, ఏడునెలల పదిదినములలో తెచ్చి
తాను ఆప్పగించువాఁడని ప్రతిజ్ఞ వేసి, వారిని పంపిచేసి, రాజ్యమును విద్యా
నాథ జనార్దనులకు ఆప్పగించి, తాను ఎవరికిని తెలుపక ఎచటితో పోయెను.

VI. విద్యానాథ జనార్దనులు పేరిగానికి శబ్దశుద్ధియు రాచకీమయు
కొంతకాలము నేర్పిరి. నవీనులయెదుట వాఁడెట్లు వ్యవహరించునో చూడఁగోరి
తమలో తామే సంగీతగాంధ్రుగాను కవులుగాను వచ్చి దర్శనము చేసిరి. సభ
జరిగినది. పేరిగాఁడు మంత్రులబోధన మఱచి చాకలిగానే ప్రవ్రువించి రసా
భాసము చేసెను. అంతట మంత్రులు వాని యాకారమునుమాత్రము దూరస్థల
ముల నుపయోగింపను, అగంతుకులను రాజదర్శనాపేక్షలను తామే పరితోష
పెట్టి పంపను, నిశ్చయించుకొనిరి.

VII. ఢిల్లీలో చెకుముకికాస్త్రి యుగంధరాజుచే వలీఖానుతో కుట్ర
యొకటి సాగించెను. ఆకుట్రకు పర్యవసాయ మేమన, ఢిల్లీసుల్తానును ఐదేర్ల
నందఱును యమునలోనికి రాబోవు నొకానొక వర్తకుని యొడలానికి చేర్చి,
అచట వారి నందఱును సంహరించి వలీఖాను సుల్తాను అగుటయు, వెంటనే
చెకుముకికాస్త్రిని ఓరుగంటికి పాదుషాను చేయుటయు. కుట్ర సిద్ధపడినది.
నాటికి మూఁడు మాసములనుండి ఢిల్లీపీఠులలో 'ఢిల్లీ సుల్తాన్ పట్టుకపోతాక్'

అని ఒక వెళ్లివాడు అతడు తిరుగుచుండెను. వాడు వెళ్లియో కాండో కనిపట్టుడని సుల్తాను ప్రభువులు చారులను నియమించిరి. చారులు వానిని పరికించుచుండిరి. చెకుముకిశాస్త్రి కుట్రప్రకారము కార్యము సాధించుటకై ప్రతాపరుద్రుని యాభరణములను అతని గుఱ్ఱము నాభరణములను వలీఖాను వలన వర్తకులకు లంచముగాఁగొని, అవి నిండియున్న పెట్టెను ఒక జవానుచేత నెత్తించుకొని వెళ్లివానికనులయెదుటి వీధిలో పోయెను. ఖుస్రాఖాన్ ఓగుఁ గంటియుద్ధమునుండి పరారియై వచ్చినవాడు వలీఖానును చూడఁబోవుచు రస్తాలో వెళ్లివానిని పిల్చి నిదానించి కని పోయెను. వెళ్లివాడు తనకు శిష్యుఁ డుగా ఆడుచున్న యొకనిని (తనకుమారునే) ఖుస్రావెంట చారునిఁగాఁబంపెను. ఖుస్రా వలీని కనెను. చాకరిని తెచ్చితి వనెను. ఆమాట సుల్తానుతో చెప్పినని వెఱచి వలీ వానిని సికారి రచ్చని యమునయొడ్డున శ్మశానముకడకుఁ గొని పోయి అచట తలఁగొట్టి తలకాయను గట్టువెంటి పాఁతి, మొండెమును రాయి కట్టి యమునలో వైచెను. శిష్యుఁడు కని పోయి అది యెల్లను వెళ్లి వానికి 'తాటికాయ' పాటగా తెలిపెను. ఆ కళేబరమును తెచ్చి తలను అదికి దాచియుంపను పిచ్చట పిశాచముగా నుపయోగింపను చెకుముకిశాస్త్రికి తన యాజ్ఞ తెలుపు మని వెళ్లివాడు పాటగానే శిష్యునికి సూచనచేసెను. పిచ్చట వెళ్లి యేకాకిగా యమునాతీరమున శ్మశానమునకుఁ బోయి పంటచేసికొనెను. చారులు చెట్లపైనుండి వాని కగపడకయే పరికించుచుండిరి. 'వెళ్లివానికి ఆవునింత వచ్చెను. దానివలన వెళ్లివాడు శంకించి అట నెవరో చారులు తన్ను పరికించుచున్నారని యూహించి, 'గుడగుడకల్బం కుండకు నప్పం' అని అన్నపుఁ గుండ పగులఁగొట్టి, తిండిలేకయే, మరల అతడు చొరిలోనికి వెడలెను. అది గని చారులు వెళ్లియే అని నిశ్చయముచేసికొని, చెట్లు దుమికి, పోయి (సుల్తాను ప్రభువులకు అట్లే తెలిపిరి.)

VIII. సుల్తానుదర్బనమునకు కోమట్లు ఓడవర్తకులు వచ్చి, గొప్ప నజరు లుంచి 'ఓడలలో అపారముగా వింతసరకులు మణిమయములు ఉన్నవి.

ఇవనికి లేచుటకు 'రెండుమాండ్రుమానములు పట్టును, సుల్తానువారు ఓడలకే వచ్చి వానిం గని కొనవలయును.' అని తెలుపుకొనిరి. అంగీకరించి, వెలులతీర్చుటకు ప్రతాపరుద్రుని ఖైదు విడిపించి రప్పించి సుల్తాను, వజీర్లు, అందఱును ఓడలకుఁ బోయిరి. దారిలో వెట్టివాఁడును 'థిల్లీసుల్తాన్ పట్టుకపోతాన్', ఇదుగో ఇప్పుడే పట్టుకపోతాన్.' అని అఱచుచు కలిసి కొనెను. వినోదార్థము సుల్తాను వానినిగూడ తోడ్కొనిపోయెను. ఓడలలో వర్తకులు సుల్తానునకు వినోదములు సలుపుచు ప్రోద్బలించుచు, రాత్రి భోజనమునకు అందఱును అచటనే నిలిపి, భోజనానంతరము వారియెదుట సుల్తానువారి త్రిలింగవిజయమును నాటక మాడించిరి. అందులో పల్లీఖాను చాకలిని పట్టితెచ్చి రాజుని తెలుపుటయు, ఖుస్రూఖానును చంపుటయు, ఖుస్రూ కళేబరముచేతనే పలికించిరి. ప్రకృతము పల్లీఖాను చేయుచున్నకుట్రనుకూడ వెల్లడిచేసిరి. సుల్తాను అగ్రహ పరవశుడై పల్లీఖానును తానిపక్షము పజీర్లను అందఱును సంహారముచేయించి యమునలో పోయించెను. వర్తకులు పల్లీఖాను తలనుతెచ్చి దాచిరి. హత శేషులు సుల్తాను, ఇరువురు పజీర్లు, ఇరువురు జవానులు, ఓడలోనే నిద్రించిరి. వారిని నిద్రలో ఖైదుచేయించి వెట్టివాఁడును (యుగంధరుఁడును) రాజును మంగళ వేషములు ధరించిరి. (ఓడలు తెల్ల వాఱునప్పటికి కాళి చేరెను.)

IX. రాణి గౌరీపూజ చేయుచున్నది. బ్రాహ్మణ సత్కారము. ప్రతాపరుద్రుని నగరప్రవేశ పూహము: రాజసురత్రాణులు అప్పగజపుష్పకమున, ఖుస్రూ కళేబరము బండిలో, పల్లీశల గడవించెద. విద్యాధరమిథునము గౌర్యాజ్ఞచే ఆకాశయానమున వచ్చి ఆవిధవమెల్లఁ గని గౌరికి నివేదింపఁబోయెను. యుగంధరుఁడు రాజును గొనిపోయి ముమ్మడమ్మకు అప్పగించెను. రాణి యుగంధరునిపాదములను పువ్వులతోను ముత్తెములతోను పూజించినది. పేరిగానిని చాకలిపరివారముతో ఎల్లికడకు ఇంటికి పంపిరి. పేరిగాఁడు త్రాగి కై పెక్కి, 'దూడపేడ బ్రీపేడ లేక కూడుతిన,' నని యిల్లు వెడలి పాటిపోయెను. వానికి వెట్టి యెత్తిన దని తలంచి యెల్లిపోయి మంత్రితో మొట్టపెట్టుకొనెను.

మంత్రి, 'ఎనిమిదవనాడు రాజసభలో చెప్పకొచ్చు'ని ఎల్లకే ఆజ్ఞాపించి, (పేరని వెదకించి పహారాలో నుంపించెను).

X. రాజసభ. అన్నమరాజు కటకబల్లహునిఁ గూల్చి మహాధనము లేచ్చెను. అవర్తకులును వచ్చిరి, ముప్పుడప్పు యుగంధరునికి వీరభిరుదాంకిత మైన హార మొకటి పంపెను. దానిని సభలో రాజు ఆతనిమెడలో వైచెను. సుల్తానును వీడ్కొనిరి. రాజు ఎల్లపిర్యాదు విని, పేరని చాకలిదొరను, ఎల్లని చాకలిదొరసానిని, చేసి, వారికి గొప్పజీవనములు ఇచ్చెను. రాజు విద్యా నాథునిఁ గని గౌరవించి ప్రతాపరుద్రీయకృతిని గ్రహించి 'అంతట వానినే తగులవేసితి నంటిరి గదా' యనెను. 'మీ పేరు ప్రతిష్ఠకమునను తగిలియున్నదో లేదో చూచుకొనుడు' అని కవి యుత్తరముచెప్పెను. అసమయస్ఫూర్తికి ప్రభువు సంతోషించెను. రాజకార్యసాధకులకు గొప్పసత్కారములు.

నాటకపాత్రములు.

పురుషులు.

సూత్రధారుడు—ప్రస్తావన.

జనార్దనుడు (యుగంధరునితమ్ముడు.) I, IV, V-6, VI, X.

మంత్రి ప్రతీహరుడు. ... I, IV, V-4, VI.

వలీఖానుడు (ధీలీల్తాను సర్వసేనాధిపతి.) I, II, III-2, VII-1, VIII.

విశ్వాసరావు (రాజమంత్రి శిరస్తా) ... I, IV, X.

జేతాళరావు (ప్రతాపరుద్రుని సర్వసేనాపతి.) ... I, IV, X.

10 వేగులు (5 చాకట్లగాను, 5 మంగట్లగాను), దళాయతు, వలీ శిరస్తా. I. చెకుముకిశాస్త్రి, II, IV, V-1, 2, 3, 4, VI, VII-1; 2, VIII-5, X.

ఖుస్రాఖాన్ (వలీఖానుని క్రిందసర్దారుడు) II, V-1, VII-2.

ముస్తఫాఖాన్, ఫిరోజ్ ఖాన్ (ఖుస్రాఖానుక్రిందిసర్దార్లు.) II.

తుర్కదేరాకడ దొవారికుడు. ... II, V-1.

11 తుర్క సిపాయీలు. ... III-2, 3, 4, 6.

ప్రతాపరుద్రుడు (త్రలింగదేశ మహారాజు) III-2, 3, 5, VIII. IX-4, X.

6 వడవ వాండ్లు. ... III-3, 4, 6, VII-3.

వడవనాడు (బాలుడు.) ... III-3, 4, 6.

విద్యానాథుడు (కవి) III-4, 5, 6, 7, IV, V-6, VI, X.

* గుఱ్ఱము (ప్రతాపరుద్రునిది.) ... III-2.

యుగంధరుడు. IV, V-4, 5, 6, VII-2, 3, VIII-2, 3, 4, 5, IX-4, X.

- విజయరామరెడ్డి గారు. నారాయణరాజు గారు (జమిందార్లు.) IV. X.
- 3 ఉద్యోగస్థులు. IX.
- పేరిగాడు (ఒక చాకలి.) IV, VI, IX-5, 6, X.
- శురక సిపాయి, హర్కారా, దుబాసి. V-1.
- 2 రాతులు, పడవలు. V-4.
- బాలుడు (ప్రతాపరుద్రుని కుమారుడు.) ... V-6, IX-4, X.
- 2 పహరా జవానులు (ప్రతాపరుద్రుని నగరిలో.) V-6.
- అనుమడు, పులిగాడు, వైణికుడు. VI.
- మార్గంగికుడు. VI. VIII-4.
- మోర్సింగువాడు. VI. VII-2.
- 4 వేగు సిపాయిలు, వలీ నౌకరు, వర్తకుడు, 3 ద్రవ్వలు, 3 శిష్యులు.
VII-2.
- ఫిల్లీ సుల్తాన్, పెద్దనెట్టి, 2 వర్తకులు, 2 వజీర్లు. VIII, X.
- 4 సుల్తాన్ జవానులు, 6 వజీర్లు. VIII.
- 10 సిపాయి పాత్రములు, వలీపాత్రము. ... VIII-5.
- దొవారికుడు (సుల్తానువాసి.) VIII-1.
- పురోహితుడు, తత్సత్త్వండు, అవధానులు, సోమయాజులు, చయనులు.
IX-1.
- 5 సంభాషనీయ బ్రాహ్మణులు. IX-1.
- 1 చాటింపువాడు. IX-2.
- విద్యాధరుడు. IX-2, 3.
- 10 చాకళ్లు (పేరిగాసి పరివారము.) ... IX-5, 6.
- అన్నమరాజు, నరసింహరాయలు, కంచుకి, అగ్రహారస్థుడు X.
- 4 అంగరక్షకులు, ప్రతీహారుడు. ... X.

స్త్రీలు.

నటి... ప్రస్తావన, VI, X; నటిచతుష్టయము, 3 ఛత్రధారిణులు. VIII-4.

3 చేటికలు—III-1. చేటి - V-4 ; 2. చేటికలు - V-6; 4

చేటికలు - IX-1.

ఎల్లి (పేరిగాని పెండ్లాము.) ... V-4, IX-6, X,

శర్వాణి (ప్రతాపరుద్రుని రాణి.) ... V-6, IX-1. 4.

ముచ్చడమ్మ (ప్రతాపరుద్రుని తల్లి.) ... V-6, IX-4.

భాగ్యకాలిని ... VII-2.

6 చామరగ్రాహిణులు VIII-4; 2 చామర... VIII-5, 2 చామర. X.

5 ముత్తయిదువులు, పురోహితభార్య, జగదంబిక, సోమిదేవిమ్మ. IX-1.

విధ్యాధరి. ... X-2, 3.

చాకలిముసలిసువాసిని ... IX-6.

హెచ్చరిక:—పాత్రసంఖ్య గొప్పదిగా నున్నను, నాటక మెల్ల నాడు టకు, 6 పురుషులు. 11 స్త్రీలు చాలుదురు.

ఈ నాటకము రెండురాత్రులకు ఉద్దేశింపఁబడినది. అట్లు అడువారు తొలి 6 అంకములు ఒకరాత్రి, కడమ 4 అంకములు ఒకరాత్రిగా, అడుట మంచిది. అటుగాక సంగ్రహించి ఒకరాత్రి అడఁగోరికయైన, -3 అం. ; 5 అం. 1, 6, 7, 8 అం. ; 6 అం. ; 7 అం. ; 8 అం. 2-5 స్థ-అడుట మంచిది.

ప్రతాపరుద్రీయము

ఉ. 1నీటను డాఁగి, 2కొండతోలి నెక్కిని, 3నేలను బొట్టె పెట్టి, 4పె
న్గోటను జక్కు నేసి, 5యడుగు ల్పగ మేదియు దవ్వు దాటి, 6రా
పోటానరించి, 7కట్టి, 8కలుముచ్చయి, 9దొంగిలి, 10లేదటంచు, 11టా
టోటుగఁ 12గ త్తిడూయు టకటొంకరి యాతనియాల నేలుతఁ. 1

ప్రస్తావన.

నాం ద్యం త ము న

సూత్రధారుఁడు—నీల యతివిస్తరము ? ఇన్నాళ్ల కుఁగ దా తగిన
సభయెదుటఁ బ్రతాపరుద్రీయ మాడనోచితిని. ఇంటికిఁ బోయి గృహిణిని
దెచ్చి సంగీతక మారంభించెదను. [పరిక్రమించి తెరవైపు చూచి] పరధ్యాన
ములో ఇల్లు దాటిపో నుంటిని ! ఆర్యా, రారమ్మ, రొట్టె విటిగి' నేతిలోఁ
బడినది.

1. ఇందు నారాయణుని యవతారములు పర్ణింపఁబడినవి. 1. మత్స్య
మూర్తియై, 2. మందర పర్వతముయొక్క మొదటిభాగముకడ నుండి-ఆనఁగా
కూర్చమై, 3. వరాహమై, 4. పెద్దనఖము(ల)తో చీల్చి-నరసింహమూర్తియై,
5. (వరాహావతారమునందు నాలుగు పాదములుండఁగా అందులో రెండింటిని
వదలి-ఆనఁగా) రెండే పాదములు గలిగియు దూరము లంఘించి-స్వర్గ పాతాళ
ములవఱకు అంజ వైచి-వామనమూర్తియై, 6. రాజులం బొడిచి-పరశురా
ముడై, 7. నేతువును నిర్మించి-శ్రీరాముడై, 8. బలరాముడై, 9. వెన్న
దొంగిలించి-శ్రీకృష్ణుడై, 10. ఆత్మ లేదని నాదముచేసి-బుద్ధుడై, 11. మోస
ముగా, 12. కల్క్యవతార మైన నారాయణుఁడు.

కథాంశసూచనాదీతర విషయములను చదువరు లూహించుకొనవల
యును.

నటి.—[నేపథ్యార్థప్రవిష్టయై, కంపస్వేదములతో] ఎవరు? ఎవరు?
[ఎదుటికి వచ్చి] సీవా! ఆర్యపుత్రా!

సూత్ర.—ఆర్యా, ఏమి యాన్వత్యము? ఏమి యాముత్యైసరులు?

నటి.—ఆర్యపుత్రా, నే నిభు డీద్వారదేశమునకు రాగానే, మొన్న నాచెల్లెలిని ఆటలాడి జూచి యింటికి వెంటించి ఆ తురక ఛాప్రదేశముననే ఎత్తుకొనిపోయిన యడాపడి జ్ఞప్తయై ఆవరథ్యానములో నుంటిని. అంతలో మాట వినఁబడినది. అంతట నామీదికిఁగూడ వాడు వచ్చినాడో యని భయపడితిని. చూడఁగా నీవు.

సూత్ర.—[సహర్షము] ఆహాహా! ఏమి దివ్యశకునము! నేను సాయె బెత్తుకొని పోయిననాటకమునే ఆడుటకై నిన్నుఁ బిలువ వచ్చితని.

నటి.—[సాసూచుము] నడినడి! మాకత అప్పుడే నాటకము సేసితివా?

సూత్ర.—ఏమి యాకోపము! 'నిన్నుఁ జూడఁగా తిట్టువానివలె నున్నది, నీవే—'అని యాగంభించు నీతో నే నేమి చేయవచ్చును?

నటి.—[సభ్రకుటి] నాటకం లాడవచ్చును. మాచెల్లెలిని గుఱించి.

సూత్ర.—ఆవిషయమే గాదు.

నటి.—మఱి యేమిషయము?

సూత్ర.—నీతోఁ జెప్పినది చాలును.

నటి.—ఆటయినఁ జెప్పవా?

సూత్ర.—ముఖ మెఱ్ఱయెండ గాయంచున్నదే?

నటి.—[మందహాసముతో] అది కుంకుమతాంబూలముల యారెండలే చెప్పు.

సూత్ర.—ఒక ముద్దిచ్చినఁ జెప్పెదను.

నటి.—చెప్పినవెంటనే అడిగిన నిచ్చెదను.

సూత్ర.—శీర్లీసుల్తానుసర్దారు ఓరుంగంటిమహారాజును గొనిపోయిన నాటకము.

నటి.—అది శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి విరచితము గదా.

ఉ. అంకెకు దార్చె నేరసికు నంగలభారతి పొగిసిత, నా
కింకిరి నాగిన్ బ్రావిడియుం గేరుచు బైవియుం గూడి రెవ్వనికొ,
జంకు కళంకు లేనికవిచంద్రిండు లోషితకోవిదేంద్రిండా
వేంకటరాయశాస్త్రికృతి వెంగలిమూలక కెఱుంగి శక్యమే ? 2

దానిస్వారస్యము గ్రహించు రసికశిఖామణులు మన కెక్కడ నొనఁగూడుదురు ?

సూత్ర.—ఇక్కడ మాడియున్నారు.

నటి.—ఈనాటకమును నే నాడునపుడు నాకు జూడఁ గోరిక, చూచునపు డాడఁగోరిక. ఈమాటు దీనిని సామాజికులలోఁ జేరి చూచి యానందించెదను.

సూత్ర.—సరిసరి ! నీవు లేనియాట రక్తి లేనిపాట.

నటి.—నేను అడిన, చక్కగా అడక తప్పదు. చక్కగా అడిన—

సూత్ర.—[హాళనముగా] సాయె బెత్తుకొనిపోవు నని భయమా ?

నటి.—[వరిహాసముగా] అవును, అదేభయము. అట్లు జరిగిన నీకేమి చేయఁగలవు ?

సూత్ర.—నీచెల్లెలిని విడిపించుకొని వచ్చిననానేర్చు నీవెఱుంగవా ? గొప్పవారు తప్పు చేసిన, వారికత నాటక మాడి పరువు తీసివేయ నా ?

నటి.—నేను లేనియాట రక్తిలేనిపాట గదా ?

సూత్ర.—నీచెల్లెలిని బెట్టుకొని యాడెదను.

నటి.—దానిం గొనిపోయిన ?

సూత్ర.—రథం బుడంగి ! నీయుక్తి కాళయుక్తిగా నున్నదే !

నటి.—కావున, ఆర్యపుత్రా, నాకు సామాజికులలో నుండ నెల వీయవా ?

సూత్ర.—ఇట్టి రసిక ప్రభుసమాజము నీ కెప్పుడు దొరకును ? వీరివలన వచ్చునది గదా పేరు.

నటి.—అ టయిన నేనును ఆడెదను. ఏముతువును పాడు మందువో?

సూత్ర.—వేటుముతువు నేల, వర్షావిరామసుభగము నీశరదృతువునే పాడుము.

నటి.—సరియే.

[అనిపాడును.

జంఝిలోటిరాగము, ఛాపుతాళము.

వచ్చెఁ జెలియ యంచ లులియు వాసరంబులే

చెచ్చెర విక సిల్లకల్ప శ్రీసరంబులే!

వచ్చె.

1. వెన్నెల బ యల్లఁ గలయు వేడ్క లిప్పుడే,

కన్నుల వి ల్లెక్కు పెట్టుఁ గంతుఁ డిప్పుడే.

వచ్చె.

2. రిక్క తెల్లు తన్ని యంచ రేచు వన్నెల

దక్కు నిపుడు నెలయు లేని తఱిని వెన్నెల.

వచ్చె.

3. నీటిమోత తీటి సింగి నెఱయ నవ్వుటో!

బోటిఁ జదలఁ బాలకడలి పొంగి కవ్వుటో!

వచ్చె.

4. చదురు సేయు లక్ష్మి యిపుడు సరసులం దిటఁ,

జదురు సేయు నటియు సిపుడు సరిసులం దిట.

వచ్చె.

సూత్ర.—[విస్తయవరకుండై] నిత్యము విను నాకే నీపాట యంత మోహకముగా నున్నదే! [అత్తగతము] క్రొత్తగా విసువారు రసోన్నతులగు టకు సందేహమా? [ప్రకాశము] మన మీఁక భూమికాగ్రహణము చేయు దము రమ్మ.

నటి.—మఱచితివి గదా ఆర్యపుత్రా.

[అని పో నుంకించును.

సూత్ర.—[అలోచించి] ఏమి మఱచితిని? [స్వరణ మభినయించి,

ప్రకాశము] ఆ! ముద్దిమ్మ ముద్దిమ్మ.

నటి.—చెప్పినవెంటనే అడుగు మంటిని, చెప్పి పావుగంటనే పయనది.

[అని సిక్కి)మించును.

సూత్ర.—ఎంత మోసగతైరా యిది!

క. కానీ, పరిశీలించెద

దీని స్వైరజాణ నేను 1ధీవిభవమునకొ,

మానుగ 2నయనరణిక్ వి

జ్ఞాని జనార్దనుఁ డితఁడు సాధించుగతికొ.

3

[అని నిష్క్రమించును.

ప్రస్తావన ముగిసినది.

ప్రథమాంకము.

శ్లఘ:—పీరుగల్లు, నగరమువెలుపల తోటలో మంత్రికచ్చేరి,
[అంతట జనార్దనమంత్రి యుపవిష్టుడౌగాఁ బ్రవేశించును,
పరివారము ఉచితప్రకారములఁ బ్రవేశించును.]

జనార్దనుడు.—[ఏమో నాయుడు, చింతించుచు, ఆత్మగతముగా
చారదృష్టిచేఁ గని యూహించినది ప్రత్యక్షమే అయినది. వచ్చినవిధమును
మొత్తమును జూడగా ఇది దాడియే, సంశయము లేదు. గడుసుఁదలయే
నడుపుచున్నది. వీడు అన్నగారును ఎలినవారును లేనిసమయముఁ జూచి
వచ్చినాఁడు. వీనికి మంచి వేగునృష్టి యున్నది. వీనికి బేటికి నెలవిచ్చిలినిగదా,
రానీ సర్వమును బయటఁబడును. ఎట్లన—

క. దేనికొ ధూర్జుం డడంచునొ

దానినె పొడగాంచు బుద్ధిధనుఁ డెప్పాటకొ,

వీనులును గన్నులును 1నను

మానమునకు సాటి గావు 2మంత్రి పరులకుకొ.

1.

మంచిది; అన్నగారు యాత్రకు వెడలినపుడు సవారిచెంతకు నన్నుఁ బిలిచి
'జనార్దనా, నీ చేత రాజును రాష్ట్రమును, తొమ్మిదిలక్షల విలుకాండ్రను
అప్పగించితిని, భద్రము.' అనిరి. ఈ సమస్తమును అన్నగారికి మరల నప్ప
గించి వారిమెప్పు పొందఁగలనా? [వామాక్షీస్వందనము సూచించి] హా!
ఏమి యాయవశకునము ! అప్పగించను గాఁబోలుఁగదా !

త్రీహారుడు—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి
గారికి.

జనా.—[ఆత్మగతము] ఆహా ! ఏమి యాశకునములు పరస్పరవిరు
ద్ధములు. తొలుత శ్రమ గలిగి పిట్టట మేలు కలుగునట ; ముందు కాల
కూటము, పిట్టట నమృతము. [ప్రకాశము] ఏమోయి ఏమి?

1. 1 ఊహకు. 2 మంత్రింగమందు ఆసక్తులయినవారికి.

ప్రతి.—తురకసర్దారు వలీఖాను శిరస్తాలోను ఒకజవానుతోను వచ్చి వున్నాడు ! అటుపైన దేవరవారి చిత్తము.

జనా.—మంచిది, తోడ్కొనిరా, ఇద్దఱనుమాత్రము.

ప్రతి.—దేవరవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించి వలీఖానుని, శిరస్తాను తోడ్కొని వచ్చి] వారుగో మహామంత్రిగారు. అని జనార్దనుని చూపును. [జనార్దనుడు లేచి కొన్నియడుగులు వలీఖానునకు ఎదురు పోవును. వలీఖానుడును శిరస్తాయును జనార్దనునికి సలాములు చేయుదురు. జనార్దనుడు బదులు సలాములు చేయును. నౌకరులు ఆగంతుకులకు రెండు కుర్చీలను తెచ్చి యుంతురు.

జనా.—కూర్చుండవలయు.

[మువ్వరును కూర్చుందురు.

జనా.—కుశలమా మీసుల్తానుగారికి ? ఇంకదూరము ప్రయాణశ్రమ నోర్పుటకు గొప్పకారణ ముండవలయును.

వలీ.—[మందహాసముతో] అల్లా ! కతాఛంపల్ల మా యేలినవారు ఘయా జుడ్డీక్ టోఫ్లూక్ సుల్తానువారికి కుషలమే. తమ యేలినవారు ప్రతాపరుద్రమహారాజువారికి కుషలంగదా ?

జనా.—మా యేలినవారికి కుశలమే.

వలీ.—మేము వచ్చినకారణం గొప్పదే. మాసుల్తానువారికి కాబూలు వాడికి పేషావర్ ఛర్గణా మాకీ రావాలా మాకీ రావాలా అని తఫ్రార్ గల్గి ఇద్దర్కి నమ్మక్ అంగార్ అయింది. అటుపైన కాబూల్వాడు మాధిల్లీమిదికి దాడీ వస్తున్నాడు. ఈషమయంగా తమయేలినవారు వ్యయంగా దండు నడ్డు కొని వచ్చి షహాయద్వాలా అని మాసుల్తాన్వారు నానోటితో మన్ని చేస్తున్నారే. తమరు మహారాజా వారికి మాకీ ఖేటీ చేయించి మఱోరికాకి నెరవేర్చించవాలా కోర్తాం.

జనా.—మీసుల్తానుగారిలో సఖ్యము మాకు సంతోషమే; కాని, మీ రాయబారమునుగుఱించి కొన్ని సంశయము లడిగెదము. కోపము ఎహింజక తీర్చదరా?

వలీ.—వినయశ్వుంగా తీర్పుతాం.

జనా.

ఆ. సెలవు లేక మీరు నీను జొచ్చుట యేల ?

పగళు తెల్ల నడవించి బట్టు లేల ?

దండి దేల ? యొక్క దారి సంశయ రాక

చెదరి చెదరి యిట్లు చేరు లేల ?

2

వలీ.—[అత్తగతము] ఎంతవేగుచూపు వుందిరా యాయనికి ! [ప్రకాశము] అవస్యం పమాధానం మనస్వీచేస్తాం. ఇట్టి.—ముందుగా మీకీ తెల్పుడానికి మీకీపుర్న తో లేళ్ళియింది. మానుల్లానవారు 'ఓరంగోల్త హారాజావారికి మనమిద చాలా దయా వుంటుంది, అంటే ప్లేహం వుంటుంది, ముందు తెల్పుకుండా మన్ను వెల్లినా వారు ఏమీ ఆచేప్పించరులే, వెల్లండి వెల్లండి' అని మీకీ చాలా తొందరపెట్టినా. రెండు.—మేము చల్లనిదేమందుండి వచ్చేతప్పుడు ఈదేమందుండాకి నిశ్చలత పగత నడ్వటంలేదు; రాత్రి నడ్వటం. పగత చల్లనినీడాకోపం హద్దులులో మకాం చేయటం. పమాధాన మైందా!

జనా.—[అత్తగతము] వీడు గడుసువాడు, సమయస్ఫూర్తి కలవాడు. [ప్రకాశము] మంచిదిగాని, మూడవవిషయము.—మీరాజ్యముపైకి దాడివచ్చుచుండగా, ఢిల్లీకి గొప్పసర్దార్లు మీరు రాజ్యము వదిలి గొప్ప డండుతో వచ్చుట ఆశ్చర్యముగా నున్నది. రాయబార మైన, ఒకరిద్దఱు గొప్పవారు కొంచెపాటి పరిజనముతో వత్తురు, ఇంత రాణువ యేల ?

వలీ.—[అత్తగతము] అరే మామోషమ్మి ఈయన బాగా కనిపట్టి నాడు ! పక్షామంత్రి ! గోదావరికి ఆవతలనే మీకీ ఆపలేనందుకి చింతిస్తాడు. కానీ ఈలాగ చెప్పి చూస్తాం [ప్రకాశము] మహామంత్రిలవారు చిత్తగించాలా. కాబూత్ వాడికి ఢిల్లీకి మధ్యలో ఎందర్ నవ బులు అందర్ ఎదిరిస్తా. అందర్ని దాటుకోని వచ్చినా, మీకి మించిన సర్దార్లు మానుల్లానవారి హజారంలో వున్నారు. వారికి వుండే దండుమే ఈ హల్కాదండు

యేపాటి! ఇది వుంటే యెంత? లేళ్ళోలే యెంత? మేము స్వల్పపరిపక్వస్తే
[చిటికవైచుచు] ఎంతలో వచ్చినామో [చిటికవైచుచు] అంతలో వెల్ల
లేమా? హల్లాకతాచ్ఛం చల్లగా వుండి మీదయా బాగా వుండితే మాకీ
యేమీ తక్వా? ప్రతాపరుద్రమహారాజావార్ చాలా గొప్పవార్ అని,
వారికీ పంపేది రాయబారం హల్కావుండకూడదు అని, మాతో ఈకొద్ది
రాణ్యాకి సుల్తాన్వార్ పంపినార్. మరి యీదానినే వెళ్లి ఖట్టంపట్టకొమ్మని
అందుకీతోపంకూడ సుల్తాన్వార్ ఈలక్కర్ పంపినార్. అఖాబూల్వాడికి
మనరాజ్యాలులో ఇంగువ సాలామిస్త్రీ అమ్మకొని బతికేలాగ చెయ్యవాలా అని
సుల్తానార్వది వంకల్పం. అందుకీ తోపం యెక్క డెక్కడివి దండు జమా
చస్తావున్నార్. మాకీ ఇక్కడ్కి పంపినార్. నాలుగు.—రిక్తుసరఫరాటు
జరగవని చెదిరి చెదిరి వచ్చినాం.

జనా.—[ఆత్మగతము] ఏమి ఈ నయవంచన; ఏమి ఈ నియవంచన!
ఇందులకు నియవంచనయే ప్రత్యేకము. సిద్ధుల! వేయటకై కట్టలమోపును
నెత్తిపై మోచుట. [ప్రతాపము] మంచిది గాని, వానిని గొప్పదనమునగా
దండు తోడ్కొని రమ్మనెద లేమి? ఏమి యిట్టిరాయబారము లేచ్చిరి!

వలీ.—లేదు అన్నగారు. స్వహం చేసిన సుల్తాన్వారు ఆ ప్రకారం
నార. పోనీ మహాప్రభువుగారు రాళ్ళోలే పండుకీ స్వాస్థ్యకీ పంపితే
చాత్.

జనా.—[ఆత్మగతము]

అ. రాజు తోడు సనిన, రాణువ నిడిసను,

నతనిఁ గట్టి, దాని నణచివెట్టి,

1 తద్వియోగదూరం ప్రేమింగలత్తీని

2 దీకుసింహి బోలె జెనక దలంపు.

3

3. 1. రాజును బాసినందున ఆలజడినొందియున్న దానిని. 2. గుడ్డి
యూదుసింగమును.

[ప్రకాశము] వారిని రమ్మనుమాట ప్రస్తావించకుండు. వారముదినములలో బేటి కలుగఁ జేసెదము.

వలీ.—ఓహో! ఆలాగయితే మాకీ చాలా ఆశక్యం అయితుంది. మేము ఇంకా ఖట్కానిక్కి కూడ పోవాల వుంది. మామీద చాలా దయా చేసి, మాకీ రేపే బేటికి తెలివిప్పించవాలా కోర్తాం.

జనా.—[అత్తగతము] వీనికి ఏలినవారు నగరమున లేనిమాట లేని నీయే యున్నది. నానోట లాగుట కీటక్కు. కానీ [ప్రకాశము] మాయెలిన వారు ఇప్పుడు నగరమున లేరు, నేడో రేపా వత్తురు, వచ్చినవెనుక మీరు దర్శనము చేయచ్చును.

వలీ.—చాలా వంతోషం. తమవొక్క గొప్పతనం మేము మా దేవం లోనే విన్నాం విన్నాం. ఇప్పుడు ప్రశ్నకుంగా చూచినాం. తమరు ఇంతా పులభులు అని మేము శలచలేదు. తమపేరూ అంటే మాదేవంలో కూడా గద్గడా గదా. ఈలాగ గదా మాదేవంలో బీబీత్ జోల ల్వాడ్తార్.—

గేయము. వీరయుగంధర్ పేరు చెప్పితే నీరు విడుచు ఘోడా,

రుద్రయుగంధర్ ముద్ర పెట్టితే నిద్రపోదు హాథీ,

బాలయుగంధర్ లీల పల్కితే పేలదుర తుపాకీ,

సూరయుగంధర్ బీరము వింటే పారదుర ఫిరంగీ,

పోదయుగంధర్ దాడి పాడుతా నేడవకుర గాబా.

ఇలాగా ఒళ్లు గగుర్ హయ్యేలాగ హమేషా మేము మానుల్తాన్వారు విన్న మహామంత్రి యుగంధరుల్వారికి దర్శణం చేస్కొన్న యీరోజే మాజ న్నమ్మి మంచిరోజ్. ఇక మేము తెలవు పుచ్చుకోవచ్చునా?

జనా.—[అత్తగతము] ఏమి వీనిమోసము! వీనికి అన్నగారు దేశాంతరము పోయినమాట చక్కగా తెలిసియున్నది. నానోటఁ దీయుటకై యానటన. కానీ. [ప్రకాశము] సాయెబు గారూ, నేను జనార్దన మంత్రిని.

క. కాను యుగంధరదేవుడ,

నా సీతనిరస్తకావృత ననుజాతుండఁ ;

మీ నొడువులాకదీపపుఁ

గ్రీసీడం గాఁగ నవధరింపుఁడు నన్నున్.

4

అన్నగారు కొంచెము ప్రయాణము పోయియున్నారు, త్వరలోనే వచ్చెదరు.

వలీ.—బలిబలి, వినివున్నాం, వారికి మించినవారు తనర్. అందుకీ ఇదే నిదర్శణం. వారూ రాజా యిద్దరూ లేర్. మీరు వున్నార్. వారికి ఇద్దరికి మీరు పఖర వమానం. గనుకనే మీకి పఖికి వుంచి నారు ఇద్దరు వెల్లి నార్. ఇది మాకి చాలా మంచి రోజ్. ఇక మేము తెలవు వుచ్చు కొందుమా ?

జనా.—చిత్తము.

[అందఱు లేతురు.

శిరస్తా.—మనకి కొంచెం నొకర్లకి తమరు తెల విప్పించవాలా. మాకి ఈధూరిం ప్రయాణంలా చాలామంది మధ్యమధ్య రోగం గీగం పడి మర్లయా అవినార్. తమరే మాకి యిక్క వారంరోజులు పడుంది తెలవిచ్చినార్. మరి యిది మాకి కొత్తచోటు. కొంచెం హజాములు, కొంచెం చాకళ్లు దయచెయ్యి వాలా పేడుతాం.

జనా.—మీకు సరఫరాలు విచారించుటకు మాశిరస్తా విశ్వాసరావును ఏర్పరించెదము.

వలీ.—చిత్తము. మరి నెలవు.

శిరస్తా.—సలాం సలాం.

జనా.—సలాము, సలాము.

[తురకలు నిష్క్రమింతురు.

జనా.—[హర్షుండి] ఎవరోయి అక్కడ?

ప్రలీ.—[ప్రవేశించి] ఏమి దేవరవారి యాజ్ఞ ?

జనా.—విశ్వాసరావును రమ్మను.

4. 1. సీతయందు తిరస్కరింపఁబడిన శుక్రాచార్యులు గల సీతవిద్య యందు శుక్రాచార్యులను మించిన] యాయుగంధరుని తమ్ముడను. 2. ప్రస్తా విండుచున్న.

ప్రతీ.—దేవరవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

విశ్వాసరావు.—[వచ్చి] ఏమి దేవరవారి యాజ్ఞ?

జనా.—విశ్వాసరావు, ఈ తురకలవిషయములో నీయభిప్రాయ మేమి!

విశ్వా.—ఈ తురకలరాక బలు మోసము; మనము మంచి జాగ్రత్తలో నుండవలయును.

జనా.—‘సర్వయశ్చేన తత్ కుర్యాత్ సింహా దేకం ప్రచక్షతే’ అన్నట్లు సింహక్రమణము చేయవలయును. [యును.

విశ్వా.—శరభక్రమణము గండభేరుండక్రమణము గూడ చేయవల

జనా.—ఈ సమయములో అన్న గారిని రప్పించవలసినదే.

విశ్వా.—తప్పకుండ.

క. ఆయన గాలిని బేనును,

1 దోయముతో నఱకు, బొగలతో గోడ లిడుక,

ఆయన ప్రయోగ 2 మభినవ

తోయజభవస్పష్టి, 3 పెరిది దుఃస్వప్న మగుక.

5

జనా.—[ఇంచుక ఆలోచించి] మంచిది, ఇట్లు చేయుము.—

విశ్వా.—ఏమి యాజ్ఞ?

జనా.—ఈక్షణమే—[అని సగములో] ఏండు చెప్పెదను. ఎవరోయి అక్కడ?

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] ఏమి దేవరవారియాజ్ఞ?

జనా.—సేనాపతి బేతాళనాయనింగారిని మేము చూడవలయును.

ప్రతీ.—దేవరవారి యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

జనా.—విశ్వాసరావు, ఈక్షణమే మనరాష్ట్రములో నాసికమొదలు

భద్రాచలమువఱకు గోదావరి దాటుటకు లేకుండ బల్లకట్టు డింగీలు మొదలగు సాధనముల నన్నిటిని పగులగొట్టింప వలసినది. పడవలు దోనెలు ఓడలు లోనగు యాన పాత్రముల నన్నిటిని భద్రాచలవతల లంగరు వేయవలసినది.

5. 1. నీళ్లతో. 2. క్రొత్తబ్రహ్మస్పష్టి. 3. ఇతరుల ప్రయోగము.

ఏప్రాణియు గోదాసరి దాటఁగూడదు, దాటింపఁగూడదు. అతిక్రమణమున సంబంధించిన సకలజనులకు గ్రామగ్రామముగా తల కాజ్ఞ. — ఇట్లుగా రేవుల కన్నిటికిని, సంబంధించు నితరస్థలములకును, తాళదులు వ్రాయింపుము.

విశ్వా.—చిత్తము. [అని నిష్క్రమించును. జనా.—చింతించుచుండును.

ప్రతీ.—నేనాపతిని జోడ్కొనివచ్చి వారుగో మహామంత్రిగారు.

బేతాళరావు—జయము జయము మహామంత్రిగారికి.

జనా.—[తిరిగి చూచి] బేతాళరావు, కూర్చుండుము. ధర్మసింగూ, నీవని నీవు చూడుము.

బేతా.—[కూర్చుండి] ఏమి? ఈ తురకవానిరాకకై పిలిపించినారా?

జనా.—ఔను. మీసన్నాహ మెట్లున్నది?

బేతా.—సర్వసిద్ధము.

క. యుద్ధ మయినఁ గా కున్నట్

1 యుద్ధారంభముగ నుండ నుత్తరువు గదా ;

2 యుద్ధాగ్నిగ ననయము న

న్నదుండ 3 కతాంగ సైన్యనాగాశ్వముతో.

6

జనా.—మరుజులపై, ఆలంగములలో, సొరంగములందు, మాటులలో, గుహలలో, అంతటను దండు సిద్ధమా?

బేతా.—సిద్ధమే.

జనా.—దర్వాజాలకడ యంత్రములు, అగడ్తలిరుగుదులు, సర్వము సన్నాహములోనే యున్నవా?

బేతా.—ఉన్నవి. తమయాజ్ఞ యందినక్షణములోనే తురకశిబిరమును స్వక్షప్రాయము చేసివేసెదము.

జనా.—లక్షదండే గదా యిచట నున్నది?

బేతా.—అయిన నేమి? అనుమకొండలోనిలక్ష కోటకు కాపు. కడను

6. 1. యుద్ధారంభములో నుండునట్లు—అనఁగా యుద్ధసన్నాహములోనదా ఉండు మని. 2. మండుచున్న నిప్పు. 3. రథములు, సిపాయీలూ, ఏనుగులు, గుఱ్ఱములు - వీనితో.

యెడులక్షలకును సరసంహదేవరాయలకును ఇప్పుడే హెచ్చరిక పంపెదను. మఱి నానునవి. — నేను కోరంగా కోరంగా ఇన్నాళ్లకు యుద్ధప్రసక్తి గలిగినది. కాల్యంట్లు మొదలుకొని విన్నపము —

క. భుజసులు 1రణకంఠులత

గజబిబి గొన్నయవి, యీటెగంటులఁ దక్కన్

భజయింపవు శాంతిక్, మము

విజ 2యాహవ మొసగుచూడ్కి వీక్షింపఁగదే.

7

మఱియు,

మ. గరడీలే, గడికోటలే, నియమనాగారప్రభూణంబులే,

1యిరవై కొల్పిలి మెప్పుడున్ 2విరలి లేకే వంశ 3పారంపరిక్;

అతికం తా ద్రిగుహ వినిస్సర దస్య కాగ్నిగార్ధర వీరాపగా

తరణక్రీడకు నొక్కయూటవిడుపుం దా మియ్యరాడే ప్రభూ!

అని. — యుద్ధమున కాజ్ఞ యీవిలయు నని నేనును ప్రార్థించుచున్నాను — అట్లుచెని తమచిత్తము.

జనా. —

ఆ. సందడింప కీవు సన్నాహమున నుండు,

మవసరమున 1ముదల యంపువాడ,

అన్నగారు లేమి 2యపసీపతియు రామి

3బొంతులు గాక మనము కూల్త మరుల.

9

7. 1. యుద్ధముకొఱకైన దురదచే. 2. ఆహవము = యుద్ధము.

8. గర...బులే = తాలీముఖానాలే ఎల్లలలో నుండుదుర్గములే చెఱెసాలల ముంగిళ్లే. 1. ఇల్లుగా. 2. విరామము. 3. పరంపరగా. అరి కంఠ అద్రి గుహ వినిస్సరల్ అస్యక్ ప్రాగ్గార్ధర వీర ఆపగా తరణ క్రీడకున్ — శత్రు ఫలయొక్క గొంతు క్రొవ్వు లనెడు కొండగుహలనుండి వెలువడియెడు నెత్తుటి మొత్తములనెడు కూరోచిత నదులయందు ఈతయొటకు.

9. 1. ఆజ్ఞ. 2. రాజు. 3. లోపములు. అరులక్ కూల్తము = శత్రు ఫలను నాశము చేయుదము.

బేతా.—చిత్తము. [అని నిష్క్రమించును. జనా.—జాబులువ్రాయును.

విశ్వా.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి.

జనా.—విశ్వాసరావు, అంతయు సిద్ధమా?

విశ్వా.—సిద్ధము. ఇదిగో తాళదులు, ఒక్కొక్కటియు అంచెల మీద చేరవలసిన లేది గడియ, జవాబు తెచ్చి ఇక్కడ అప్పగింపవలసిన లేది గడియ కూడ నమూదు. తమ మోహరు దయచేయవలయును.

జనా.—సంతోషము. [అని మొహం రిచ్చును. దూరమున జవాను ముద్రించును.

జనా.—[విశ్వాసరావుచేతికి ఒక జాబిచ్చుచు] దీనిని అన్నగారికి బేగీరావు టపామీద పంపవలయును. వారు వచ్చుటకు బేగీరావుటపా ఉంప వలయును. [మణియొక జాబిచ్చుచు] ఏలినవారికి దీనిని ఎచ్చట నున్న నచ్చటికి వెదకుకొనిపోయి యిచ్చునట్లు టపా పంపవలయును.

విశ్వా.—చిత్తము.

జనా.—తురకకు నౌకర్లు చాకర్లును వలయునంట ? ఎందులకొ ఎఱుగుదువా?

విశ్వా.—వేగుకొఱకు.

జనా.—మనవేగులను పంపుదము. ఈవ్యవహారము ఇసుకతక్కుడ గాఁడు పేడ తక్కుడగాఁడుగా నున్నది.

విశ్వా.—అప్పుడే హెచ్చరించియున్నాను, సమ్మఖమునకుఁ బంపుదునా?

జనా.—పంపు, అందఱును మనవాండ్రనే పంపు.

విశ్వా.—చిత్తము, అందఱు మనవాండ్రే. హిందూస్తానీ చక్కగా వచ్చినవారే. వారిని తురకలకు చేయవలసిన నౌకరిలక్షణములతోనే పంపెదను. [జవానును నిర్దేశించి] ఏమోయి మొహం ర్లయినవా?

జవాను.—అయినవండి.

[అని తాళదు లిచ్చును.

విశ్వా.—[పుచ్చుకొని యాత్మగతము] సుదర్శనమునకు అంచులెన్ని యో యివన్నీ. దానియంతవని నివియు చేయును గాక. [ప్రకాశము] పోయి వీనిని రవానాచేసెదను.

జనా.—చుంచుచి, కానిమ్ము. [విశ్వాసరావు నిష్క్రమించును.

జనా.—[స్వగతము] ఇంక నేమి చేయవలయును? ఆ! జ్ఞప్తియొనది. ఒకప్పుడు అన్నగారు చెప్పియుండిరి గదా, మా చాకలిని పేగొనిని చూపి, 'పరమమూర్ధుఁడైనను వీడు రాజుపోలికవాఁడు, ఎప్పుడైన గొప్పయిక్కుట్టులో విశేషముగా నుపయోగపడును.' అని. పాని సీసమయములో మాయంటనే ప్రచున్నముగా నిలిపెదను. అన్నగారు వచ్చి యుపయోగింతురుగాక.

ప్రతీ.—జయము మహామంత్రిగారికి. ఎవరో చాకళ్లు కొందరు మంగళ్లు కొందరు తమరు పిలిపించినారని వచ్చివున్నారు.

జనా.—రమ్మను.

ప్రతీ.—జేవరివారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును. (అంతట చాకళ్లుగాను మంగళ్లుగాను చారులు ప్రవేశింతురు.)

నౌకర్లు —దణ్ణం మహాపైబో దణ్ణం.

జనా.—ఓరీ, చాకళ్లు, మంగళ్లు, నూలునూలుతరములుగా మీరు ఎవరి యన్నము తిని బ్రతుకుచున్నారో ఎఱుగుదురా?

మంగలి యొకఁడు—అయ్యో మారాజా, అది యరక్కపోలే మాజ్జు పెందుకు మహాపైబో! అంతామియన్నమే.

చాకలి యొకఁడు.—ఒకయన్న మేంటి, మాయన్నీ మీయే, మా పానాలు మీపానాలే, మాకొంపలు మీకొంచలే, మావొల్లు మీవొల్లే మాగుడ్డలు మీగుడ్డలే, మాబిడ్డలు మీబిడ్డలే, మాపెళ్లొలు మీపెళ్లాలే, మాయన్నీ మీయే.

జనా.—మూర్ఖా, మూర్ఖప్రసంగము చేసెద వేమిరా?

అచాకలి.—బుద్ధి బుద్ధి. [అని యితరులచాటునకుఁ బోయి, జనాంతి కము ఆమంగలితో] ఏంటిరా నానన్నాతప్ప?

అమంగళి.—మా పెళ్లిలు మీ పెళ్లిలే యెంత సాకలెదవా?

అచార్య.—[సవినయము] అల్లదా! ఓరి నానోటొచ్చేసిందిరా! ఓయిబాబో! మరి కోలాగ సూర్యై మాట యెందూర మెల్లించిరా! [అని మంత్రిముందట నేలఁ బడి] నానో టొచ్చేసింది మారాజా, నానాలిక కొయ్యించెయ్యండి బాబూ.

జనా.—నున్నించితిమి లే. ఓరీ మామాటమీఁద ఇప్పుడు మీరు పోయి తురకలను కొన్నాళ్ల కొలువ వలయును.

నౌకర్లు.—మీరు గోతులో పడనున్నా పడతాం, అగ్గిలో ఉరకమన్నా ఉరుకుతాం.

జనా.—చక్కగా కొలువవలయును. విశ్వాసరావు జవాను నిచ్చును. ఆ జవానుతో పొండి.

నౌకర్లు.—తురకలపని ఆయిందనిపించి మరీ వొస్తాం బాబయ్యా! మాకు మేమే తెప్పుకోవట మొందెను? ఏరోజు కారోజుకి ఏగడి కాగడికి తమరికి తెలుస్తానే వుంటది లెండి. అంతా యిశ్వాసరావుగారి యిశ్వాసం.

జనా.—మీరు ఏలినవారి విశేషానుగ్రహము పొందుట కిది సమయముగదా?

నౌకర్లు.—శీతం మహాపైబో.

జనా.—మహాసంతోషాకలని పేరిగానిని వానిపెండ్లాము ఎల్లని కూడ, మీకు సాయము నుంచుకొండి. వారిచే గొప్పసర్దార్లకే సనిచేయుంపుడు. వాండ్లు చాకలిపని మిక్కిలి బాగుగా చేయుదురు.

నౌకర్లు.— శీతం మహాపైబో.

జనా.—మఱి మీరు పోవచ్చును.

నౌకర్లు.—దణ్ణం, దణ్ణం, దణ్ణం, దణ్ణం, [అని పరిక్రమింతురు.] మొగసాల కొచ్చినాం, ఆయన కవుపడంగిందా? [అని వెనుకకు తిరిగిచూచి] అవుపడం. మ రెవ్వరూ లేరు గందా? [అని కలయఁజూచి] లేరు.

సాకలాంధ్ర 'సచ్చి పోతే, మంగలాంధ్ర మాళి పోతే,

శిల్లిగవ్వ శెల్లినంత శీమ లేలేసామి కంత.

లాయరే.

చాకల్ల.— మీ మంగలి డడ్డంక బుద్ధి పోయింది గాదురా! 'సచ్చి పోతే' అని రా పాట్లం? [మంగళ వీణపువూద తాళము ఉడుకుచు]

లాయరే మాహాయిరే.

సాకలాంధ్ర సావ కుంటే, మంగలాంధ్ర నూయకుంటే,

శిల్లిగవ్వ శెల్లినంత శీమ లేలే సామి కంత.

లాయరే.

మంగల్ల.— మీసాకలి బుద్ధికాలా, యీపులు యిరిగి పోయినయిరా; రేవుతాళం యెళినారా గాడిదలూ! [అని వీణ తడవుకొందురు.

ప్రతీ.— కానిండి మీతాళం పెట్టస్తా.

సాకల్ల.— అయ్యకి కోకుం వచ్చింది, యిక సంపేయిస్తాడు, పారి పోదాం రండిరా రండి. [అని నిష్క్రమింతురు.

ప్రతీ.— [మరల మంత్రిని దఱిసి] దేవరా, వాళ్ళకు సిందూస్తానీ ఏమీ రా న్నారు. మణివల్లి పెంకెతనం వేళాళాళం పెక్కిరించి గా జవాబు చెప్పినారు దేవరా.

జనా.— నీవు వారలను చీవాట్లు పెట్ట లేదా?

ప్రతీ.— 'మా కెక్కడయినా చూపే, అందుకోసం ఖుషిగానే పోయి చస్తాం' అన్నారు దేవరా.

జనా.— [అత్తగతము] పక్కా గడుసువాండ్లు. పరిచితుడైన ప్రతీ హరియుం గనిపట్ట నేరని యట్లుగా వేషభౌషలు మార్చుకొని యిట నిట్లు వ్యవహరించుటచేత అట నిజకార్యములందు మిగుల జాగరూకతతో మెలగుదుమని తెలిపికొన్నారు [ప్రకాశము] నీచప్పత్తిమూర్ఖులు. నీవని నీవు చూడుము. [ప్రతీహరి నిష్క్రమించును.

జనా.— ఈసమయమున మానవోధ్యాయి చెకుమ కౌతూహల తో డాటు నలవఱుచుకొనవలసినదే.

[నేడధ్యమున శంఖధ్వని.]

జనా — ఆహా! లేవ సమయ మైనది!

చ. సరసిరుహస్యకీలజడచందమానమ్, 1 మరువింటిభాతి, 2 బ్రే
మూర్తమణి, 3 గీచకంబువలె, భోగివరేణ్యునిమేనిచాడ్పునమ్,
వరుసను శంఖరావము దివంబునఁ బర్వెడూ దొల్ల తొల్ల వి
స్తరిలి కృశించి 4 యేచి సమతం బిపాటిగఁ దగ్గ సన్నమై.

10

ఇంక సిప్పటికి కచ్చరి సరి.

[అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

10. సరసిరుహ ఆస్య=తామరపంటి మోముగలది. సుందరి యనుట.

1. చెరుకుగడవలె. 2. బ్రెత్తమువలె. 3. బొంగువెదురువలె. భోగివరేణ్యుని= అనంతునియొక్క. రాద...డుమ్=భర్తని ఆకాశమందు వ్యాపించుచున్నది.

4. ఎదిగి.

ద్వి తీ యాంక ము.

ఫలము:—ఓరుంగల్లు, పఠాణీశిరము, పలీఖానునిడేరా.

[అంతట వలీఖాను, ఖుస్రూఖాను ముస్తఫాఖాను,

ఫిరోజ్ ఖాను, ప్రవేశింతురు.]

వలీ.—ముస్తఫాఖాన్, ఏలాగ యాదేషం పట్టడానికి నీకీ యిష్టం?

ముస్తఫా.—సర్దార్ సాహేబ్, రాజా వచ్చేతల్కి, మన్ను పట్టం పట్టి పేస్తే రాజా యిటువైపు మరి రానేరాడు. ఖజానా మన చేతులో పడి పోతుంది. యెల్లలి దండూకి డబ్బులేక లడాయి శెయ్యడానికి వీలు వుండదు. అడ్డుఅడ్డుగా మన్ను ఆన్ని పర్గలాలు కొట్టవచ్చును.

వలీ.—ఖుస్రూఖాన్, నీకీ యిష్టం యేలాగ వుంది?

ఖుస్రూ.—సర్దార్ సాహేబ్, నాకీ యిష్టం ఇది. కట్టంలా దండూ విస్తారం వుంది, ఖజానా విస్తారం వుంది, రస్తు విస్తారం వుంది. పఖిషంపచ్చర మైనా బైటిది దమ్మిడి సామాను అక్కల్లేకుండ ముట్టడికి నిలుస్తుంది. అనుమ కొండలవ్కర్ ముట్టడ దండూకీ చుట్టకొంటుంది. నూటికి తొంబైతొమ్మిది దాన్ని రాజా వ్వయం నడిపిస్తాడు. అప్పుడు మనకులి హడకత్తులో వక్ఖగతి అవుతుంది. అందుకుచేత సాహేబ్ నాకీ యిష్టం యేమంటే, మన్ను దండంతా నడ్చుకొని, రాజా యెక్క వున్నాడు అక్క వెల్లి, రాజాకి పేటళిబ్బంది కొంచెం వుంటుంది గన్న, ఫుళిభంగా రాజాకి పట్టుకొని, దేషం హంతా స్వాధీనం పుచ్చుకొని, యిక్క యాదండుతో తమరు సబాబ్ మేము గులాం వుండవచ్చును.

వలీ.—ఫిరోజ్ ఖాన్, నీకీ యిష్టం యేమి?

ఫిరోజ్.—ముందు రాజాకి పట్టి సఫాయి శేస్తే తర్వాత ఓరంగోలుకి పట్టవచ్చును. రాజా హసలే లేకుండా వుండే తప్పుడు, తమ్ముడు కూడా లేనప్పుడు, పెద్దమంత్రి కూడా లేనప్పుడు, యెవడూ యెవడికీకోషం యుద్ధం చేస్తాడు? మనకీ రాజధాని పరగణాల్ దేషం వర్తం ఫణంలో హ్వాధీనం అవుతుంది.

పల్లీ.—మీరు వట్లు చెప్పినదానికంటే వట్లు చెప్పింది భాగావుంది. నామతం యేమంటే—

దోవారికుడు.—[ప్రవేశించి] సర్దార్ సాహేబ్, బొమ్మక వట్లు దర్శనానికి వచ్చివున్నాడు, 'కొంచం వుండు' అంటే, 'వుండడం లేదు' అని గడ్డిపడా శేస్తాడు. నేను అడ్డం నిలిస్తే నాకీ బైటిదిర్వాజా అవతల పడేలాగ విసిరివేసినాడు. సాహేబ్, వాడు సూడడానికి బొమ్మక, తొయ్యడానికి సింహం వున్నాడు! నేను పొడిచెయ్య వాలా వుంటాను గానీ...

అంతట చెకుముకిగా స్త్రీ ప్రవేశించుచు.

చెకు.—పోరా, పూర్వసువాసినీ! నీవా నన్ను పొడుచువాడవు? [ఆత్మగతము] నేనే చెకుముకి నట, నీబోంట్లను వేనవేలను ధస్తీకరించనా? [అందరినీ జూచి, వలీఖానుని జూచి, ఆత్మగతము] వీ రందఱు నన్ను జూచుటయు వీరిముఖము చూచుటయు. వీడే వీరిగో ప్రభువు. [వలీఖానుని నిర్దేశించి, ప్రకాశము] సలాము వలీఖాను బహద్దరుగారు, మీకు అభండ దిగ్విజయ మున్నది.

ఉ. సాహెబ, 1నీకు జంప్రుడు మహాలు, దినేంప్రుడు డాలు, వాలు నా లోహితుడు, 2డు క్షీగీష్పతి, కియలుప్తవిలుప్తదృశుండు మంత్రమున్,
రాహువు శిష్యుడు, గేతుపపరాజిత రకేశువు, 6సామ్యుడొత్తడున్,
సాహస 7మర్కజాండు, నయి 8కాశ్వతికప్రభుశక్ రచించుతక్. 1

1 1. చంద్రనికన్న వేలు దివిటీ లేక అల్లాడెనవని ధ్వని. ఇట్లే పద్య మంతటను సూక్ష్మాభిప్రాయము నూహించుకొనవలయును. లోహితుడు=అంగా రకుడు. అలోహితుడు కొంచెము ఎఱ్ఱనివాడు, కొంచెమే నెత్తు రొట్టినట్టిది. సరిగా శత్రుసంహారము చేయఁ జాలనిది- అని ధ్వనితము. 2. మాట బ్రహ్మ స్పతి-వాక్పటిమయే గాని క్రియా కాశలము ఉండ దని గూఢ భా. 3. పోయిన కన్నొక్కటి పోని కన్నొక్కటియు ఎవనివో ఆతడు-శుక్రా చార్యులు-మంత్రాంగము అరగ్రుడ్డిగా నుండు నని గుప్తార్థము. 4. నిన్ను

వలీ—[అత్తగతము] అశే, ఇత నెవరు? నాకీ యేలాగా తెల్ప
కొన్నాడు? జనార్దన్వంత్రి యేమయినా పంపినాడా? [ప్రకాశము] ఎవరు
పంతులూ, మీరు?

చెకు.—మేము పంతుళ్లము గాము. మేము జోస్యులము, కాస్త్రుల
వారలము, పేరు యమధర్మరాజకాస్త్రులు. నాబాల్యములో,

క. ఆట నరటిపండుగ నా

ప్రేటుబిడుగు పడినప్రాణి వెంటనె నీల్లె; ;

సాటికి విబుధులు నను నవు

లాటగ యముఁ డనఁగ నాకు నచె పే రయ్యెన్.

2

వలీ.—మీకి మంత్రి గారు పంపినారా యేమి?

చెకు.—వాఁడెవఁడు నన్నుఁ బుపుటకు? వాఁడు పంపిన నేనేల పత్తును?
నేనేమి వానిసౌకరనా? నేను నాస్వబుద్ధి చేతనే వచ్చితిని.

వలీ.—[ఇతరులం జూచి] దివానా క్యా?

చెకు.—దివానా కచ్చేరి తీరి యున్నాఁడు.

ఇతరులు మువ్వరు.—[నవ్వి] మనభాల్ తెలియదు. దివానా అంటే,
దివాన్ అనుకున్నాడు.

చెకు.—ఉన్నమాటకు నవ్వనేల?

వలీ.—[మరల నవ్వి] కూర్చోండి సాస్త్రుర్లు, మీరు చాలా తమహా
మనిసి వున్నార. మీకి మేము ఫలానా యేలాగ తెల్పింది?

చెకు.—మఱి నా దేమి పంకాయల జోస్యుము బెండకాయల
జోస్యుము అనుకొన్నారా?

పట్టు నని గూఢ భా. అ+పరాజిత = ఓడినది కాని - అ+పర+అజిత = ఇత
రులచే జయింపఁబడనిది కానట్టి, 5. కేతువు=కెండా, 6. బుధుఁడు=మెత్తని
వాఁడు-యౌధ్ధ మునకు పనికిరాఁడు. అని ధ్వని, 7. అర్కజాండు=శని-శని కుంటి
వాఁడు గాన సాయెబు సాహసము కుంటువడు నని ధ్వని. అర్కజాండు
యముఁడుంగావున, 8. నీవు నీసాహసముచేత చచ్చి పనియు - భావము.

వలీ.—మీరు నెలవు లేనిదీ మాషభలాకి రావడం సరేనా?

చెకు.—ఓహో! ఏమి పరోపదేశపాండిత్యము! మీరు ఎవరి నెలవు మీఁగ వచ్చినారు ఈ ప్రతాపరుద్రుని రాష్ట్రములోనికి? ఎవరిపని వచ్చినప్పుడు వారు ఆలాగే అనుకొండి చూచినారా నాజోస్యముదెల్పు?

వలీ.—[అత్తగతము] అరే 'ప్రతాపరుద్రుని' అంటాడు. 'గారూ' చెప్పలేదు. 'రాజా' చెప్పలేదు. ఇత డేమి అయిస్కి ద్వేషుడా? [ప్రకాశము] అయ్యా, మీరు సామాన్యపుజోస్యము, ఏకాకి, మీకి యింత హాహుం మంచిది వుంది లేదు. పహరా జవాన్ పొడిచేసివుంటే మీపని యేమై వుండును?

చెకు.—నేను ఏమాన్యపుజోస్యుడనుం గాను. నాకు మాన్యాలు లేవు. సంపాదించుకొనుటకే మీదగ్గతికు వచ్చితిని. నేను ఏకాకినిం గాను, హామ్ అన్న పోను. పొడి చేసిన పొట్లము దమ్మిడి. నేనే యమధర్త రాజునే నన్ను పొడిచేయవల డెవడూ? నామీఁద మొదట ఆయుధములు ప్రయోగించు వారు అయిదుగురు నాచే చతురు, వారిచే నేను చాపను అని నాజాతకము. అపైమాటచూచుకొందము. పంజా పట్టిన, నేను విఠించిన చేయి ఎప్పటికి కుదు రునో నేనే చెప్పవలయుగదా.

వలీ.—[కుతూహలముతో] అయితే సాస్తుర్లూ, మీరు వచ్చినపని యేమోతచ్చనం చెప్పివెల్లండి, మేము జరూర్ పనిలో వుంటాం.

చెకు.—ఇంతేగదా మీశక్తి? నాపని మీకు తెలియదు మీపని నేను చెప్పెదను, చూడుండు—'రాజాను ముందు పట్టుదుమా, రాజధానిని ముందు పట్టుదుమా?' అని మంత్రాంగము చేయుచున్నారు. [ఘానులు ఒకరిమొగ మొకరు చూచుకొనుచున్నారు.

చెకు.—మఱి నేను వచ్చినపని చెప్పుదునా?

వలీ.—చెప్పండి సాస్తుర్లూ చెప్పండి.

చెకు.—[ద్రావారికుని నిర్దేశించి] వీని నవలికి పొమ్మనుండు, లేదా, నేను కంపుదునా?

వలీ.—జావురే జావు [దొవారికుడు నిష్క్రమించును.

చెకు.—[దొవారికు నుద్దేశించి] ఓరీ, ఇక నెవ్వడును నన్నడ్డకు. తమరు ముందుగా నాకొకభారరు చేయవలయును. నాకు ప్రాణముమీద ఆశ లేనేలేదుగాని.

ఖానులు.—[అత్తగతము] అది తెలుస్తూనే వుంది.

చెకు.—మానముమీదమాస్త్రము ఆశ బలిష్ఠము.

ఖానులు.—[అత్తగతము] అదిన్నీ తెలుస్తూనే వుంది.

చెకు.—జోస్యము రెండుభాగములు, సిద్ధాంతము విద్ధాంతము అని. అందులో నేను మొదటిభాగముమాస్త్రమే చదివితినీ. ఈ ప్రతాపునిజోస్యండు రెండవభాగముమాస్త్రమే చదివినాడు.

వలీ.—[అత్తగతము] మల్ల 'ప్రతాపుడు' అని బలే హగౌరవం చెప్తాడు!

ఫిరోజు.—మీరందుకు రెండుభాగాల్ సద్వకులడా జోష్యం చష్టాన్నివస్తారు మాకాడికి?

చెకు.—రెండవభాగము చదివినయెడల మీదగ్గతను ఎవరు వత్తిరు?

ఖుస్రూ.—ఆరెండోబాగుం మాకీ పస్కరాదా?

చెకు.—నుజీ ఆ దేమో దానిస్వరూపము చెప్పెదను, చునికి పచ్చునో రాజో మీరే తెలిసికొండి.

వలీ.—కృరే! చాపఅని మసలినోట చెయ్యిపెట్టి నాం. [శాస్త్రి నుద్దేశించి] మీరెండోబాగుం అంతా ఇక్కడ వచ్చిస్తారా యేమి సాస్తర్లు?

చెకు.—ఆరెండవభాగము నాకు రాదయ్యా అనుచుండగా దాని నవ్వించెదనని భయపడెద రేమయ్యా!

వలీ.—పోసిపోసి, అయితే చాలా పంతోషం. అది మాపుణ్యం.

చెకు.—ఆ రెండవభాగ మే మనంగా?

వలీ.—మల్ల ఆరెండోబాగుం ఆరింభించినావె సాస్తర్లు!

చెకు.—అయ్యో, రెండుమాటలు విని తర్వాత ఆక్షేసింపుము.

చెకు.—ఆరెండవభాగము మొదటిభాగము ఖండించును, మొదటి భాగము రెండవభాగమును ఖండించును, రెండును చనివినవానికి మొత్తము తోషము సున్న.

వల్లీ.—హల్లా ! హల్లా !

చెకు.—శివ శివా ! శివ శివా !

వల్లీ.—సాస్త్రులు, మాకి ఆమొత్తం సున్న చెప్పి వెల్లండి చాలును.

చెకు.—అట్లే చనిదిను. ఒకకొకటిగా చెప్పి మొత్తము చేసి సున్న చేసి పోయెదను. కనుక, విను, ఆరెండవభాగము మరల రెండుభాగాలు.

వల్లీ.—హల్లా ! హల్లా ! ఏమి గహచారం వచ్చిందీరా యారోజ్ !

చెకు.—శివశివా ! శివశివా ! ఏమియోగదినమురా యినదినము ! ఆరెండుభాగాలు ఏవనగా—(1) ఉన్నది లేనట్టు చెప్పట, (2) లేనిది ఉన్నట్టు చెప్పట.

ఖానులు.—[అశ్చర్యపడి, కడుపులు పట్టుకొని నవ్వుచు] ఆరే బలే తమాషా బొమ్మ ! బలే తమాషాబొమ్మ !

చెకు.—తమాషా బ్రాహ్మణుడను నేను గాను, తమాషాబ్రాహ్మణులు మీదేశపు గొడబ్రాహ్మణులు.

ఖానులు.—కానీ వండల్ సాబ్.

చెకు.—మొదటిభాగ మే వనగా, అదియు రెండుభాగాలు.

వల్లీ.—(1) ఉన్నది ఉన్నట్టు చెప్పడం, (2) లేనిది లేనట్టు చెప్పడం, అదేనా సాస్త్రులు సాబ్ ?

చెకు.—సందేహ మేమి ? ఆహా ! అవులించిన ప్రేవులు లెక్కపెట్టు బుద్ధి గాని సామాన్యమా ! మఱి మొదట అవసరపడ్డారే ! ఇది సిద్ధాంతము, అది విద్ధాంతము.

ఖానులు.—అచ్చా ! అచ్చా !

చెకు.—మఱి యిప్పుడు చెప్పుండు, మొదటిది మాని రెండవది మాత్రము చదివి వచ్చిన మీకు కనీక వచ్చునా ?

ఇత. మువ్వ. — నకో నకో.

చెకు. — మఱి నేను కోరుకోరికను మీరు సెరవేర్చినను మానినను సరియే గాని, నేను మీడకు పచ్చుట ఈపట్టణమువారి కెవ్వరికిని ఈదేశపు హిందూప్రాణికి ఎవ్వనికిని మీరు తెలియనీయఁగూడదు. ఇది నేను కోరినభరారు. ఈభరారు మీరందఱు చేసిన, నాకథ నేను క్షణములొ ముగించిపోయెద. పహరాజవానును నేనే సర్దుకొనెదను లెండి.

భానులు. — భరార్ సాస్త్రుర్లు, భరార్. మేం ఎవరికి చెప్పం.

చెకు. — మఱి వినుండి. ఆస్థానపుజోస్యుఁడు అని చదివినాఁడు. ఈస్థానపుజోస్యుఁడను ఇదిచదివితని. ఇందువలన అతనికి నామిఁద బద్ధద్యేషము కలిగినది; మనస్సులొనే దాచుకొన్నాఁడు. 'యాచకో యాచకః శత్రూ' తెలియదా? నేను అటుసంపత్సరాలు అతని నాశ్రయించితిని, రాజదర్శనము చేయింపు మని. చేయించినాఁడు గాఁడు. ఒకనాఁడు లెగఁబడి రాజు సెదుటికిఁ బోయి ఆకిర్వచనశ్లోకము పఠికితిని. అంత నతఁడును ఈజోస్యునిమాటమిఁద నన్ను 'ఏమి యిబోడిబాపనవాని సాహసము!' అని లెట్టి నాఁడు. అంత నేనును 'బోడియే నీపొగ రణించునులే!' అని ప్రతిజ్ఞ చేసి వెడలి వచ్చితిని. బ్రహ్మణుఁడ నని రాజు నన్ను మఱేమియు చేయలేదు. యమధర్మరాజునని బండ్లెవ్వరును నామిఁదికి రాలేదు. మీరు మహాశ్రాధులు, 'ముందు నీ కీయవజూనప్రాప్తి జోస్యుమువలన తెలియలేదా?' అని యడుగ లేమి?

ఇత. మువ్వ. — అచ్చా! అచ్చా! అదే ఆడవాలా వుంటాం.

చెకు. — ముందు తెలిసినందుననే తప్పదుగదా అని పోయి అనుభవించితిని.

ఇత. మువ్వ. — అచ్చా! అచ్చా! పహవ్వా! పహవ్వా!

చెకు. — నాప్రతిజ్ఞకూడ జోస్యుమువలన చేసినదే.

భానులు. — అచ్చా! అచ్చా!

చెకు. — మఱి నాప్రార్థన యేమనఁగా,

క. మీ కేఁ జెప్పెద జోస్యము,
నాకుకొ సుల్తానువర్చన మిడుండు మీరత్,
లోకేశు నతనిగొని నే

నీ 1కుటిలమతుల 2వెల్తారు నిర్వర 3నుడిలోక.

3

ఇత. మువ్వ.—[నచమత్కరము] మీకి మేం జోస్యలూపుంచుకొంటే
మాకిషిద్ధాంతంజోస్యం చేస్తారా, లేకలేదానిపేర్ రాలేదు. ఆరెండో
బాటుంచెస్తారా?

చెకు.—అహా ! అహా ! మీకే మయ్యా ఊణములోనే యింతపరాకు !
ఆరెండవ భాగము నాకు రాదయ్యా !

ఖుస్రా.—ఔను; ఔను, అచ్చా, అచ్చా.

పల్లీ.—మంచిది. మీకి మేం అవలంబిస్తే మాకి యేమీ ప్రవోజనం ?
మీరు జరిగేది చెప్తారు. దానిచే ముందుమేం ఎగ్గినా ఆదే జర్గుతుంది. ఎగ్గినా
పోయినా ఆదే జర్గుతుంది. మీజోష్యంవల్ల మాకి యేమి కిఫాయత్ ?

చెకు.—అటయిన జరుగనిదానిని చెప్పవలయునా ? ముందు తెలిసిన
అసంతోషమే అధైర్యమే ఫలము. మఱి,

మ. నను రక్షింపుఁ డటంచు డాయను మిము, న్నాకింక మేలేయగుకొ,
బనిగొందు న్నపు ధిక్షుగా, నతఁడు న న్నాటించుఁబో వేల్పుగా,
మును ము న్నానికి నన్ని జోస్యపువహిక్ బోధించి యాపుండ నై,
వెనువెంటకొ మెడఁబట్టి గెంటెదఁ జూమి విధాంతి రాధాంతి నై.

4

పల్లీ.—అప్పటికి మీప్రతిజ్ఞ అబ్ధం కాదా ?

చెకు.—అ దెట్లు ? నాకు సాదాక్రాంతం డయిన, బోడిపలన పొగ
రణగుట కాదా ? బోడిబాపనవాఁ డని నన్ను తిట్టలేదా ? నాకు విధాంతము
రానిమాట ఊణఊణములో మీకు పరా కొను గాని, మీరు ప్రశ్నలుమాత్రము

3. 1. దుష్టబుద్ధులను. 2. నాశముచేయుదును. 3. మాటలో-ఊణ
ములోననుట.

కడు చాకచక్రముగా వేయుచున్నారు. చెప్పండి మఱి, 'బోడి పొగ రణించు' ననగా ఎవ రని యర్థము చేసెదరు ?

పల్లీ.—ఊరేళ్ళ మాటవరసాకి చెప్తాం, ఎవరై నా తురకలే యెందుకు కాదు?

చెకు.—బోడిబాపనవాడను గాన మొదలు నే నొకబోడిని! నాకన్న మీరుబోడి, నాకు జుట్టున్నది, మీకు అది లేదు ; మీకన్న మానవ్యానులు బోడి, మీకు గడ్డమున్నది, వారికి అది లేదు ; ఆందఱుకన్న మాపూర్వసువాసి నులు బోడి. వారికి గడ్డము మొలవనే మొలవదు. ఇందఱుల! ఆబోస్యపుబోడి యెబోడి గారాదు ?

పల్లీ.—మీతో 'మం మాటాకి మాటా చెప్పలేం సాస్తుల్లు'.

చెకు.—కనుక, నాతో వాదము పెంపకుండు ఏబోడియో నే సిప్పుడు చెప్పును. నన్ను మీ రవలంబించెద మని భారారు చేసిన, అప్పుడు మీనము మేషము గుణించి చెప్పెదను; చేయనియెడల రెండవమార్గమును చెప్పనే చెప్పి తిని. ఆయన మీకు ఓడినను మిమ్ము గెలిచినను నాకు పాదాక్రంతుం డగుట తప్పదు.

పల్లీ.—[జనాంతికము] ఖుస్రుఖాన్, ఇతడు మనకీ పనికి వచ్చునా?

ఖుస్రు.—[జనాంతికము] బలే హమర్దుడు, రాజాకి ద్వేషి. మన వల్ల గొప్పకార్యం కారినాడు, మనం భారార్ చేస్తే మనపచ్చం వుంటాడు, అక్కడివి పంగతులు శీదా మనకీ చెప్తాడు. ఈ డోబీలు హజామ్లు ఇతనిముం దరా ఏపాటి ?

పల్లీ.—[జనాంతికము] ఆ టయిలే వుంచుకొందుమా ?

ఖుస్రు.—[జనాంతికము] నామతం అదే.

ముస్తఫా ఫిరోజులు.—[జనాంతికము] మామతం కూడా అదే.

చెకు.—సమ్ముఖమున రాయబార మేమి ? ఇంక మీ యాలస్యమే గాని నా యాలస్యము లేదు. నన్ను పంపివేసి మీపని మీరు చూచుకొనుండు.

వల్లి.—సాస్తర్లూ, ఏదోడి అయితే మాకి యేమి? మేం మహారాజా వారితో ప్లేహానికి వచ్చినాంగాని లడాయికీ రాలేదు.

చెకు.—నాదగ్గటనా టక్కులు? పాపము! మీరు రాజమిత్రులు, రాజద్రోషిని నన్ను చెప్పుకొన సంకోచించుచున్నారు! నన్ను తమాషా బ్రాహ్మణుడన్నారు, మీరంత తమాషా సాయెబు లయ్యా?

వల్లి.—[జనాంతికము, ఖుస్రూతో] ఇతడు బలే దుర్మార్గుడు, బలే పగపట్టేవాడు, మనం తిరస్కారం చేస్తే మన సరంజాం లడాయికీ అని యితనికి యిప్పుడే తెలిసేవుంది గనక వాళ్ళకీ చెప్పి వాళ్ళకీ మన్నీదికి తయార్ చేస్తాడు; అందు కోపం యితనికి మనపచ్చంలో వుంచుకోవడమే పరి, అని మాకీ తోస్తుంది.

ఇత. మువ్వ.—అచ్చా. అచ్చా.

వల్లి.—సాస్తర్లూ, మీరు మాతో భాయిభాయి వుండవాలా. మీరు అడ్డినదింతా మేం చేస్తాం, మీరు పరి జోష్యం చచ్చే మీకి బంగారంలో పాతి యేస్తాం, గ్లాటాజోష్యం చచ్చే మట్టిలో పాతి యేస్తాం.

చెకు.—‘నిప్పులో’ అనుడు. మట్టిలో పాతుట తురకలనే.

వల్లి.—పోనీ, అలాగే కానీ.

చెకు.—నేను మీ బంగారముకోసము రాలేదు. నుటి నేను సరిజో న్యము చెప్పిన నాకు సుల్తానువారిదర్బారుము మీరు చేయింపకపోయిన, మీకేమి నియమము? నా రాక నిచట బయలుపుచ్చినను, అందుల కేమి నియమము?

వల్లి.—మీరే కోరుకోండి.

చెకు.—కోరినట్లు ఒప్పుకొందురుగదా, మాట తప్పరుగదా?

ఖానులు.—మేము మాటా తప్పామా?

చెకు.—అ టయిన మీరయిదుగురు ప్రత్యేకముగాని కలసిగాని నాతో కత్తి యుద్ధము చేయవలసినది. [ఖానులుమొగములు చూచుకొందురు.

చెకు.—నుటి తప్పదు.

వలీ.—భరార్, అలాగే మీతో యుద్ధం చేస్తాం.

చెకు.—వారినోట రాలేదే ఆమాట.

ఇత. మువ్వ.—భరార్, అలాగే మీతో యుద్ధం చేస్తాం.

చెకు.—మఱి రండి, భాయి భాయి భాయి భాయి. [అందఱుచేతను చేతఁ జేయి వేయించుకొని] మఱి యీచాకళ్ళకు మంగళ్ళకు నేను తెలియఁ గూడదు. సగము దారిలో వేషము మార్చుకొని తురక వేషమున వచ్చి తురక వేషముననే వెడలెదను. నాకు తురకదుస్తు తెప్పించుడు భాయి.

వలీ.—అచ్చా బహద్దర్ ! అచ్చా బహద్దర్ ! మేమే ఆపని చెయ్యి వాలా వుండింది, మాకీ యీగడ్డిడాలో ఏమిలోచలేదు, బాగా జ్ఞాపకంచేసి నార్ సాస్తుల్లా.

చెకు.—కాస్తులు అనకుడు, భాయి అనుడు.

వలీ.—అచ్చా అచ్చా ! బాగా జ్ఞాపకం చేసినార్ బడాభాయి. [ఆని స్వయముగా పోయి మేలు తురకదుస్తు తెచ్చి చెకుముకికాస్త్రీకి తోడుగును.

చెకు.—[అత్తగతము] ఇట్ల సద్యఃఫల ముండవలయును. [ప్రకాశము] ఇంక మీకు నావలన నాలస్యము వలదు. నేను మీకు భాయినే గాని నొక రను గాను గదా, నాయువ్వు పైనవ్వుడు మీదర్శనాలకు వచ్చెదను. ఇప్పటికి నెలవు. సలాము, సలాము, సలాము, సలాము.

ఖానులు.—సలాం.

వలీ.—భరార్ చేసినాం, భాయి అయినాం ; ఆజోవ్యభుటోడి యెవరో చెప్పండి బాయి

చెకు.—[సోతాస్సము] మీరు సఖ్యానికి వచ్చినారు గదా. జోస్యభుటోడి యెవరో యైన మీకేమి ? [అని నిర్మించుచు, పహరాజవాసుం గని] ఏమిరోయి, [తన దుస్తుచూపుచు] నాచెట్టు చూచితివా ? ఇం కొకమాటు పంజా పట్టెదవా ? పోసీ, నాతోకొంచెము కత్తి త్రిప్పదువా ? విక్రమార్కుని బుట్టి ఉజ్జయినిలోఁ బడిన. నీబుట్టి గిరిగిరి తిరుగుచు, నన్ను వెక్కిరించుచునే లే, పోయి ఢిల్లీలో నీపెండ్లాము నొడిలోఁ బడును.

జవాబ్.—సలాం పండల్ సాబ్ సలాం.

చెను.—ఆ, అట్లు పలుకు. ఇప్పుడు బుద్ధి మంతుడవు. [అత్తగతము]

అబ్బ !

క. తెలివి నభినయించెద రీ

తులువలు, వీరలను గంట దుమ్మన వైతున్,

గులగుల టెక్కలు దూసిన

1పులుగులఁ గావించు, 2గడిఁదిబూమెల నొంతున్.

5

[అని నిష్క్రమించును.

ఇత. మువ్వ.—ఇత డెవరో అహధ్యుడు సర్దార్సాహెబ్ !

వలీ.—ఓను. మనపచ్చం వుంటే జనార్దనుడికి హాథించవచ్చును. ఇతడు మల్లీ వస్తే మనపచ్చం వుంచడాన్ని జాగ్రత్తగా చాలాశ్రేహం చెయ్యండి. ప్రస్తుతం యితని జోష్యంవల్ల మనకీ యేమీ ప్రవోజనం లేకొచ్చింది. ఇతడు యెప్పువస్తాడో, వస్తాడో రాడో కూడా తెల్వదు. ఇతనికి యెదు రూచి మనయేర్పాట్లు మానడం మార్పుకోవడం బాగా లేదు. గన్మా మాయేర్పాట్లు యేమంటే.—

ఇత. మువ్వ.—సర్దార్, కెలవియ్యవాలా.

వలీ.—పట్టం పట్టడం మనకీ అహధ్యం. కనక మేంకొంచెం దండుతో జంగల్కు వెళ్లి రాజాకి ఫ్రైడిపట్టి ఢిల్లీకి వెళ్లిపోతాం. మీకీ కభుర్ చేస్తాం. మీరు తచ్చనం ఖుస్రా సర్దార్ వుండి పట్టం పట్టుకొండి, పర్లాల్ పట్టుకొండి; రాజా వచ్చి మేము రాకొనే ఆ రాయభారం జరపండి. పైయాలో చన మీకే తెల్సును. ఇంతలో మేం కల్సుకొంటాం.

ఇత. మువ్వ.—అచ్చా, సర్దార్ ర్పితం.

వలీ.—మేం లేనప్పుడు ఖుస్రా సర్దార్, దేవం గీవం పడే ఖుస్రా

5. 1. చక్షులనుగా. 2. గట్టిమాయలచేత బాధించెదను

నగబ్. మా ప్రయాణాన్ని సరంజాం చేయించు ఖుస్రూఖాన్. ఇక కచే హరి మర్తబ్.

ఖుస్రూ.—ఇప్పుడే సరంజాం సిద్ధం చేస్తాన్.

ఇత. మువ్వ.—సలాం సలాం సలాం.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

ద్వితీయాంకము సమాప్తము.

ప్ర వేశ క ము.

స్థలము.—ఓరుగల్లు, టోటలో రాచనగరు.
అంతట ఇద్దఱు చేటికలు ప్రవేశింతురు.

ప్రథమ.—అక్కా జయూ, యేమే నీ వేమో దిగులుపడుచున్నావు?
ద్వితీయ.—వాశే కళావతీ, నీతో చెప్తే నీవు కూడ దిగులుపడుతావు.
కళా.—అటయితే నీదిగులు సగం తగ్గుతుంది. కనక మఱిచెప్పమంటివా

వాట్ట.

జయ.—వాట్టెందుకే, చెప్తాను విను.

కళా.—యిదుగో నాగస్వరాన్ని పా మాలకించేలాగ ఆలకిస్తూ
వున్నాను.

జయ.—రాణీగారికి దుస్వక్ష్ణ మైయింది దానివల్ల యేలినవారికి తీ
డవు నని రాణీగారు దిగులుపడుతున్నారు ; అందుచేత నేనున్న దిగులుపడి
వున్నాను.

కళా.—యీ రెండింటిచేత నేనున్న దిగులుపడుతూ వున్నాను.

జయ.—నన్ను తక్షణం వెళ్లి, శాంతి చెయ్యించడానికి పోరోహితుడు
మహాదేవయ్యని తీసుకొని రమ్మన్నారు.

కళా.—మహాదేవయ్యని పిలుతాం రా మరి.

జయ.—పిలిచివొస్తేని, పద వొస్తా నన్నాడు.

మఱియొక చేటి రోజుచు ప్రవేశించును.

జయ.—వాశే కాళీ, యెక్కడినుంచీ యీ రోజుతూ రావడం ?

కాళీ.—ఓహో జయూకళావతులా !

జయ.—నే నడిగిన మూట చెప్పు.

కాళీ.—యీ యధావిధిలో రహస్య మేమి ? చెప్తాను. దేవిగారు
మంత్రి గారికి కబురు పంపినారు: 'యాతురకరాజువను చూస్తే మాకు తల

కంటగిస్తూ వుంది. దీన్ని యిక్కడికి రానియ్యడ మేమి? యిన్నాళ్లు యిక్కడ వుండనియ్యడ మేమి? దీన్ని మా దేశం వెళ్లగొట్టవలసింది.' అని.

ఇతరలు.—మంత్రిగా రే మన్నారు ?

కాళి.—వెద్దాయన పూర్వో లేరుగదా. చిన్నాయన యీమాట చెప్పినారు:—'నేడో రేపో అన్నగా రొస్తారు. వా రొస్తూనే వీళ్లని యీ లోకంనుంచే పంపించేస్తారు. అందాకా వోపిక చెయ్యండి.' అని, మరి నేను మసలరాదు; ఆవిడకు తక్షణం జవాబు చెప్తాను.

జయ.—అల్లడుగో కలకి శాంతి చెయ్యడానికి మహాదేవయ్య వొస్తున్నాడు. అందఱు వెళ్లొం రండి ఆవిడదగ్గరకే. కన్నతల్లి రుణమైనా తీర్చుకోగలంగాని యీతల్లి రుణం తీర్చుకోలేము, రండి రండి.

[అని నిష్క్రమింతురు.

ప్రవేశకము ముగిసినది.

తృతీయాంకము.

సలము 1:—గోదావరిదక్షిణతీరమున ఆడనిముఖము,

ముగ్ధులు తురకసిపాయలు ప్రవేశింతురు.

ప్రథముడు—[చూడ్కి నిగిడించి] ఆరే! బలారే! ఆమైథానంబో
యెట్లంటి గోదా వుందిరా!

ద్వితీయుడు.—[చూడ్కి సారించి] ఔనా! అదేమిరా అంతా
ఆకుపపర్వరణం వుంది?

తృతీయుడు.—ఆది యేమి హందం వుందిరా! నెమ్మిపిట్టలాగా వుంది
సవార్ యక్తే అది పేఘుల్నే యెగ్గి పోతుంది నాకీ తోస్తుంది భాయి.

ద్వితీ.—ఇదిరాజాగుఱ్ఱం కావాలా యేటాయేషం అంతా ఆకుపపర్,
జీన్ అదే, పచ్చల్ నగల్ వేసి వుండవాలా భాయి; లేదా—

తృతీ.—ఏమి పచ్చాంతరం?

ద్వితీ.—పచ్చాంతరంలా? మనకీ ఖలో, వ్వగ్నమో, వన్నీపాశమో,
కావాలా; లేదా—

ప్రథ.—లేదా, అది దయ్యం, జిక్, పిసానీ, నైతాక్, కావాలా.

—అది దేవుడీ హవతారం కావాలా.

ద్వితీ.—అది దాటిలే బొమ్మాఖొరడ్ అయితుంది భాయ్!

తృతీ.—దాన్ని రక్కల్ వుంటే అది చిల్కా అయితుంది, కల్క
ల్కల్క ల్పల్కలుతుంది. దాన్ని పరికిణీ కట్టి తాబోందూ కుడిలే అదీ.
కంచెక్ అయి తెల్లెల్లెల్లె తకల్లె నాట్య మాడుతుంది. అదీ వక్లిస్తేవంగీతం
అయితుంది బే!

ప్రథ.—మొహంతో వక్లిస్తే మొహానా.

ద్వితీ.—నోటితో వక్లిస్తే నోవ్రోజ్.

ప్రథ.—కంతం ధుల్నితె ఖమాజ్.

ద్వితీ.—కాలితో శంటే ఘంటా.

తృతీ.—అదీ రస్తామే ఖదం తొక్కిలే రస్తా అంతా ఖంగ్ ఖంగ్ ఖంగ్ ఖంగ్ మోర్చంగ్ వాయిస్తుంది ; దాన్ని భూమి అంతా వీణా పాడుతుంది.

ప్రథ.—ఆ పంతోహనికి హాశ్వర్యానికి చెట్లూ అంతా తలా అడిచడం.

ద్వితీ.—ఆ పంతోహనికి హాశ్వర్యానికి ముచ్చ అంతా గడ్డం అడిచడం.

తృతీ.—అరే యిదీ సుల్తాన్ వారికి నజర్ చెయ్యవాలా.

ద్వితీ.—[తృతీయునితో] ఆరే సర్దార్ బహద్దర్ తో తచ్చనం వెళ్లి నీవు చెప్పరా. నీవైతే బాగా చెప్పగల్గువు.

తృతీ.—నేను తచ్చనం వెళ్లి, “సర్దార్ సాహేబ్ ఘోడా. అరబ్బీ గాదు, పార్సీకాదు, అజాన్ గాదు, తుక్ఖర్ గాదు; హిందూకే పాతాళంగా నా ఘోంస్తాడు వుంటాడే, వాడేదీ నడిమిశిల్పాయమణీ చెక్కి ఘోడా చేసి, దాన్ని వాళ్ల బెంకే గేవుడు ముక్కులో వూధి పూటం చేసింది; మైథానంలా మేస్తూ వుంది ; విమిహకుం?” అని అడ్డుతాళా.

ప్ర. ద్వితీ.—హరే నీవు షెర్షాషికన్నా యెక్వా కవి. జట్టి పోరా.

[తృతీయుడు తెరలో, ఘోడా ఘోడా అని అతిచుచు పోవును.

పంటనే మఱియిద్దలు సిపాయీలు ప్రవేశింతురు.

చతుర్థ పంచములు.—గోడా క్యారే? గోడా క్యారే?

ప్రథ.—అల్లర్లో చూడు.

చతు. పంచ.—[చూచి, ఆశ్చర్యపడి, మఱియొక వైపున చూడ్కి నిగిడించి] ఆరే, అడ్డం చెట్టుకింద మన్నీ ఎఫోడు పరుండి నిద్రపోతూ వున్నాడు భాయ్. వాడుకూడా అంతా పచ్చల్ ముస్తా; జిగ్ జిగ్ జిగా మెరుస్తాడు.

ద్వితీ.—అరే నాకీ తోస్తుంది, వాడు రాజా, ఇది వారిదీ ఘోడా, అంతా యేటాయెవం.

అందఱు.—[కలయం గని] దండు గిండు లేదుభాయ్. [హర్షాశ్చర్యములలో] అరే ముస్తా రాజాకి పట్టవచ్చును !

ప్ర. ద్వి.—మీరు పోయి సర్దార్కు చెప్పు వేసి హుకుం వుచ్చు కొనిరండి. మేము వారికి పోకుండా చూస్తా వున్నాం.

చతు. పంచ.—అచ్చా, అచ్చా. [అని నిష్క్రమింతురు.

కృతీ.—[ప్రవేశించి] మన్నీ యెవరైనా దగ్గిర వున్నాడో చూడ మని సర్దార్ చెప్పినాఁ.

ప్రథ.—వఖ్యున్నీ వున్నాడు. ఇద్దరు సిఫాయీలు చూచినాఁ, చెప్పడానికి పోయినాఁ.

చతు. పంచ.—[ప్రవేశించి] పల్కేఖం పల్కేఖం ఖయిద్ చెయ్యి మని హుకుం.

చతు.—[మొదటిశ్రయము నుద్దేశించి] మన్ను నల్లరు రాజాకి పట్ట వాలా! [పంచముని నిర్దేశించి] వీడు షఫ్ తుఖీనో పోయి గుట్టాన్ని కట్ట వాలా. [పంచముడు నిష్క్రమించును.

అంత మట్టిచెట్టుక్రింద నిగ్గితుండు రాజు ప్రవేశించును.

[అనలువురు సిఫాయీలు రాజునకు కాలసేతుల బంగారు సంకెలలు శగిలించి ఆయుధములను తీసి వైతురు.

రాజు.—[చేతులు కాళ్లు దులుపుచు మేల్కొని లేచి కూర్చుండి] విమీ యాకల! మాకాలసేతులు నాగుఁబాము చుట్టకొన్నట్లు స్వప్నమైనది. [చేతులు కాళ్లు చూచుకొని మహాశ్చర్యముగా] ఏమి యిది! పాము గాదు, బంగారుసంకెలలు! ఏమి యిది! ఇంకనుంగలయే? [కలయఁ జూచి సిఫాయీలంగని] ఏమిరాయది? మీరెవరు?

సిఫాయీలు.—[దద్దరిల్లి వెనుకకు విలుగఁబడి సరుదుకొని] మహారాజా సాహేబ్, మేం పలీఖాన్ సిఫాయీలం. మాసర్దార్ హుకుం చేత ఈపని చేసినాం.

రాజు.—ఏమీ! [కత్తిదూయం బోయి, బాకు తీయం బోయి, లేమిని చేతులు రామిని ఎక్కిరి] ఏమిరా అడుదానిచని చేసినారు? మీఖాను ఉన్నాడో యిక్కడ?

సిపాయిలు.—ఉన్నార మనర్దార్.

రాజు.—ఇక్కడికి రమ్మను.

తృతీ.—సర్దార్తో చెప్తావ్ మహారాజాసాహేబ్.

[అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—మాగుట్ట మేదిరా ?

సిపాయిలు.—గుట్టాన్నిపట్టి ఖయిద్ చేసినార మహాప్రభో.

రాజు.—ఖయిదు వడదే అది ?

సిపాయిలు.—మాకీ తెల్వదు మహారాజ్.

రాజు.—ఓరీ, ఈవలీని కొలిచిన మీకు పిడికెడు రొట్టెకన్న నే మున్నది ? [సంకెలనను సూచించి] వీనిని వదలించి, మాతో రండి, చాటు దారుల బోదము. మీకు చెటియొకవరగగా యిచ్చి మిమ్ము నటబులను చేసెదము. [సిపాయిలు మొగమొగాలు చూచుకొనుదురు.

తృతీ.—[మఱి నలువురు సిపాయిలం దోడ్కొని వచ్చి] రండి మహారాజ్, రండి మనర్దార్ దగ్గాకి.

రాజు.—మేము రాము మమ్మ పొడిచి వేయుదు.

తృతీ.—మాకీ పొడ్వడాన్ని హుకుం లేదు. తీస్కొని రమ్మని హుకుం.

అందఱు.—రండి మహారాజ్ రండి. వచ్చి ఆక్కడ సర్దార్కు అడ్డలే వారు విడిచిపెట్టార్.

రాజు.—మనర్దార్ దొంగ, మనర్దార్ అడుది ; వాని ముఖము చూడ మాకిష్టము కాదు.

తృతీ.—ఇష్టం లేకపోతే కష్టం వుంది. మీరు లిర్గబాట్ చేస్తే ప్రవోజనం లేదు. మీ థౌలత్ పోయింది. మీరు మాఖయిదీ, మేం రమ్మంటే రావాలా. పొమ్మంటే పోవాలా. మీరు రాకొస్తే మేము ఇచ్చే సరైఫు మంది జూలుం చేసి మీకీ పట్టి యాడ్చుకొనిపోతాం ; అది మహారాజాకి బలే గౌరవం ? పుర్యాదాగా రండి. తమరికి అక్షమర్యాదా సర్దార్ ఖుషి, తమరి అస్తుప్తం.

రాజు.—మీకు మనిసికి ఒకసర్కార్ రిచ్చెదము. [కాలుసేతులు సూచించి] వీనిని వదలించి మాతో రండి.

[సిపాయి లందఱు మొగమొగంబులు సూచుకొనుదురు]

[దూరమున చెట్లచాటునుండి వలీఖాను లొంగిచూచు చుండును.

శృతీ.—[వలీఖానుం బొడగాంచి] అరే సర్దార్ దేఖారే.

అందఱు.—[వలీఖానుం గని, రాజుతో] మేము నమ్మక్ ప్రోఘం చెయ్యం మహారాజ్.

రాజు.—అ బై లే మాగుఱ్ఱమును తెండి, దానిమీఁద వచ్చెదము.

నలుపురు.—అచ్చా ! అచ్చా !

శృతీ.—[నలిరస్కారము] గిచ్చా ! గిచ్చా ! ఆగుఱ్ఱంమీద ఈయ్న యెక్తే ఛణంలా అది వోరుగల్లుమే వుంటుంది, మన్న యిక్త జంగల్లే వెతుకుతూ వుంటాం. వేరేగుఱ్ఱం తెండి [అలాచించి] వద్దు, టాంజాన్ తెండి.

[నలుపురు పోయి టాంజాన్ తెత్తురు. రాజు అందులో కూర్చుండును.

శృతీ.—అరే మన్న హర్త్ చేస్తే ఈయ్నదండూ వస్తుంది. ఈయన తప్పించుకొంటాడు; యె త్తండిరా, యె త్తండి, యె త్తండి.

[సిపాయిలు రాజును టాంజానులో కొనిపోవుదురు.

రాజు.—[స్వగతము] హా ! ఈపాటు నాకు బాటిల నేమి కారణము!

ఉ. కల్ల వచించినాడనో? విఘాత మొనర్పిలినో సురార్పకుక్ ?

దల్లిమనంబు సేయనో? యదండ్యుల దండన వెట్టినాడనో?

1యల్లము నొంతునో ద్విజాన? 2జోమనో యార్తని? వింటినోఖలుక్ ?

బల్లద మైన కివైశనము పాటిలఁగాఁ గత మేమి యాక్రియక్ ? 1

అట్లు గావేసి,

క. అటవి నిరపరాధల మృగ

ఘటలం బొరిగొన్న పాతకము దాఁకెనొశో?

1. 1 హృదయమును బాధింతునో, 2. ఓమనో = రక్షింపనో,

3. చేటు.

కటకటఁబడిరో వేటకుఁ

బటుయోగాదృశ్యులై తపము సేయుమునుల్ ?

2

హా ! లక్ష్మీ యట ! యెంత మోసగ త్తియ !

ఉ. అంచల వైరులక దునుమున ప్లసిధారను దోడు నిల్చి, ప్రే
మించి, కపీంద్రభాషణల మెచ్చుకఱిగ గనునన్నఁ గొల్చి, న
మ్మించి, యకాండ మిట్లు విషమించి, త్యజించెను సుప్తుఁ గానలోఁ;
1జంచలకన్నఁ జంచల నిజంబుగ లచ్చి, యిదే గ్రహించితిక.

3

ఉ. నాకథ విన్న నే మగునొ నా 1జనయితి? 2మదీయరక్షణే
చ్ఛాకలితప్రతాకృతి కులాంగన యేగతి నొంది డిందునో ?
రే కిడుతమ్మి మొగ్గ 3కెలరేదొరబుగ్గకు నాదుపట్టికె
గాకతివంకపీరునికి 4గంజజాఁ డేమిగతిక లిఖించెనో ?

4

అ. కూలినాలి చేసి కుడుచు పేదసుఖంబు
దక్క దిలను 1మకుటధారి కెప్పుడు ;
తలకుఁ దాఁక కున్నఁ దన కేమి లెలియదు,
ఫలముఁ గంటి రాజభావమునకు.

5

హాహా ! ఏమి తోచుచున్నది ! నాగతి ఢిల్లినడివీధులలో బోనులో డోరే
గింపు ! మరణము మేలుగదా ? ఆహా ! ఎట్టి కులపాంసనుండను బుట్టితిని ! ఓరి
వల్లీఖానుఁడా !

చ. శుకముల, గోరువంకల, పసుంధర లాతివిహంగమంబులక,
1మెకములఁ బంజరాన నిడు మిక్కిలివేటరు లుందు రెండటో,

3. అసి ధారక = కత్తి వాదరయందు, 1. మెఱపుఁదీగకంటె.

4. 1. తల్లి, 2. నా సేమమందలి కోరిక చేత నోచఁబడు నోములే
ఆకారముగాఁగలది, 3. బాల చంద్రుని చెక్కిటివంటి కోమలాంగునికి,
4. బ్రహ్మ.

5. 1. కీరీటము దాల్చినవానికి - రాజునకు.

6. 1. మృగములను.

వికలితవైరి నేకశిలవీరనరేంద్రునిఁ బంజరంబులొక

బ్రకటితశక్తి నిట్టి డిన 2వ్యాధిభిక్షామణి వీ వాకండవే ?

6

అహా ! హతవిధి ! ఈమలకలు నాదేశ మేల చొరవలయును !

క. కొలలు, నొల్లలు, చెఱలుక,

జేలువలఁ జేటుచుటయు, జాతిఁ జేడఁగొట్టుటయుక,

1మలకలచే నాప్రజలకు

గలుగవె, యాపాప మెల్లఁ గలుగదె నాకుక ?

7

అహాహా ! ఈపాటున కెల్ల నాదోషమే మూలము. అమహామహుఁడు యుగంధరదేవుని పలుకుఁ బాటించక వేట కరిగిన ఫల మిది. మహానుభావా, మీ తలంపుచే కడు లజ్జితుండ. నాతప్పుచే విధి బలీయ మైనది. విధి నడంచు పురుషకారము తమదే ! ఇప్పటి కెతి కర్తవ్యతాజ్ఞానము కలుగుచున్నది.

ఉ. చింతిల నేమి గల్గు ? విధి 1చేత బలీయము ! తొంటికర్తమున్

శాంతిలు 2భుక్తిమాత్రమున; 3సత్త్వవిహీనత నొంది యీక్రియన్

4పంతుల బోక యింతులకు 5వాటము, లేకువ సూపు మార్గమున్

సంతతధైర్యవృత్తి నిట శత్రువశంపదత నైలంగెదక.

8

[చూడ్కి సారించి] అహో గోదావరి అగపడుచున్నది ! నమో నమస్తే సాగరసహధర్మచారణి !

జమాదార్.—అరే ! యేమి గుఱుంరా యిది ! ఇప్పటికి నూరు తల్కాయల్ బద్దల్ చేసింది. కాట్ల చేతులూ లెక్కలేదు. అరే రాజాకి పట్టడం ఛణం. దీనికి పట్టడం యుగం. యేమైనా సరే, యెందరు సచ్చినా సరే. దీన్ని సంపూర్ణము అని స్వర్గార్హము. దీన్ని సంపూర్ణమే మంత్రంతా దీనిచేత

6. 2. వేటయలలొక శ్రేష్ఠుఁడవు.

7. 1. తురకలచేత.

8. 1. కృత్యము, 2. అనుభవముచేత మాత్రమే, 3. ధైర్యములేమిది,

4. దుఃఖపడుట, 5. తగినది. 6. శత్రువులకు స్వాధీనుఁడనై.

సస్తాం. సంపితేనా మన్వంతా సర్దారేత సస్తాం. ఈ గహచారంలా యేమి శిష్యుమంటార్ భాయ్?

దేహప్రణితుడు.—ఇద్దోభాయ్[గాయాలచూపుచు] నావొల్లంతా గాయాల్.

పాద ,, [కాళ్ల సూపుచు] ఇద్దో నాకాళ్ల నహి.

బాహు ,, [చేతులు చూపుచు] ఇద్దో నాచేతులు గయా.

నాసికా ,, [మొగాన చేయి యంచుకొని అనునాసికో చ్చూరణగా] అల్లా! అల్లా! నాముఙ్గు మోయిని; ఎజిరి మోయిని.

నేత్ర ,, [చీకరించుకొని చూచుచు] అల్లా! అల్లా! నా కన్ను పోయింది.

ప్రణితు లందఱు.—మే మిక దాని మొఘానికి చూడం భాయి, సబ్బి పోతాం గాని.

రాజు.—ఓరి సేపాయాలు, మీరు దానిని పట్టలేరు, చంపలేరు. దాని యొద్ద నయినను మమ్మ నెలవు పుచ్చుకోసియరా. మేము పిలిచిన అది వచ్చును, మామాటకు నిలుచును. మాకొకమాటు దానిని చూపి మీరు దాని నగలు తీసి కొండి; తన్నదు, ఎగురదు, సమతమేని టాంజాక్ దాని వైపు త్రిప్పుడు.

జమాదార్.—[సిపాయాలతో] అలాగ చేతామా భాయి? చేతాం. నగల్గుచ్చుకొని పోయి సర్దార్ యెద్ద పెడ్డాం, మన్ను తినే నగ ల్కావ్, మనకీ చాలా తన్నులు తప్పను.

దేహ.—[ముక్కుపోయిన వానిం చూచుచు] కానా ముక్కులు నిలుచును. [కన్నుపోయిన వానిం చూచుచు] కానా కన్నులు దక్కును.

జమాదార్.—తిప్పండిరా టాంజాక్ తిప్పండి. [త్రిప్పుదురు.

రాజు.—[గుఱ్ఱముం గాంచి] రారా బాబా, రారా నా యింద్రా యుధమా, [గుఱ్ఱము పచ్చి రాజుప్రక్కనిలిచి తల ఆడించుచు కాళ్ల జాడించుచు ఉండును.

రాజు.—బాబా, నీనగలు వీరి కిచ్చి వేయుము.

[అని గుఱ్ఱము మెడను తట్టుచున్నాఁడు. గుఱ్ఱము కదలక నిలుచును.

సిపాయీలు.—[అశ్చర్యముతో] అహో యేమి దీనివిహ్వలం? యేమి యీవిహ్వలం? [అని గుఱ్ఱము నగలన్ని ఒలిచివైచి] అరే, మస్సీ సామి ద్రోఫీ, నాల్గకాళ్ల జంతూ సామిరక్షీ భాయ్.

[అని కొందఱు దానికి 'సలాం గొడాసాహేబ్' అని సలాము లిడుచు కొందఱు దానిని తట్టుచు, కొందఱు ముద్దుగొనుచు, ఉందురు.

ముక్కుపోయిన సిపాయి.—నాముఘ, నెడనన్నినవానిజే యాముఠ్ఠా జోణుజు సిపాయీ సలాముల్ మున్నుర్ కేన్నావున్నార్.

కన్ను పోయిన సిపాయి.—లేదు, నాకన్నాకి లేగ తన్నినందుకోవం వీళ్లు దీనికి సలాముల్ ముద్దుల్ చేస్తా వున్నార్.

ముక్కు.—[కోపముతో] అరే, నీజుణ్ణిబన్ను యెత్వాకే నామ షార్ ముజ్జూబ్బణ్ణే?

కన్ను.—[కోపావేశముతో] అరే పిసాసీ, నీతొర్రముక్కుయెక్వాబే నావజ్రం నీలం ఆభకంటే?

రాజు.—బాబా మాకు సలాము చేయుము. [గుఱ్ఱమునకిలించి తల ఆడించును.

రాజు.—

ఉ. మాదశ నీ వెఱుంగక 1హుమాదొర, డస్సిలివయ్య వీరిచే?

మాదశక జూదు, నీవలన మానదు; నీ 2పార గాదు; 3మన్ననో

వేదివి, ప్రాణదాత, విట వేఱులు నీకును మాకు నయ్యె; 4గుం

దేది రవయోదవీధిఁ బురి కేఁగుము; వెండియుం గాంతువోమము? 9

[అని గుఱ్ఱమును ముద్దుగొని చిటికవైచును. గుఱ్ఱము పరారి యగును. రాజు సభావృత్తి చింతాజడయై గుఱ్ఱముపోయిన దిక్కు చూచుచుండును.

9. 1. గుఱ్ఱము, 2. తప్పు, 3. నామనస్సును ఎఱింగినవాడవు, 4. దుఃఖమును మాని, 5. మేఘమార్గమున.

సిపాయిలు.—[వరస్పరము] క్యారే! క్యారే! గోడా ఏదిరా!
గోడా ఏదిరా! [రాజుతో] ఏం మహారాజ్, ఈలాగ చేసినా?!

రాజు.—నన్ను దప్ప ఎక్కనీయదు. ఒకరిచేత చావదు, పట్టు
పడదు. అది పోయినందున మీతలలు నిలిచినవి, సంతోషపడుండు.

జమాదార్.—అరేభాయి, ఈనగల్ సర్దార్సాహేబ్కు ఆప్పగించి,
యీమాట సర్దార్ సాహేబ్కు చెప్తారండి. దాన్ని పట్టి తెచ్చుని ఆయన
ఖుస్రూఖాక్ బహద్దరుకు కథుర్ చేస్తాడు. [అని నిష్క్రమించి మరల ప్రవేశించి
నిగిడి చూచి] అరే! పడవల్! పడవల్! పడవల్!

దేశా.—పడవల్, డింగీల్, బోనెల్, వాడల్, అన్నీ వున్నయి!
మనతోపం హల్లా పంపినాడ్రా యివి! యేమిరా మన హద్దుప్రం, మన సర్దార్
హద్దుప్రం?

రాజు.—[అత్తగతము] సత్యము సత్యము! మీకాలము! మంచిది!

దేశా.—సర్దారుకు చెప్ప వేస్తాన్. [అని నిష్క్రమించును.

అంత నలీఖానుండు కొంత పరివారమును ప్రవేశింతురు.

వలీ.—అరే జల్దీ! జల్దీ! గట్టుకు ధవుడు! ఆపడవలకీ ఆపండి ఆపండి!
[అందఱు త్వరగా పరిక్రమింతురు.

స్థలము 2. గోదావరిగట్టు.

సిపాయిలు.—[ఎక్కడివాం డక్కడనుండి] ఓపడవ! ఓపడవ! పడ
వోయిపడవ, అరే కళాసుల్, ఓహోయిసరంగ్, ఈలాగారండి ఈలాగారండి,
పడవల్ దరికి తెండి.

అంతట పడవలు గడలతో నడుపుకొనుచు పాడుచు

పడవవాండ్లు ప్రవేశింతురు.

తండేలు.—[ముందుగడ వేయుచు]

గంగమ్మ తల్లీకి శెంగల్వ వూదండ,

కాలింది కీ తెల్ల గల్వదండా.

కళాసులు.—[వాని వెనుక గడ వేయుచు] గంగమ్మ ...

అందఱు.— జోచ్చెయ్, బాచ్చెయ్, జోచ్చెయ్, బాచ్చెయ్.

తండేలు.—గోదారి తట్లకి గొజ్జంగి పూదండ,

సరసోతి కీ సన్న జాబిదండా.

కళాసులు.—గోదారి

అందఱు.— జోచ్చెయ్ ...

సిపాయీలు.—పడవోయి పడవ. ఓయిసరంగ్, కళాసుల్, ఆరే మీకి చెవులూ లేవా? దరికీ రండి ఆంటే.

పడ.—[చూచి, గడలు నిలిపి] ఎందు కయ్యా!

జమాదార్.—మూకి దాటేండి, కే విస్తాం.

తండేలు.—ఎక్కడైనా బల్లగట్టు సూసుకొని దాటండి, మేము నిలము.
[అని మరల గడలు వేయుదురు.]

రాజు.—[ఆత్మగతము] ఇక్కడ నయిన కొంచెము విలంబము కాఁ గూడదా? మాదండు వచ్చి కలసికోరాదా? ఈశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదో?

జమాదార్.—ఆరే మేము ఎంత కేవలమునా యిస్తాం.

తండేలు.—ఏ మిస్తాగు?

జమాదార్.—మీ రడ్డండిరా.

తండేలు.—మీరు తెప్పండి.

జమాదార్.—నూరువరాలు యిస్తాం. మేము ఐదువందలమందిమి. అందర్ని పఖటే ఛణంలా దాటేయ్యాల.

తండేలు.—ఎండా యెంటి?

జమాదార్.—అవును. మరి మాట్లాడకండి, హర్ఖల్ తెయ్యకండి. మీపుష్పెం కండింది పొండిరా యీవేళా.

తండేలు.—దాటేళినాక యెగయ్యరు గందా సాయముమారాజులు?

జమాదార్.—యెర్రివాడా నీడబ్బు మేము యెగేస్తాం? నీకీ యింకా యినాం యిస్తార్ సర్దార్. యిద్దో కేవు ముందే వుచ్చుకో.

[అని నంచి గలగల లాడించును. పడవవాండ్లు కలయఁ బలికి కొనుదురు.]

రాజు.—[అత్తగతము] వీరికి మమ్ము తెలిపిన వీరు దాటవేయరు. అంతట సిపాయీలు ఈది పోయి వీరిని చంపి పడవలను గట్టునకుఁ దెచ్చి, యెక్కించుకొని తామే నడుపుకొని దాటి పోదురు. మా దం డెక్కడను దృష్టి పథములో లేదు. మాకై వీరేల చావవలయును.

శండేలు.—[పడవలను దగ్గఱకు లెచ్చుట నభినయించి] మఁ తెక్కండి.

దేహ.—[ప్రవేశించి] రాజాకి దోనెకడ్పులో పెట్టమని సర్దార్ హుకుం.

[అట్లే చేయుదురు. అందఱు తట్టెక్కి కూర్చుందురు. వలీఖాన్ కొంత పరివారముతో మఱియొక పడవ యెక్కును. సిపాయీలు సర్దుకొని కూర్చుండి కొందఱు పరుండి చుట్టలు గుడాకులు త్రాగుచుందురు.

స్థలము 3. దోనెకట్టు.

దేహ.—అరే భాయి, యీరోజ్ ఎంత ప్రాణానికీ సాలి వచ్చిందిరా యీ పాడు గోడాచేత? ప్రాణం బీజా పైంది భాయి.

నేత్ర.—[అంగరక్కా విప్పుకొనుచు] అరే పోయిన ప్రాణం వస్తావుందిరా యీ చల్లాగాలికీ.

పాద.—అరే గోధారీలో పడ్డా నన్ను లేప్పండి; యేంగాని సరే, నేను నిద్రాపోతాన్. [అని మూటకుఁ జేరిగిలఁబడి నిద్రించును.

బాహు.—యీ చల్ల నీళ్లలో పడి చచ్చిపోవడానికి నాకి సర్దార్ తెలవు యిస్తే బాగా వుంటుంది భాయి.

పాద.—అరే సాపడాన్ని తెలపూ యెందుకూ భాయ్?

పడ.—[గడలు వేసి] ఏలెస్సా, ఓలెస్సా. ఏలెస్సా, ఓలెస్సా, ఏలెస్సాబో బేలెస్సా, ఏలెస్సాబో బేలెస్సా. [మరల మరల అదే.

ప్రథమ ద్వితీయులు.—అరే పడవవాళ్లు, పాడండిరా పాడండి.

పడ.—యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా, యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా దండేలా.

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.—ఇందాక పాడ్తావుండినారే అదే పాడండిరా.
తండేలు.—పాడతాం. ఇనాం యియ్యాలా సాయిబులు.

కళాసులు.— గంగమ్మ
అందఱు.— గంగమ్మ జోచ్చయ్ ...

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.—వహవ్వా! వహవ్వా! బలే ఫసందు వుంది.
ప్రభ.— అరే మాకీ కూడా చెప్పండి, మేమూ పాడ్తాం.
ద్వితీ.— వాళ్లు పాడసిరా భాయ్. మనకీ రాదూ అది,

తండేలు.— గోదారీ తల్లికి
కళాసులు.— గోదారీ తల్లికి
అందఱు.— జోచ్చయ్ ...

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.— జోచ్చయ్ ...
తండేలు.— కిష్టాయ్ ఇమ్మాకి గేదంగి పూదండ,
కాయేరి కీ శంద్ర కాంతిదండా.

కళాసులు.— కిష్టమ్మ తల్లికి
(ప్ర. ద్వి.) సిపా. పడ.— జోచ్చయ్ ...
తండేలు.— సుళ్లు దో పుళ్లు ము సళ్లు ద ప్పించి, మ

మిల్లు సే ర్నండి వో తల్లులారా.
కళాసులు.— ముళ్లు ... మిల్లు తెర నండివో
(ప్ర. ద్వి.) పడ.— జోచ్చయ్ ...

తండేలు.— పిల్లా జెల్లా అంతా సల్లంగా రచ్చించి,
యిల్లా సే ర్నండి వో తల్లులారా.
కళాసులు.— పిల్లామేకా ... యిల్లు తెరనండి మా ...

(ప్ర. ద్వి.) సిపా. పడ.— జోచ్చయ్ ...
తండేలు.— శిక్కాలూ నిండించి శింగాలూ నిండించి,
యిల్లా సే ర్నండి వో తల్లులారా.

కళాసులు.— శిక్కాల్లా ... మాతల్లాలారా.

(ప్ర. ద్వి.) సిపా. పడ.— జోర్కెయ్ ...

తండేలు.— గోదారి తట్టికి కొట్టారా బెంకాయ

కోరి దడ్డ లెట్టి కుంకూ మెట్టి.

కళాసులు.— గోదారి ... కోటిదడ్డా ...

(ప్ర. ద్వి.) సిపా. పడ.— జోర్కెయ్ ...

పడ.— యేలా యేలా

తృతీ. సిపా.—అరే, యింకా పాటా పాడండి. యిదేమి గంగమ్మ
యెల్లమ్మా? పడుచుపిల్లమీదా పాడండి వోయ్.

తండేలు.—అలాగే పాడతాం సాయిబులు. [కళాసులతో] యేది
పాడదాం రా? పాడండి రా?

బజారు యెంటా మిటాయి తింటా

రాయ్ గుంటా నాయెంటా

కళాసులు.— బజారు

కళా సాకండు.— అది పచ్చిబూతురా, లో నొవరో మారా జున్నాడ్రా.

తండేలు.—ను రేదిరా? 'మల్లీ వొచ్చిందాకా' పాడదాం.

పడ.—అచ్చర్రా! అచ్చరి!

[తండేలు పాడినదానిని కళాసులు అనువదించురు. సిపా

యీలు కూడ 'జోర్కెయ్ బొర్కెయ్' పలుకుదురు.

మల్లీ వొచ్చిందాక మర్నా ను రవ నంటా,

శేతూలా శెయ్యకి శెప్పిలే శెంచు. జోర్కెయ్ ...

కూ డొండి పెడతాను, గుడ్డుదికి పెడతాను,

కూడా తోడక పోవా జోడుగా మామా? జోర్కెయ్ ...

నీమణుంచు నామణుంచు నిరకూ ద ప్పా కుంటే,

యెడబాళి నెల వుంటే నే మాలే శెంచు? జోర్కెయ్ ...

ఏవూర నేపల్లె నేమీ క న్నే చినవో? జోర్జెయ్ ...
 యెంటా న న్రాసీవు తుంటారీ మామా జోర్జెయ్ ...
 కోకాజ రీ తెస్తా, కొప్పుబిల్లా తెస్తా,
 నవ్వుతా శల విచ్చి న న్నంపేశెంచు. జోర్జెయ్ ...
 కోకాజ రీ వొద్దు, కొప్పుబిల్లా వొద్దు,
 రాసీవా నీలోటి కానీ వో మామా? జోర్జెయ్ ...
 శెంపాము దెట్టుకొని, శెల్ల బాయ్, యాడవకు,
 అల్లాడే సా రంగు, యెల్లీలో శెంచు. జోర్జెయ్ ...

సరంగు.—[చూడ్కి సారించి] సూడ్రా! అల్లదుగో ఎంతముసలా?

తండేలు.—[చూడ్కి సారించి] ముసలి గాదు. ను త్రిశావలా గుందిరా.

సరంగు.—కాదు మనిసిరా; బలే యీతగాడ్రా.

తండేలు.—అవునురా. తెగ బడ్డాడు. అలిసిపోయినాడు, సావుబడు
 కుల్లో వున్నాడు, నైగ శేస్తున్నాడు.

సరంగు.—అదు తనుకులాట్టంనూస్తే ముసల్ని తప్పించుకొంటావాస్తు
 న్నాడ్రా.

తండేలు.—నారాయణా? వావరో బాపనయ్యరా పాపం!

[నేపథ్యమున]

ఓరి పడవవాండ్రూ, ఓసాయబులూ, పుణ్యము కట్టుకొండి! చచ్చితిని
 చచ్చితిని! మొసలి! మొసలి! మొసలి!

పడ.—యేమి సాయబుగార్హూ, ఆయ న్నెక్కింతుమా? అయ్యవోరు.
 అమాంతంగా ముసలి సంపేస్తది?

అంతట విద్యానాథుడు ఈడుచు ప్రవేశించును.

విద్యా.—ఓరి పడవ వాండ్రూ ... మొసలి!

జమాదార్.—పోనీ, పాపం! బతికించండి.

[పడవాండ్రు త్రాడు వేయదురు. విద్యానాథుడు
 దానిం బట్టకొనును. పడవవాండ్రు చేదుకొనుదురు.]

విద్యా.—[పడవ యేక్కి, వడవడ వడంకుచు, మహాభీతి నభినయించుచు, ఓడుచు, తట్టంతయు తడిచేయుచు, గుడ్డలాపిడుచుకొనుచు, తల తుడుచుకొనుచు] ఓరిపల్లెవాండ్రారా, మీధర్మాన బ్రతికితిని. ఆచంద్రార్కము మీయిండ్లు వర్ధిల్లుగాక. సాయెబులారా, మీదయవలన బ్రతికితిని. ఎంత మొసలి ! ఎంత మొసలి !

(ప్ర.) సిపా.—[నోటినుండి చుట్ట తీయకయే] ఆయ్యా బొమ్మ, నీవు నీళ్లలో బలే నాట్య మాడినావు!

విద్యా.—నాట్యమా ? ఊణము తప్పిన ఈపాటికి మీయెదుటగాదు యమధర్మరాజునెదుట నాట్యము చేయుచుందును.

[అని కూర్చుండి నరుదుకొనును.

(ద్వి.) సిపా.—[నోటినుండి చుట్ట తివిసి] ఎందుకయ్యా పంతులూ, అంతపాహుం కేచినావు!

విద్యా.—[ఆత్మగతము] పెద్దబొంకు బొంకవలయు; ప్రాణ విత్త మాన భంగములలోఁ జేరవచ్చును. [ప్రకాశము] ఎందునకా? అద్దరిని మాగ్రామము, మాయవ్వుకు ప్రాణముమీదికి పచ్చియున్నది. వైద్యుఁడు పచ్చిగరళము తెచ్చు న్నాడు! దాని కోసము ఇక్కడికి రెండుక్రోసులక్రంద డింగీమీఁద గోదావరి దాటి, అన్నము నీళ్లు లేక యెకాయెకి ఆయిదామడ రావులూరికి పోయి, గరళము సంపాదించుకొని, భోజనము లేకయే, వాయువేగమనోవేగముల, మరల, గోదావరి దాటుటకు వచ్చునప్పటికి, ఎక్కడను బల్లగట్టుగాని డింగీ గాని ఏమియు లేదు.

(ద్వి.) సిపా.—మొదటా దాటినావే అదీ యేమైంది ?

విద్యా.—ఇరువది శేవులు తిరిగితిని, అన్నిటను పగులగొట్టి వేసినారు. ఈతకాయతో దాటించినను, దాటించినవారికిని దాటినవారికిని తల పోవు నన్నాడు.

సిపాయిలు.—ఏమి హాశ్చర్యం ! ఏమి హాశ్చర్యం !

విద్యా.—వాఁ డెవ్వఁడో రాజమంత్రి యట, అదిక్కుమాలినవాఁడు ఈయాళ్ల చేసినాడట. ఎందుకోస మనియడిగిన, ఎందుకో ఎవరైన నెఱుఁగుదురా?

సిపాయిలు.—ఆ దివానా బల్లగట్లకి పగల్గొట్టక పోలే తనకల్కాయీకి పగల్గొట్టుకోరాదా?

(ద్వి.)సిపా.—తర్వాతా చెప్ప వంతులూ.

విద్యా.—తర్వాత. ఏలా గయిన ఈయ స్తమయములోపల మాయమ్మ కీమందు పేయవలయు నని ఏటి కడ్డమీఁద తెగఁబడితిని. ఇక్కడ మడుగు, మొసళ్ల పుట్ట. నావ్యాకులతలో ఆమాట మఱచితిని. గడియదూర మీఁదునప్పటికి మొసళ్ల తఱుమసాగినవి. అయ్యా! తలఁచుకొన్న ఇప్పటికి ఒడలు జలబరించుచున్నది సాయబూ. [అని జలబరించుట నభినయించును.

(ద్వి.)సిపా.—[జలబరించుట నభయించుచు] వాటితో లడేయిచేసిన వాడికి నీకి జలబరించడం హాశ్చర్యమా, పూర్వే వినేవాడ్కి నాకి జలబరిస్తూ వుంటే!

[మఱిగొందలు సిపాయిలు జలబరింతురు.

విద్యా.—ఈ మొసళ్ల నన్నిటినితప్పించుకొని రెండు బుటకలలో దాటి పోయియే యుందును గాని—

(ద్వి.)సిపా.—అంత యీతమన్నీవా బొమ్మకొ నీవు?

విద్యా.—మీదయ యున్న, చేవుడు మేలు చేసిన, నేను కాలు సేతులు కట్టించుకొని మొగముమీఁద గువ్వుడికాయ పెట్టించుకొని గట్లకడ నేల యంటక యేడుమాటులు గోదాపరి కడ్డమీఁదినవాడను సాయబూ.

పడ.—మూడేళ్లకితం యేడుతూర్లు దాటి యెయ్యివరాలు గలిగిన సాస్తుల వా బాబూ నువ్వు?

విద్యా.—కౌనురా.

పడ.—నిన్ను సూళినాం క్యావ్వుడా మేము. దండ మెడతాం.

విద్యా.—నూజేండ్లు బ్రతుకుండు.

(ద్వి.) సిపా.—అయ్యా, నీకి యేలాకోలం చేసినవాళ్ళకీ బుద్ధిలేదు. నీతల్లికి నీవు మంచిచ్చి బతికించకపోయినా, నీ తల్లిరుణం నీవు తీర్చుకొన్నావు పంతులూ.

(ప్ర.) (వేళాకోళముచేసిన సిపాయి)—ఈపడ్డా దొరక్కపోలే యీపాటికి మీతల్లికి చావు అబ్బం నీకి చావుసిబ్బం అయి వుండీని లే.

విద్యా.—[ఆత్మగతము] పూర్వసువాసిని, ఇంకను హేళనమేనా? [ప్రకాశము] సందేహమేమి? మీదయవలన బ్రతికినా. [ఆత్మగతము] ఇక్కడ నందఱు మహమ్మదీయులే. విశేషమేమియు లేదు. దోనెకడుపులూ నేమున్నదో? [అని తట్టంత తడుపుచు, వడవడ వణఁకుకు] జ్వరము జ్వరము! అయ్యో! గోరుచుట్టుమీఁద రోకటి పోటైనది! చలి చలి చలి! ఉహుహుహుహుహుహు.

(ద్వి.) సిపా.—ఁండల్, ఇక్కడ తడి చెయ్యక. లోపల్కి పో. అక్కడ హాయిగా బైటో, చలి వుండదు. ఇద్దో దారి.

విద్యా.—[లేచి] ఏది? డో, డో, డో, హుహుహుహు. [అని కని దిగి మరల వైకి లేచి] ఓయి నాయనో! అంతయు పీకటికోణము!

వడ.—చణముంటె కికటుండదులే సామీ.

స్థలము 4. దోనెకడుపు.

విద్యా.—అటైన సూయ.

[అని దిగి క్షణముండ కలయఁ జూచి, దబ్బిలోనుండి విభూతి తీసి, చలిపోవునట్లు విస్తారముగా ధరించి, పుస్తక మొకటి తడి తుడిచి చక్కజేసికొనును.

రాజు.—[విద్యాసాధుం గాంచి ఆత్మగతము] ఏమి! అగ్నిదేవునివలె వెలుంగుచున్నాడీ బ్రాహ్మణుండు! ఈయనరాకవలన జనార్దనమంత్రి తురకలను గోదావరిదాట నీయక ఇచటనే హుళిక్కి గావించుటకై చేయుప్రయత్నము తెలిసినది గదా. నా మంత్రులయందు దోషము లేదు. ఇది కేవలము దైవగతి. దీనికి ప్రతివిధానము యుగంధరులే చేయవలయును. [సవిమర్శనము] ఈయనవలన నావృత్తాంతము మంత్రులకు లేయను.

విద్యా.—[పుస్తకము విప్పి రాగముగా]

*శ్లో. కలిపయదివస్తైః శ్చయం ప్రయాయాత్

కనకగిరిః కృతజానరావసానః,

ఇతి ముద ముశయాతి చక్రవాకి,

విశరణశాలిని వీరరుద్రదేవే.

రాజు.—అహహా! ఏమిశ్లోకము! ఏమిగ్రంథము శాస్త్రులవారూ అది?

విద్యా.—ఇందులో పితృచము లేమయిన నున్నవ? [అంతటఁ గలయఁ జూచి] ఈమూల నింతవెలుతు రేమి? [అని రాజుం గాంచి] ఈదోనె కడు పుతో నున్నదా యేమి? అయ్యో మీరొక రున్నారా ఇక్కడ నాకు దోడు?

రాజు.—ఆగ్రంథ మేమి?

విద్యా.—[అత్తగతము] ఎవ రితఁడు? బాలభాస్కరునివలె చీకటిం బేల్చుచున్నాఁడు! కానీ. [ప్రకాశము] అయ్యో, ఈగ్రంథమా? ఇది అలంకారశాస్త్రము. ప్రతాపరుద్రమహారాజుమీఁద నేను కవనముచేసితిని.

రాజు.—వారిమీఁద నేల చేసితిరి?

విద్యా.—ఏమయిన సమస్తము కలిగిన కొమరితకు పెండ్లి చేసి కొంద మని.

రాజు.—సమస్త మే మయిన జరిగినదా?

విద్యా.—సమస్తమే? దర్శనమే పూర్ణానుస్వారము.

రాజు.—అదేమి?

విద్యా.—రాజు నగరములో లేఁడు. నెలదినములు వేచి యుంటిని, రాలేదు.

రాజు.—ఏ మయినాఁడు?

*ప్రతాపరుద్రమహారాజుయొక్క యీవిని కని చక్రవాకి తనకు పగటిని అంత మొందించి ప్రియునితో ఎడఁబాపు కలిగించుచున్న బంగారు కొండ త్వరలోనే శ్చయించునుగదా యని సంతోషపడుచున్నది.

విద్యా.—ఏమైనాడో? వేట కని కొందఱు, కాళి కని కొందఱు, తెలియ దని కొందఱు, నోటి కొకమాట. అంతట ప్రాణము విసిగి, చాలు రాజా శ్రయ మని వచ్చినదానినే యింటికి మరలితిని.

రాజు.—పోనీ మఱియెవరికైన దాని నంకితముచేసి, సత్కారము పొందరాదా?

విద్యా.—అయ్యో, అంతపుణ్యమా? అంతటను వానినే శగులపేసితిని.

రాజు.—[అత్తగతము] ఆహాహా! ఇట్టిమాట వినవలసిన యాదశలో సిరి యెట్లుండును! [ప్రకాశము] కాస్తులవారూ, దయ చేసి ఒకటిరెండు శ్లోకములు చదువుండు, విని యానందించెదను.

విద్యా.—ఆహా! రసజ్ఞులు వినుటకన్న మాకేమి కావలయును? వినుండు.

స్తగ్ధ ర.

*శ్లో. దూరా దాకర్ణ్య విశ్వప్రసృమరమహాసా వీరరుద్రస్య జైత్ర

ప్రస్థానారమ్భధీరినిద మరిన్మహాః పూర్ణకర్ణజ్వరారాః

ఆరు హ్యద్రీక్ విశన్తో గహన మతిమహత్ కట్టకాకృష్టకేశాః

త్రాయధ్వం ముఖ్య తేలి ప్రతిస్పృహతిధియా పాదపాక్ ప్రార్థయన్తే.

రాజు.—ఆహాహా! ఆహాహా! అమృతమా కవనమా యిది?

విద్యా.—దీనిని వినుండు.

స్తగ్ధ ర.

+శ్లో. ఉద్యద్తో స్తస్మిన్ముఖద్గతుటదరిమకుటాటోపసంజాతరాహు

భ్రాన్తిభశ్యత్పశ్చాదయకరణచణః స్ఫారనాసీరరేణుః

* జగద్వ్యాపక తేజాడైన ప్రతాపరుద్రునిదిగ్విజయయాత్రాధీరిభంకారమును దూరమునుండి విని కత్తురాజులు కర్ణజ్వర పీడితులై కొండ లెక్కి కాఱడవులం జొచ్చుచో ముండ్లకొమ్మలు జుట్టుపట్టి లాగంగా ప్రతాపరుద్రుడే లాగుచున్నాడనుకొని 'మమ్మ రక్షింపుండు, వదలుండు,' అని ఆముండ్లచెట్లను వేడుకొనుదురు.

+ ప్రతాపరుద్రుని కత్తివేటునకు లెగి యెగసిన కత్తురాజుల

అన్యక్షాధర్మ రాసీ దధికరణధురాభిన్న మత్రేభకుమ్మ
ప్రాద్యన్తుక్తానుతారానికరపరివృతాః స్వర్వధూనక్త చద్వాః.

రాజు.—మీరు సాక్షాత్తు విద్యానాథులరయ్యా. స్వామీ, ఇచ్చటకు
లేవుగదా నమస్కరించుట కైన నాకు చేతులు లేవు. నాదుస్తులో జేబులో
మొహరుంగర మున్నది. దానిం బుచ్చుకొని, కవి గానని దే మున్నది, ఉప
యోగింపుడు.

విద్యా.—[పుచ్చుకొని, 'ప్రతాపరుద్రమహారాజు' అని పేరు చదువు
కొని, ఆశ్చర్యముతో] మహారాజా,

క. నాపేరు నీవు పల్కితి,

నీపేరే గంటి, దీని నీవ్రేలను నే

నే పెట్టువాడ, ధర్మ

శ్రీపాలిత, యోరుగంటిసింగపుణ్ణిశిక్ష.

10

[అని యంగరమును మూటకట్టుకొనును !

రాజు.—[ఆత్మగతము] ఆహా ! విద్యానాథుడా యాయనపేరు !
మహాకవి. ఈయన ప్రతిజ్ఞ చాణక్య ప్రతిజ్ఞయే యగును. ఈశ్వరుడు
చేయూత యిచ్చినాడు.

విద్యా.—ఇదిగో తరలితిని.

రాజు.—సాష్టాంగనమస్కారములు.

విద్యా.—అభ్యుదయోఽస్తు. [పుస్తకము కట్టుకొనుచు మూటలోఁ
బెట్టుకొనుచు ఆత్మగతము] ఏమి దాట వచ్చి సాధనములు లేక వెనుకకు
కిరీటములం గాంచి రాహువు లనుకొని సూర్యుడు పలాయనమునకు ఉంకింప,
సూర్యునికి ప్రతాపరుద్రుని సేనాధూశ్యంధకారము ఆభయ మిచ్చినది; ప్రతా
పరుద్రుడు దీర్చినయేనుగుల కుంభస్థలములనుండి ఎగసిన ములైము లనెడు
నక్షత్రములు (యుద్ధము చూడను, యుద్ధపీఠులను పరింపను, వచ్చిన) సురాంగ
నల మోముచందురుల చుట్టును ఒప్పారినవి.

మరలువాడనై ఇచట నాకస్తి కముగా గుఱ్ఱము మెఱపు మెఱసినగలిం బలాయ
మాన మగుటం గని కుతూహలతుండ నై యిటు నడచి, హిందూ ప్రభువును
తురకలు గొనిపోవుటగా శంకించి, ప్రవేశార్థమై నాపన్నినమాయలు నావలికిన
బొంకులను ఎట్లు ఫలించినవి! అహో మైమఱపు గలుగుచున్నది. దారి
త్రవ్వగా గనియు పుట్టయు నైనది. మఱి ప్రకృతము.

స్థలము. 5 దోనెత్తు.

[అని తట్టెక్కి] అబ్బబ్బబ్బబ్బ! అయ్యో! అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో!
అమ్మ! అమ్మ! అమ్మా! పోయే! చేయి వగిరిపోయే. ఈశ్వరా! ఈచేయి
యిక్కడి కెవ్వరును తెగంగొట్టలేరా! అయ్యో! అప్పుడే బుజ మెక్కినది.
ఓయి నాయనా! వెదురుబొంగు పీల్చినట్టు నీల్చుచున్నదిరా! [అని తన్ను
కొనుచు కొట్టుకొనుచు ఉండును.

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.—[చూచి ఉలికిపడి] అరే యేమిరా యీబూడి
దాభూతం!

పడవవాండ్ర పిల్ల వాడు.—ఓయిబాబో! బేతాభద్రా మామో!

[అని కన్నులు మూతపడి తుండేలును కాగిలించుకొని నీలచును.

(ప్ర. ద్వి.) కాదురా అసాస్త్రులు.

తుండేలు.—బయం లేదులే అమ్మా, బయం లేదులే, బేతాభద్రా గాడు,

సాస్త్రులు.

[పిల్ల వాడు ఆశ్చర్యపడును.

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.—ఏమి వంతులూ నీ కీ గహచారం?

విద్యా.—[ఒక చేతితో రెండవచేయి పట్టుకొని మిక్కిలి శ్రమతో]

అబ్బా, అబ్బా, అబ్బా. లేలు సాయెమీ, లేలు!

(ప్ర. ద్వి.) సిపా.—ఏమి గహచారం!

విద్యా.—కడుపునొప్పి, దిగవలయును, మూత్రము.

సరంగు.—సామీ, యీమూల నీలలో కూశోండి,

విద్యా.—అయ్యో అయ్యో! నేను గోదావరిలో ఆపని చేయను.

సరంగు.—సరి! మ రెలాగ మరి!

విదా.—[పొడుముపొట్లమును నీట జాత విడిచి] అయ్యో అయ్యో!
నామందు పడిపోయినది! అయ్యో! మునిగిపోయితిని! ఏమి పాడుదినమురా!
ఎవరిమొగము చూచితినోరా! ఈగ్రహచారము చూడగా, మాయవ్వు
చచ్చియే పోవునేమో! పడవవాండ్రారా, సాయెబులారా, పడవను దరికి
పట్టింపుడు.

జమా.—దరికి పట్టింపుడూ? నీళ్లలో పడిపో ప నీ, మాప్రాణాలు ఆన
డానికి వచ్చినావ్.

విద్యా.—నామందు పడిపోయినది, నామందు పడిపోయినది. అబ్బబ్బ!
విషము, కడుపునొప్పి, మూత్రము. నేను మరల మందు తేచ్చుకొనెదను, ఈ
దక్షిణపుదరికే పట్టుడు.

జమా.—అరే బొమ్మకొ పిసానీ, నీకోవం మల్లీ రెండూమూడూ
గడియల్ యెక్కాకీ యెత్తాం?

విద్యా.—అయ్యో చచ్చిపోవుచున్నాను! చచ్చిపోవుచున్నాను!

[అని మొదట పడుక వేసిన సిపాయికడ (పాదప్రణీతనికడ) రొద
పెట్టును.

పాద.—[దద్దిరిల్లి లేచి, చింతనిప్పులవంటికన్నులతో] ఎవడ్రా యీ
వ నేళ్ళరుడు వైతాక్ ముండాకొడుకు?

[అని విద్యానాథుని నీళ్లలోనికి త్రోయును.

విద్యా.—శివశివా!

[అని నీటబడి మునిగి లేలి తన్నుకొని మరల మునుగును.

తండేలు.—[చూచి] టటకేసినాడు. తెప్పిరిల్లి నాడు గాని, మల్లీ
మునిగినాడు, ఈపాలి ముసలే సంపేస్తదో, నీలు దాగే సస్తాదో? ఇం తీలి
గాడికే నీటిగండమైతే యింతకంటే యెంతింత!

పాద.—ఈపాలి వాడియీత గడ్డ పార యీలే. ఆముండాకొడుకు
యేమెలే యే? తొరగా పోసిండి వడవ.

తండలు.—యెయ్యంద్రా గడెయ్యండి. [వేసి] ఏలెస్సా, బేలెస్సా, ఏలెస్సా, బేలెస్సా, ఏలెస్సాబో బేలెస్సా, ఏలెస్సాబో బేలెస్సా, యేలా...
[వడవ నిష్క్రమించును.]

స్థలము 6. గోదావరి గట్టు.

విద్యా.—[గట్టెక్కి ఒడలు తుడుచుకొని, గుడ్డలు పిడుచుకొని చెట్లకు ఆఱువేసికొని] ఎంత? ఈగాలికి షణము. [నిక్కి నలుగడం జూచి] ఎక్కడను ఊరగవడదు. [నీటిపైపు మరలి] ఇంతసేపు నీళ్లలోనే ఉన్నను, ఏమి డప్పి! [సవితర్కము] డప్పియో, చిత్తవికారమో, కార్యభారమో? [విభూతి దాల్చి] ఆహా! వస్త్రము లాటినవి, ధరించెదను. [విప్పి పుచ్చుకొని ధరించి] అస్త్రమయము కానున్నది. చీకటి పడిన గడియిదూరమే అమడ యగును. [పరిక్రమించి, పడవలదిక్కు చూచి] శివశివా! దాటించిరి గదా తురకలు మహారాజులు గోదావరిని, యమకింకరులు యాతనాప్రాణిని వైతరణిని దాటించు నట్లు! హా! దైవమా! హా! దైవమా! ఎట్టి ప్రభువున కెట్టి గతిపెట్టితివి. ఉ. కట్టిడిదైవమా, యెటులు 1కాటయ వెట్టితి రాజశక్తిరుక్ !

గుట్టెనె కన్ను చెంపపయి గొట్టెనె తన్న హిమాలిరేకముల్ ?

2చెట్టలు లేరెనీ చెనఱిచెవ్వల కగ్గము సేయ? నిస్సిరో !

దిట్టపు, మొండికట్టియపు, తిట్టలకే యొడిగట్టె దెప్పుడుక్ ! 11

ఆ. ఈగకూస చెనకు సింక 1విష్ణురథంబు,

శరభరాజు నణచు సాలెపురుపు,

పార్థి వేంఱ, నిన్ను బంది జేసె బలాణి,

తరము గాని దొకటి ధరణి గలదె ! 12

చ. వరముండు వేదపురుషుండు వాదలిసోమకుచేతం జిక్కండే !

హరిహరవద్ద భూమయుం డహస్కరుం డాంగండె వింధ్యుండాంబుగా ?

11. 1. బాధ, 2. దుర్మార్గులు. అగ్గము=పాలు.

12. 1. గరుత్మంతుని. శరభము=ఎనిమిది కాళ్ళ జంతువు, సింహమును గొట్టునది.

ధరఁ గలరుద్రదేవతవు దక్కిలి వీవు కటా పటాణికిఁ !

1దరళవిధి ప్రతారణలు దప్ప నె మెదిని నెట్టివారికిఁ !

13

ఉ. ప్రోడకళానులు, దెలివిప్రో వగుమాలిమి, మార్తురే యమ

1క్రోడము సేర్చుబంటు, 2 తెరకోకలు, గ్రాలఁగ లీల నేగుచుక,

ఓడ విరుద్ధ వాయునాతి నుత్తర 3వార్షిధి జొచ్చి వ్రేల్చిడిక

బూడెను బో 4శిలాహిమసమూహమునఁ ! విధి యెంత ధూర్తమో. 14

[మరల నలుదెసల చూడ్కి నిగిడించి] ఎక్కడను మనుష్యప్రాణి యగపడదు.

[మఱియుక దెసఁ గని] ఆహా! ఏమి యిది, అడవి మొగాళమున అందఱు

జనులు ! దండు; తురకలుగారు, వేట సిబ్బంది. అయ్యో! రాజపరివారము !

రాజును వెదకుచున్నారు. ఆహా ! యిందాఁకటిగుఱ్ఱము ముందు దుముకు

చున్నది. ఆదండును రాజు దోనియం బడినచోటికి దెచ్చుచున్నది. అక్కటా!

రెండు గడియలకు ముందు ఈదండు వచ్చియుండరాదా! ఏమి హతవిధివిలసి

తము! ఏమి యిగుఱ్ఱము విశ్వాసము! కాలక్షాటము హరుని కంఠమున, ఔ

ర్వానలము సముద్రుని కడుపున, ప్రతాపరుద్రమహారాజు కార్యము నా

హృదయమున. తిర్వగ్గింతు వింత యువకరించిన దఱు, మహాకవి నఱు, ఎంత

యువకరింపరాదు ! బార్హస్పత్యేశనస చాణక్య తంత్రాధ్యయనము పందలకడ

సందడింపనా ! ప్రతిభకు ఏయల్లిక కష్టము ? కావ్యధోరణిని కార్యధోరణిని

13. పాడుసోమకుండు కేదమును దొంగిలించినాడు, త్రిమూర్త్యై
త్తుకుని సూర్యుని వింధ్యపర్వతము ఆరిపివై చినది... 1. చసలమయిన దైవము
యొక్క పంచనలు...

14. 1. టోమున, 2. తెరచాపలు, 3. సముద్రము, 4. రాలి
మంచు మొత్తములో. సీనానాయకులు, దండు, మహామంత్రి, విజయధ్వజ
ములు, లోనగునంగములు బలిష్ఠముగాఁగలిగియు, ప్రతాపరుద్రుండు, దుష్ట
దైవప్రేరణచే వేటకై గోదావరీరీరారణ్యమున కేగి కఠినాత్ములైన తురకల
రాణువలో చెఱలొక బడెను. — అని ప్రస్తుతము.

జేసెద. ఈదండుం గలయుదునా? పలదు. ఈమూఁకనోట నువుగింజ నానదు. ఇట్లేపోయి యేదే నొక గ్రామముచేరి కార్యప్రబంధము నిబాధించెదఁగాక. అమ్మాయి పెండ్లి కేమి లొందర? రాజకార్యధరంధరునకు నాకు ఇంక యోగ కాలము. అమ్మాయి పుట్టకమునుపే ఈకృతిని సంగల్పించితిని. కావున ఈ కృతియే నా పెద్ద కొమారిత. దీనిని ఓరంగోలు సింహాసన వివాహపీఠమున రాజునకు పెండ్లి చేసి పిమ్మట పురందరగురు విభవముతో చిన్నమ్మాయికి పెండ్లి గావించెదను. [గోదావరి యుత్తరతటముచేస దృష్టి సాించి] రాజప్పుడే తన రాష్ట్రముం బాసెఁ గావలయు. ఉజ్జ్వలభీశమైన తదీయహృదయాంధకారమా లోకమెల్ల నాక్రమించుచున్నది! [నలుచెసలం గని] అహో! ఎటు గన్నను లోకము రాజుకై వగలఁ బొగులుచున్నది.

ఉ. దండితనైరివీరుని ప్రతాపనరేంద్రుని ముల్లె మూటగాఁ

గొం దని దైవ మీతురకకూళల కీఁ గనుఁగొన్నమింటికిఁ

గుండియ వీల నెత్తురుల గు జ్జగుకండలు రెండునుం బలే

చండగభ స్త్రీమండలము, కైవలీనీకలితార్కబింబమున్ !

15

ఓ గోదావరీ,

ఉ. వేసర కేడ్చె దేల, యరవిందసఖప్రతిమారుణాశ్రమున్

మూసికొనంగ కైవలపుమూర్ధజముల్, గడు గాలి నూర్చుచున్,

15. శత్రువీరులను దండించిన ప్రతాపరుద్ర మహారాజును ధనపు మూటగా 'ఇదిగో పుచ్చుకొండి' అని దైవము క్రూరులగు సీతురకలకు ఇవ్వఁ గాఁ జూచిన యాకాశమునకు గుండె పగులఁగా నేర్పడిన నెత్తుటిగుజ్జతోడి రెండు బద్దలునుమా అకాశమందలి (యీసాయంకాలపు) సూర్యబింబమును గోదావరిలోని (యీ) తత్ప్రేలిబింబమును.

16. సూర్యప్రేలిబింబ మనెడు కంచిన ముఖమును నాఁచ నెడు తల వెండుకలు క్రమ్ముకొనఁగా, (ఈ సాయంకాలపు) గాలియను మిషచేత నిట్టూర్పులు నిగుడ్చుచు, ప్రకాశమానములయిన యలలనెడు పశిత్రయము మాటి మాటికి పయిపయి అగపడుచుండఁగా జక్కపదంపతు లనెడి పాలిండ్లయు

భాసురపీచికాత్రి పశి పైవయి దోప, రథాంగయోక్ స్తనో
చాప్సనమునీతి, మాధుకరర్థుంకృతిమూల్లన, నంచ యెల్లనా? **16**

లే. అహితవిధి కిట్లు రోహరుణాత్మక డగుచు,
గుతలపతిపాటునకు 1గాక, క్రంకుమెట్ట
జరమ కాష్టా చిత సమిధ సాంధ్యరాగ
పహ్నికుండాన బడె 2లోకబాంధవుండు. **17**

క. కువకువ 1వాహావు 2దరుల్,
నవనవ 3బాహ్మంబువృష్టి 4జడలు గురియున్,
5శివలవిరుతి నేడ్చు దిశల్,
6పావసి నవసి పేదవడియె భువి నెమ్మెగమున్. **18**

అ. 1జ్యోత్స్న గలుగ వెలిగి జ్యోత్స్న వీడి చనంగ
విన్ననై నపూర్ణ 2విధునిపగిది,
సిరి గలుగ వెలిగి సిరివాయ షణములో
దేజ మెడలె రుద్ర దేవుముఖము. **19**

బుకు అతిశయిల్లుచుండగా, మెచ్చెదల ర్థుంకారమనెడు మూలుగుతోను హంస
కూతలనెడు, కంఠధ్వనితోను విసువక పల యెడ్చెదవు ?

17. కుతలపతి = రాజయొక్క, 1. ఓవక, 2. సూర్యుండు. చర...
మిధ - చరమ = కడవటి - కాష్టా = దిక్కునందు - చిత = పేర్పఱచిన (కాష్టా = కట్టె
లతో. ఆచిత = పేర్పఱచిన) సమిధ = మండిన - సాం...డాన్ = సంజకెం
జాయ యనెడు నివ్వల గుండములో.

18. 1. ఏడ్చెడును, 2. చెట్లు, 3. కన్నీటివర్షమును, 4. ఆకాశము,
5. నక్కల యూళలచే, 6. భూమియొక్క యందంపు మోము పొగలుగ్రమ్మి
కృశించి కళదస్వినది. పక్షులు చెట్లలో చేరి కూయుట, సంజమంచు పడుట,
నక్కలు అటచుట, రాత్రి వంటలకై నివ్వ రాజవేసికొనెడు పొగలు వ్యాపిం
చుచుండుట, చీకట్లు పడుటయు, ఇట్లు వర్ణింపఱచినవి.

19. 1. వెన్నెల, 2. చంద్రునివల్.

క. కత సేయుట, కత సెప్పట,

కత వ్రాయుట, కతను నాటకం బాడుటయున్,

గత నెఱుంగుటయును, వేఱే;

కతయ యగుట వేఱే; వైవగతి వింత గదా!

20

క కతగా నేనియు నీభూ

పతిగతి యాలింప గుండె పట్టున ప్రిలున్,

వెతకు మితియె కంటఁ గనన్!

మతి నాకున్ బ్రమియ జడయు మఱచుం బఱచున్. 21

క. తబ్బి బ్బయినం బని చెడు;

నబ్బురపా తైన నీతి యందదుకు లగన్;

మబ్బు తొలఁగించుకొని యిదె

గబ్బితనము దాల్చి రాజుకార్య మరనెదన్.

22

అహో ! నాహృదయము *జగన్నిధ్యాత్మ రాధాంత నిశాంతం
బయ్యు నిట వపాహవిశిషిండంబువోలె పేలవతాభాజనం బైనది, దేసిం గాంచి
నను జ్ఞానములో దిగులు జ్ఞానములో వగవును గలుగుచున్నవి. అరాజకలక్ష
ణమా? మంచిది; †విషాదము ‡స్త్రీణము, §వ్యవసాయము ¶పౌరుషము.
అనభ్యస్తరాజకార్యుండను ఎట్లు కార్యభోరణిం బాఱింతును! [ఇంచుక ఆలో
చించి] ఇట్లగుంగాక. — ఈ కొణితివాడ కరిగి కరణప్రభృతిరాజకీయుల సిడి
త్రిప్పి రేపు మధ్యాహ్నము మంత్రిసన్నిధి నుండెద. కరణమునింట అతని
గ్రామాధికరణకప్రభృతులం దేరఁ బంపివేసి, అతఁడు వారిం దోడ్కొని వచ్చు
నంతలో రాజదత్తములుగా శ్రీప్రతాపరుద్రమహారాజ నియుక్త త్రిలింగరాష్ట్ర
సర్వధర్మ విచారణాధ్యక్షుం డని యధికారమును నిద్దేశించుకాసన మొకటి,
సర్వగ్రామముల మంత్రి సమానముగా నన్నాహములుజరిపి విలినవారిముడుపులో

* ప్రపంచము అసత్య మనెడు సిద్ధాంతమునకు చోటు, † దుఃఖం
చుట, ‡ స్త్రీలది, § ప్రయత్నించుట. ¶ పురుషులది.

వ్యయము వ్రాసికొనవలసినదిగా గ్రామాధికారులకు రాజశాసన మొకటియు, వ్రాసి, కాలముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నదని జీడిగింజ లేప్పించి, రెంటికిని రాజముద్రికలు వేసి యుంచుకొని, గ్రామాధికారులకు చూపెదను. సన్నాహశాసనము నకు నిరుపది ప్రతులు వ్రాయించెద. అందులోనే ప్రతిగ్రామాధికరణకుడును తనశాసనము తాను పుచ్చుకొని కడమవానిని పైగ్రామాధికరణమునికి తక్షణమే పరుగుటవా మీఁద పంపునట్లు వ్రాయించెద. అన్నిటికిని ఇతరులను కను మొఱిగి రాజముద్రికయే వేసెద. ఈ ప్రయోగముచే గ్రామగ్రామంబునను సవారి, పదునార్దురు బోయలు, పెటరా బుట్రాతులు, జోడు దివ్వటి గాండ్రి, వీరిసెల్ల నేను చేరకముందే పుట్టించియించెద. అహహా! రాజముద్రికాప్రభావము! ఈ కరణముపేరు కొడకంచి బుచ్చన్నయట. ఈనియోగి కనులకు మెలకువగా గంత వేయవలయును. ఆవులించినఁ బ్రేవు లెన్నుజాలి యిది. నాకవనమునకు మెచ్చి రా జీచ్చిన యాయధికారమును చెల్లించక ముందుగా అద్దరిని తల్లిం గనఁగోరి వీనితవేషాభిలాషిసై నివ్వరివారముగా వచ్చి, ఏఱుదాట సాధనములు లేక, మరలితి నని బొంకి కరణమును సమాధాన పెట్టెడిను.

క. కుదిరె బదక మిప్పటికే,

బదిలముగా మంత్రి కెఱుకవడు టేపటికే ;

సదమదము గలదు పిమ్మట ;

మది కరంగదొ యింక నైన మలఁకల విధికి ?

23

గట్టు దిగి ఆయురిదారి వెదకెద.

[అని నిష్క్రమించును.

చ తు ర్థా ం క ము.

స్థలము:—పీరుగల్లు, యుగంధరమంత్రిహవేలి, కచ్చేరికాల.

అంతట యుగంధర జనార్దనులు ప్రవేశింతురు.

యుగం.—వత్సా జనార్దనా, నీజాగ్రత్తకు సంతోషమే, కాని,

ఉ. ఏల చొరంగనిచ్చితివా యీతురకక మనసీమోనికిక?

చీలుప వేమి యిట్లగడు సేసినవీని శెఱిగినప్పడే?

ఏల పటాణినేతలకు నీసులు వెట్టి పరస్పరంబు ఖా

నీ లానరింపఁ జేయవు? మనీషివి, నీతలఁ పేమి బాలకా? 1

జనా.—వారీయందు సప్రయత్నండును గానే యున్నాను.

యుగం.—చెకుముకి దొరకినాఁడా యేమి!

జనా.—అవును.

ప్రతీహారి.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రిగారికి,
సేనాపతి బేతాళరావుగారు వచ్చివున్నారు.

యుగం.—రమ్మను.

ప్రతీ.—మహామంత్రిగారి యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

యుగం.—[చింతించుచు ఆశ్చర్యము] పీలినతురకదండు రాలేదు,
పోయినప్రభువు రాలేదు. ఆదం డేమయిన ప్రభువును పట్టుకొనిపోయియుం
డునా? [వామాక్షీస్పందనము సూచించి] అక్కటా! వామాక్షీ పట్టువడె
ననుచున్నది!

అంతట బేతాళరావు ప్రవేశించును.

బేతా.—జయము జయము మహామంత్రిగారికి.

యుగం.—బేతాళరావు, కూర్చుండుము. నీజాగ్రత్తకు మిగుల సంతో
షము. తమ్ముడు సేవనిని సులభపఱుచుచున్నాడో.

బేతా.—దేవరవారు పెట్టినంతపనికే మిక్కిలి కృతజ్ఞుడ నయ్యెదను.

యుగం.—మానీతికి శేషించినది నీది, నీచేతికి శేషించినది మాది.

బేతా.—తమ రట్లు చెప్పటయే. తమరు రాఁగానే మాకేమియు శేషింప దని నిరాశ చేసికొంటిని.

యుగం.—న్యాయ్యమే.

క. మానులకుఁ దపము లెట్లో

భూనాథుల కట్లె సైన్యములు, కరణీయం

బైనవి, వ్యయ మొనరింపక

గానివి, మఱి తీఱనికొఱగాములఁ దక్కుక.

2

అయినను ఈమాటు మాయాజ్ఞ కాఁగానే నీదండు అనుమకొండదండు రెండు ప్రక్కలం బొదివి, యీతురకదండును రూపు మాపవలసినది.

బేతా.—మహాప్రసాదము.

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి. శిరస్తా విశ్వాసరావుగారు, సురభురిం జమీన్దార్ విజయరామరెడ్డి గారు, రెడ్డి సముద్రం జమీన్దార్ నాయణరాజుగారు, చెకుముకిశాస్త్రి, ఇంక ననేకమంది జమీన్దారులు, ఉద్యోగస్తులును, వచ్చివున్నారు; అందరు వర్ధనానికి మఝాలుగా శేలవు గలవారే.

యుగం.—అందఱును రమ్మను.

అందఱు —[వచ్చి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి.

యుగం.—కూర్చుండుఁడు. [వచ్చినవారు కూర్చుందురు.

యుగం.—మీరందఱు సప్రయత్నులే. నేను వచ్చి విశేష మేమి?

జమీన్దారులు.—తమరాక రాజ్యాంగముల భయసన్నిపాతమునకు దివ్యోపధమైనది.

బేతా. విశ్వా.—తమరాక వాడినచేనికి వర్షమైనది.

యుగం.—[అత్తగతము] మఱి ప్రభువునీతి?

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి.

[అని చేతికి ఓటి యిచ్చును.

యుగం.—[అత్తగతము] ప్రభువుస్థితి జయమంట. వామాక్షి పట్టువడె నన్నది. ఇందు నాప్రయత్నము వలయునా? [దక్షిణబాహుస్ఫురణమును సూచించి] అహో! సర్వము నాప్రయత్నమననే సాధనీయ మని దక్షిణ బాహు వెచ్చరించుచున్నది! [చీటిపుచ్చుకొని చదివి అత్తగతము] “మంత్ర సహాయుడను, కార్యము చెడినది, తత్క్షణము దర్శన మియవలయును.” అని చీటి. విద్యానాథమహాకవి అని చేపాలు. బి! ఇతడెవరో పరమనిపుణుడు, రాజాస్థితిని ఎఱిగి వచ్చినాడు, కార్యము చెడినదీ? నా యూహ తప్పలేదు. [ప్రకాశము] ధర్మసింగ్ ఆయనను తోడ్కొనిరా.

ప్రతీ.—[విద్యానాథుని దోడ్కొని వచ్చి] వారుగో మహామంత్రి గారు.

యుగం.—[విద్యానాథుని పరికించి స్వగతము] మంచి వర్చస్వి. మహా కవి, మంత్రరక్షకుడు, ప్రయోగభంగము చేయఁడు, [ప్రకాశము] ఇక్కడ ఇక్కడ. [అని దగ్గఱకు పిలిచి] ఎవరురా అక్కడ? కుర్చీకుర్చీ!

[నౌకరు కుర్చీ తెచ్చి యుగంధరుని ప్రక్క నుంచును.

యుగం.—[విద్యానాథుని నిదానించి చూచి లేచి] విద్యానాథ మహా కవి యగంగా నెవరో అనుకొంటిని. నాప్రాణమే. [అని కౌగిలించుకొనును.

విద్యా.—[కౌగిలంతలోనే చెవిలో] రాజును తురక ఢిల్లీకి కొని పోయినాడు.

యుగం.—ఎన్నాళ్లకు! ఎన్నాళ్లకు! [అని మరల కౌగిలించుకొని చెవిలో] వేడఁగాయములతో రాజు బెడఁదపూడిలో రామావధానులయింట నున్నట్లు జాబు తెప్పింపుము.

విద్యా.—[కౌగిలంతలోనే చెవిలో] చిత్తము.

యుగం.—కూర్చుండు తమ్ముడు కూర్చుండు.

[విద్యానాథుండు కూర్చుండును

యుగం.—జనార్దనా, ఎవరో ఎఱుగుదువా?

జనా.—[హర్షాశ్చర్యములతో] ఆహా చిన్నన్నయ్య!

[అని లేచి వచ్చి పాదముల ప్రాలును. విద్యానాథుడు,

లేసి కొంగిలించును. జనార్దనుడు కూర్చుండును.

యుగం.—ఇరువదియేండ్లకా అన్న జ్ఞప్తికి వచ్చుట?

విద్యా.—అర్హత సంపాదించుకొనిగదా సన్నిధి నుండవలయును?

యుగం.—తమ్ముడు తిరుగవేయని తాళపత్రము సాక్షరము ఇక లేదుగదా?

విద్యా.—అంతయు తమయాశీప్రభావము, తమకు నెల పట్టినవిద్య నాకు సంవత్సరము పట్టినది.

యుగం.—పదేండ్లు నీవార్తయే తెలియక అప్పు పడినదుఃఖము చెప్ప లేము. నీవు కటకములూ ప్రభాకరజ్యోతిషికుల లోడాలు లాగుకొన్నప్పుడు గదా మాకు నీవార్త తెలియుట?

విద్యా.—నిమో బాల్యచాపలము.

యుగం.—ఇప్పుడు ముసలవైతివి గాఁబోలు? నీప్రథమోపాధ్యాయులు ఘనపండా దిగ్విజయజ్యోతిషికులు ఊమమా?

విద్యా.—ఊమముగా నున్నారు. దర్శనముచేసికొని వచ్చితిని.

యుగం.—అలోడాలు చేతుల నున్నవా? [అని చేయి పట్టుకొనఁబోవును.

విద్యా.—ప్రయాణములో తీసిపెట్టి వచ్చితిని.

యుగం.—పదునెనిమిది దేండ్లకు పదునెనిమిది విద్యలు ముగించి, రెండేండ్లు దేశాటన రాజసభాప్రవేశములు గావించి యిప్పుడు అన్నకడకు వచ్చితివి. [జనార్దనునితో] తమ్ముడు మీ చిన్న న్నయ్యను అప్పుకు చూపింపుము.

ఆ. అప్పు నేడుముడుపు లంపుఁ బో చిటిలక్ష

విశ్వనాథునకును పంకటూర్తి

నాయకునకు రంగనాయకునకు రామ

నాథునకును సోమనాథునకును.

చిన్నన్నయ్యకు భోజనాదికము విచారించుకో, మరల పాటిపోకుండ సేవించుకో, భోజనము కానిచ్చి తీసికొనిరా, జ్యోతిషవినోదము కొంచెము చూడవచ్చును. [జనార్దన విద్యానాథులు నిష్క్రమింతురు.]

యుగం.—[సభ్యులతో] ఇతడు మా పినతల్లి కుమారుడు.

క. ఈతని జన్మనితోడన్

మాతల్లియె పెంచె గవలమాడ్కి ; మహా వి

ఖ్యాతి గలజోస్యు ; డీతని

చేత మనము దెలియవచ్చు షీతిపతివిధమౌ.

4

సభ్యులు.—తిమదర్శన మైనపిమ్మట దారి యేర్పడక తప్పనా? ఇంక మేము గోలీలు బొంగరములు ఆడుచుండవచ్చును.

యుగం.—ఏమి చెకుముకికాస్త్రీ, వీరాంజనేయ మేమి చేసినది?

చెకు.—తోక జాడించి కన్నులలో మన్నుకొట్టుచున్నది.

యుగం.—ఎంత సేపుకాదలయు మన్ను కొట్టుటకు?

చెకు.—గరుత్తంతుని దృష్టి గద్దలకు గలుగునా?

[విద్యానాథ జనార్దనులు వచ్చి కూర్చుందురు. వేరిగాఁడు

ను వచ్చి యుగంధరునికి విసనకజ్జితో విసరుచుండును.

యుగం.—విద్యానాథా, కొంచెము వీరికి జ్యోతిషవినోద మొసంగుదువా?

విద్యా.—తమయాజ్ఞ. [బేతాళరావును జూచి] మీచేయి చూపుడు.

[బేతాళరావు చూపును.

యుగం.—మీరు కాసిచ్చుచుండుడు. [అని ప్రాయఃట నభినయించును.

విద్యా.—మాది ఓడ్రజ్యోతిషము. మాకు చేయి చాలు, జాతక మనా పశ్యకము. వేయేండ్లక్రిందటివారి దైనను సరియే, సరిగా చేతితస్వీరు తీసియుంచిన వారి దినచర్య యావత్తు చెప్పగలము. మీకిప్పుడు సూర్యునిలో అంగారకుడు. మీ నామధేయము?

బేతా.—బే [అని సగములు]

విద్యా.—మీరు చెప్పకుండు, బేతారాజు.

సభ్యులు.—ఏమాశ్చర్యము ! ఏమాశ్చర్యము !

విద్యా.—యందము, జయము, ఊపు.

బేతా.—సంతోషము. గతము చెప్పెడు, తార్కాణగా.

విద్యా.—[చెలిలో] మీరు అయిదేండ్లక్రిందట విజయనగరమునుండి దండుతో వచ్చుచు తుంగభద్రకడ విడిసి గట్టుమీద ఒంటిగా సెకారపోయి నప్పుడు గొల్లవడుచుచే చీవాట్లుపడిన చరిత్రము చెప్పదునా ?

బేతా.—స్వామీ, ఈయన యెవరో దేవుండుకాని మనుష్యుండు గాఁడు. ఇది దివ్యదృష్టిగాని జోస్యముగాదు. స్వామీ, ఇంక నాకు చాలును.

విశ్వా.—అహా అంతటివాక్సిద్ధియేని నాజాతకము కొంచెము చెప్పెడు.

[అని చేయిచూపును. పేరిగాఁడు తెలిచిననోరు

మూయక ఆశ్చర్యపడుచు పరికించుచుండును.

విద్యా.—[విశ్వాసరావుచేయి చూచి] పంతులకు గురువు ఉచ్చ, వాక్యానమున ; మహాయోగ జాతకము, మహావాగ్మి.

బేతా. ప్రభృతి సభ్యులు.—బిలి, ఏమి విశ్వాసరావుగారు ? అను భవసిద్ధమా ? ఇప్పుడైన మామాట ఒప్పుకొందురా ? [విశ్వాసరావు నవును.

విద్యా.—అహాసమర్థుఁ డీయన. గుండెలు తీసిన బంటు. ముగ్గురు కుమారులు. పెద్దవాని జాతకమున మీనలగ్నములో గురువు. వాఁడును ఇంతటి నోటివాడే. భార్య మహాపతిప్రత. పంతులకు కూడ ఏమయిన తార్కాణ గావలయునా ?

విశ్వా.—చెప్పెడు.

విద్యా.—[చెలిలో] పంతులూ, నీవు మూడేండ్లక్రిందట సురపురము జమీనును కాపాడుటకై మాయన్న గారి చేష్టలు చేసి పెద్దనెట్టికడనుండి యెను బిలితల పరహాలు తెప్పించి సర్కారు ఖజానాకు చెల్లించి మూడవనాఁడు మరల మాయన్న గారే పంపినట్లు అతనికి సంపలేదా ?

విశ్వా.—[తటాలన కుర్చీనుండి దుమికి విద్యానాథునిపాదములు పట్టుకొని] మహానుభావా, నాగుట్టు దాచి నాశల కాచెద నని వర మిచ్చిన ఈ పాదములు వదలెదను. [పేరిగాడు ఆశ్చర్యముతో లెఱచిననోరు

మూయక చూచుచుండును.

విద్యా.—వర మిచ్చితిని పో.

విశ్వా.—[తనకుర్చీలో కూర్చుండి ఆత్మగతము] ఇతనిజోష్యము ప్రాణోపద్రవముగానున్నదే ! పోయెడుభూత మీచెట్టుకొప్పును విఱుచుకొని పోవునుగాక. [ప్రకాశము] సర్వజ్ఞమూర్తి, బ్రహ్మవాక్యయినను తప్పకుగాని మీవాక్కు తప్పదు. పోనీ నేనధికప్రసంగి నని తమరు ముందే నెలవిచ్చినారు గదా. వీనిచేయి చూడుండు. [అని పేరిగానిని చూపును.

విద్యా.—రారా.

పేరి.—[వణకుచు తబ్బిబ్బుగా వచ్చి] యిదుగో సూసుకొండి నే నేమెరగను. [అని రెండుచేతులు బోరగించి చూపును.

విద్యా.—[ఆత్మగతము] ఈమహానుభావుఁ డేమో వేఱే దారితీయు చున్నాడు. [ప్రకాశము] వీఁడు చాకలి, పేరు పేరిగాడు; వీని పెండ్లాము ఎల్లీ.

పేరి.—[భయముతో ఎడకుచు వెనుకకుఁ బోయి తనతావున నిలిచి] మహాప్రేమో, నాను సత్తెప్పెమానకంగా చెప్తా. నాను తీలేదుండి, అది తీలేదుండి.

జనా.—ఏమిరా నీవును అదియు తీయలేదు !

పేరి.—వుంగరం మారాజా ?

జనా.—ఏ యుంగరమురా ?

పేరి.—[విద్యానాథుని చూపుడు] ఆమారాజు పోంగొట్టుకున్నా వుంగరముండి.

జనా.—నీవు తీయకపోయిన, ఆయన యుంగరము పోంగొట్టుకొనె నని నీ కెట్లు తెలిసినది ?

పేరి.—అరిశేతులొది తందేమో అని, యారిశేతులొది తందేమో అని, ఒకరొకరి శైయ్య సూడిటం, [విశ్వాసరావును చూపుచు] యీమారాజు ఆయన కాళ్లట్టుకొని 'నాగుట్టు దాసండి నాతల కాసండి' అని, నామీ చెట్టి నన్ను సూపటం, యిదంతా నాను స్వాగతం !

జేతా. జమిష్టార్లు.—[నవ్వుచు] ఏమయ్యా ఉంగరము చోరీ చేసి, పాపము ! లోతుడ యని వానిమీద పెట్టుట న్యాయమా ?

విశ్వా.—నే నటరా నీమీద పెట్టి నాడను ?

పేరి.—రచ్చించుండి మారాజా, నా నెరగనుండి. [అని వంగి దండాలు పెట్టును.

జనా.—ఓరి మూర్ఖుడా. ఉంగరము గాదురా, బోస్యము చెప్పచు న్నారురా చేయి చూచి.

పేరి.—తెలక కూశినా, నన్ను కాయండ్ల మహాపైబో.

విశ్వా.—ఈమాటుమన్నించితిమి. ఇంకొకమాటు ఇట్టితప్పచేయము, తెలియును.

జనా.—మన్నించినారులే భయపడకు. చేయి చూపించుకొనెదవా ?

పేరి.—పెబువుల మణుచు. [అని యెడమచేయి చూపును.

విద్యా.—కుడిచేయి చూపరా.

పేరి.—యే శైయ్యలే యామని పుట్టశైయ్య సూపినాను సామీ. తెల నోజ్జి. [అని కుడిచేయి బోరగించి చూపును.

విద్యా.—అట చేయి చూపరా ? [పేరిగాఁడు అట చేయి చూపును.

విద్యా.—[చూచి] ఈనడుమ వీడు ఎట్లతో జగడమాడినాడు. అంతట అవి [అనఁగానే సగములొ]

పేరి.—[వంగి దండ మిడుచు] అది శెప్పకుండి సామే, అది శెప్ప కుండి. నాను శిత్తగించుకొన్నమాట పెబువులు మనివి శేసుకోండి.

జనా.—మీకు జగడమేల వచ్చినదిరా ?

‘పేరి.—నానుండి దాన్ని ‘మామా’ అని పిలవన్నానుండి. ‘నాను పిల్వా’ అన్న దుండి.

విశ్వా.—మఱేమని పిలిచినదిరా ?

‘పేరి.—‘పేరిగా పేరిగా పేరిగా,’ అని పిలికిందుండి, ఇదేనుండి. నాను శెప్పొద్దని శి త్తగించుకొన్నదుండి.

విద్యా.—దీని నేనెంతమాత్రము చెప్పను.

విశ్వా.—దానిచేత అలాగు పిలిపించుకొని డోరకున్నావా ? నీవు అన్న ములా ఉప్పువేసికొనుట లేదటరా ?

‘పేరి.—[సగర్వము] నానుండి, ఆపాట్లా, [సప్రీడము] ఒక్కాని మాటన్నా నుండి.

విశ్వా.—నీమాట పడి డోరకున్నదిరా అది ?

‘పేరి.—అదుండి ఆపాట్లా మైలగుడ్డలమూ లైత్తి నానెత్తివీ దేశిందుండి.

జనా.—జోస్యులవారు, ఇది కూడ వాడు చెప్పవల దని చిత్తగించు కొన్నచే. చక్కగా మనవిచేసికొండి.

‘పేరి.—ఇది శెప్పొద్దని నాను మరీ అగితైంగా శి త్తగించుకొన్నానుండి.

విద్యా.—ఓరీ, ఇందుకోసము ఎల్లివీడ నీకు కోపమా ?

‘పేరి.—కోపం లేదుండి. ఒకపాలి గళరినా ఒకపాలి మంచిమాటాడు దుండి.

విశ్వా.—వాడు వలదని చిత్తగించుకొన్నది మాని కడమ యేమయినఁ జెప్పఁడు, పాపము !

‘పేరి.—అవును మహాపైలో.

విద్యా.—[చేయి నిదానించి చూచి] అయ్యో ! [అని వానిముఖముం గనుచు] పాపము ! ఏమి గ్రహచారమురా ! ఇంక నిప్పుడు చెప్పఁగూడదుపో.

[‘పేరిగాడు దూరముగాపోయి దిగులు వదులు గుటకలు మ్రింగుచుండును

విశ్వా.—[జనాంతికము] ఏమి విశేషము ?

విద్యా.—[జనాంతిక మభినయించి పేరిగానికి వినంబడునట్లుగానే] పీనికి తోపు ఈవేళకు మరణగండ మున్నది. తప్పెనేని ఖయిదు. విడిచిపెట్టుడు వాని సంగతి, రసము లేదు.

యుగం.—[వ్రాత ముగించి] విద్యానాథా, ఒకానొక యవశ్యవిషయ మునఁ బ్రశ్న చూడుము.

విద్యా.—రాజానుగుణించి యడుగుచున్నారు. నాజోస్యమే నాజోస్యమును పూర్వపక్షము చేయుచున్నది !

యుగం.—ఎట్లు ?

విద్యా.—ఏలినవారియొద్దనుండి తమ్మునికి జాబువచ్చుచున్నది, అంచెల మీఁద; గడియదూరములో నున్నది, మఱి నాజోస్య మేల ?

యుగం.—సారాంశము. రెండుమాటలు.

విద్యా.— (మ త్కోకిల)

దండుఁ బాయుట, యెంటి నొక్కటఁ దాఁకఁ గైదువు లేక యే
రెండు బెబ్బులుల న్వధించి 1కి స్థర స్పడఁ శేతయుక్,
కండ నెత్తురు మెండు వోవుట, గానలోపల మూర్ఖయుక్,
దండలో నొకప్లయ న్యయనంబు విప్రగృహంబునక్.

5

వచ్చినది జాబు. [అందఱు ఆశ్చర్యముతో ద్వారమువైపు చూతురు.

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి. [అని యుగంధరుని చేతికి జా బిచ్చి] అంచెమనిసి జడివానలో తడిసినట్లు జోరుచెమ టలతోటి చాపరువున ఇది నాచేతబెట్టి నేల బడిపోయినాడు.

యుగం.—పోయి వానిని దేర్చుము.

ప్రతి.—చిత్తము.

[అని నిష్క్రమించును.

యుగం.—[జాబు విప్పి చూచుకొని] విశ్వాసరావు, సునామణి.

విశ్వా.—[లేచి పుచ్చుకొని చదువుచున్నాఁడు.]

“క్రిమ జ్జగద్విఖ్యాత లోకాతీత సీలిప్రతాప దేదీప్యమానులకు క్రిమ త్మాకతీయ రాజ్యలక్ష్మీసగర్భులకు జనార్దనమహామాత్యులకు.—

రచితాంజలిబంధుండై ప్రతాపరుద్రమహారాజు విన్నవించుట:—
వేటలో నొంటిఁజిక్కి ప్రణీతులమై బెడఁదపూడిలో బ్రహ్మక్రీ రామావధా
నులవారియింట నున్నారము. తమరు వచ్చి మమ్ము తేపేనగరు చేర్పవలయును.

[మొహారు] “ప్రతాపరుద్ర మహారాజు.”

[అందఱు విద్యానాథుని, యుగంధరుని, పరస్పరమును,
చూచుచు హెచ్చరిక సంజ్ఞలతో ఆశ్చర్యపడుదురు.

విద్యా.—[పరమానంద మభినయించుచు] మతేమి భయము లేదు.
కొంచెము కాలయాపనగాని కుదిరి స్వస్థ మగును.

యుగం.—చుటి యేలినవారివార్త వచ్చినదిగదా. అస్మాస్థ్యమునకు
భేద మగుచున్నది. దైవగతి! జనార్దనా, చిన్నదండుతో సీవును విద్యా
నాథుఁడును పోయి వారిని లెండి. [సభ్యులతో] మీయందఱయెదుటను మా
పెద్దతమ్ముని విద్యానాథుని మాతో నొక మంత్రిగా నియమించితిని, మీకు
సమ్మత మగునా?

అందఱు.—మహాప్రసాదము.

యుగం.—అటయిన నిదిగో ఫర్మానా.

[అని తానువ్రాసిన ఫర్మానా యిచ్చును.

విద్యా.—మహాప్రసాదము. [అని పుచ్చుకొని కన్నుల నద్దకొనును.

యుగం.—ఏలినవారి యస్మాస్థ్యముచే చిత్తము వ్యాకులముగా నున్నది.

మఱి యిప్పటికి సభ చాలింకము.

[అందఱును లేతురు.

బేతా. ప్రభృతులు.—ఏలినవారికి షేమము కలుగవలయును.

[అని మంత్రులకు నమస్కరింతురు.

మంత్రులు.—స్వస్తీ స్వస్తీ స్వస్తీ.

ఇతరులు నిష్క్రమింతురు.

యుగం.—కూర్చుండుడు.

[ముగ్గురును కూర్చుండురు.

యుగం.—నిూరు ఈ పేరిగానిని రోగిప్రతాపదుద్రమహారాజును చేయవలసినది. ముందుగా, మహాకవీ, నీవు ఈరాత్రి వీనిని రామావధానుల చావడి చేర్చవలయును. జనార్దనా, నీవు సపరివారముగా పోయి వీలినవారి బంగారపు సవారిలో వీనిని తెచ్చి తేవు నగరు చేర్చవలసినది. రామావధానులకు పేరిగానిచేత ఈశ్రోత్రియ మిప్పింప నలసినది. ఇదే దానకాసనము. [అని జనార్దనునిచేతికి కాగిత మిచ్చుచు] కృత్యవిశేషములు ఇచ్చి చేరినప్పుడు తెలియును.

విద్యా.—

ఉ. రాజు నొనర్చె 1విక్రముఁ దిరంబుగ దేవత వేయివర్షముల్,

భ్రాతృబుద్ధి దాని నలభట్టి రచించెను రెండువేలుగా ;

నా 2జనయిత్రి యొక్కనినె న స్థనియెక; మహానీయ, యుష్మద

వాఙ్మకృపాకటాక్షమున నై తిని మువ్వర 3మాశ్రితావనా.

6

నవీనునియం దుంచిన నమ్మకమునకు లజ్జితుడ నగుచున్నాను.

యుగం.—నీప్రజ్ఞకు ఫల మిది. నీవు కవిని గావు, కవిని అనగా ఉశ నుని మించినవాడవు. నానమ్మకము అపాత్రస్వస్థము గాదు.

విద్యా.—ప్రీతివిస్తంభముల కర్హుడ నయ్యెదను.

యుగం.—సరి. [పేరిగాఁడు తొంగిచూచును.

యుగం.—[జనాంతికము] వీడు నిన్ను వదలఁడు. వీనిని పేనుము.

[ప్రకాశము] మఱి లోపలికి పోదము. [పోవుదురు.

పేరి.—[ప్రవేశించి విద్యానాథునికాళ్ల కడఁబడి] మహావైభో ఆ గండమేంట్లో తెప్పండి సామీ, తప్పించుకొని బదుకుతా.

విద్యా.—లేవరా, లే.

యుగం.—విద్యానాథా, నిలిచి చెప్పి రా, పాపము? తప్పింపుము సాధ్యమైన. వాడు మాకు మిక్కిలి నమ్మక మైన నొకరు.

[అని ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.

విద్యా.—ఇటు రారా. ఇక్కడ ఏకాంతమునకు రా.

[అని పరిక్రమించును. పేరిగాఁడు పరుగునఁజోయి కుర్చీ తెచ్చి విద్యానాథునికి వేయును. విద్యానాథుఁడు కూర్చుండును. చాకలి మరల పరుగునఁ జోయి విసనకణ్ణ తెచ్చి విద్యానాథునికి విసరుచుండును.

విద్యా.—ఓరీ, తురకస్వర్ధారుని డేరాకడ నుండు పహరాసిపాయి నిన్ను నఱకివేసి యెల్లని తీసికొని ఢిల్లీకి పాఠిపోఁ దలఁచియున్నాఁడు.

పేరి.—ఓయి బాబో, తాకల్లా! అప్పుల్లో! నన్ను నరికేళినా నాను బదుకుతాను గాని, యెల్ల లేకపోలే నాను బదకలేను మారాజా. రచ్చించాల. రచ్చించాల.

విద్యా.—అల్లరిచేయకు మూర్ఖా, నిన్ను బయటికి పోసక ఇచటనే నిలుపుటచే నీచావు తప్పినదిగదా. నీవు సదా మాతోనే ఉండు. నిన్నెవఁడును ఏమియుచేయలేడు.

పేరి.—బుద్ధిబుద్ధి, మ రెల్లగలి యెలాగ నాసామే !

విద్యా.—ఎల్లని మేము కాపాడెదము. మేము నీకు నెలవిచ్చినప్పుడు నీవు ఎల్లని గలసికొనుము.

పేరి.—నాగండం తప్పింది బాబూ! నాగండం తప్పింది నాగురుడా!

విద్యా.—గండము తప్పిన యోగము పట్టవలయునురా.

పేరి.—గుడ్డ లుడుక్కోనే ముండావోడికి నా కేమి ఓగం సామీ !

విద్యా.—అటయిన మామాట తప్పనఁటరా ?

పేరి.—అప్పా ! బెప్పుదేవుడిమాట తప్పట మే ! మరి కెప్పు సామీ ఆ ఓగ మేంటో పట్టించుకొంటా.

విద్యా.—రాజయోగమురా.

పేరి.—అట్లంటే తెలీలేదు మారాజా.

విద్యా.—నీవు రాజ వ్రుదువురా.

పేరి.—నిజమేనా సామే ? నిజమేనా ? వొల్లు చెలలేదు సామీ !
వొల్లు చెలలేదు ! [అని నిశ్చేష్టుడగునుండి] మరి నాను రాజు నైలే యెల్లే
మాద్ది మారాజా ?

విద్యా.—రాణి యగును.

పేరి.—[మీదఁ జూచుచు ఆత్మగతము] వచ్చా నారంగా ! [విద్యా
నాథుని నైపు] రాసోళ్ల గీసోళ్ల అడ్డోళ్లూ, వోళ్లూ, నాకాడికి రాదగ్గోళ్లూ !
ఆళ్లని సూస్తే నాకు బయి మేస్తది మహాపెటో.

విద్యా.—నీ యెల్లియే నీకు రాణి యగును. అదే నీతో సింహాసనము
మీదఁ గూర్చుండును.

పేరి.— శింవాసోనంకాడి కెల్లే నాకేమో బయి మేస్తదుండి
సాస్తుల్లుగారూ.

విద్యా.—ఇక నేమి భయము ?

పేరి.—అవును. ఇంకేం బయిం ? ముంగటిమాట తెప్పినా. [ఆత్మగతము]
సింవాసోనం మీద టక్కు శేళి వోరికి తెల్పికుండా యెల్లిని లంజెని ఘడ్డే
స్కొంటా నారంగా. [అని ముద్దుగొనుట నభినయించును.

విద్యా.—[ఆత్మగతము] పురి యెక్కినది. చాలును. [ప్రకాశము]
ఓరీ, నేను గురునాథుడను గదా, గురువునాజ్ఞ తప్పవుగదా ?

పేరి.—తప్పను సామే, గురునాదుడా, నీయొగ్గి తప్పను గురుడా.
నాసత్తెప్పమానకం శేస్తా.

విద్యా.—ముఱి పీఠకటిపడునందాక ఎవరితోను మాటలాడక మాన
ముగానుండు. మానము తప్పిన యోగము పట్టదు.

[పేరిగాఁడు చేతులతో మాత్ర మే దండము చూపును.

విద్యా.—ఆ! అది సరి, యోగము పట్టించుకొనులక్షణము.

[అని నిష్క్రమించును.

పేరి.— నాను రాజయ్యోళ్ళి, ఇక అందరూ నాగులాములే

అవుతారు. ఈశ్వరోటి నా నెందుకు పలకటం? అయ్యవోరు అయ్యవోరు
గాడు, గురునాదుడు; అయ్యోరు శిష్యనమానం బలే చరే.

యెల్ల నా తో గద్ది యెక్కుంటదీ!—జాబి

మల్లి నా తో గద్ది మానుంటదీ!

పేరయ్య రాజంట! పే రెల్లి రాజంట ;

తనకు మా మావోళ్లు దండ మెడ్తారంట !

యెల్ల నాతో...

సందుట్ట సమయాము శేస్తానురా!—నాను

అందుట్ట సడసాము లాడ్తానురా !

యెల్ల నాతో...

ఇం కేమి గావాలరా నాగురుడా ! శీక బొడ్డదాకా నరమానవుడితో
మాటాణ్ణు. [అని దుముకుచు ఆడుచు నిష్క్రమించును.

పంచమాంకము.

స్థలము 1.—పీఠుగంటికడ ఖుస్రూఖానుని డేరా.

అంతట ఖుస్రూ ఉపవిష్టుడై ప్రవేశించును.

ఖుస్రూ.—రాజా వచ్చినాడని నా పేగుల్ చెప్పినార్. అమహల్బత్ హజాములున్ను, అలాగే చెప్పినార్. వలీఖాన్ రాలేదు. ఆయన రాజాకి కల్సుకోలేదూ కావాలి? మరి నేనే రాయ్సారం జర్పవాలా. వలీఖాన్ యింకా రాకొప్పడాన్ని కారణం యేమి?

సిపాయి యొక్కడు.—[చాకిరూట మోచిగొని ప్రవేశించి] సర్దార్ సాహేబ్, ఇట్లో తప్పి దుస్తు.

ఖుస్రూ.—అరే, యిదేమి! యిది ఉతకనే లేదే ?

సిపా.—మనచాకల్దాసి లేదూ యెల్లి, అదికి మొగుడీకి వలీఖాన్ సర్దార్ పట్టుకొని ఢిల్లీకి పోయినార్, అంటుంది. అందుకోసం అది తన్ను సంపీయేగినా మనకీ నొకరీశెయ్యడం లేదూ అంటుంది. యేడుస్తావుంది ముండా? నేను యీదుస్తులు ఎవరిశేతా నైనా ఉత్కుదామ్ము తెచ్చినాను. ఊరంతా యిదే పుఖార్.

ఖుస్రూ.—ఏం పుఖార్ ?

సిపా.—బడామంతిర్ యుఘందర్ వచ్చినార్, వలీఖాన్ సర్దార్ పోయే దారీమే జంగల్తూగాళింమే మనపేరిగాడ్కి రాజావేషం వేసి బైటో చేసినార్. రాజాగోడాకి కూడ వేటావేషం వేళి ఘాజ్ మైథానంలా వుంచి నార్ : వలీఖాన్ సర్దార్ మోషంపోయి మహల్వాలా పేరిగాడ్కి రాజా తల్చి పక్కలేవు చేసినార్; తీస్కొని పోయినార్. ఇదే ఊరంతా పుఖార్.

ఖుస్రూ.—[ఆశ్చర్యతము] ఆహా! యేమి హాశ్చర్యం! యేమి యుఘందర్ మంతిరి బుద్ధివక్తి! ఆలాగే తే వలీఖాన్ యీదేషంలా లేదు. హా! హా! హా! తెల్సింది! బడామంతిరి వచ్చినాడు మొదల్ పేరిగాడు మానొకరికి రానే లేదు! ఆహా మంతిరి యుఘందర్ ఎంతయుక్తిచేకిరాడు! మాసర్దార్ గయా, రాజా ఆయా! హా! యుఘందర్! యుఘందర్.

అవుతారు. ఈశ్వరోటి నా నెందుకు పలకటం? అయ్యవోరు అయ్యవోరు
గాడు, గురునాదుడు; అయ్యోరు శిష్యనమానం బలే చరే.

యెల్ల నా తో గద్ది యెక్కుంటదీ!—జాణి

మల్ల నా తో గద్ది మానుంటదీ!.

పేరయ్య రాజంట! పే రెల్లి రాజంట ;

తనకు మా మావోళ్లు దండ మెడ్డారంట !

యెల్ల నాతో...

సందుట్టో సమయాము శేస్తానురా!—నాను

అందుట్టో సడసాము లాడ్తానురా !

యెల్ల నాతో...

ఇం కేమి గావాలరా నాగురుడా ! శిశ టొడ్డదాకా నరమానవుడితో
మాటాణ్ణి. [అని దుముకుచు ఆడుచు నిష్క్రమించును.

పంచమాంకము.

స్థలము 1.—పీఠుగంటికడ ఖుస్రూఖానుని దేరా.

అంతట ఖుస్రూ డివ్వెప్పుడై ప్రవేశించును.

ఖుస్రూ.—రాజా వచ్చినాడని నా పేగుల్ చెప్పినార్. ఆమహల్టీల్ హజాములున్ను, ఆలాగే చెప్పినార్. వలీఖాన్ రాలేదు. ఆయన రాజాకి కల్సుకోలేదూ కావాలి? మరి నేనే రాయ్బారం జర్పవాలా. వలీఖాన్ యింకా రాళ్ళోవడాన్ని కారణం యేమి?

సిపాయి యొక్కడు.—[చాకిరీమాట మోచిగొని ప్రవేశించి] సర్దార్ సాహేబ్, ఇడ్లో తప్పి దుస్తు.

ఖుస్రూ.—అరే, యి దేమి! యిది ఉతకనే లేదే ?

సిపా.—మనచాకల్దాసీ లేదూ యెల్లి, అదికి మొగుడీకి వలీఖాన్ సర్దార్ పట్టుకొని ఢిల్లీకి పోయినార్, అంటుంది. అందుకోసం అది తన్ను సంపీయేళినా మనకీ నొకరిశెయ్యడం లేదూ అంటుంది. యేడుస్తావుంది ముండా? నేను యీదుస్తులు ఎవరికేతా నై నా ఉత్కుదామ్ము తెచ్చినాను. ఊరంతా యిదే పుఖార్.

ఖుస్రూ.—ఏం పుఖార్ ?

సిపా.—బడామంతిర్ యుఘందర్ వచ్చినార్, వలీఖాన్ సర్దార్ పోయే దారిమే జంగల్టాగాళింమే మనపేరిగాడ్కి రాజావేషం వేసి బైటో చేసినార్. రాజాగోడాకి కూడ పేటావేషం వేళి ఘాజ్ మైధానంలో వుంచి నార్ : వలీఖాన్ సర్దార్ మోషంపోయి మహల్వాలా పేరిగాడ్కి రాజా తచ్చి పకల్దేవు చేసినార్; తీస్కొని పోయినార్. ఇదే ఊరంతా పుఖార్.

ఖుస్రూ.—[ఆశ్చర్యము] ఆహా ! యేమి హాశ్చర్యం ! యేమి యుఘందర్ మంతిరి బుద్ధివక్తి ! ఆలాగే లే వలీఖాన్ యీదేమంటా లేదు. హా! హా! హా! తెల్పింది! బడామంతిరి వచ్చినాడు మొదల్ పేరిగాడు మానొకరికి రానే లేదు! ఆహా మంతిరి యుఘందర్ ఎంతయుక్తివేళివాడు ! మాసర్దార్ గయా, రాజా ఆయా! హా! యుఘందర్ ! యుఘందర్.

సిపా.—సర్దార్సాహేబ్, ఆఘోడా వాళ్లంతా కానా గాయాల్పుడి తప్పించుకొని వచ్చి రాజా తబేలామే చేరింది అని మాట. ఈరోజ్ వుధయమే, మహారాజాకూడా వచ్చినా అని పుఖార్.

ఖుస్రు.—[స్వగతము] యిక మంత్రి యుఘందర్ మాకీ మాలష్కర్గీ ఛణంలాన్ చణంలాన్ సఫాయి చేస్తాడు. బడామంత్రికి మారాయభారం మోపం తెల్పిపోయింది. [ప్రకాశము] ఆరే. ఇంకా యేమీ తెల్సునూ నీకీ ?

సిపా.—రాజాకి పేటాలో ఘాయం అయింది, ఖాయిలా చెప్తార్.

ఖుస్రు.—హా! యాషమయంలా యంధరంరాజ్ సాస్తురుల్ భాయి వుంటే యెంతా షహాయం వుండును !

అంతట చెకుముకితాస్త్రీ ప్రవేశించును.

చెకు.—సాయముగా నుండు నెడల సిద్ధముగా నున్నాను.

సిపా.—సలాం. [అని నిష్క్రమించును.

ఖుస్రు.—సాస్తులుభాయి, సర్దార్ వలీఖాన్ యెక్తావుండేదీ జోష్యం చెప్పండి. మాకి అపాయం వుందీ లేదు, జయం వుందీ లేదు కూడా జోష్యం చెప్పండి.

చెకు.—వలీఖాను గోదాపరి దాటి ఎనిమిదామడ నడచినాడు. ఢిల్లీకి మేఘాలనిండ ఎగిరి పోవుచున్నాడు.

ఖుస్రు.—అంత జడ్డీ పోవడాన్ని కారణం యేమి ?

చెకు.—రాజుమగ్గరిని చాకలిని ఇక్కడ నౌకరీచేయుచున్నవానినే పేరి గానిని పట్టుకొన్నాడు. వెనుకనుండి రాజాసిబ్బంది తఱుముగొని వచ్చు నని భయము. త్వరగా సుల్తానువారికి ఆఖయిదీని అప్పగింపవలయు నని కోరిక.

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] సర్దార్సాహేబ్, వలీఖాన్ సర్దార్సాహేబ్ దగ్రానుంచి తురుఫ్ జవాను కబురైచ్చినాడు.

ఖుస్రు.—తచ్చనం రమ్మను.

ప్రతీ.—చిత్తం.

[అని నిష్క్రమించును.

జవాను.—[ప్రవేశించి] సలాం సర్దార్ సాహేబ్. సర్దార్ పరీఖాన్ ఈదేవం రాజాకి పట్టి నార్, ఢిల్లీకి తీస్కొని యెట్టి పోయినార్. తమకీ చెప్పినార్—ముట్టడియేసి వోరంగోలు పట్టవల్సింది, రాజాఘోడాకి పట్టి ఢిల్లీకి మాకాడ్కి పంపవల్సింది. దాన్ని మేము సుల్తానువార్కి నజర్ చేస్తాం.

ఖుస్రూ.—ఏమి సాస్తులు భాయి? జవాన్ యాలాగ చెప్తున్నాడు? చెకు.—ఇతని కేమి తెలియును! ఎవర డేమిచెప్పినను సరియే, మా జోశ్యము తప్పదు.

జవాన్.—[అత్తగతము] ముసల్మానీవేషం, బొమ్మ మాట! ఎవరీన? [ప్రకాశము] ఏమి మీజోశ్యం బొమ్మ సాబ్?

చెకు.—రా జనుకొని చాకలిని మీసర్దార్ పట్టకొనిపోయినాడు.

జవాన్.—ఛీ ఛీ ఛీ ఛీ! జూటాభాత్ జూటాభాత్! నాశేతుల్తా నేను రాజాకి సంక్లిష్ట పసినాను వోయి?

చెకు.—ఘూ ఘూ ఘూ ఘూ! డొబీకి పేరిగాడ్కి నీశేతుల్తా సంక్లిష్ట పేసినావు రోయి.

జవాన్.—అరే నీవు యిట్లా మంటా చప్తే నాకీ బలే మంటా వస్తుంకి.

చెకు.—గోదావరిలో పడు చల్లార్చును.

జవాన్.—కబడ్డార్ బొమ్మన్.

చెకు.—బొమ్మన్ కబడ్డార్. నీవే డబ్బార్, బడ్బార్, బకడ్డార్, ఒకనిక బట్టి ఒకనిక జెప్పచున్నావు.

జవాన్.—మేము రాజాకి.....

చెకు.—మీరు పేరిగానికి.....

జవాన్.—సర్దార్ సాహేబ్, ఈబొమ్మను పొడిచేస్తాం.

చెకు.—తురకపొడుము మేము తాంకము.

ఖుస్రూ.—అయినమాట నీవు వినకు. నీమాట నీవు చెప్పు.

చెకు.—నీనిమాట చెప్పే.

జవాబ్.—మేము రాజాకి ...

చెకు.—మీరు పేరిగానికి ...

జవాబ్.—[చెకుముకిని రోషరూక్షముగా చూచుచు] మేమూ రాజాకి
టాంజాబ్ మే మోస్కాని పోయి పడ్డాలో వెట్టినాం.

చెకు.—[బిగ్గరగా నవ్వుచు] అరే జవాబ్ నీవు చాకలికి సవారి మోసి
తివిరా.

జవాబ్.—[బాకు దూసి] మేము చాకలికి సవారి మోస్తాం?

[అని పొడువబోవును. చెకుముకిశాస్త్రీ అలక్ష్యముగా నవ్వును.

ఖుస్రూ కత్తిదూసి జవానును నటకబోవును.

జవాను అల్లా అల్లా అని పాటిపోవును.

ఖుస్రూ.—మాభుద్ధి చాలా గంధర్వోళం అయింది బోఘ్వులు భాయి.
యీ ముండాగొడుగుల్ యీ ముస్తఫా ఫిరోజులు మేము లడాయి అంటే
వీళ్లు రాయ్ఖరం చెప్తారే, మేము రాయ్ఖరం చెప్తే వీళ్లు లడాయి మొగ్గు
తారే. క్యాకర్నా భాయి?

చెకు.—వారిద్దఱు కేవల భ్రష్టులని నేను మొదటనే చెప్పలేదా?

క. వారికి హుక్కా, 1కంచెక్,

సారాయి రహస్యగోష్టి, 2హమాల్, భంగీ;

వారికి లడాయి తెలియునె?

వారిమొగంబులకు రాయబారి మెఱుకయే?

1

ఖుస్రూ.—యీముండాగొడుగులబుట్టిల్ తీయించివేతునా?

చెకు.—వారిపలననే యీ యాలస్యము, లేదా, పల్ఖాజ్ పోయిన
మఱునాడే నిరుకోటను పట్టియుండవచ్చును. మఱి యిప్పుడైననో? నీ
సేనాపధూటిని,

1. 1. వేశ్య, 2. చదరంగము అని భా.

ఉ. ముందు ఫిరోజు ముస్తఫ 1 సముత్థకుచాకృతి 2 మొగ్గజేయంగా,
మందత వెన్న 3 శ్రీనియువమక 4 దుముద్దార్దరవీపు 5 నిల్వగాక,
6 అందువు గల్లుగల్లు రస నట్టిటు తొట్రిలు కామపీడితక
7 మందవిచార 8 సంధ్రపుకనాపతి 9 కాగిటిలో 10 గరించుబో! 2

ఖుస్రా.—హా! అల్లా! అల్లా!

చెకు.—నుటియొకమాట, దిగులుపడవలదు. యుగంధరునికి మీరు గడియకాల మిచ్చినది కూడ తప్పే.

ఖుస్రా.—యేమి చేసినాడు! యేమి చేసినాడు! యేమి చేసినాడు!

చెకు.—మీమీదికి రెండువైపుల రెండు లక్షలు పంపినాడు. మిమ్ము రూపుమాపుటకు. నుటి,—

ఖుస్రా.—నుటి యింకాయేమి?

చెకు.—శ్రద్ధగా వినవలయును. నుటి, కోటలోనుండి మీశిబిరము క్రిందికి సొరంగాలు త్రవ్వించి వానినిండ తుపాకిమందు నిండించినాడు. ఇంక గడియలో మీశిబిరము గుర్తుండదు. పాటిపోయిన లక్షలు లక్షలు దిండు పొదివి నలుకనున్నది.

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] సర్దార్ సాహేబ్, రాజావారిదుబాసి.

ఖుస్రా.—రమ్మను.

ప్రతీ.—సర్దార్ సాహేబ్ హుకుం. [అని నిష్క్రమించును.

దుబాసి.—[ప్రవేశించి] సలాము ఖుస్రాఖాన్ బహద్దరువారికి. మా యేలినవారు ప్రతాపరుద్ర మహారాజుగారు వేటనుండి ఈ యుద్ధయమే

2. 1. నిష్కంజనులవలె, 2. ముందటికి వాల్చగా, యుద్ధమునకు పురికొల్పగా ననిభా, 3. పిలుచువలె, 4. సేనయొక్క వెనుకటిభాగమున నడుపువాడవు, 5. యుద్ధము వలదని మాన్పగా, 6. ఏనుగుల కార్లు కట్టుగొలును. కామ=జయచ్ఛ-సంభోగేచ్ఛ, 7. అలోచన చాలని దానిని, 8. అంధ్ర సేనానాయకుడు=భేతాళనాయకుడు, 9. అన్ని ప్రక్కలం బొదివి, 10. రూపుమాపును జూమా.

వచ్చినారు. వారికి మహామంత్రిలు మీరాక రాయబారము తెలిపినారు. వారు మీరాయబారము మోసమని తలచినారు. 'కాకుండిన చాకలిని ఏల పట్టుకొనిపోవలయును?' అన్నారు. ఇప్పుడు మహామంత్రియుగంధరులవారు మీకు తెలుపుట యేమనగా—“మా చాకలిని మరల మాకు సురక్షితునిగా అప్పగింపు మని మీరు మీసుల్తానువారికి కబురు చేయవలసినది. మమ్ము మోసము చేసినందుకై వలీఖానుతల కొట్టి మాకు పంపవలసిన దనియును మీరు మీసుల్తానువారికి కబురు పంపవలసినది. చాకలియు వలీతలయు మాకు చేరువఱకు మీరు మీక్రిందిసర్దార్లు మాఫైదీలు. ఈదండంతయు మాబుద్ది ఖానాలో వరకము. మీ యాయుధములు సామానులు యావత్తు మావి. లేదా యుద్ధము! కాలము ఇయ్యము.” అని.—ఏమి జవాబు?

[ఖుస్రా ఏమియుతోచక యూరకుండును.

చెకు.—వారూ ప్వయంగా మహామంత్రిగారికి మహారాజాగారికి దర్శనంచేసి జవాబ్ చప్తార్.

దుబాసి.—[చెకుముకిని నిదానించి చూచి] ఓరి కాలయముడా, ఏమోయి తురకలలో కలసిరివి? ఏమి నీకు వచ్చిన వినాశకాలము? ఓ! పాపీ! ఓ! పాపీ!

చెకు.—వినాశకాలం నీకీవచ్చింది. కభుల్తచ్చేజవాబ్ గాడ్డేకి యింతా పొగర్! [అని దుబాసికి ఒకచెంపకాయ యిచ్చును. దుబాసి చెకుముకికి ఒక

చెంపకాయ యిచ్చును. అది తలపాగకు తగులును.

పాగ పడిపోవును, జాట్లు అగపడును.

దుబాసి —[జాట్లును సూచించి] జాట్లున్నదీ! బోడి యనుకొంటిని! ఏమి యింత చదివినబ్రాహ్మణునికి వచ్చిన యావినాశకాలము! [అని అంగీ లాగి జంఠెమును సూచించి] జంఠెముకూడ నున్నదీ! మతములో కలియలేదా? మంత్రములో కలసిరివా? కడుపుకోసమా? ఉండు నిన్ను మహామంత్రియుగంధరులవారితో చెప్పి మహమ్మాయి చేయించెదను. సర్దార్ సాహేబ్, ఏమి జవాబ్! జవాబు లేదు. నేను పోయెదను. [అని నిష్క్రమించును.

చెకు.—ఈ సంకుమూలి శంట లోండ్రపెట్టెను, నేనును బోయెదను.

ఖుస్రు.—అరే, యాగడ్పిడాలో మాభుద్ధ బుట్టికి ఖాలీ చేశింది. ఏమి భాయి, పొడుచుకొని సచ్చిపోదునా?

చెకు.—ఇసీ! ఇసీ! ఇసీ! నీయాళ్ళకు తిరుగబడినవారిని పొడిచివేయ వలయునుగాని, నీ వేల పొడుచుకోవలయు! [ఆత్మగతము] వారు నిన్ను పొడిచివేయుదురు. [ప్రకాశము] మఱి యాయుధములతో నన్ను మఱచ వలదు. సుల్తానువారికి నీపారను. యుద్ధ మైనవెంటనే నిన్ను కరిసికొనెదను, కొంచెము బోస్యము మిగత. యుద్ధము అంతభ మగుచున్నది. మీకు ఆప జయము. మీరం డంతయు నాశము. క్రిందినిష్పమాట మఱవవలదు. ఈ దుబాగిగాసిని నేను కలిసికొని నామాట చెప్ప నని ఖరారు చేయించుకొవల యును. ఒప్పునియెడల వానిబుట్టి తెగివేసి రావలయును. నీ కత్తి కొంచెము దయ చేయుము. [అని సిక్చేప్పుడగు ఖుస్రు ఖానునియొరవండి కత్తిపుచ్చుకొని] నేను నీ గుట్టమమీదనే వీసిని కలిసికొని మరలెదను. సలాము భాయి సలాము! డయయంపవలయును. ఏమట్లు నిశ్చేతనుడవుగా నున్నావుభాయి? హస్తేలిలో నున్నసిన్ను ఎదలి యెట్లు పోదునుభాయి? మాటలాడు భాయి. ప్రాణ మున్నదా లేదా? [అని ఖుస్రును పట్టి యూచును.

ఖుస్రు.—[నిట్టూర్పు విడిచి] ఏంభాయి, వెల్లండి భాయి. లక్ష సలా ములు మేం ఈపాపిముస్తఫాఫిరోజుల బుర్రతో తీసి యుద్ధం చేస్తాం, లేదా, ఖరారి యాతాం.

చెకు.—నిలోకముననైన సరియే మనము మరల కలిసికోవలయు, కత్తి గుట్టము పహరాజవానున కొప్పుగించి పోయెద. నెలవు నెలవు. క్రిందినిష్పను మఱవవలదు.

ఖుస్రు.—అరే రే రే! నానల్లు అంతా వేడిగా వుంది భాయి?

చెకు.—ఇక బొబ్బలు లేచును. తరువాత కాలిపోవును. సదా కడుగు చుండు నాపాదాలు అప్పుడే మండుచున్నవి!

ఋశుః—[వెట్టియావేశముతోకఠారి దూసికొని] ముస్తఫా ఫిరోజ్
సఫాయి ! [అని పరుగున నిష్క్రమించును.

సలము 2. ఓరుగంటి వెలుపల బయలు.

చెతు.—[గుఱ్ఱమెక్కుటను దొడును అభినయించి] ఈముగ్గురలో
ఒకడో యిద్దఱో నాప్రయోగవీరునికి అవసరమైవేద్యము. ఏమి యీ మనో
వేగి ! [పరిక్రమించి.] నగరము చంతకు వచ్చితిని. బలి ! ఈగుఱ్ఱము ఈ
కత్తియు వీనికి ఢిల్లీనుల్లాను ఇచ్చినవంట. మాయేలినవారిగుఱ్ఱమును సుల్తాను
గానికి నజరు పెటంగోరినందులకు సుల్తానుగుఱ్ఱమును ఏలినవారికి నజరుపెట్టె
దను. ఈకత్తి నాప్రజ్ఞాధ్వజముగా నాయుద్ధనే యుండుంగాక. ఈరెండును
లేమి ఋశుస్థానమునకు రెండుచేతులు లేమియే. బలి ! బేతాళరావుయోగము!
ఓరంగోలునగరిపుణ్యము ! [వెనుకకు తిరిగిచూచి] ఆహో అప్పుడే యేమి
యుద్ధము ! ఏమియుద్ధము !

క. సుడులు దిరుగు, విడఁబడు, నె

వ్వడి నేలులు వాటు కొండవాఁకలు దూఁకున్,

పాడ వలలు లేచు, వెల్లువ

పొడుచు, న్నిముసమున నింకపోవున్, బోవున్.

3

ఆహో యేమి యిది ! కిరీర మెల్ల నంటుకొని దావాన్ని యైనది ! రామ
రామా ! ఏమి యుగంధరుల శత్రునాశనప్రకారము ! నాకవసపు సొరంగములు
నిజమే ! ఏమి నామిడుతంబట్ల బోస్యము ! హా యుగంధరా ! నాకే విభ్రాంతి
యగుచున్నది ! నాప్రయోగమువలన ఈరణములో తురకసర్దారు డెవడును
దండు నడవఁడుగదా.

క. మా రెండుసేనలే యల

1. మారునిదంస్త్రాళియుంగళి, మధ్యఁ బటాణీ

4. 1. యమునియొక్క కోటలవరుసల జంట.

వారు బట్టాణీలఫలా

హరిము లయినారు 2కంచుకావృతితుషతోక్.

4

ఆ. పొంగుకడలినడిమి భూరేఖ యుపెనఁ

గరఁగి పగిలి కూలి కానఁబడను

ఈఁటె మెఱపు లేమి! యేటుబిడుగు లేమి !

వెలితి యేది దీన విలయమునకు !

5

అప్పుడే మైదానమెల్ల తెల్ల డేరాలకు బదులు నల్లనిగడ్డడేరాలగుచున్నది. ఈమూల కొంచెమెవఁడో సద్గారుఁడు నడుపుచున్నట్లున్నది. బహి! మనరాణువలే రెండును తురకమును రూపుమాపి ఆయావేశమున ఒండొంటిపైఁబడి కసిమసంగును గాఁబోలు. అవేమి ప్రళయ కల్లోలములా గుఱిపుబారులా? ప్రళయ ఝంఝోత్పాటిత వికీర్ణగిరిశిఖరములా యేనుంగులా? శివశివా! తురక సేన రెండువ్యాఘ్రములనడిమి సారంగి డైనది ! అప్పుడే గడ్డలు బుఱ్ఱబొండ్లములను గడ్డపుదొడిమలతో తన్నుకొనివచ్చి యిక్కడ నంత పెట్టకొని పండువు గావించుచున్నది. హా! దావాగ్నినడిమి చెదలపుట్ట!

ఉ. 1వైదికుఁడం 2గృతాత్మఁడఁ 3దపఃపరతంత్రుఁడ, 4సీనియోగపుం

క్షైదువుబుట్టసంగడి 5సఘంబున ముగ్ధనో?—6ధర్మ మాక్రియక్

4. 2. తొడిగొన్న కవచములు (చొక్కాలనియుం జెప్పవచ్చును) అనెడు పొట్టతో.

5. బేతాళనాయని దండు సముద్రమువలెను, తురక రాణువ భూమివలెను, అది దీనిం బొడివి రూపుమాపుట మహాప్రళయములా సముద్రము భూమిని ముంచివేయుటవలెను, ... ఈయధ్యము ప్రళయమవలెను, ఉన్నవని భా.

6. 1. వేదము చదివినవాఁడను, 2. ఆత్మసంస్కారము చేసికొన్నవాఁడను, 3. శ్రద్ధతో తపస్సుచేయువాఁడను, 4. యుద్ధశూరు లయిన యానియోగుల (రాజకీయోద్యోగస్థుల)సాంగత్యముచేత, 5. పాపమున, 6. ధర్మము

గాదు; మహాపద స్థగముఁ గాచుమహాత్ములు వీరు; మా కిటక
లే డిసు మించుకేని, కడ లేని శుభంబు యశంబు: దక్కగాక.

6

మఱియును,

మ. తొలి సింహాక్షి జామదగ్న్యునిది, తద్దోర్త మై కశ్యపా
దల మా విప్రుల దయ్యె; నుంచిలిమి సాధుత్వ త్రహస్తంబున;
కలి నాపుణ్యుల ధూర్తదైవము వెన న్గారించినకొ, వారలకొ
బలుచెట్ట ల్పడియేని కావగఁ బటుబ్రహ్మాధికారం బగుకొ.

6

కావున అపరిహ్యమై చేతులార నెనినదానికి చింపిలనేల ! కంటికి వెక్కిరి
మైనది, పోయి మహామంత్రి యుగంధరులవారికి వృత్తాంతము నొకేదించెద.
[అని పరిక్రమించి,

స్థలము 3. ఓరుగల్లు నగరము.

చూచి] అహో ! నగరమెల్లకోటబురుజులు గోపురములు చెట్లు ఇండ్లకప్పలును
సర్వము నరమయము ! గుండెగలవఁ జెల్ల యుద్ధము సూచుచున్నారు. ఇదే
మహామంత్రి యమధర్మరాజువారి హవేలీ సయమని. ప్రవేశించెదను [అని
యశ్వావరోహణ మభినయించి] ఈయశ్వమును ఈతబేలాలో నుంచెద. [అని
యశ్వమును తట్టి పదలుట నభినయించి పరిక్రమించి ఈ హవేలీలోనే
యూరంత తిరుగవలసియున్నది మహామంత్రిగారిం గనుటకు. [పరిక్రమించి
అట్లుగాదు. (లోకక్షేమార్థము న్లేశించుట ధర్మముగాని, లోక మేమయినను
మనకేమి అని సదా ముక్కుపట్టుకొని మూలనే కూర్చుండుట ధర్మముగాదు).
అథుమ=పాపము.

7. ఆదిలో సింహామి పరశురామునిది. అతఁడు తనచేతితో నీయంగా
కశ్యపుఁడు లోనగు మాకు బ్రాహ్మణులకు వచ్చినది. మేము దానిని యోగ్యు
లయిన క్షత్రియులచేత పెట్టితిమి. ఈకలికాలములో ఆపుణ్యాత్ములను (ఆ సత్త్వ
త్రియలను) పంచక మయినవిధి బాధించగా వారిని ఎన్నికష్టములేనియొం
బడి కాపాడుట సమర్థులయిన బ్రాహ్మణులు చేయవలసినవని.

చూచి] వీరుగో మహామంత్రి గారు. కూడ నెవరున్నారు? [చూచి] అడుచి.
ఎల్లి, కానీ, ప్రక్రాంతము నెఱిగి మఱి ప్రవేశించెద.

స్థలము 4. ఓరుగల్లు, మంత్రిహాళేలీ, కచ్చరికాల.

అంతట యథానిర్దిష్టముగా యుగంధరుడు, ఎల్లియు, ద్వార
భూమిని బ్రతీహరియు ప్రవేశింతురు.

[చెక్కుముకిశాస్త్రి పొంచి వినును.

ఎల్లి.—[వెక్కి వెక్కి యెడుచు] మహాపెబో, మీరే తల్లి మీరే
తండ్రి అని, మీరే సామి మీరే నారాయణమూర్తి అని మీ పాదాలు కొలుచు
కొంటూ వున్నందుకు, నామొగోష్టి తురకలకి తమరు పట్టిచ్చినారంట సామీ,
ఇక నాను బతకలేను మారాజా !

యుగం.—ఎవరే మేము పట్టియిచ్చితిమని చెప్పినవారు !

ఎల్లి.—[భయముతో గడగడ వణికుచు] పట్టమంతా ఆదే మాట
మారాజా.

యుగం.—తురకలు పట్టుకొని పోయినమాట వాస్తవమే గాని మేము
పట్టియిచ్చుట అబద్ధము. ఏలినవారికి నాఁకరీ చేయుచుని పూపిలిమి, ఉదుకుచుని
యేలినవారు దుస్తు వీనికి వేయఁగా ఈనిర్భాగ్యుడు దానిని తాను తొడిగి
కొని తురకలయెదుట తానే రాజుని ప్రజ్ఞలు నఱికినాడు. అంతట వారు వీనిని
పట్టుకొనిపోయినారు.

ఎల్లి.—అయ్యోమారాజా, అయ్యో మామా, మామా, మామా. [అని
యెడుచును.

చెక్కు.—ప్రతీహరీ, పోవచ్చునా ?

ప్రతీ.—ఎరిగినవారి కల్లా దర్శనానికి శెలవు.

చెక్కు.—పరమసంతోషము. [ప్రవేశించి] జయము జయము మహా

మంత్రి గారికి.

యుగం.—చెక్కుముకిశాస్త్రి, కూర్చుండుము. [చెక్కుముకి కూర్చుండును.

యుగం.—ఏమి విశేషము? సంగ్రహము. [ఎల్లని గూర్చి] వినవే, పేరిగానికై మేము చేయుప్రయత్నములను ఈయన చెప్పును.

[ఎల్లి శ్రద్ధగా వినును]

చెకు.—నే నచట నుండఁగానే తమదుబాసి వచ్చి ఖుస్రాఖానుతో తమ యాజ్ఞగా 'మాచాకలిని చల్ఘానుతలను లెప్పించి ఆప్పగింపుడు, అంత వఱకు మీరు మాభైరీలు, మీయాఁయుధము లెప్పటికిని మావే,' అని చెప్పి, వానివలన ప్రత్యుత్తరము రానందున బేతాళనాయనికి యుద్ధార్థము హెచ్చరిక చేయుటకుఁ బోయినాఁడు.

యుగం.—తర్వాత ?

చెకు.—తర్వాత ముస్తఫాఫిరోజులను ఖుస్రా చంపఁదరలినాఁడు. ప్రతిసర్దారునికిని ఈదినము గండము చెప్పితిని. ఎవఁడును నడవలేదు, తురకరాణువ అనదయైనది. యుద్ధము జరుగుచున్నది.

యుగం.—ఏపాటి యుద్ధ మైనది ?

చెకు.—సంగ్రహము.—

ఉ, తూర్పుసంధ్య ¹యొక్కకొనఁ దూలెడు, నా ²కడసంధ్య యిట్లై యా ³వారుణకోణమం దడఁగు, వ న్నెయుఁ దక్కువ, యంచు మధ్యసంధ్యారమ యెల్ల ⁴ఖుస్రముల ⁵తాప్రతి నొక్కటఁ దాల్చి యెల్లడం ⁶గేఁ ననంగ నెత్తురుల ⁷కెంపున నిండె ⁸నశాండ మంతయుఁ.

8

యుగం.—నీ ప్రయాసకు ప్రజ్ఞకు పరమ సంతోషము

చెకు.—ఖుస్రాగాని గుఱ్ఱమును కత్తిని తెచ్చితిని.

యుగం.—గుఱ్ఱమును ప్రభువు తబేలాకు మేముపంపెదము. కత్తిని నీ ప్రజ్ఞాదృఢముగా నుంచుకొమ్ము. [ఎల్లని చూచి] చూడు నీకోసము ఎంత

8. 1. ఒకమూలయందు (తూర్పుసమాశ్రమే యనుట), 2. సాయం సంధ్య, 3. పడమటిమూలలో, 4. దినముల, 5. ఎఱుపును, 6. విజృంభించెను, 7. ఎఱుపుతో, 8. ఆశాండము=బ్రహ్మాండము.

యుద్ధము జరిగించితిమో ! మేమా పట్టి యిచ్చినారము ? ఇంద ఈధనము తీసికో, ఈనగలు తీసికో. [అని ఇచ్చును

ఎల్లి.—నాకెందుకు మారాజా యియ్యి ముండమోపికి ?

యుగం.—తప్ప మాట అయినను, పుచ్చుకో.

చెకు.—పుచ్చుకో, పుచ్చుకో. [ఎల్లి పుచ్చుకొని దండమిడును.

యుగం.—చిరకాలము ముత్తయిదువుగా నుండువుపో. పేరిగాని కేమియు భయముండదు. వానివంటి నమ్మక మయి పొకరు మాకు మఱి లేడు. మేము వానిని పోసేయము. ఢిల్లీనగరానే వానిని మాకు అప్పగించును.

ఎల్లి.—తురకలు సంపెయ్యకంటెగండా బాబయ్యా !

యుగం.—చంపువా రయిన అప్పుడే యేల చంపరు ? రాజనుకొని గదా పట్టుకొని పోయినారు, రాజోపచారములు చేయుచుండెదరు. చెకుముకీ, జోన్యము చెప్పు.

చెకు —దేవతార్చనపెట్టెలో సాలగ్రామమువలె పేరిగానిని సవారిలో కాపాడుచున్నారు. ఖయదులో నున్నాడేగాని రాజయినాడు. వాని కేమి లోపము ?

ఒకపడవాలు.—[ప్రవేశించి] జయము జయము మహామంత్రి గారికి.

యుగం.—ఏమోయి యేమి జరిగినది ?

పడవా.—తను యాజ్ఞప్రకారము బేతాళరావు నరసింహరాయలు ఇద్దఱు రెండువైపుల తురకలను కమ్మి నఱికివేసినారు, హతశేషులను ఖైదు చేసినారు.

యుగం.—మిక్కిలి విలినవారిని కొలిచినారు. బేతాళరావునకు శృప్తియైనదా !

పడవా.—అతడు వీరావేశముచే యుద్ధము ముగిసిన గడియందొక కంటి కెదురయిన చెట్టును గుట్టనుకూడ నఱుక సాగినాడు. ఎవరము, హిరణ్య

కళిపు పథానంతరము దేవతలు ఉగ్రనరసింహమూర్తిని దఱియలేనట్లు ఆకని కడకు పోలేమైతిమి మనవారినే శూన్యము చేయునో అని అందఱుము భయపడి, యెట్లు హెచ్చరించినను తెలిసికొనఁ డాయెను. చివరకు తమపేరట దురాయి పెట్టఁగా తెలివి వచ్చి నిలిచినాఁడు. అంతట నే నిట్లు వచ్చితిని.

యుగం.—బలిబలి, మహాశూరుఁడు. వీరులలెక్క !

కడవా.—మనవాండ్లు రమారమి వేయిమంది. రమారమి లొంగిదివేల తురకతలలు రాలినవి. మైదాన మెల్ల రక్తసముద్రము.

చెను.—అందులో తురకబొందులరాసులే దీవులు. ఇంక నొకటి రెండు రోజులలో ఆటు గాలి యిటుకొట్టెనా మఱియొకరిపూణేంద్రీయములను మనము ఎరవుతెచ్చుకోవలసినదే. ఆ కంపుచే ఈయూరు నాశము. తురకలు బ్రతికి సాధింపక పోయినను వచ్చి సాధింతురు. ఇప్పటికి నాప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱినది.

యుగం.—ఏమి నీప్రతిజ్ఞ ? [అని వినుచు చీటి వ్రాయుచుండును.

చెను.—కోటబురుజులకు రాత్రులలో లక్ష కొఱవిదయ్యములను చూపెద నంటిని. అది యింక నూజేండ్ల దాఁక సిద్ధించినది. మఱియొకటి కూడ సిద్ధించినది.

యుగం.—అ దేమి ? [అని వినుచు ఆ చీటియే వ్రాయుచుండును.

చెను.—ఇంక నూరేండ్లదాఁక ఈనగరములో స్త్రీలకందింతును తురక పిశాచములేగాని హిందూపిశాచములు పట్టవు !

యుగం —[ఎల్లెళ్ళో] పేరిగానికొనము మేము పడుచున్నప్రయాస చూచితివిగదా. వానిని తెచ్చి నీకిచ్చుట మాభారము. నీవిక చాకిరిని చేయుట మే మిచ్చిన ధనముతో సుఖముగా బ్రతుకుచు గవరమ్మను పూజించుకొనుచు ఉండుము.

ఎల్లె.—నాను తమ లోగిట్లోనే గంజి దాగుతా నాకిప్పు మైన పనిపాట చేసుకొంటా పడుంటాను.

యుగం.—నీకిష్ట మైనట్లుండు. ఇప్పటికి పో.

[వల్ల సాగిలఁబడి లేచి నిష్క్రమించును.

యుగం.—చడవాలూ, మీరందఱును మీ ప్రయాసమునకు ననంత ఫలము ననుభవించెదరు. పోయి బేతాళరావుతోను నరసింహరాయలతోను మామాటగా ఏలినవారికి మిగుల గణనీయులై నిరసిచెప్పుము. ఈ ఓటి బేతాళ రాయసికిష్టు.

చడవా.—[ఓటి కై కొని] మహామంత్రి గారియొద్ద.

[అని నిష్క్రమించును.

యుగం.—చెడుముక్తి, నీవు తత్తు లామే [చెవిలో ఏమో చెప్పి] ఈమా టను పెద్దనెట్టిక చెప్పి, ప్రకృతము నగరిలో రాజనన్నిధిని మాతములతోఁ జేరుము.

చెడు.—మహా ప్రసాదము.

[అని నిష్క్రమించును.

యుగం.—అహా! ఈయెల్లకష్ట మే యిట్లున్నదే, అంతఃపురములో నేమి యదావడిగా నున్నదో!

అంతట ఒకరౌతు రోజుచు ప్రవేశించును.

రౌతు.—జయం జయం మహామంత్రి గారికి. రాణీగారు ఏలినవారి దర్శనానికివచ్చినారు. మంత్రులన్ని వైద్యులన్ని వల్ల వడదన్నారు. మేము చూడకమాన మని దేవిగారు తమతమ్ములనిండు కోపం చేస్తున్నారు. నన్ను వాగిద్దరున్న ఎక్కడికి తరిమినారు. తమరాజు నెదురు చూస్తున్నారు.

ఒకచేటి.—[రోజుచు ప్రవేశించి] జయం జయం మహామంత్రి గారికి. దేవిగారు తమతో కునవిచేయుచున్నారు.—‘తమతమ్ములు మమ్మని మాప్రాణేశ్వరుల దర్శనానికి నిషేధించినారు. మేము అపశ్యం దర్శనం చేయ నున్నాము,’ అని. జవాబు లెప్పున్నారు.

మఱియొకరౌతు —[ప్రవేశించి] తమ్ములమనవి. “రాణిగారిని నిలపలేకున్నాము. వారు సాక్షాత్తు మహిమసురమ్మని యవుతున్నారు. తమరు క్షణంరాకుంటే అపాయము,” అని.

యుగం.—నీ రందలు పొండి, మీకన్న ముందే మేము వారిసన్ని
ధిలో నుండెదమా. [రాతులు చేటియు నిష్క్రమింతురు.

యుగం.—[లేచి పరిక్రమించి] క్రొత్తగుఱ్ఱము యోగ్యత కనియెదను.

స్థలము 5. ఓరుగల్లు, వీధి.

[చూచి] చూపునకు మేపునకు మంచిదే. [తట్టటను ఆరోహణమును
అభినయించి] దొడునకును మంచిదే, మెఱపుడీగ యని పేరు పెట్టవచ్చును.
[దొడునభినయించి] రాణిసన్నిధికి పచ్చినిని, రాతులు ఇంకను మాహవేలికడనే
యుందురు. [అశ్వాపహాణ మభినయించి] ఈసౌకర్యము దీనిని చూచుకొని
యెదరు. నేను రాణియొద్దకు బోయెదను. [అని పరిక్రమించును.

స్థలము 6. ఓరుగల్లు, రాచనగరు.

అంతట రాణి, మువ్వడవ్వు, బాలుడు, పరివారము, పహారా

జవానులు, విద్యానాథజనార్దనులును, బ్రవేశింతురు.

బాలుడు.—మా బాలయ్యగారిని మేము చూడడానికి నీయాటంక
మేమిరా? [అని పహారాజవానును తన్నును.

జవాను.—[ఆపాదమునకు మ్రొక్కి ముద్దుపెట్టకొని చేతులు మోడ్చి]
తమవంటి మహాప్రభువులు మంత్రులమాట దాట రాదు.

బాలుడు.—అప్పుగారూరండి. [కత్తిదూసి] అడ్డ మైనవారిసెల్ల పొడి
చేస్తాను, రండి బాలయ్యగారిని చూతాం.

యుగం.—[నల్లగతము] అహో! బాలుడు కూడ పరాక్రమించు
చున్నాడు!

రాణి.—బ్రాహ్మణు లడ్డమున్నారు నాకూనా.

బాలుడు.—వారికి నమస్కరించి లోపలికి పోదాం.

రాణి.—నమస్కరించినమాత్రాన సెట్లు పోగలము బాలకా?

బాలుడు.—నమస్కరిస్తే 'సీతారామ నీతిస్తుంది' అంటారుగదా, మన
సీతారామ బాలయ్యగారిదర్శనమే, అని యేలాగ కాకపోతుందో చూతాంగదా.

ముప్పుడమ్మ.—మాబాబును ఆస్వస్థుని మేము చూడఁగూడదా మంత్రి, బ్రహ్మసత్తులారా ?

విద్యా. జనా.—అమ్మా, కబళికామంత్రి ప్రయోగము, మృతసంజీవనీ మంత్రి ప్రయోగము చేసితిమి, రెంటికని మూఁడుదినములు స్త్రీలకంటను బాలుర కంటను పడఁగూడ దని నియమములు. నియమములు దప్పిన ప్రాణాపాయము. పిమ్మట తమచిత్తము.

రాణి.—ఈకవనము వీరికి ఇంతసేపటికి తోచినది, ఎంతమాత్రము మేము నమ్ముము. ఈదేశక్షోభములూ యగ్రధ సంరంభములూ మృగయాప్రణీతా గతులను మాప్రాణేశ్వరులను మేము గనుటకు వీరి యాటంకమా ? మేము చూడకమానము.

విద్యా. జనా.—‘స్త్రీబుద్ధికి ప్రళయాంతక!’—వి మయినఁ గాని, అన్న గారు వచ్చువఱకు మనము లోపలికి పోసీయవలదు.

యంగం.—[స్వగతము] ఆహా ! మంత్రిలసమాధానము లెక్కుట లేదు.

ముప్పు.—సాహసము చేయకువత్తా, మనయందఱప్రాణములును మాజ్ఞ మ్ముఁడు యంగంధరుని రక్షణలోనివి. అతనిని రానిమ్ము.

అందఱు.—[చూచి, అత్యధరముతో] వారుగో యంగంధరులవారు ! వారుగో యంగంధరులవారు ?

యంగం.—[సమీపించి] అక్కగారు, కొమార్తె, బాలుఁడు, తప్ప కడమ యందఱు పొండి.

విద్యా —[అత్తగతము] బ్రతికితిమిరా.

క. ఈయన 1 మమ్మూర్తులపై

శ్రే యనఁగఁ 2 దురీయమూర్తి, సృష్టిస్థితి 3 సం

9. 1. త్రిమూర్తులపై, 2. నాలవ, 3. లయము.

ప్రాయముల కొకడె విభుఁ, డింక

నీ 4యావడి యడఁగు 5వార్త యింకినకరణిఁ.

9

[అని విద్యానాథప్రభృతులు నిష్క్రమింతురు.]

రాణి.—[యుగంధరుని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లి] మాకు దర్శనము లేదా?

యుగం.—దీర్ఘ సునుంగరిపి కమ్ము. నాపట్టి, నీకు దర్శనమున కాటంకమా? నే నిప్పించువఱకు వేచి యుండుము.

బాలుఁడు.—నమస్కారము తాతగారూ.

యుగం.—చిరం జీవ. [బాలుని ఎత్తుకొని] బాబూ, మేము లేనప్పుడు నౌకరుల మీఁదికి కత్తిదూసెదవా? మనబిడ్డలకు మనము చంపవచ్చునా?

బాలుఁడు.—బాబయ్యగారివద్దగిరికి పోనిచ్చినారుగారు తాతయ్యా.

ముచ్చ.—తమ్ముఁడూ, ఏమి యీ యభూర్వము?

యుగం.—అక్కగారూ, [చెవిలో] స్త్రీలకు రహస్యము చెప్పఁగూడదు. అయినను సకల మెఱింగిన సాక్షాత్లొకజననికి తమకు ఒకరహస్యము చెప్పెదను, అదే మన కందఱకు ప్రాణబీజము. మూర్ఖిల్లవలదు.

క. కొనిపోయె నమ్మ నీ ప

ట్టిని యవనుఁడు వై పఘటన ధిల్లీపురికిఁ

1వనరకు, మేదునెలల పది

దినములలోఁ చెచ్చి యిత్తు జేపి నీకుఁ.

10

ముచ్చ.—[స్వగతము] కడుపులో పిడుగు పడినది! ధైర్యనాటకము సాధ్యమా? మఱి గతి యేమి! [ప్రకాశము] మాతల్లిగర్భములోనే మాలోఁ గూడ ఏల పుట్టవై తిది? నీబుణమును మేమెట్లు తీర్చుకొందుము?

యుగం.—తమకుఁగూడ పామరత్వమా? అమాట లిప్పుడు గావు, మఱిపొండి.

9. 4. అల్లరి, 5. నముద్రము.

10. 1. దుఃఖపడకు.

మువ్వ.—రావన్నా, రావోయి బాబూ, ఇప్పుడు గాదు, తర్వాత నేను తీసికొనిపోయెదను రండి బాబయ్యకడకు. [అని యాయరువురతో నిష్క్రమించును.

విద్యా. జనా.—[ప్రవేశించి] ఈ ప్రళయము తప్పించితిరి. మఱి మాకాజ్ఞయేమి?

యుగం.—ఈ ప్రళయ విచారాదు. క్రొత్త వేమయన వచ్చిన, మీసీతి విభవము. మీతో చెడుముకి చేరును. పేరిగాఁడు రాజుగా, మీరు ప్రతాప రుద్రనాటక మాడవలయును. ఇక ఏడుమాసముల పడిదినములు కలది మీకు మాదర్శనము. పేము ఎక్కడికి? ఎలకి? మాసంకేతము గలచారులు దెలుపు మాయాజ్ఞలు నెఱవేర్చుకలసినది. తృణము నవసిధులుగా నవసిధులు తృణముగాఁ జూడుఁడు. అన్నమరాజు కటకమునుండి వచ్చిన, మీకు సర్వ సాహాయ్యము.

విద్యా. జనా.—[యుగంధరుని పాదముల వ్రాలి లేచి కన్నీళ్లతో]

క. తమరూఁమె ధ్యానం బగుఁ,

దమపేరె జపంబు, సర్వదా యిక మాకున్,

దమరు ప్రసన్నతఁ బ్రత్య

క్ష మై మముం బ్రోచువఱుక గడిదితవముగాన్.

11

యుగం.—చిరం జీవశ్చ. చిరం జీవశ్చ. 'బ్రదికి యుండిన సుఖములు పడయవచ్చు.' ఇక మీపని చూచుకొనుఁడు.

విద్యా. జనా.—చిత్తము.

[అని నిష్క్రమింతురు.

యుగం.—అడఁదోవు మాహానాటకమునకు ప్రస్తావనయైనది. బేతాళ రాయనికి అప్పటి చాలును. పెద్దనెట్టికి అమాట చాలును. పడుగు వేయుట క్షణము, పేకనేయుటకు మాసములు. మంచిది! నేను లేనప్పుడుగదా వీడు పట్టినాఁడు! నే నెట్లు లేక పోదునో చూచునుగాక. [సచితము, సఖ్యము] హా! నారాజును వీఁడా హరించునాఁడు! [సావప్తంభము]

ప్రథమ.

పాతాళంబందుఁ గానీ, ప్రళయశవనగర్భంబునం దైనఁ గానీ,
 త్రోతుర్రాత న్నహీశు స్థురకలు బలవద్దప్పవైవాచచేష్టక;
 చేత న్నే నందికొందుక; సిరి మెఱయ నిటకా సింహపీఠాన నుంతుక,
 ఖ్యాతి నిల్లీ పురీశు స్వగృహ మెడల నా ఖైదిగాఁ గట్టి తెత్తుక. **12**
 [ఆని నిష్క్రమించును.

12. తురకలు బలీయమయిన దుష్టవిధియొక్క దుశ్చేష్టచేత రాజును
 పాతాళములో దాచిన దాతురుగాక, ప్రళయకాల వాయువు కడు
 పులో పెట్టినం బెట్టుదురుగాక, నారాజును నేను చేతితో అందుకొని
 తెచ్చెదను...

షష్ఠాంకము

స్థలము.—ఓగుంగల్లు, రాచనగరము

అంతట ఇద్దఱు నౌకరులు ప్రవేశించి తివాసులు మొదలగు
నా స్థరణములను పఱచి సరుదుదురు.

ప్రథముడు.—ఓరి, వ్యాసుపాదా, ఈదినము మంచి వినోదమురా.

ద్వితీ.—అంజనేయులూ, ఇన్నాళ్లు మంత్రులు తల బ్రద్దలు కొట్టుకొని
వీనికి నూటిపోసిన యువదేశము నేఁ డేమయిన ఫలించునా!

ప్రథ.—ఫలించును, వీనిని పుటము వేసిన.

అంతట విద్యానాథ జనార్దనులు పేరిగాఁడును ప్రవిష్టులై
కూర్చుందురు.

జనా.—పేరిగా, మాయువదేశ మేమి చేసితివి?

పేరి.—శీమతలకాయంలైనా వొదలకుండా యాడొక్కలా యెట్టు
కొనున్నా.

విద్యా.—ఏలినవారిని సిద్ధము చేయుదము. గాయకులు వచ్చియుందురు.

ప్రతీహారి —[ప్రవేశించి] జయము జయము యేలినవారికి, గవా
యీలు వచ్చి వున్నారు.

మంత్రులు.—శ్రుతి గితి చేసికొని సిద్ధముగా నుండు మను.

జనా.—పులిగా, ఏలినవారికి స్వారస్యపుర్రాడు కట్టు.

[ద్వితీయుండు పేరిగానిజాట్టనకు పొడుగుపాటిత్రాడు కట్టును.

విద్యా.—అనుమా, పంకాలాగు. [ప్రథముడు స్వారస్యపుర్రాడు
లాగును.

పేరి.—[తల యూచుచు, అర్థనిమిలితలోచనుడై] వవ్వా! వవ్వా!
యేమి సారాశెంబు! యేమి సారాశెంబు!

విద్యా.—[నవ్వుచు జనార్దనునితో] చూచితివా ప్రహసనమే. ఏలినవా
రప్పుడే స్వారస్య గ్రహణ మారంభించినారు.

జనా.—[నవ్వుచు] ఇట్టి యేలినవారల నెందఱునో గనిగదా యేతఁడు
'కనకపు సింహాసనమున' అని పద్యము చెప్పినాడు.

మంత్రులు.—ఓరీ, ఇంకను గాయకులు రానే లేదె, అప్పుడే స్వారస్య
గ్రహణ మారంభించితి వేమిరా? నీకు చెప్పినట్లెల్ల బూడిదలో హోమమురా.

పేరి.—[సరోషము] ఈతప్పు యేలంజొడుకుదో మీకు తెల్పునా?

జనా.—తెలియ లేదు చెప్పు.

పేరి.—నానే అనుకొంటే [అనుమని చూపుచు] నాకంటా లంజొడుకు
యీడు; దీనికి యీణ్ణి తన్నండి.

జనా.—నీకంటే లంజొడుకా వీడు ?

పేరి.—అడ్డ మమి ?

జనా.—[అనుమనితో] నీ వేమి చెసితిమిరా ?

అనుమ —[చిరునవ్వుతో] నేను రడబడి పంకా తా దనుకొని సార
శృంగతాడు లాగినానండి.

విద్యా. జనా.—[చిరునవ్వుతో] ఓరీ, నీవు కావలయు ననియే చేసి
తివా యేమి యీచని? [అనుమఁడు నవ్వుచు నవలకి పోవును.

పేరి.—ను టిప్పు డీణ్ణి యెల్లాయిలో యెయ్యండి.

విద్యా.—పులిగా, నీవనికి నీవు రారా.

పులి.—శిక్ష. [అని స్వారస్యపుఁ బ్రాటినీ చేతఁ బట్టకొనికూర్చుండును.

జనా.—ఎవరోయి ఆక్కడ ?

ప్రతి.—[ప్రవేశించి] ఏమి దేవరవారి యాజ్ఞ ?

జనా.—గాయకులను రమ్మను.

ప్రతి.—చిత్తము.

[అని నిష్క్రమించును.

అంతట వైణికుఁడు, గాయకుఁడు, మార్దంగికుఁడు,

మోర్పింగువాఁడును ప్రవేశింతురు.

మంత్రులు.—కూర్చుండి మివిద్య చూపుడు.

[మధ్వరును సభావందనముచేసి కూర్చుందురు. వైణికుడు 'చంద్ర
కళాధర సాంబ సదాశివ' అని పల్లవి పాడి వాయించును.

పేరి.—వవ్వా! వవ్వా! [అనుచు వినుచుండును.

పేరి.—ఒకపాలి నా నొక బేసిని పెంచినా, అది కార్తిలో ఆడ
బేసిని సూస్తే యింతకంటా యెయ్యంతలు కుయి కుయి కుయి కుయి అనేది.
దానికంటా దీని యిసేసం యేంటి అంటా.

విద్యా.—[పేరిగానితో] ఏలినవారు చమత్కారముగా పలుకుచు
న్నారు. మేమును అట్లే ఉత్తరము చెప్పెదము. దీనికి ఆడుబేసి ఆక్కఱలేదు.
అది లేకుండనే యిది కుయి కుయి కుయి కుయి అనును. మఱి దీనికి గంజి

పేరి.—ఆమాట నాను నవ్వును. గంజి తాక్కుంటే, అంత ఆకడు
పేలాగొస్తది? అంత అది ఆకిందిది అది యేలాగొస్తది?

విద్యా.—[వికటముగా నవ్వుచు] ఏలినవారు అచ్చ మాజాతీయమే
పలుకుచున్నారు, కానిండు, కడుపును అదియు దీనికి గంజి ల్రాగకయే ఎచ్చి
నవి. ఏలిన వారితో కానిది చెప్పుదుమా?

పేరి.—[ఇంచుకంత విమర్శించి, ఆశ్చర్యహర్షోత్కర్షముతో] అ అ ఆ
తెల్పిందయ్యా? గంజితాక్కుండానే కడుప్పెరిగిందీ అన్నారు. గంజెందు
కయ్యా దానికి? ఎంత మావసమైనా తినేస్తది, మూకుళ్లు మూకుళ్లే మాయం
చేశేస్తది?

మంత్రులు.—అది మాంసము తిను నని యేలినవారి కట్లు తెలిసినది?

పేరి.—మఱి మావసం తినకుంటే ఆరోగ్యంలేదు? అట్లైందను నోటి
నిండా?

మంత్రులు.—అవి అలంకారార్థము. ఆ దేమియు తినదు.

పేరి.—[ఆశ్చర్యముతో] నిజమే? నిజమే? మీసత్తెప్పెమానకంగా
నిజమే?

మంత్రులు.—నిశ్చయము. [పేరిగాడు వణకుచు వీణకు దండ మిడును.

మంత్రులు.—అది దివ్యముగా పాడంగలదు.

పేరి.—అపాట గీట నాకు తెల్లగాని, నాబేపిలాగ మొరిగించండి సూతాం.

[పేరిగాడు మొఱిగించును. మార్దంగికుడు అను సరించును. ఫులి. స్వారస్యపుఁద్రుటిని లాగును.

పేరి.—[ప్రకప్రక నవ్వి] వచ్చా వచ్చా ! వచ్చా వచ్చా ! అచ్చరి అచ్చరి ఒక అచ్చరనచ్చయినాం, ఒక అచ్చరనచ్చయినాం, ఒక అచ్చరనచ్చయినాం. అదీ సారాశెంబు ! అద్దదీ సారాశెంబు ! [అంజు గొల్లు మని నవ్వుదురు.

[పేరిగాడును తన ప్రభుకు సంతృప్తి తెలుపుచు నవ్వును.

మంత్రులు.—అహోహో ఏమి యేనవారి బుద్ధి ప్రభావము ! ఏరాత్రి యుగంధర ద్వితీయుడై మాటువేషమున పేటలు తిరిగినప్పుడు నేర్చినారో యాజాతీయము ! అదే విష్ణ్వంశ. 'నానిష్ఠుఁడీ పృథ్వీవతి' అన్నారు. పాట కానిండు.

పేరి.—[నవ్వుచు] ఇచ్చాటం. నాకు కడుపునొస్తుంది. ఇంక నాను నవ్వలేను. ఆ ఆయ్యవోరిని పాడమనండి.

[గాయకుడు పాడును, అనుమడు కర్పూర శలాకను తెచ్చి పేరిగాని చేతిలో పెట్టును.

పేరి.—[అడంబరముగా దానిని చేత నెత్తి] ఉండవయ్యా రవం తుండో. ఊరిక పాడుకపోవుటమే ? కళ్లకి కర్పూరశలాక అంటించుకోనియ్యి వేమి ? నీపాటకి ఆనంద భాస్వాలు అక్కడైదా యేంటి ?

గాయ.—[స్వగతము] ఈపిరిపుచరియ వింతెగా నున్నదె ! [అని పాడును.

[మార్దంగికుడు, మోర్సింగువాడును, వాయితురు. ఫులి. స్వారస్యపుఁద్రుటిని లాగును. పేరిగాడు తల యాడించును. కర్పూరశలాకచే ఆనందభాష్పములు విడుచును.

పేరి.—అబ్బ! నాకళ్లంతా పోతున్నయ్యయ్యా యీ ఆనంధ బాస్పాలశాత! మఱి, యీన నెత్తిమీద రోషవంతకొప్పు, మెల్లో ఒకటే అగేంటో తాటిపిందంతగింజ; ఇయ్యి మొయ్యలేక యీన బుట్టి యిసిరియిసిరి, మెడ తిప్పి తిప్పి, కల్లు మూతకడి, నాలికెల్ల బెట్టి, తనుకులాడుతావున్నాడుగదా, నాగాడిద నదురుబెదురు లేకుండా యెన్నిమూటలు మోశేదిరా నారంగా! దానిమంగట యీనెందుకు పనికొస్తాదూ అంటా?

మంత్రులు — [పేరిగానితో] పాట చిత్తగింపవలయును. [గాయకునితో] పాడవయ్యా. [గాయకుడు మంత్రముపాడును. మృదంగము, మోర్సింగు, అనుసరించును.

పేరి.—పాటలోమాత్రం యీనెచ్చేంటి అంటా! నాగాడిద ఓండ్ర మెడిలే శేవుశేవంతా రోయి రోయిరోయి అంటా మోగిపోయ్యేదే! ఈన పాడిలే యేదీ మోగవును. యిక్కడికే యినపట్టంలేదే!

గాయ.—[స్వగతము] ఏమిగ్రహచారంపచ్చెరా యీశ్వరా!

[అని మధ్యమము పాడును. పులిగాడు దారము లాగును.

పేరి.—[తలయూచి] అద్దదీ! యిప్పుడు కొంచెం వోండ్రానికి శేరు పొతావుంది పాట. మాగాడిదికి శేరు పొతా వున్నా డియన

[గాయకుడు మఱియు స్వారస్వముగా తారము పాడును. మోర్సింగువాడు వాయిచును.

పేరి.—[నవ్వుచు] ఐవ్వా! ఐవ్వా! మాగాడిదే! మాగాడిదే! అచ్చం మాగాడిదే! ఎదీ యేదే మల్లీ! [గాయకుడు మఱియు స్వారస్వముగా పాడును.

పేరి.—[అట్టహాసముతో] ఐవ్వాఐవ్వా! యెంతటి బ్యాష్టడవయ్యా! ఎంతటి బ్యాష్టడవయ్యా! మాగాడిదికి నువ్వు అన్నవో తమ్ముడివో కావాలగాని మరికోడివి గావయ్యా. నీకు అచ్చరసచ్చ లిచ్చశినా.

గాయ.—నుగాప్పిరపూ, పూలొక లేపెంరా, నేను ఇంకెనూ చెక్కగా పాడుతును. తగిన వెగుమతి యియ్యవల్య.

పేరి.—నాదంతా, పాడు, యిచ్చేస్తా. [గాయకుడు ఓండ్ర పెట్టును.

పేరి.—[విభ్రంతుడై ఆశ్చర్యపడుచు] ఏమి బ్యాష్టలపెబావం ! ఏమి బ్యాష్టలపెబావం? యియ్యిద్దలకే 'బ్యాష్టడో బెష్టడేమడో' అన్నారు. నాను పుట్టినప్పటాలనుంచి అట్టిమద్దినే పెరిగినానుగదా, నాకు రాలేదు. యీళ్లు దాన్ని దగ్గరికేరానీరు, రేవులా అడుగెట్టనే యెట్టరు! యీళ్లు కెలా వచ్చిందిరా అంటా. సామీ దణ్ణం, నీకు కోటిపరాలు నాసత్తెప్పెమానకంగా యిచ్చేసినా. [అని తనలో ఆశ్చర్యపడును ?

మంత్రులు.—ఇట్లు రసాభాసము చేసిన విద్యావంతులు తమకడ కిక వత్తురా ?

పేరి.—ముందర్తిగా ఆయనకి కోటివారా లిచ్చి మరి నాతో మాట్లాడండి.

మంత్రులు.—సిద్ధము. కచ్చేరీ లేచునప్పు డిచ్చెదము.

ప్రతీ.—[ప్రవేశించి] జయం జయం ఏలినవారికి. అటగత్తె వచ్చి వుంది. గాయ.—అది మాతో వచ్చిందిదా.

జనా.—అలాగా ? మంచిది. [ప్రతీహాసితో] రమ్మను.

ప్రతీ.—దేవరవారియాభి.

పేరి.—అట కత్తేంటి ? కత్తి అడుద్దా ?

విద్యా.—కత్తి గాదు.

పేరి.—కత్తొట్టుకుని మనిసి అడుద్దా యేంటి ?

విద్యా.—[చెవిలో] ఓ! ఊరకుండు !

అంతట నటి ప్రవేశించును.

పేరి.—యేంటయ్యా, అప్పుడే రమ్మన్నారు ? ఈసారాకెంబుతాడు, యీఅనంధబాస్సాలు, ఈటితోటి నాపానం పోతావుందయ్యా. [నటితో] రొప్పంత సేపు అడక పాడక పూర్కో. [నటి సభావందనము చేసి నిలుచును.

పేరి.—యియ్యాణి, యీపాట, యీటికాత నావొల్లంతా సందేగాలే అయినయ్యండీ. ఆడుగుతాను తీరుస్తారా ?

జనా.—సందేహములు అవతల తీర్చుకోవచ్చును.

పేరి.—ఇప్పుడు గావాల. లేకపోతే సారాశెంబు శెడతది. యీళ్లు పాడతావున్నా, వోయిస్తావున్నా, నాను సూస్తానూ వున్నా, యింటానూ వున్నా, యీపాట నాకళ్ల కవుపడ్డదా? నాశెవుల కిసపడ్డదా? శప్పండి.

జనా.—ఈసంబేహాలు తర్వాత తీర్చుకొందము.

పేరి.—నావొల్ల కాదు. నాకళ్లల్లో యింక బొట్టయినా ఆనంధ బాస్సాలు లేవు. ఈసారాశెంబుతాటికి నామె డడిపోయింది. గడ సే వుంటేనే గాని నావొల్ల గాదు.

విద్యా.—చిత్తము. అలాగే కానిండు. కన్నులు మూసికొన్నను వినఁ బడును గావున పాట చెవులకు వినఁబడినదే.

పేరి.—వవ్వా! వవ్వా! అలా శెప్పాల. యింకోటి—యారెండో ఆయ్యవోరు పాడతావుంటే ఆకు గ్రోడు ఆడబ్బ సచ్చినట్టు లబలబలలబలబ నోట కొట్టుకున్నాడే అదెందుకు?

విద్యా.—మోర్సిం గని అదొకవాద్యము, దానిని నోట పెట్టుకొని వాయించినాడు.

పేరి.—మోరచిం గేంటి? ఆ తెలిచింది. చింగ్ చింగ్ చింగ్ అని మోరనేళి కొట్టు కోటమా? అందుక్కుడా ఒకవోయిద్దకం గావాలా? యిదీ వాకింటే. మఱి గంటే, ఆయన యీణే పీకట మేంటి? యియ్యన నోట్నే ఆర పటమేంటి? ఆయీణే సగ మోడు సగ మోడు పంచుకొని యిద్దరు వోయిస్తా యిద్దరు పాడరాదా?

విద్యా.—అయిదుప్రశ్నతో తగిలినంత బాగుగా తగులునా చెంప కాయ రెండుప్రశ్నతో మాత్రమే కొట్టిన?

పేరి.—యిదీ అంతేనా; చరే! శిన్నప్పుడు మా అవ్వ ఒక కత శెప్పిందండీ. ఈకలికాలంఱా కూడా అలాగ జరిగిలేనా, వవ్వా! యీళ్లని తంజావూరినుంచి గింజావూరినుంచి పిలిపించ నక్కరలేదు.

విద్యా.—అది యెట్లు?

పేరి.—యీళ్లని బూమిలో పాతేస్తే శివు మొలిగి యానోయిం చోళ్లు, నోట పాడేవోళ్లు, కడుపుమీద బాదుకొనేవోళ్లు, లబలబ కొట్టుకొ నోళ్లు, వొందలు వొందలు కాయలు కాయవా శివుండీ ?

వైణిక గాయకులు.—[అన్యోన్యము] కడేశీల్ యిద్దాన్ కుడుప్పాక్.
[ప్రకాశము] మాకు పెగుమతి పనిల్యా. [అని లేచిపోజూతురు. మోర్చి. ఆడలి పాటిపోవును.

విద్యా.—భయపడకుండు కూర్చుండుండు. ఎచినవారు మహారసికులు.
[పేరిగానితో] ఈకాలములో మనుష్యులను పాలివేసిన శాపిరి తిరుగదు.

పేరి.—ఔను తిరుగదు

విద్యా.—అంతట చచ్చిపోదురు.

పేరి.—ఔను శాపిరి తిరుక్కుంటే సస్తారు, సిబ్బమే. అది నాకు తెల్లూ?

విద్యా.—చచ్చిన గింజ మొలవదు.

పేరి.—ఆ, అద్దదీ ! బాగా శిష్టినావయ్యా. ఏమడిగినా 'శిష్టాపండి నువ్వెక్కడి మంత్రివోగాని ? మఱింత నాటకం కానీండి. తాడుణ్ణిండిగాని బాస్సాలు నావొల్ల గాదు.

మంత్రులు.—[నటితో] ఆట కానిమ్మ.

[నటి పాడుచు ఆడును. మద్దల వాయించుచు అనుసరించును.

పేరి.—ఒలే, అడు అడికడుపునిద్దాన్ని కొట్టుకొంటే నువ్వెందుకే యాడవటం,యగరటం, దుమకటం, శేతు లిసురుకోట్టం? నాకాణ్ణా నీటక్కులు? నీకేమన్నా తగిలించా? పోనీ, [కనికరముతో] నీ కేం వోయవా, శేతు లలా యగరే శేవు? ఓత లేయిస్తాలే యాడవకు. అయినా గానీ, నువ్వు అడికా డుండొద్దు, నువ్వీమూల్నొండు. కాకిని కొడిలే గద్ద నచ్చిం దంట ! [మద్దల గాడితో] ఒరే, నువ్వు దా నెంబడి తింగటం యెంత్రా? యెంకటయ్య కడుపు లాగ అదొక్కటి ముంగ రేసుకుని అడిపిల్లని దాన్నెందుకురా బడిపిస్తావు ? డమా అనిపిస్తావు ! డమా అనిపిస్తావు ! టాంటాం అంటావు ! టమటమ

అంటావు! నువ్వీమూల్గుండు. వాకరిమొకంవాకరు నూడకండి. [నటిమార్దం గికులు అట్లే చేయుదురు.] పేరి.—మరిక కానీండి.

నటి.—[మంత్రులను చేతులు మోడ్చి] స్వామీ, యేలినవారి అభిప్రాయం తెలప లేదండి.

విద్యా.—[పేరిగాని చెవిలో] తిన్నగా అడసీయకపోలివా తర్వాత యమధర్మరాజశాస్త్రులతో చెప్పి దొక్క బ్రహ్మలు చేయించెద.

పేరి.—[జనాంతికము] బుద్ధబుద్ధ. [ప్రకాశము] మరేమీ లేదు అడండి. [నటి ఆడుచు పాడును.

అథానా, ఏకితాళము.

నిన్ను గని యెన్ను కొను కన్నె మది సున్న,

ఆ కన్నెమది సున్న, ఆ కన్నె..., ఆ కన్నె..., ఆ కన్నె...

ఎవ్వరిది దోసమిది? ఎవ్వగను మాను నిది?

మవ్వమునకన్న, ని మవ్వ...నీ మవ్వ...నీ మవ్వ...

[నటి ఆడును. స్వారిస్యము మోపును. మర్దంగితుడు అనుసరించును.

పులిగాడు దొరము లాగును. పేరిగాడు తల అడించుచుండును.

పేరి.—మా రేవంతా వొక్కపాలే వుదికినా యాయెంకటయ్యకడుపుకి చరి రాదురా! [అని మిక్కిలి తల యాడించును. స్వారిస్యపుద్రాడు తెగును.

పేరి.—హోహో! సిలుసిలు. నిలవోసి సిలు. సారాశెంబుతాడు తెగి పోయింది.

[అసి జుట్టు అడవునొనును. కొందఱు గొల్లమని

నవ్వుదురు. కొందఱు అశ్చర్యపడుదురు.

పేరి.—[మంత్రులతో] ఆయ్యా, మరి నబయెలాగ? తాడు తెగి పోయిందే.

జనా —ఇక ప్రాడక్కఅలేదు. [నటితో] ఈ పాట చేసిన మహాకవి యెవరు? మంచిలేనెవ చెంచెలను పొగడుదురుగాని లేటిని దలచెరు.

నటి.—మహాకవి పీయూషవర్ణులవారు. వారిశిష్యురాలిని నేను. వారున్ను వచ్చివున్నారు. దర్శనానికి తెలవై లే వస్తారు.

జనా.—అవశ్యము రావలయును. ప్రతీహరీ, మహాకవి పీయూష వర్షలవారు వచ్చియున్నారట. తోడ్కొనిరా.

ప్రతీ.—చిత్తము. [అని పోయి కవిని తోడ్కొని వచ్చి] అట్లా దయ చేయండి.

మంత్రులు.—ఇట్లు దయ చేయండి. [పీయూషవర్షుడు కూర్చుండును.

పేరి.—నమస్కారములు. మరిగంటే కయ్యాస్పర్శి, నాను మెచ్చు కొనేలాగ కయితం శేషే ఆబోజనరాజు తను బోంచేస్తుండేయాల తనకాళ్లు గుడేవోడికి కాలిదాసుకి యిచ్చినలాగ నీకు నాను అచ్చరనచ్చ లిస్తా.

కవి.—ఏలినవారివచనశుద్ధి వింతగానున్నది.

[అని క్రిందియట్లు ఆశీర్వాదించును.

ఉ. 5శ్వాసయసిఁ జేయుచున్ 3గమలసంభవు మ్రోలను 4దత్కశత్రుమున్,
'నాయన, మ్రొక్కుగొమ్మ'ని 6యనారజము నృలికించుచున్సిరి,
ఆ 7యగజాతమున్ నవతి 8యాలము వెట్టుచు నెట్లు సూచినన్,
2సేయశ మెల్లలోకముల 9నిండలు వొందు 1నరేంద్రచంద్రమా. 1

మంత్రులు.—ఆహాహా! ఆహాహా!

1. 1. ఓరాజశ్రేష్ఠుడా, 2. నీకీర్తి, బ్రహ్మలోకమున వ్యాపించి, 3. బ్రహ్మయెదుట, 4. ఆయనభార్యను (సరస్వతిని) ఆమెయొక్క నల్లని తలవెండు కలను తెల్లగామార్చి బ్రహ్మకు, 5. మునలిదిగా అగపడునట్లు చేయుచున్నది; అట్లే వైకుంఠమున వ్యాపించి లక్ష్మీకి తనతండ్రి పాలసముద్రము తన్నుజూడ వచ్చె ననుభ్రమను పుట్టించి ఆమెచే 'నాయనా నమస్కారమును గ్రహింపుము' అని, 6. మాటిమాటికి పలికించుచున్నది; అట్లే కైలాసమున వ్యాపించి, 7. గౌరికి తనమీఁదికి గంగ అన్ని నిక్కుల నుండియు వెల్లి విరిసిన దను భ్రమను గలిగించి ఆమెకు నవతి, 8. పోరు కల్పించుచున్నది. ఇది యెల్ల ను నీకీర్తి చేసిన చిలువిష మని ఎఱింగినంతట వారు నీకీర్తిని, 9. అడి పోసి కొనుచున్నారు. కీర్తి తెలుపని కవిసమయము. విశ్వవ్యాపకకీర్తికాలి అని భా.

పేరి.—[హసన్ముఖుడై తల యూచి యూచి విని] దీనికి నాను
సొయింపాకమైనా యీను. యిదేం కయిత్తం యిది ! సీత్ !

కవి.—[స్వగతము] మంచి మెడవాయువు. [ప్రకాశము] ఏలినవారు
ఈమాటు చిత్తగింపవలయును. [అని మరల ఆశీర్వాదించును.

ఉ. హెచ్చుగ నీవు సత్కవుల కిచ్చు ¹పసిండిని రాలు ²రంజకం
³బిచ్చుగనీను ⁴దానసలిలాపగలం బడి యా ⁵మహాబ్ధిలోఁ
జొచ్చి ⁶శయానశౌరిహృది ⁷బోటిగఁ జిట్టెము గట్ట, దానినే
లచ్చియు, బుచ్చి. పాల్కడలిలక్కమ, యంచువచింతు రికాకవుల్. **2**
మంత్రులు.—బలి బలి.

పేరి.—[మరల హసన్ముఖుడై తల యూచి యూచి విని] దీని
కొకసొయింపాక మిస్తా ! కయిత్త మంటే యిలాగా ; వెలిమనిసికీ తెలియాల.
సాకలోడికి మంగలోడికి కూడా తెలియాల.

కవి.—[స్వగతము] సరి. ఇంక ధార్మ్యము చేసేదను. [ప్రకాశము]

క. సలవమడతలకి మలెనే,
యెలిబూడిద సాడు సున్న మెల్లల మలెనే,
కలుసీలమలె, మడేల,
యెలిగే నీయసము నేల వెలితో కవురా.

3

మంత్రులు.—బలి ! బలి !

పేరి.—[తెరిచిననోరు మూయక, తల యూచి యూచి విని]
వవ్వా వవ్వా ! బలే ! బలే ! బాపనయ్యా. అచ్చరనచ్చలు, అచ్చరనచ్చలు,

2. 1. బంగారములోనుండి, 2. పొడుము, 3. చక్కగా, 4. దానో
దక నదులయందు, 5. మహాసముద్రములో, 6. (అచ్చట) నిద్రించుచున్న
నారాయణుని తొమ్మనందు, 7. స్త్రీరూపముగా, 8. పనికిమాలిన కవీశ్వ
రులు (వ్యాసాదులు).

3. ఎల్లలమలెనే=(గోడలకువేయునట్టి) వెల్లవలె. ఎలితోక = తెల్ల పీర.

అచ్చరసచ్చలు కయ్యాస్సరుడా, యాలాంటికయిత్రం యింకెవరై నా శేష
గల్గరా ?

కవి.—ఇంతపాటకు లేరు. నేనే మొదటివాడను. ఇట్టికవులు సాధా
రణముగా పుట్టరు.

పేరి.—మరి నువ్వేలాగ పుట్టినావయ్యా ?

కవి.—శ్రీరాములవారికి వాల్మీకిమహాముని. ధర్మరాజువారికి వ్యాస
మహాముని, రే వేలినవారికి నేనును, అవతార మెత్తినారము.

పేరి.—ను వ్వెవరవతారం బొప్పుడా ?

కవి.—నేను కాళీవాహుని యవతారమును.

పేరి.—[స్వగతము] అదేం మొట్టో! [ప్రకాశము] మఱి నానో ?

కవి.—రే వేలినవారు శ్రీమహావిష్ణువు నవతారము.

పేరి.—ఎతే యిష్టమూర్తికి గూనుంటదా? [అని మెడ తడవుకొనును.

కవి.—పూర్వము విష్ణుమూర్తికి మందరమును మోచుటకై వీపును
వంచి వంచి కూర్చు మైనప్పుడు గూను వచ్చినది. అదే యీ రేవేలినయవ
తారముగ! మూటలు మోచి మోచి వచ్చినది. రెండును నీళ్లతో సంబంధ
పడిన యవతారములే గదా.

విద్యా.—[జనార్దనునితో జనాంతికము] చూడవోయి తమ్ముడా,
చెడుముకి కాస్త్రులగడునుడనము. [ప్రకాశము] కవిగారూ, ఏలినవా రేమి
మూటలు మోచినారు ?

కవి.—* భూదేవి ముఖ్యాలంకారముల మూటలు.

జనా.—మఱి. రే వేలినవా రేమి ?

కవి.—కడమరాజులరాష్ట్రములచుట్టును దేశము లున్నవి. ఏలినవారి
రాష్ట్రము గోదావరీ సాగరత్రయ సరివృతముగదా, కావున ఎటు చూచినను
రేవే.

* ఊరివారి వస్త్రముల—“వస్త్రముఖ్యస్త్వలంకారికి.

మం త్రులు.—మహాకవివయ్యా!

పేరి.—యీమాట లుంచండయ్యా. కయ్యాస్సర్థా శెప్పవయ్యా, యీలాంటి కయిత్తం శెప్పేవోళ్లు యింకమీదయినా వుంటారావుండరా?

కవి.—ఇట్టికి వులు ఇంక పుట్టగలరు.

పేరి.—యిచ్చాడు? యిక్కడ? నా కిట్లాంటికవులే గావాల, యివ రంగాశెప్ప.

కవి.—ఇంక అటునూ తేుట్లకు వేకుదొరతనములో కొన్ని తావుల మీబోటిరసజ్ఞులే బహుళ మగుదురు. వారికై మీబోటిరసీకులే కవనములు నేయుదురు. మీవలెనే నా రుభయలు చదువుకొన్న వారికన్న తామే మే లని తలచువారే.

పేరి.—అయ్యా. కయ్యాస్సరయ్యా. మోము సదువుకొన్నోళ్ల కంటె యెచ్చని మాకులం గుట్టు నీ కేలాగ తెల్పిందయ్యా?

కవి.—వరప్రసాదము. మఱి ప్రకృతము. ఆ కవులు మీకుండగినకవనము చేయుదురు. అని అణిసీరసముగా నుండును. అందుల కారసజ్ఞులు, ఇందులకు మీ చెట్లో అల్ల, ఆనందసాగరములో మునిగి డాపిరి తిరుగక ఊక్కిరిబిక్కిరి యై దొంక తప్పి డింక కొట్టదురు.

పేరి.—అయితే కయ్యాస్సరయ్యా, ఒల్లు సీరసంగా వుంటే బాగుండదే, కయిత్తం సీరసంగా వుంటే బాగుంటదా?

కవి.—సీరస మనఁగా నేమి? నీవు ఆనందించురసము సీరసము.

పేరి.—వవ్వా వవ్వా! నీనోటొచ్చేదంతా కయిత్తమేనయ్యా! † దెద్ది శేళి నావు! నాను అన్నం దించేరసంలా అట్లు శేస్తారుగా కయిత్తం! బలే బలారే! కయ్యాస్సరయ్యా, నీ కయిత్తానికీ, నీపగ్గకి, నీదెద్దికీ, నువ్వు శెప్పిన ఆ సుఖ మైనమాటకీ నీకు అచ్చురసచ్చులు గావయ్యా అచ్చురతో ట్టిచ్చేళి నాను తీస్కెల్లు.

కవి.—ఏలసవారికటాక్షము! ఇట్టి రసజ్ఞులవలన మాకు దేవెంద్రకవ్య ర్థము రావలయుఁగాని! కనుక నే పెద్దలు చెప్పినారు—

* ఆ. ఇతర పాపఫలము లిచ్చ పచ్చినయట్లు
 వ్రాయవయ్య మిత్త, ¹వనజభవుడ ;
²అరసికాళిమ్రాల సరసకావ్యము నెప్ప
 దలను వ్రాయవలదు, వలదు, వలదు.

4

మంత్రులు.—ఇప్పటికి సభ చాలును.

[పులి. అనుచుండును బహుమానములు, తాంబూలములు, ఆత్తరు, పన్నీరు, తెచ్చి యుంతురు. మంత్రులు విద్యా వంతుల కిప్పించి సత్కరింతురు. కవి నటిచేత పన్నీటికూడా పెట్టి మంత్రులకును పేరిగానికిని చల్లించును.

పేరి.—[నటిని చూచుచు ఒడలుతుడుచుకొనుచు నవ్వుచు సరసముగా] దున్నపో తనుకున్నా వా యేంటి? పోన గురిపిస్తా వున్నావు.

[అని యిగిలించును.

వైణిక గాయకులు.—పాయచ్చెండా అప్పా, అమ్మణి కడాచిత్రాళి.

[వైణికాదులు సభావందనము చేసి నిష్క్రమింపఁగా. కవి నమస్కృతు లంది నిష్క్రమింపఁగా.

జనా.—నిమిరా పేరిగా, చిలుకకు నేర్పినట్లు నేర్పితిమి. అంతయు సమయమున వ్యర్థము చేసితివిగదా.

పేరి.—సామీ, మీకు దండ మెడతా. నా కి దంతా తెల్లు బాబూ. నాకు సదువాద్య సదువునోన్నోళ్ల కంటా నా నెచ్చేగదా, నన్నెందుకు మారాజా, సదువు తెప్పి కులం తెరుపుతారు ?

జనా.—రాజపుత్రులు నీవాక్క విన్న పొడిచివేయరుటరా ?

పేరి.—అట్లకంటి కొవడకుండా నన్ను రచ్చించడం మీ బారం.

విద్యా.—పులిగా, అనుమా, పీనిని గొనిపోయి విశ్రమింపుడు.

[మువ్వరు నిష్క్రమింపఁగా.]

విద్యా.—నిమి తమ్ముడా, దివ్య మైన ప్రహసనము !

4. 1. ఓబ్రహ్మ, 2. మూర్ఖసంఘము నెదురు.

జనా.—మనయాంతరంగికులనే వైణికాదివేషముల రప్పించియుండఁగా
 యెరువు దక్కినదిగాని, కళరలకే దర్శన విప్పించియుండిన ఎంత రసాభాసము !
 వీనిదర్శనమేల ! ఆగంతుకులకును ఆశ్రితులకును మనదర్శనములే చాలును.

విద్యా.—బయటిపరగణాలలోమాత్రము వీనియాకారము నుపయో
 గింతము. వీఁడు ఇంతకన్న వివేకి యైన, కష్టము గదా. వీఁ డిట్టిమూఢుఁ డగు
 టయే మనకు మహోపకారము.

* ఆ. ఆరయఁగా నమంత్ర మానక్షరము లేదు,
 మందు గానివేరు మఱియు లేదు.
 భువి నయోగ్యుఁ డైనపురుషుం డొకఁడు లేఁడు,
 కూర్చువాఁ డొకఁడే కొదువ గాని.—

5

అని గదా శుక్రాచార్యులు చెప్పినారు. వారుగో చెకుమకిశాస్త్రి ప్రభృతులు
 వేషములు మాని వచ్చుచున్నారు. వారితోఁ గలసి గోష్ఠీవినోద మొందు
 దము. మన కప్పుడే కడుపు వీరణమై యున్నది. జాగ్రత్తగా నవ్వవలయును.

[అని నిష్క్రమింతుడు.

5. కూర్చువాఁడు=వర్ణములను మంత్రముగాను, వేరులను మందుగాను,
 పురుషుని వానికి తగినపనికిని. జతపెట్టువాఁడు.

న స్త మాం క ము.

స్థలము. 1.—ధిల్లీ, వలీఖానుని దర్బారు చావడి.

చెకుముకిశాస్త్రి తురక వేషమున ప్రవేశించును.

చెకు.—[అత్తగళము] ఆహా! ఓరుంగంటిలో కొట్టినచెంపకాయ ఎంత యక్కజుకు వచ్చినది! ఆపహరాజువానే వీడు, నన్ను జూడగానే తెచ్చి కూర్చుండఁ బెట్టి వలీగానికి కబురుకూడ చేయించినాడు. బళి! రానీ మంత్రి బృహస్పతిప్రయోగము నఁటించెదను. ఏమి యాయనప్రజ్ఞ, మే మెంత తెలివి నేని వినియోగింతుముగాక, ఈగ తార్చుండయిన మే మీయన కాంగలము. ఈయనకు 'ఇచ్ఛామంత్రం ప్రభోః సృష్టిః.' ఈ మహానుభావుడు సాక్షాద్బ్రహ్మవతారము కావలయును.

అంతట వలీఖాన్ దుస్తు తొడుగుకొనుచు ప్రవేశించును.

వలీఖాన్.—సభాం సభాం యమధర్మరాజుజోస్యైభాయిగాగిః.

చెకు.—[లేవకయే] ఈమర్యాదాకు టక్కులకు ఏమిలెండి? కూర్చుండుడు.

[వలీఖాన్ కూర్చుండును.

చెకు.—మీరు మోసము చేసిన నేను మోసపోయెదను గాఁబోలు. 'ధిల్లీకి తీసికొనిపోయెదము, సుల్తానువారిదర్బారుము చేయించెదము,' అన్న మాటలు ఎవరివో? 'మేము ఖరారు తప్పతామూ?' తప్పరు. నన్ను మీరు వదలినను మిమ్ము నేను నదలలేదు. బ్రహ్మరక్షస్సు వదలదు.

వలీ.—భాయి, నేను బలీ హవ్వరంలో వచ్చినమాట మీకీ తెల్సే వుంటుంది.

చెకు.—నే నుండఁగానే మీహక్కారా ఖుస్రుఖాన్ కడకు వచ్చి [హేళనముగా నవ్వచు] మీప్రతాపము పెడలఁబుచ్చినాడు.

వలీ.—హేళనం చేస్తా వేమి భాయి!

చెకు.—చాకలిని పట్టి తెచ్చితి విని నిన్నక్కడ లొక మంతయు హేళనము చేయుచున్నారు. అప్పుడే ఖుస్రుఖానునికి గూడ తెలిసినది.

నీవు ఓరుగంటినుండి తరలగా నే యుగంధరుడు వచ్చి చాకలి నొకని భోధించి రాజు వేషమున నీ యడవిదారిలో నిలిపినాడు. వాడు కావలయుననియే నీకు పట్టుపడినాడు. నీయోగము మానత్యాగమే. వానియోగము రాజభోగమే. నాతో మాటలు పెంపకు.

వలీ.—మఱి ఆక్కడిగతి?

చెకు.—యుద్ధము, ఖుస్రూ పరారి, నొదండు సర్వనాశము. కడను మీసర్దార్లు డింకకొట్టినారు.

వలీ.—రాజాకథా యేమి?

చెకు.—రాజు మెదట చచ్చినాడు, తర్వాత వచ్చినాడు.

వలీ.—తెల్సలాగ చెప్పుభాయి.

చెకు.—రాజు వేటలో చచ్చె నని నేనొక దొంగజాబు మంత్రులకు వేర్చి అట్లే దేశ మంతట వింపదంతి పుట్టించి కొంత దుఃఖశాంతి చేసికొంటిని. పిచ్చట వారిము రోజులకు రాజు వచ్చెను.

వలీ.—మరి మంత్రయుగంధర్ కథా యేమి?

చెకు.—ఆయన రాజు వచ్చిన వెనుక రామేశ్వరము పోయి అచ్చట మరిడీ జాడ్యమునలన చచ్చినాడు.

వలీ.—అల్లా! అల్లా! అల్లా! హాశ్చర్యం! [హర్షముతో ప్రకాశము] ఇంక ఓరుగోలు మాకీ ఏక్ లాడూ. అచ్చా! ఆయన రామేశ్వరంపోవడం హమాకే వేగుల్ చెప్పినారు. ఆయన సావడం మాదేవుణ్ణం.

చెకు.—మఱి ప్రకృతము.

వలీ.—నాకి యిప్పటికి యోగం చెప్పు భాయి.

చెకు.—నిన్ను నేను ప్రేరించితినని బొంకవుగదా? మఱి, ఒక్కొక్క మాటచెప్పగానే నిజము నిజ మని పలుక వేని నేను పైని చెప్పను. పూర్వము నీవు లడాయికిఁ గాదని బొంకలేదా? నిన్ను నమ్మరాదు.

వలీ.—నీవు నాకీ ద్రుఘం చెయ్యనని ఖారాత్ చేస్తే అంతాయభారీ పడతావ్ .

చెకు.—ఇప్పుడేల భార్య? నేను ఓరుగంటిలో నీడేరాలానే చేసి
తిని. చేసిన భార్య నేను మరల చేయను.

వలీ.—అట్లెత్తే వాళ్ళకొంటూ చచ్చు.

చెకు.—ఋస్రూ వచ్చియున్నాడు. నిన్ను దర్శించును. చాకలిని
తెచ్చితివని నీతో పలుకును. సుల్తానుతో చెప్పినని వెఱచి నీవు వానిని చంపి
వేయుదువు. చెప్పము, చంప దలచితివా లేదా?

వలీ.—జోస్యులు భాయి, నాప్రాణాన్ని నీచేతా పెడుతున్నాను.
నేను చాకలికి తెచ్చినమాట ఋస్రూకి తెల్పిం దని నీవు చెప్పినప్పుడే వాడికి
సఫాయి చేయవల్సింది తల్చినాను.

చెకు.—నీవు ఈధిల్లసించాసనము నెక్కంగోరి యున్నావు. నిజము
పలుకు.

వలీ.—సామర్లుభాయి, నాప్రాణం నీచేతా వుంది. కోర్తున్నాను.

చెకు.—నాకు ఒక భార్య వ్రాసియిచ్చిననేగాని, నీకు ఆది వచ్చునో,
రాదో, ఎప్పుడు వచ్చునో, ఎట్లు వచ్చునో, చెప్పును.

వలీ.—చెప్పు, రాశి యిస్తాను.

చెకు.—“నేను నేటికి తొంభైరోజు రాత్రి సుల్తాన్ కాగానే నీకి
నాచెల్లెల్ని యిచ్చి పెళ్లి చేశి వోరంగోల్ పట్టి ప్రతాపుడుకి ఖైదీచేసి
ఆరాజ్యానికి నీకి పాచాచేస్తాను.” అని వ్రాసి నేటిలేది వేసి దస్కర్తు చేసి
యిమ్ము.

వలీ.—అరే బొమ్మన్ని నీకి నాచెల్లెల్ని యేలాగ యిచ్చేది భాయి?

చెకు.—నేను వీమతములా చేరెదను.

[వలీ వ్రాసి యిచ్చుట నభినయించును.

చెకు.—[పుచ్చుకొని చదువుకొని] మంచిది. ఈ భార్యలానే చెప్పితిని.

వలీ.—యేలాగా నస్తుంది?

చెకు.—ఋనీలు చేసి సంపాదించెదవు.

వలీ.—చెయ్యడాన్ని తయ్యార్ వున్నాను. ఎవర్కి ఎవర్కి?

చెకు.—నీకు విరోధులగు వజీర్ల నందఱును సుల్తానును గూడ.

వలీ.—అందఱికి చంపడాన్ని తయ్యార్. సుల్తానును కూడా చంపడాన్ని తయ్యార్. వీడు అన్నా బొమాగుడ్డికి సిఫవత్ కీ చంపి తఖ్తా యెక్కినవాడే. యిందఱున్న నాకీ యేలాగ దొరుకుతారో భాయి?

చెకు.—ఇందఱును ఆ రాత్రి ఒకయోడలో చేరుదురు! అప్పుడు నీకు దొరుకుదురు.

వలీ.—నమ్మడానికి ఆషాఢ్యుగ వుంది. హాత్పర్కం వుంది. మఱి యిందుకీ నా ఖుమ్మక్ యేమీ జరూ రేదా?

చెకు.—సర్వము యత్నాధీనమే. యత్నము లేక గ్రహములు ఫలము నీయవు; స్వప్నమందుఁగాని, మనోరథమాత్రమునఁగాని, జన్మాంతరమునఁగాని, ఇచ్చును. కావున పూర్ణయత్నము వలయును.

వలీ.—ఆయత్నం యేలాగో చెప్పు. నేనే యత్నం చేస్తే ఖచ్చితపి ఖచ్చిత చెయ్య వల్సి వచ్చును. నీవు జోష్యానికి సరిగా ఇది చెప్తే అది చేస్తాను. ఫలం నీక్షయం.

చెకు.—ఆవును, అట్లు చేసిన ఫలం నీక్షయమే. అవునుగాని 'నాపాట్లా పెరగా వాలా నానోరు తియ్య కావాలి. నీవే లడ్డు, నవీలిపెట్టు నీవే లడ్డు, మింగిపెట్టు,' అను చున్నావే?

వలీ.—భాయి, నీకీ చూడగానే నాకీ ఖాసాబుద్ధి వుండదు నీవు జోష్యం చెప్తావో వుపాయం చెప్తావో నాకీ తెల్యదు, నేను కబోదీ వుంటాను.

చెకు.—రెండును కలిసి చెప్పెదను. ఆదినము పగలు మూడవజామున సుల్తాను సభకు—[ఆని సగములో] మంచిది.

ఉ. ఈ 1వత మీవు సేయు దని యేమి నిజంబు? బడావజీర్ వై

భూముల సీమలం బొగడు వొందిన 2వేటివి, నీకు బాదుషా

1. 1. ఒప్పుకొన్నవని, 2. గొప్పవాడవు. ఆమీరు=ప్రభువు. ఈమెయిక=ఈవిధముగా. గిరవు=కుదువ.

గామి య దంతగాఁ గొడువ గాదు ; పక్షిరను నే నమీరు గా

కీమెయి నుండునొక్కొక్క ? గిర విష్ణుటఁ జొచ్చెన నమ్మి నీనుడిక. 1

వలీ.—నాచెల్లెటికి యిచ్చే నీఘరుక్త తీస్కొనిపో.

చెకు.—విస్తారము భోజనము చేయునా యేమి ? నీచెల్లెటిని పాచ్చా పెండ్లిగా పెండ్లియాడుదునేగాని పక్షిర పెండ్లిగా పెండ్లియాడను. అందుల కిదిగో, జవాహర్ బామికా పుచ్చుకొనియెదను, వినుము.

వలీ.—ఆచాచ్చ, తయ్యార్, చెప్ప.

చెకు.—నన్ను, ముందు సుల్తానుసభకు చేర్చుము. నీపెద్దగొమరితను సుల్తానునకు, చిన్నగొమరితను నీవిరోధి సేనాపతికిని, ఇచ్చెదనని వారికి చెప్ప. [అత్తగతము]

ఆ. భరతఖండ మేలఁ 1 బంచాశదబ్రహ్మత్

పరగ నాకుమారిపతి యటంచు,

బిట్టపిడుగు జ్యోతిపాట్ర హాసములతో

నతడె వీని వేడునట్లు నర్తు. 2

[ప్రకాశము] దానిని తప్పకుండ ఆతఁడు కోరునట్లు చేయుపని నాది. నే నేర్ప రించిన తొంబవ దినము నిశ్చితార్థము సుల్తానువారిసభలో చేయుము. ఆయుత్సవముకై వజీర్లను సేనాపతులను కడమగొప్పయంద్యోగస్థులను అందఱును పిలుపుము. [అత్తగతము]

(మత్తకోకిల)

'నీకు బాదుషహా యొసంగును నేడు చూడు 1 పెహపరుక ;

నీకు 2 పంగము ; నీకు 3 నంగము ; నీకు 4 లాహూరుఫర్కా ;

రాక తప్పకు' మంచు జోస్యము రాణఁ బగ్గి వజీర్ల నే

నేకసంఘము గూర్తు నాటికి సింధు ధిల్లీపురీందుతోక. 3

2. 1. 50 సంవత్సరములు.

3. 1. 2. 3. 4. పెహపరు, అంగము, పంగము, లాహూరును దేశముల పేరులు.

[ప్రకాశము] అందఱను నేను రప్పించెదను. మూడవభామన గోపవర్తకులు వచ్చి నజరులుంచి నుల్తానును తమయోడలకు సరకులు చూడరమ్మని పిలుతురు. వెలతీర్పగిలేక కొను బెట్లు? మని మడిపేలు ప్రతాపుని వెలతీర్ప రప్పించురు. నజరులకు వాడు వేయు వెలలు వర్తకు లొప్పి లేని సభయెల్ల ఓడలకుఁ బోవును. కావున, వర్తకులకు,

(తరళము.)

సమరుఖర్చు, నజర్లకు నె్వల, సర్వవిక్రయలాభముకొన,

బ్రబలమైప్రోగు నావలో మనపక్ష ముస్కికి లంచముకొన,

1నిబిడరాశి 2యొనర్చి యిత్తువు నీవు; 3. రిసి దాన నే

సొబగు మీఱంగ కిడక్కఁగొందును, సొంపుగాఁ బరి తీర్చుగుకొన. 4

వలీ.—ఆమొత్తం యంతా చెప్తే, యిష్టే నీవేటికి యిచ్చి వేస్తాకొ.

చెకు.—నీసొత్తంతయు నీచ్చినను చాలదు. నేను పాచ్చా ఆగునప్పుడు

ప్రతాపునినగలు ధరించి ఆతనిగుఱ్ఱమునకు పూర్వ మది ధరించిననగలు వేసి ఆతనియెదుటనే స్వారి చేయవలయును. అందుకై నాకప్పటికి ఆవర్తకులే ఆమ్మ నట్లుగా, వారి కిప్పుడు లంచముగా ప్రతాపుని భూషణములను నానిగుఱ్ఱము భూషణములను అన్నియు నా చేతికి ఇచ్చివేయుదువు. ఇది నాకు జామీను.

[వలీఖాను తటాలున బోవలొకి పోయి ఒకపెట్టె

తెప్పించి తాళిపుఁజెవితోఁగూడ ఇచ్చును.

చెకు.—[తెఱచి చూచి] సరియే.

వలీ.—రేపు భాయికి నుల్తానువారి ద్వీణం.

చెకు.—సరి. నేను నడచెద. నీవు నీవనిచూచుకో. సలాము ధీల్లనుల్తాకొ.

వలీ.—సలాం వోరంగోల్పాచ్చా.

[పెట్టెను తెచ్చినసొకరు పెట్టె నెత్తికొని చెకుముకితోఁ

గూడఁ బోవును. వలీఖాను నిష్క్రమించును.

4. 1. దట్టమైనప్రోగు, 2. చేసి, 3. వశపఱుచుకొందును.

చెకు.—[పరిక్రమించుచు అత్తగతము] నన్ను పరీక్షడకుఁ బంపుచో నా నీతి విద్యాగురువు ప్రయోగసిద్ధిని ఈచెంతనే తనకుఁ దెలుపుమని సంకేత మేర్పరించినాఁడు. కావున అతనినే అరనెద. [శ్రవణ మభినయించి] ఎవరు మీరు? వెట్టివాఁడగపడలేదని చింతిల్లుచున్నారు. మరల విని కనియెదను.

[అని పరిక్రమించును.

స్థలము 2. ఢిల్లీలో ఒకపీఠి.

అంతట ఇద్దఱు తురకజవానులు ప్రవేశింతురు.

[ఉభయులు పరిక్రమించుచు సంభాషింతురు.

ప్రథ.—అరే అమీనుద్దీన్, యీదివానా మనకీ యెక్కడరా దొరుకుతాడు? యిన్నిగల్లీల్ తిరిగినాం, యిప్పటికింకా హాగపడలేదు.

ద్వితీ.—అరే అబిబుడిన్, ఎందుకోషంరా వీడ్చిద గోడ్లస్తీ పంపినార్ మనకీ?

చెకు.—[అత్తగతము] ఈ పిల్లగస్తీలవలననా ఆ ప్రళయరద్రుని సాధించుట!

ప్రథ.—వీడు దివానా వుంటాడో వుండడో, సుల్తాన్వారు కన్నటి రమ్మంటార్, వీడు ఢిల్లీ సుల్తాన్కు పట్టుకపోతాన్ అరుస్తాడుగదా, ఆయన మల్తాగదా, దానికి ఆయన వజీర్లు అంతా గాభరా అయినారు. దివానా కాళోపే, వీడు సుల్తాన్కి పకల్దేవు చేస్తాడు అని అంధర్కి భయం. వజీర్లు వీడు ఖానాతినడం కనిపట్ట మంటార్.

చెకు.—[అత్తగతము] పకల్దేవు తప్పదు. కనిపట్టుట సాధ్యపడదు. పైపీఠిలో నుండును. వీరిమొత్తి యేమో వినుచు వీరితోనే పోయి, మంత్రి బృహస్పతికి తనయాజ్ఞను మనోరథాతీతముగా నెఱవేర్చి నని అనన్యగోచర సంకేతముగా ఈ పెట్టెలోనే యెదుటనగపడి పిచ్చుట నీయాభరణరాళిని ఇల్లు సేర్చెద.

[అని వారివెంటనే చనును.

ద్వితీ.—మనం యిది మొదల్ ఈరాత్రి అంతా, వీడ్కి తెలియ

కుండా వీడియెంటూ తిరుగుతా వుండవాలా. మనకీ యెంతా ఖిష్టం వచ్చిందిరా వీడిగోవం ?

ప్రభ.—అరే ఆమీన్, నీవు యక్కడ్రా? మూడు చందుల్ అయింది నాకీహగ్నడీ?

ద్వితీ.—భాయి, నేను ఆతెలంగిరాజా ఖైదీ వున్నాడే ఆయన్ని పహరా. ఈరోజు నాకీ వంతు లేదు, రేపు నాకీ వంతు.

ప్రభ.—ఎందుకు భాయి ఆరాజాకి ఖైదు చేసినారే!

ద్వితీ.—అది నాకీ మాలుం నహి. ఆయన్ని మోపంచేసి పట్టి నారు తోస్తుంది. అరే ఆమహారాజాకి యేమి బడాగుణాలు వుంటవిరా! ఎప్పుడు అతడు ఖయదీ, నేను పహరాజవాక్ వుంటాయోకోషం నేను నమాజుమేకూడా గోర్తాక్.

ప్రభ.—ఏమి ఆయన్ని గుణాలు భాయి?

ద్వితీ.—ఆగుణాలు గిణాలు చెప్పడానికి నాకీ తెల్వదు. వఖ్తీ చెప్తా:-

క. ఆయన యిందర్, చందర్,

ఆయన జాలీసుసీజ, రాలీసాందర్ ;

ఆయన మోమ్ చూస్తుంటే,

ఆయనభా త్వింటువుంటే, అదె చాల్ నాకీ.

5

ఆయన రాజా నేను గులాం ఐతే ఆయన నాకి నబాబ్చేస్తాడు, వజీర్ చేస్తాడు, హజ్జుట్టల్ హోస్త్రా చేస్తాడు. వఖ్తీటా చెప్తా, ఆయనే కాలీఫ్ హరూనల్ రహషీద్ ; ఆయన్ని ముందర హమా రే సుల్తాన్ పఖీర్ బిఖార్.

ప్రభ.—అరే నీవు పఖీనమ్మక్ తింటావ్, వఖ్తీకి పొగుడుతావ్, యెం భాయి?

ద్వితీ.—అరే నమ్మక్ యిస్తే గుణం వస్తుందీ? నమ్మక్ ఇయ్యతోస్తే గుణం పోతుందీ? నమ్మక్తిన్నా, నౌఖరీ చేస్తాం. గుణం దాస్తాం? ఇది నాలిక వఖ్తీ భాయ్, రెడూ కాదూ.

చెకు.—[ఆత్మగతము] సిపాయిగాడ పైన పైతివిగాని, నీయందు గొప్పతనమున్నదిరా !

ప్రథ.—అచ్చా భాయి, అచ్చా. గుణం గుణమే, నాలికా నాలికే. భాయి, నీరాజా పెల్లానికీ, బిడ్డనికీ, రాజ్యానికీ, కంచెక్ గించెస్కి, తల్లుకొని యడుస్తాడూ ?

ద్వితీ.—కలగూడదు. మహారాజ్ లెఖునిదివున్నాడులాగాదిల్లుషి వుంటాడ్.

చెకు.—[ఆత్మగతము] హా ! మహాప్రభూ !

[నేపథ్యమున]

ధిల్లీ సుల్తాన్ పట్టుకపోతాన్,

మూడే నెల్లాగు పట్టుకపోతాన్ ;

వీరణ్ణి రాగణ్ణి మన్ను చేయిస్తాన్

గోతిలోపాలించి గోరీ కట్టిస్తాన్. [మరల అదే చెప్పును.

చెకు.—[ఆత్మగతము] వాడుగో, మహానుభావుడు వచ్చుచున్నాడు.

ప్రథ.—అరే అమీక్, దివానా, అరే దివానా, అమీక్, దివానా పస్తున్నాడు వుండి, వాడిపాటా యిన్నట్టొంది. మన్ను యిక్కడే వుందాం. మన గ స్తీజవాల్లు అరుగో.

[నేపథ్యమున]

ధిల్లీ సుల్తాన్ కట్టుకపోతాన్ మూడే నెల్లాగు పట్టుకపోతాన్

[మరల అదే చెప్పును.

ప్రథ.—అరే అమీక్. వీడు మూడు నెల్లు అరుస్తాడు వింటావా ? వీడు రోజ్ లెఖతప్తాడు లేదు అంటారు.

ద్వితీ.—వీడు మూడు చందలొచ్చించి యిలాగా అరుస్తున్నాడు చెప్తారు: మొదల్ అరుమాహల్కి పట్టుకపోతాన్ అరిచినాడు చెప్తార్.

ప్రథ.—అరే నీకీ యెవ్వర్ చెప్పినార్ ?

ద్వితీ.—సహరాజవాల్లు చెప్పుకొంటార్, నేను వింటాన్.

ప్రథ.-అరాజాకి వీడ్కి యేమైనా పంభందం వుండునా భాయి !
వాడూ తెలంగి, వీడూ తెలంగి.

ద్వితీ.-వీడిది భాల్ వస్తే, 'దివానాభాల్ వల్ల మనకి యేమి కిఫాయత్ ? వేరే యేదైనా సుంచిఖమాయిష్ చెప్పండి,' అట్లుతాడు మహారాజా.

అంతట వెళ్లివాడె పుచ్చగంపులో ప్రవేశించును.

[వెళ్లివాడు గుంపును కొట్టును. గుంపు వానిమీదఁ బడును !

జవానులు.-అరే దివానా ! అరే దివానా ! బలే తమాష్ ! బలే తమాష్ ! ఏని వాడివెంటా గుంపు ! అరే వాడు యెంత గడ్డిడా చేస్తాడూ ! మన్ను యిక్కడ వాడికి తెల్వకుండా దొంగ వుండి చూస్తాం.

[అని పొంచి చూతురు.

[చెకుముకి వెళ్లివాడు కనునట్లుగా వానిమ్రాల పెట్టెను సీతో నడచును.

ఇద్దఱుజవానులు.-[వెళ్లివానిగుంపునుండి వీలి యీజవానుల కడకు వచ్చి] సలాం భాయి. వీడు దివానా పంభేగం లేదు. లేల్వాగ్గాంసుంచి యిప్పటికి వీడ్కి కూడూ లేదు. వీడికి నైతాక్ బలం వుంది. అయినా కబడ్దారుగా చూడండి. కూడూ తింటాడూ లేదు కన్నుండి. మం పోతాం.

క్రొత్తజవానులు.-పొండి, సలాం సలాం. [స్రాతగ స్త్రీవాస్త్ర నిష్క్ర.]

శిల్పి.-శిల్పి సుల్తాన్...[పొట్టపు విస్తరాకు రస్తాలో దొరకగా దానిం గైకొని] పహవా ! నాకు జయశాలం బయకాలం. బళీ ! యెటువంటికిటం దొరికింది నాకు ! [అని దాసిని టోపిగా ధరించి] బలారే ! టినితో నేను ఈ భూచక్రమంతా యేలుతా. [అని గిరిగిర నృత్యము నేయుచు] శిల్పి సుల్తాన్... [చెకుముకి నిష్క్ర]మించును.

ఒకపర్తకుడు.-పాపం, అన్నం లేక ఆరిచరిచి చస్తాడు. వెట్రినా తినడు. ఎందుకైనా పనికిరాదా, పంట చేసుకుంటాడేమో ! వీడి శేఖులాయీ బియ్యమ్మాంట పడేస్తా. [అని అట్లు చేసి] ఈలాంటి ఆనాధలకు చేసినదే పుణ్యం.

వెట్టి—నాకు రేగుతూవుంది రేగుతూవుంది రేగుతూవుంది. నున్నం
 తింటే నోరుపాకుక్కుతుంది. కుక్క కాటుకు చెప్పదెబ్బ. తాటిచెట్టు కొబ్బరి
 చెట్లు చింతచెట్లు మామిడిచెట్లు అరటిచెట్లు అన్నీ చెట్లే; తుమ్మచెట్లంతా ముళ్లు,
 కండబీములు. నేను కండబీమును, ఏమునుకొన్నావో! పట్టుకొంటే వదలను. చుట్ట
 కాల্পడంగా తెలినితక్కువైతే మీసాల కపాయం. పొడుము పీచుడంలా
 వెంగళపైతే తననోటికి చెరుపు. దగ్గిరున్న వాళ్ల కళ్లకి కలికం. ఓంభాయి,
 ఓంభాయి ఓంభాయి; నాతలకాయకు నేనే సవాతిపెన్నాను. నన్ను వెక్కిరిస్తే
 చెకడాలెక్కదీస్తా. రాగా, బోరువగడ్డా, గాకెందుకురా తోడుబోతు పెట్టి
 నావు? ఆమ్మో! బాబో! తాళో! నాయనో! వీరడు కూడాచేరినాడు.
 కళ్లు మూసుకొంటూ [ఆను మూసికొని] ఢిల్లీసుల్తాన్...[ఒకవైపున చూచి]
 అరే యింటితుము ఢిల్లీసుల్తాన్; పాపం! యెందుకు కన్నీళ్లు కడవలుగా యేడు
 స్తావు? అన్నంలేదా నీకు? యిందా తిను అప్పచ్చికొండా. [ఆని తాముముఖ
 మున జేబులోని బియ్యముపేసి ఒకరాయి పట్టుకొని] ఢిల్లీసుల్తాన్...[అనుచు
 పరగెత్తును. ఎవడో ఆరాతిని తీసికొనును.

వెట్టి—అరే నాకు నాఢిల్లీసుల్తానును ఇచ్చెయ్యి, లేకపోతే గుండెలు
 పగులకలతా. [ఆని వానిని తన్నును.

రాయి తీసుకొన్నవాడు.—నీమి బల మబ్బా యాడికి! [ఆని రాయి
 పాతపేసి, కడుపు పిసికొనుచు] ఎంత తన్ను తన్నునాడ్రా శండాలుడు. నిద్రా
 హారాలు లేకుండా తిరుగుతాడు, యాడి కీబలం యేలా గొచ్చిందిరా?

మఱియొకడు.—యెట్టి బలమనంగా యిన లేదంటయ్యా? [వెట్టి
 వానింగూర్చి] యిందా. [ఆని మఱియొకరాయి యిచ్చును.

వెట్టి—నాకు ఆ బంగారుసుల్తాన్ మాణిక్యంసుల్తాన్ వన్నెవాడవులి
 సుల్తానే కావాలి, యారాయిసుల్తాన్ రప్పసుల్తాన్ కోడిసుల్తాన్ కొంగ
 సుల్తాన్ నాకక్కరలేదు. [ఆని పటపట పండ్లుకొఱుకుచు, ఆరాయి పారవేసి
 మొదలిరాతినే తెచ్చుకొని] సుల్తాన్, నీకు దెబ్బతగిలినదా బాబూ, మందు
 వేస్తారే. [ఆని తనయొంటికళ్లము దానికి పూసి] ఢిల్లీసుల్తాన్...[నేలఁబడి

పొరలుచు, పొరలుదండములు పెట్టి, పకపక తనలో తాను నవ్వుకొని లేచి] నే నెవరనుకొన్నావు? నేను యోగీశ్వరుణ్ణి, వేదాంతం నేర్పుతా. తురకాణ్ణి, గాడిదను, మనిషిని, గుర్రాన్ని, కాలబైరవుణ్ణి, గండభేరుండాన్ని, లాట్టిపిట్టను, [త్వర త్వరగా] కాకిని గద్దను కోడిని కొంగను బోడిని మొట్టను పొట్టిని కుట్టను. ఏవిద్య నేర్పచున్నా నేర్పుతాను రండి. నాశిష్యులయ్యేవారు నాతో రండి. నాకు శూన్యం పెట్టక ముందు చదువులబిరూడా చేప్పినాను. చదువు, చదువు.

[అని పిల్ల వాండ్రను చావగొట్టుట నభినయించును.

ఒకపడుచువాడు.—[తన యిరువురుమిత్రులతో] వెర్రివేషిన ఈయన వాస్తవంగా యోగీశ్వరుడే అయినా గావచ్చును. ఇట్టివాళ్లకి బంగారం చేయడం, ఆకాశగమనం, పరకాయ ప్రవేశం, ఈమహిమలకూడా వుంటాయి. మనం మెల్లిగా యాయనిని ఆశ్రయించి సత్తయేమైనా వుంటే గ్రహింతాం. మనకు ఈదేశంలో తల్లి తండ్రీభయం లేదుగదా రండి.

ఇతరులు ఇరువురు.—మంచిదిరా ఆలాగే చేతాం. మనలో యెవడికి నేర్పినా వాడు కడను యిద్దరికి నేర్పవలసింది.

ప్రభ.—ఈయన తన్ని నా చంపినా మనం పడదాం. లేకపోతే చెప్పడు.

ఇతరులు ఇరువురు.—సరిసరి.

ముగ్గురును.—[వెళ్లివానితో] స్వామీ, యోగీశ్వరులూ, మేము శిష్యులంగా వుంటాం.

వెళ్లి.—బళ్ళీ, అయితే రండి. [అని వారిని చావగొట్టును.

రాయి తీసికొన్న వాడును రాయి యిచ్చినవాడును కడమచూపరు.—

[పకపక పరిహసించుచు] బలేబలే! సదువువొంటపడతావుంది! సదువువొంట పడతావుంది! వాడంతోళ్లవుతారు. యెధవముండకి మొక్కిలే తనకిమల్నే యెయ్యేళ్లు వొర్లిల్ల మన్నదంట.

వెళ్లి.—ఆవెధవముండలమాట మీకేమి రండి. వేదాంతం నేర్పుతా.

శిష్యులు.—తమచిత్తం.

శెట్టి.—మరి నేన్నకొండి [అని వికటావృత్తముతోను ఆభినయముతోను
చెప్పును.

అన్నమైలే నేమిరా, మరి సున్నమైలే నేమిరా.

శిష్యులు.—అన్నమైలే ...

శెట్టి.—అందుచేతీ పాడుకొట్టికి అన్న మే వేతామురా.

[శిష్యులు నవ్వుచు, ఒకరినొకరు చూచుకొనుదురు.

శెట్టి.—[శిష్యులు] దిక్కులు చూస్తారా? దిక్కులు చూస్తారా?

[అని జుట్టు పట్టుకొనును.

శిష్యులు.—లేదు స్వామీ, లేదు, చూడము, చెప్తాము.

శెట్టి.—[జుట్టు వదలి] చెప్పండి మరి. అందుచేతీ ...

శిష్యులు.—[తమలో తాము నవ్వుకొనుచు కొట్టునేమో అని బెదిరి
బెదిరి శెట్టి వానిని చూచుచు] అందుచేతీ ...

శెట్టి.—మేడలైలే నేమిరా, కర్రగోడలైలే నేమిరా,

అందుచేతా మేడనే యీ బొంబిని వేతామురా.

శిష్యులు.—మేడ ... నేమిరా, [అని గురువువైపు చూతురు.

శెట్టి.—అందుచేతా ...

శిష్యులు.—[నవ్వుకొనుచు] అందుచేతా ...

శెట్టి.—మెల్లైలే నేమిరా, మరి చెల్లైలే నేమిరా.

శిష్యులు.—[నవ్వుచు] మెల్లైలే

శెట్టి.—చిత్తుగా యీ పాడుకట్టిని మెల్లనే వేతామురా,

శిష్యులు.—[నవ్వుచు] చిత్తుగా ...

శెట్టి.—సారయైలే నేమిరా, మరి నీరు లైలే నేమిరా,

నీరుబొట్టు కలవనీక సారయే కొడ్డామురా.

శిష్యులు.—సారయైలే ...

శెట్టి.—అప్పులైలే నేమిరా, మరి పప్పులైలే నేమిరా,

అప్పునప్పు చేసి పప్పు ధప్పుశమే కొడ్డామురా.

శిష్యు.—[నవ్వుచు] అప్పులైతే ...

వెణ్ణి.—జాటు పెడితే నేమిరా, మరి మొట్ట కొడితే నేమిరా,
జాట్టు పెట్టక పూలు చుట్టక చీట్టకా లాడ్డామిరా.

శిష్యు.—[నవ్వుచు] జాట్టు ...

వెణ్ణి.—వెణ్ణి వడతే నేమిరా, మరి తొట్టి పుడతే నేమిరా,
వెణ్ణి తొట్టి వెంగళప్ప వెణ్ణివేదాం తామిరా.

శిష్యు.—[నవ్వుచు] వెణ్ణి ...

వెణ్ణి.—నాకు దీన్ని చిన్నప్పుడు వీరబ్రంహం నేర్పినాడు. నేను
మీకు నేర్పినా.

ద్రష్ట.—[ఇరువురతో జనాంతికము] యోగీశ్వరుడని నేను
మొదటనే చెప్పలేదా?

వెణ్ణి.—శిల్లీ సుల్తాన్ ... [అని పరుగు. శిష్యులు కూడ పరుగు.

వెణ్ణి.—వెర్రి వాడేకీ ఆస్తినుతాల ఒక లో, అయినా నాకు ఒకవిధంగా
తురకమతం అబ్బింది. అది మీకు బోధపెస్తాను రండి.

శిష్యు.—మా కక్కరి లేదండి.

వెణ్ణి.—కక్కరిలేదా? కక్కరిలేదా? మరి శిష్యుల నని యెందుకు
చేరినారు?

శిష్యు.—నేర్చుకొంటాం స్వామీ, నేర్చుకొంటాం.

వెణ్ణి.—[వడిగా నడచుచు] మాతాతా, తురకాడున్న ఒక యెల్లోనే
మొహంగడుగొన్నాడు. తురకాడు అధిగిని, మాతాతా యిద్దరిని, మనమంతా
ఉద్ధరిని. అక్కడ కప్పలు కుప్పలునువ్వులు. అమూలాన వాడి తురకమతం
[గంతుజేయుచు] కప్పగంతువేసి మాతాతానిగా నాకొచ్చింది. నన్నుంచి
మీకు పస్తువుంది. మరివెప్పుకోండి. లెకపోతే చంపేస్తా. [అని పాడును.

ద్రష్ట.—కాదు మోర్సింగు వాయిచును.

హావూపేడా మీరూ హల్కీకొంటారే.

హావూపాతీ మీరూ అగ్గీకొంటారే.

హావు యెక్వా మీకీ మన్నీ తక్వా !

యెబ్బెబ్బె యెబ్బెబ్బె యేమిమతం !

[శిష్యులు నవ్వుదురు.

వెట్టి.—[అతిహాసముతో] చెప్పరేమి? చెప్పరేమి? [అని కొట్టును.

శిష్యు.—స్వామీ, చెప్పకొంటాం, ఈమాటు చెప్పండి [యథాపూర్వము

కుక్కా సామీ మీకీ ఛీ ! ఛీ ! ఛీ !

కోతీ సామీ మీకీ ధూ ! ధూ ! ధూ !

కుక్కా కోతీ యెక్వా మన్నీ తక్వా !

యెబ్బెబ్బె యెబ్బెబ్బె యేమిమతం !

బూడ్డెలో పొల్లరేదీ గాడ్డగదా

బూడ్డె పూస్కొంటావు రే బొమ్మక్,

గాడ్డెబొమ్మక్ నీకీ సూవర్ వాల్లా !

యెబ్బెబ్బె యెబ్బెబ్బె యేమిమతం !

వెట్టి.—అరే శిష్యులా, నేను మీకు ఖాజీనిగదా. నా ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పి మీమతం నిలుపుకొంటారా ?

శిష్యు.—నిలుపుకొంటాం.

వెట్టి.—నిలుపుకోకపోతే, నామతంగా కలిశిపోతారుగదా ?

[శిష్యులు మొగాలు చూచుకొనుదురు.

వెట్టి.—కలిశిపోతా మనండి [అని యిద్దఱను చెవులుపట్టుకొని యీడ్చు కొని పోవుచు] ఢిల్లీసుల్తాన్ ...

శిష్యు.—కలిశిపోతాం, కలిశిపోతాం.

వెట్టి.—జందె మొదుకురా పనికొస్తుందీ ?

ప్రథ.—అది మాగాయత్రి.

వెట్టి.—యూహా, వీవుకోక్కడానికీరా అది పనికొస్తుంది.

వీరీ.—ఆడవాళ్లు దురదలేదా ?

వెట్టి.—చాళ్లకుండేది చాళ్లకుంది, నీకుండేది నీకుంది. నాతో, వాది
స్తానా? నేను ఖాజీని నీవు ఖాజీవి. [అని కొట్టును.

శిష్యు.—లేదండి, లేదండి.

వెట్టి.—మీమతంలో జుట్టెందుకు?

ప్రథ.—నరకకూపంనుంచి స్వర్గానికి లేవనెత్తడానికి.

ద్వితీ.—మీమతంలో గడ్డ మెందుకు?

వెట్టి.—చంపేస్తాను నాతో వాదిస్తే జుట్టెందుకో నేను చెప్తాను విను;
పట్టుకొని తన్ను దానికి. [అని పట్టుకొని తన్నును.

తృతీ.—గడ్డమెందుకో నేనున్ను చెప్తాను; పట్టుకొని ఊగడానికి.

[అని గడ్డము పట్టుకొని ఊగెను. వెట్టివాడు ఆగ్రహముతో
కొట్టబోవును. తృతీయుండు తప్పించుకొని దాటును.

ద్వి. తృ.—చాలునురా నున కీశివ్యత్వము. ఎన్నడూ నాయనచేత
అయ్యవారిచేతకూడా చెబ్బు తెరగము, ఈ వెట్టిమండ్రాగొడుకుచేత తమ్ముల
గ్రహచార మేమిరా? నీ డేవడో యిరుముగాడు గాని మనిషి కాదు.

ప్రథ.—కాయసిద్ధి అయిన యోగీశ్వరుడురా, ఈయన దయచేత మన
కున్న కాయసిద్ధి కావచ్చును.

ద్వితీ.—మనకు సభ్యా కాయశుద్ధి ఆవుతూవుంది.

చాదులు.—అరే వీడికి సూడడం తమాషాగానే వుంది. వాడికోపం సూడు.

వెట్టి.—[మహాగ్రహముతో] వెట్టిమండ్రాగొడుకా? ఎవడ్రా? నాకు
కూన్యంపెడిలే నేను యీలాగయినాను. నాకు వెర్రేమి? వీరడు రాగడు
నాకు కూన్యంపెట్టి నారు. చాళ్లకి నాశాపం చూడు. [అని పాడును. ద్రష్ట
యొకడు మోగింగువాయించును.

వీరిడికి రాగడికి నాశమంగళం,

నాశమంగళం గృం నాశమంగళం బృం.

వీర.

గృంబృంగృంబృం గృంబృంగృంబృం గృంబృంగృంబృం గృంబృం
గృంబృం గృంబృంగృంబృం గృంబృంగృంబృం నాశమంగళమ్. వీర.

పెద్దివాణ్ణి నన్ను కట్టి వెక్కి వెక్కి నవ్వినట్టి	వీర.
తొడ్డివాణ్ణి నన్ను మొద్ది తోళితోళి నవ్వినట్టి	వీర.
బొడ్డివాణ్ణి నన్ను పెట్టి బొంకి బొంకి నవ్వినట్టి	వీర.
కుర్చివాణ్ణి నన్ను కొట్టి కూళి కూళి నవ్వినట్టి	వీర.

నాకు వెర్రేమి? వెర్రేంటి చెప్పట్టకొడతా.
 ఐడ్లపూడివారి సంస్థానం వల్ల కాస్తే పోయింది.
 భోగవసంతరాయడి సంస్థానం బొగ్గలై పోయింది.
 బండిరెడ్డివారి భోగ్యం బగ్గయి పోయింది.
 కోనేటిపల్లివారి షటాటోపం గోదావరిలో గలిశింది.
 మహామహావాల్లంతా వట్టి గొట్టకపోయినారు ;
 ఈరాగడు ఈపీరడూనా యీడేరేవాల్లు ?
 నాకు శూన్యం పెట్టినవార్లు నాశనై పోతారు.
 తోడుబోతు పెట్టినవార్లు తుడుచుక పోతారు
 శాలపొడి చేసినవార్లు సర్వనాశ మౌతారు.
 మేము ఆదివారము నాడు ఆండళ మెక్కినూ లేదు,
 సోమవారంనాడు జోలె కట్టనూ లేదు.
 సూదిగా పచ్చి దబ్బనమై లేలడం యెరగవా ?
 ఆరటి తడ పని పారేస్తే మిట్టాగై కరపడం యెరగవా ?

నాకు వెర్రేమి? పెద్దివాడికి మాట లొస్తాయా? నాకు పిల్ల నిస్తే పెళ్లి
 చేసుకో లేనా? [చంకలు గ్రుడ్డుకొనుచు దుమకుచు] హిహిహిహిహిహిహిహి.
 ఆడవాళ్ళోయి ఆడవాళ్ళోయి! పెళ్ళోయి పెళ్ళోయి! పెళ్లొమోయి పెళ్లొ
 మోయి. దుమకు, ఎగారు. [నోటికిడ చేయి పెట్టకొని]వీను నాపెళ్లి నన్నాయి.
 కీకీకీ చూడు నాడోలు. [తోడతొళము వయించుచు] డాండాండాండాం,
 [తృతీయశిష్యుని ఉగ్రముగాఁజూచి] నీకట్లచూస్తే నీమనస్సునా నాకు వెట్టినే
 వుంది. నిన్ను చంపేస్తా. ఢిల్లీ సుల్తాన్ ... [అని వానిని తలుముకొనిపోవును.

[ఖుస్రూఖా ఆదారిని పోవును.

చారులు.—[చూచి] ఆరే ఖుస్రూఖా బహ్దర్! తెలిగిదేపం నుంచి వచ్చినాడు. ఆదే వలీఖాన్ యింటికి కావాలా పోతాడు.

[ఖుస్రూ నిలిచి వెట్టివారిని నిదానించి కని వెడలిపోవును.

వెట్టి.—[తృప్తియశిష్యుని చెవికట్టి లాగి తెచ్చి] ఇక పారిపోవుగదా? ఇక పారిపోవుగదా? [అని చెవి నులిమివట్లు ఆట్టియించుచు] రహస్యం చెప్తా. [అని చెవిలో] నాయనా, ఈ ఖుస్రూగానితో పోయి వృత్తాంతముగని వచ్చి చెప్పము. [అని చెవి కట్టి, ప్రకాశము] ఇక సిన్న నాశిష్యులలో చేర్చును పో. నాకిక్కడ అగవడిలే చింపేస్తా.

తృప్తి.—[కీ అని యెడుచు] మూ ఆయన నాయనా చేసుకొన్న భుజ్యం. దొంగ పెథవ! రహస్య మని వెంక పెట్టి చెవి కరిచేశాడు. [అత్తగతము] హా! ఏమి మనాయన జాగరూకత! ఏమి ప్రతిభ! ఆహా! రాజుకై ఎట్టికష్ట ములకు పాలుబుడుచున్నాడు! [అని పాటిపోవును.

వెట్టి.—నాశక్తి యీనాగివచ్చుకు తెలుసునా? నెను బారువ మిగవ కాదులు మంగలంలా వేయించి ఉంచినా దగ్గను. ఒక్కంతా గొంగళి పురుగుల అంగీ తొడిగినా గోళ్ళను. గాడిదికంటే ఓండ్రి పెడతాను, గడ్డి మేయను. గజ్జాసికింటే పరిగెడతాను, గూటాలు పెరికను.

ప్రభ.—[ద్వితీయునితో జనాంతికము] ఇందింతయు కాయసిద్ధికి ఫలం.

వెట్టి.—[ప్రభముని జుట్టుపట్టుకొని] ఢిల్లీ నుల్తాక్ ...

[ప్రభముడు తప్పించుకోక ఊరకుండును. వెట్టివారిని వదలును.

వెట్టి.—నాకేమి ఉత్తపి చెప్పకొన్నావా? భూనపిచ్చి నాకు శూన్యం పెట్టినతర్వాత అడదాన్నో మొగ వాణ్ణో మరిచిపోయినాను. ఉపదేశం చేస్తాను పట్టు. పోనీ, నాచిత్తం వచ్చుటట్టు పాడలే నీకు వెయిన్ని నూటపదహార్లూ దుశ్శాలలలా యిస్తాను.

ప్రభ.—[జనాంతికము స్వతీయనితో] ఈయన యోగి, బంగారం చేస్తాడని నెను చెప్పలేదా? ఈయన చంపినా యాయన్ని వదిలను.

శెట్టి.—[అశ్వగతము] అబ్బాయి ఇంకను రాలేదు. కరము వ్యాపు
తుండై యుండఁబోలును. కానీ, నాప్రతిభముండఱ ఇతరుల నీతిప్రయోగము
విపాటియో వర్ణించెద. లోగుద్దెఱుంగనివారు కవులను దూషించితి నని తలం
తురుగాక. [ప్రకాశము] పూర్వజన్మలో నేను కవీశ్వరుణ్ణి, అప్పుడు నాకవి
త్వాన్ని నేనే వర్ణించాను. పాడండి.

[గురుశిష్యులు యథాపూర్వముగా ఖండఖండోపదేశముగా పునరుక్తిపూర్ణ
ముగా సన్మత్యముగా పాడుదురు. ఒక ద్రష్ట మోర్పింగ్ వాయించును.

మొద్దు మొద్దు కవుల

బొద్దు బుట్టలమీద

బొద్దు బొట్టలమీద

గుద్దు నా ముద్దుపాట

గుద్దు నా ముద్దుమాట.

జబ్బుజ బుప్పకవుల

గబ్బుపాటలమీద

గబ్బుమాటలమీద

దెబ్బ నా లిబ్బిపాట

దెబ్బ నా లిబ్బిమాట.

చుచ్చుచు చచ్చుకవుల

చచ్చుపాటలమీద

చచ్చుమాటలమీద

చిచ్చు నా మెచ్చుపాట

చిచ్చు నా మెచ్చుమాట.

టప్పట ప్పాకవుల

కప్పపాటలమీద

కప్పమాటలమీద

డప్పు నా యొప్పుపాట
 డప్పు నా యొప్పుమాట.
 తాళి తాళవుల
 లేతపాటలమీద
 లేతమాటలమీద
 వాత నా జాతిపాట
 వాత నా జాతిమాట.

కూలికూలీకవుల
 బోలుపాటలమీద
 బోలుమాటలమీద
 డోలు నా మేలుపాట
 డోలు నా మేలుమాట.

మడ్డిమడ్డికవుల
 రొడ్డుపాటలమీద
 రొడ్డుమాటలమీద
 సొడ్డు నా లడ్డుపాట
 సొడ్డు నా లడ్డుమాట.

శిష్యులు.—స్వామీ, యిది ముగియడ మెప్పటికి?

వెళ్ళి.—ఇది అనంతం, మనము బతికుండగా ముగియదు.

ద్వితీ.—నాకు చాలును స్వామీ ; దుశ్శాలువ, ౧౦౧౬ట్లు, ఇప్పించండి.

వెళ్ళి.—ఇస్తానురా. [అని జాట్టు పట్టుకొని సరుగున ఈడ్చుకొని పోవుచు]

ధీల్ సుల్తాన్ ...

ద్వితీ.—[జాట్టు వదిలించుకొని] బహుమతి స్వామీ, దుశ్శాలువ.

వెళ్ళి.—మూర్ఖా, దుః అని సరిగా ఉచ్చరించు, దుః, దుః, దుః, అను.

[అని జాట్టుపట్టుకొని వానితలను వదిలించును.

ద్వితీ.—దుః, దుః, దుః.

వెట్టి.—అనిసర్గని వేరే ఉచ్చరించు, మూడుమాట్లు.

ద్వితీ.—విసర్గను వేరే ఉచ్చరించడ మెరగను స్వామి.

వెట్టి.—ఎవడ్రా నీకు చదువుచెప్పినవాడు? నీకు దుశ్శాలువలా మట్టే.

ప్రథ.—ఉహ్, ఉహ్, ఉహ్.

వెట్టి.—వాడు విసర్గ నుచ్చరించినాడు చూచినావా? వాడూనాశిష్యుడంటే, వానికి దుశ్శాలువ, ౧౧౧౬ల్లు. నీకు పూర్ణానుస్వారమే. [అని వానిని వదలి ప్రథముని జుట్టుపట్టుకొని ఈడ్చుకొని పోవుచు] ఢిల్లీ స్టూక్...[వానిని వదలి అగపడినవారికెల్ల] స్వామి, దండం; స్వామి, దండం, [అని దండాలు పెట్టును. వారు వానిని చూతురు.

వెట్టి.—ఈనరమానవుల కందరికి నామిదనే కన్ను.

[అని అవలికి పోవును.

ద్వితీ.—శాలువ స్వామి.

[అని వెంటడించును.

తృతీయముండు —[మరల ప్రవేశించి] రండిరా, మీకోసం వచ్చాను.

ఎంతసేపు ఈదొడ్డురాట? వస్తారా రారా?

వెట్టి.—[తటాకము వానిగొంతు పట్టుకొని] నాపాటకు బదులుపాట నేర్పకుంటే చంపేస్తా.

తృతీ.—స్వామి, చెప్తా. స్వామి చెప్తా. మీకు తగినదే నాకున్న ఒకటివచ్చును! చెప్పకోండి మరి. [వెట్టివాడు గొంతు వదలును.

తృతీ.—[జనాంతికము] రండిరా ఓరి పాపాత్ములారా, రండి, పారి పోదాం.

ప్ర. ద్వితీ.—[జనాంతికము] రవంతుండరా. శాలువా, ౧౧౧౬ ధ్వా పుచ్చుకొని వస్తాం.

తృతీ.—[జనాంతికము] నాకుకూడా పంతు. [ప్రకాశము] చెప్పకోండి స్వామి. చెప్పకోండి.

[ఖండోపదేశముగా శిష్యుడు చెప్పి గురువు చెప్పుకొనును.

1 తాటికాయ నీటికాడ నాటినారయా,

2 తాటిబొంద నీటిలోన మీటినారయా.

కోపగించు తాటికాయ, కోపమాపు తాటికాయ.

మాటలాడు తాటికాయ, మంత్రమాడు తాటికాయ, తాటి.

3 రాయి గట్టి రప్ప గట్టి, రాంబొందు రాశ గొట్టి, తాటి.

తాటికాయ 4 నక్క యింక, తాటిబొంద 5 చేప యింక, తాటి.

6 వల్ల కాటి నల్లసామి చెల్లె లల్ల చూచుచుండ, తాటి.

వెట్టి.—భేష్! శబాష్! బళీ! దివ్యం! అద్భుతం! ఆశ్చర్యం! ఐహవా! యేమిపాటరా! ఏమిపాటరా! నీకు గంగెల్ల దుక్కాణువ. ఆయిపోయిందా ఇంకా వుందా?

తృతీ.—వెంది, బహుమన మియ్యండ.

[అని ఇతరశిష్యులను వెనుకకు ప్రచి తాను వెళ్ళివాని దగ్గరి ముందు నిలుచును. ఆశిష్యులు త్రసితానీ ముందునకు వచ్చి నిలుతురు.]

వెట్టి.—[రాయి యొకటి యెత్తి తృతీయునితల పగులగొట్ట బోవుచు] బాగుందంటే, ఆయిపోయిం దంటావా?

తృతీ.—[ఆచేయి పట్టుకొన యత్నించుచు ఫిలినాటితకముతో] లేదు, లేదు, ఉంది, ఉంది, చెప్పకొండి, వద్దండి, చెప్పకొండి.

వెట్టి.—[రాయి క్రందవేసి] మృచెప్ప. [శిష్యుడును గురువును యథా పూర్వము.

తాటిబొంద నీటిలోన మీటినారయా,

తాటికాయ నీటికాడ నాటినారయా.

కోండ లెక్కు తాటిబొంద, కోటలెక్కు తాటిబొంద,

గోడ లెక్కు తాటిబొంద, కొంపలెక్కు తాటిబొంద, తాటి.

1. ఖుస్రూ తలకాయ. 2. ఖుస్రూ మొండెము. 3. రాయి రప్ప కట్టుట మొండెము నీట లేలకుండుటకు. 4. ఆతలను నక్క భక్షించును. 5. మొండెమును చేపలు తినును. 6. యమున.

రాయి గట్టి రప్ప గట్టి, రాబొందు రాత గొట్టి, తాటి.
 తాటికాయ నక్క యింక, తాటిబొంద చేప యింక, తాటి.
 పల్ల కాటి నల్లసామి చెల్లెలల్ల చూచుచుండ, తాటి.
 పృథీ.—దుశ్శాలువు, ౧౧౧౬రు.

పెట్టి.—నాపాట యి కొకటి చెప్పుకొంటే యిస్తా.

ప్ర. ద్వి.—చెప్పుకొంటా.

పృథీ.—[అర్చితో] మీకు కూడా పెట్టి పట్టిందట్రా? రా రేమిరా?

పెట్టి.—నిమిరా, చెప్పుకొంటావా, దుశ్శాలువు పోగొట్టుకొంటావా?

పృథీ.—చెప్పండి గురోజీ. [గురుశిష్యులు యథాపూర్వము.

తాటికాయ గోరినుండి తవ్వి వేయరా,

తాటిబొంద నీటినుండి దాటి యెత్తరా.

తాటికాయ నక్క గాదు, తాటిబొంద చేప గాదు,

తాడు లేక కట్ట రాదు, తగులగొట్ట కుండరాదు,

రాయి విప్పి రప్ప విప్పి, *రాచనక్క రాత గుప్పి,

తాటిబొంద తాటికాయ, తాచికట్ట దయ్య మాను,

పల్ల కాటి నల్లసామి చెల్లెలల్ల తూగుచుండ,

తాటిబొంద మారుమూల నాటివేయరా,

తాటికాయ బొందతోటి తాచి కొట్టరా.

తాటికాయ యెండకుండ, తాటిబొంద చివకకుండ,

తాటికట్టు తెలియకుండ, తప్పు గిప్పు దొరకకుండ,

రాయి విప్పి రప్ప విప్పి రాచ నక్క రాత గుప్పి,

తాటిబొంద తాటికాయ 1 తాచి కట్ట 2 దయ్య మాను,

పల్ల కాటి నల్లసామి చెల్లెలల్ల తూగు చుండ,

* పోలీసు జవానులకు లంచము లిచ్చి.

1. తలను మొండెమును కలియ మేకుటాది చేసి, 2. పిమ్మట సమయము వచ్చినప్పుడు ఖుష్ట్రయ్యముగా నుపయోగింపవలసినది, అని గూఢోపదేశము.

వెట్టి.—చాలునా? [అని తన గోనెదుస్తునుండి రవంత పీచు పీకి తృతీయునికిచ్చి] * దీన్ని చెకుముకికి తగిలించి యినుముతో కొట్టు, ఎంతనిప్పు పుడుతుందోచూడు, ౧౧౧౬ ఇట్లు కాల్చేస్తుండో లేదో, లెక్క పెట్టుకో. ఇదుగో నీకు దుశ్శాలువ. [అని తన గోనెచొక్కా తీయును.

ప్రథ.—స్వామీ, నాకో? [ఇతరులం గూర్చి] యోగంచేత యా గోనెలో కల్పించుంటాడురా శాలువ.

ద్వితీ.—స్వామీ, నాకో? [ఇతరశిష్యులం గూర్చి] అవునురా.

వెట్టి.—[గోనెచొక్కా తీసి తృతీయునిమొగాన వేసి] పుచ్చుకో. [అని] థిల్లిదుల్తా ... [అనుచు తిరుగును.

తృతీ.—ఇందం డ్రా పుచ్చుకోండి. [అని రెండుగా చింపి వారిమొగాన వేయును.

ప్ర. ద్వీ.—ఏమిరా నీపాగరు? [అని వాని నతికోపముతో చూతురు.

తృతీ.—దుశ్శాలువ అంటే, రెండుశాలువలు. మీవంతు తలా ఒకటి. [పీచుముక్క చూపుచు] ఇవిగో, ౧౧౧౬ ర్లు, ఇవి నావంతు. [ద్వితీ యునితో] ఒకే, అపేదాంతాన్ని ఇక్కడ అఘోరిస్తూవుండనీ, నీవై నా వస్తావా లేదా?

ద్వితీ.—అందరం వెట్టిం.

[ద్రష్ట యొకఁడు గోనెచొక్కా వెట్టివానికి తోడుగును.

వెట్టి.—నాకింకా వేయిపాటలు వచ్చును, అవన్నీ సరిగా పాడితే, వెయ్యిన్నీకోటిపదహార్లున్న సహస్రశాలువలన్ను యిస్తా.

ద్వీ. తృ.—మాకక్కరలేదు. [అని పారిపో జూతురు.

వెట్టి.—[అయిరువురనుజాట్టుపట్టి] చెప్పకోండి. [గురుశిష్యులు యథా పూర్వము.

* ఖుస్రూదేహమును తలన కాపాడు మనునాజ్ఞను చెకుముకికాస్త్రికి తెలుపుము.

శ. అండజభీము డండ డడడండ డడండడ డండడండ, డం
డండ డడండడండ డడడండ డడండడ డండడండ డం

... ..

శిష్యులు.—[కొంత చెప్పి] గురోజీ, ఇది మగియడ మెప్పటికి?

వెట్టి.—మీరు న స్త్రీ అప్పటికి.

ద్వి. తృ.—అయితే, యిదుగో చచ్చినాము.

[అని చచ్చినట్టు అభినయించుచు కూలుదురు. వెట్టి
వాడు జాట్టు వదలును. వారు పారిపోవుదురు.

వెట్టి.—ఒరే, దాని అర్థము. [అని తలుమును.

ద్వి. తృ.—మా కక్కరలేదు. [అని పారిపోవుదురు.

వెట్టి.—ఎందుకురా వల్లెను పోసిచ్చావు? చంపేస్తా నిన్ను.

[అని ప్రథమసి ఎత్తిపాటవేయును.

ప్రథ.—గురోజీ, మళ్ళీ ఎచ్చి మీసవ చేసుకొంటాను. నన్ను కడలేర్ప
వలెను. [అని కుంటుచు పాటిపోవును.

ద్రవ్యలు.—చాలురా వీడితమాషా, వీడివల్ల బాగా పనిచెడ్డాం యీ వేళ.
[అని నిష్క్రమింతురు.

వెట్టి.—అందాక నేనే చెప్పకొంటా. [అని సతాశస్త్రముగా చెప్పును.

* హరిహరీ నారాయణాదినా రాయణో,

కరుణిం చ వోయ్యమ్ము కమలలో శనుడా. కమలలోశనుడా.

దుంప లడి గీలేసి దురిబాస లాడేవు,

నిన్ను న క్కలు గరవ నిరయాల గురవా. నిరయాలగురవా.

బలిబళీ! మీతాత బల్లెంబు శేవట్టి,

పుల్లకు తూటుగా పొడిచేసి నాడోయ్. పొడిచేసినాడోయ్.

యాదవుడి గోవులూ మాదవుడు గాయగా,

మాదవుడు మచ్చావ తారమై నాడోయ్. తారమైనాడోయ్.

యెద్దుచ్చ పాయ్యంగ యేబులై పారంగ,

వుంకించి వుంకించి దాటేశి నాడోయ్. దాటేశి నాడోయ్.

[వీరావేశముతో] ఢిల్లీసుల్తాన్ ...

చారు.—ఈ అట్టికి యిప్పట్కి ఖానా నహి. మనం ఏక్ దో రెండుతూర్లు తిన్నాం. మూడో తూరికి హాకలి వుంది. వీడు యేలాగ బతుకు తాడు !

ఒకతల్లి.—ఒరే, అబ్బీ, అన్నంపెడుతాను పట్టు. [అని పెట్టును.

[వెట్టివాడు పరుగున పోయి గోసెలో గ్రహించి ఒక కుక్కను దో, దో, దో, అని పిలిచి, దానికి వేయును.

ద్వితీయ చారుడు.—అరే వీడూ తింటాడూ తలచినాను. వీడు పక్కానైతాక్ వున్నాడు.

ప్రథమ చారుడు.—భాయి, వీడు కులం చెడుతుంటే పం ఖానా తినలేదు వాలావుంది, వీడు బొమ్మక్ తోస్తుందీ నాకీ.

ద్వితీ.—వీడితోటి నునం పూరంతా తిరిగినాం. హస్తమానం పెంది. ఇంకా మనకీ హయానం వుంది.

ప్రథ.—అరే వీడూ ఇల్లకాడ్కి పోతాడు. ఆక్కడ నిప్పు గిప్పు పెట్టి ఖానా గీనా చేసుకుంటాడూ సూడావాలా.

[వెట్టివాడు ముఖమునకు మన్ను పూసేసెను.

ద్వితీ.—వీడూ ముఖం చేసుకుంటాడు, సూడు.

ప్రథ.—అరేవీడూ జమునాకిపోతాడు. బొమ్మక్ నమంజో చేస్తాడూ, చూడవాలా.

స్థలము. 3. యమునకడ శ్రీకానము.

వెట్టి.—ఢిల్లీసుల్తాన్...[అనుచు పరిక్రమించుచు] నేను కాకినో మనిషినో జ్ఞాపకం రాలేదు. ఎగిరి చూస్తా. [అని యెగిరి] బ్రాహ్మణో మనిషినో జ్ఞాపకం రాలేదు. ఎవరివో మాటలు వినబడుతూవున్నవి. ఆవెధవలే, ఆయి

ద్వితీ, వీరడు, రాగడు, నాభూమి లాగ్నోన్నార, నాపెల్లాన్ని దాచేశారు. ఏమారునవత్సరాలు నన్ను కట్టేశారు. నాచేత రెండువేల పచ్చివంకాయలు తినిపించారు, నాకంతానికి శిరి బిగించారు, అయిదేళ్లు కట్టి నైతాన్ను నామీదికి పంపారు. ఆది నాకీలుకీలు కరవడం. ఈ ముసళ్లు నాకుపారాయేమిటి? కదిలితే యివి నాకాళ్లుపట్టుకోవడ మేమిటి? నాకేమి సాష్టాంగం పడుతున్నవా? ఎన్ని యేనుగులు! ఎంతసింహం! ఎంతపులి! ఇవి నామీద పడితే నేను అంత ర్ధాన మాతా. వీటిమీదికి జాగిలాలను యిసుకొలుపుతా. ఇసుకో! ఇసుకో! ఇసుకో! నేను కుక్కను గానని నాకు తెలియడ మేలాగో? మొరక్కపోతే కుక్కనుగానా? మొరగ లేదని దాఖలా యేమిటి? అదుగో యమున, నీళ్లు నలు పంటారు, ఒకరికంటికి నలువైపు ఒకరికంటికి తెలు పెందుచేత కాగూడదు? నేను నాతోటే పండిస్తాను. నేను బతికున్నా నా చచ్చిపోతినా! ఇ దేలాకం? వసువ్యలొకమా, యమలొకమా? ఇదే చావు, చావే బతుకు, ఏల గారాదు? నాకు సర్వమూ సందేహమే. బలి బళీ! యమున! ఎంతనీరు! ఎంత నీరు! ఈనీళ్లన్నీ పుక్కిలించుమేస్తా [అని పలుమారు పుక్కిలించి యుమిని] నన్ను కత్తితో పోడిచేస్తే ప్రాణం యేదారిని పోతుంది? నాకంటి కగుపడుతుందా? లావా సన్నమా? హా! యెవరు మీరు? ఓహో రాగడిచేతను వీరిడిచేతను మోసపోయిన వారా? ఏడవకండి, నేను శిల్లీసుల్తాన్ను పట్టుకొనిపోయి రాగణ్ణి వీరిణ్ణి తొక్కించేస్తా, దంపించేస్తా, పచ్చడిచేయిస్తా. శిల్లీసుల్తా... కొంతి తోకుంటే గోదావరీతుందా? వెంటచేసి మీకన్నంపెడతాను. ఏడవ కండి. ఈకుండపెంకు సమయానికి దొరికింది. [అని కుండపెంకు చేతగొని నీళ్లలో మంచుట నభినయించి] ఈనీళ్లు చాలు. శిల్లీసుల్తా...[అనుచు పరిక్రమించును.

చారులు.—మన్ను వాడు వచ్చేతల్ని యాచెట్లెక్కి దఖల్ లేకుండా వుందా. వాడికి బాగా చూడవచ్చును. [అని అట్లే చేయుదురు.

పెట్టి.—[కుండపెంకులో ఎవరు పెట్టి, రాలతో ప్రాయ్య చేసి, ఎవ రెక్కించి] ఈకాష్ఠంలాది యీగొరివి, యీకాష్ఠంలాది యీగొరివి. [అని ఒకటి

రెండు చితలనుండి కొలుపులు. తెచ్చి ప్రయ్యోగం పెట్టి మంట చేసి, ప్రయ్యోగ కడ కూర్చుండి ఢిల్లీ సుల్తాన్... ఇదేమి! యాదయ్యలు నన్ను చుట్టకొన్నవి! నేను శండుకొంటూవున్న యారవంత అన్నము, వీటికి గావాలట. [ఒకవైపు చూచి] ఓయి వెంగళప్పా. ఎప్పుడు చచ్చినావో మరిచి నన్నడుగుతా వేమి? నీ ప్రాణం పోయినప్పుడే నీవు చచ్చినావు. పొండి మీరంతా. మీరన్నా గొర్రూ! పోరుగా? ఉండండి మిమ్మల్ని ఉచ్చాటన చేస్తా. ఢిల్లీ సుల్తానును పిలిపించి మిమ్మల్ని గోరీలో పెట్టిస్తా. [అని ఎనటిలో బియ్యముపోసి] ఢిల్లీ సుల్తాన్...

ద్వితీ.—భాయి, వాడు భానాకి మన్ను పోసి వండుతాడు సూడు.

ప్రథ.—మన్ను కాదు. బియ్యము.

వెట్టి.—వీరడికి రాగడికి... [ఒకకొఱవి చేతగొని] ఈవల్ల కాటికి నేను చక్రవర్తిని. చూడండి చక్రం తిప్పుతాను. [అని బాగా త్రిప్పి త్రిప్పి కూర్చుండి.

* ఆవులింత సూచించి,

[అత్తగతము] ఏసొఖ్ మెఱుంగని నాకు ఆవులింత యేమి? ఎటుప్రక్కను నరుఁ డెవఁడు నాకంటి కగపడఁడు. ఈచెట్లమీఁద దాఁగి చారు తెవరో నన్ను పరికించుచున్నారు. కానీ, వారికంట మిరియపుంటోడుము చల్లెదను. [ప్రకాశము] వింతలేని యావలింతవుండదు. గుడగుడశబ్దం కుండకు నప్తం. [అని బాగాకొరవితో కుండ పగులగొట్టి, ఆ వెంటలు మెదకులు చితలమీఁద చల్లి] ఢిల్లీ సుల్తాన్... [అని అఱచుచు తరలును.

చారులు.—అల్లా అల్లా అల్లా! ఆరే వీడు దివానా నిక్షయం. [అని దుమికి] మన మెందుకు వీడితో సావడం? పోదాం రారా.

* ఇంకొకరు దగ్గఱలేక ఆవులింత రాదు గావున, ఆవులింతవలన సమీపమున నెవరో ఉన్నారని యుగంధరుఁడు కనిపట్టినాఁ డని యెఱుంగవలయు.

ప్రశ్న.—భూనావద్దవాడు దివానా కాకపోతే, నీవు నేనూ దివానా? భాయి నేను రేపు యాతమాష్ సుల్తాన్ వారిదర్బారులో యింకా పట్టం అంతా చెప్తాన్.

ద్వితీ—నేను మాఖైదీమహారాజాకి చెప్తాన్, ఆయన్ని వచ్చాటు నవ్వించి ఆనవునమొగుం సూస్తే నాకీ కోటివరహాల్ యినాంగా వుంటుంది. చారులు.—[పోవుచు హేళనముగా] ఆరే దివానాసాబ్, సలాం నీకీ.

వెజ్జీ—హాహా! తురికదయ్యలుకూడా నావెంటబడడమేనా? బేలొ శుణ్ణయి గుండె పగలదంతా [ఆని చెటి క తన్ను తన్ని] మీయబ్బసై తా నుతో చెప్పుకోండి.

ప్రశ్న.—అరే, నాడొక్కా పగిలించి, నేను కదలలేకున్నాను భాయ్.

ద్వితీ.—అరే బాబూ, నాతుంటి విరిగింది. నేను మెదలలేకున్నాను. క్యాకర్నా? మల్లీ వాడు తన్నకముందే పోదారా.

[ఇరువురు నిష్క్రమించురు.]

వెజ్జీ.—[అత్తగతము] దివానా యెవరో, మూడుమాసాలకు తెలియును లెండు ముండలారా! [ప్రకాశము] నేను మాత్రము మేలుకోవడ మేమి? ఈ పట్టమంతా నిద్రపోవడ మేమి? నేనేమి వీళ్లకి కొత్తాల్లనా? ఒక ప్రాణి వై నా నిద్ర పోనియ్యను. ఇనుగో వూళ్ళో ప్రవేశిస్తున్నాను. ఢిల్లీ సుల్తాన్ ...

[ఆని నిష్క్రమించును.]

అష్టమాంకము.

స్థలము 1. ఢిల్లీ, కోటలా సుల్తాన్ దర్బార్.

సుల్తాన్, పలువురు వజీర్లును, సేనాపతులును, ఉపవిష్టులై
ప్రవేశింతురు. యథావిభవము పరివారము కృపాణపాణి.

సుల్తాన్.—వలీఖాన్ బహద్దర్, నీవు మాకి యారోజ్ నిష్ఠా చెప్తావు.
ఆ తెలంగి దివానా మాకి యారోజు పకల్లేవు చెప్తాడు. వాడు దివానా
మనకి నిక్షయం ఐందికదా. తర్వాత మల్లీ యేమైనా దర్బార్లు చేసినావా?

వలీ.—రోజ్ రోజ్ దర్బార్లు చేస్తూనే వున్నాను, బందగానెవలీ.
వాడు అలాగే పట్టుకపోతాన్ అరుస్తూ తిరుగుతాడు. అప్పుడే హుజూర్
తెలుపు చెయ్యలేదా, 'మనమూ మేల్కొంటే వాడూ దివానా, వాడూ
మేల్కొంటే మనమూ దివానా,' అని.

సు.—అచ్చా! అచ్చా! నీకీ బలే జ్ఞాపకం వస్తో వుంది.

వలీ.—యిది వుత్త ఆధిం పెంకు, హుజూర్ లేజంబాది వట్టిగీత [తన
హృదయము చూపుచు] యిట్టే నడి తళుకుతూవుంది.

సు.—[పరితోషముతో] అచ్చా! అచ్చా!

ఒకవజీర్.—హుజూర్ బుద్ధి షూర్యదూకి మందరి హమా రే బుద్ధి
నచ్చుత్రంవుంది జగత్ప్రభూ.

సు.—[పరితోషముతో] అచ్చా! అచ్చా!

వలీ.—[అత్తగతము] వీడూ నాకీకంటే ధుతీచెయ్యవాలా చూస్తాడు.
నేను వీడికి వీరిపోలే ముసల్దానీ నహి. [ప్రకాశము] బందగానే అలి రెండో
అల్లా.

అవజీర్.—[అత్తగతము] అరే వీడు మనకి మించడం చూస్తాడు!
వీడికి మించక పోలే హం ముసల్దానీ నహి, [ప్రకాశము] నహి నహి నహి,
సుల్తాన్ వారు మొదల్ అల్లా, అల్లా రెండూ అల్లా.

మఱియొకపజీర్.—అని యేలాగ విషదం చెయ్యండి పజీర్ భాయి.

అపజీర్.—

సుల్తాన్వారూ యిష్టిస్తారూ, హల్లా రేపేస్తాడ్ ;

సుల్తాన్వారూ యిప్పుడుకోడ్డార్, హల్లా రేప్ కొట్టాడ్ ;

సుల్తాన్వారూ హగ్నడ్డారూ, హల్లా హగ్నడడు ;

సుల్తాన్వారూ యిన్నడ్డారూ, హల్లా యిన్నడడు ;

సుల్తాన్వారూ హంతా నిక్షయ, మల్లా మం ధేఘమ్.

హందుకోసము మేమూ చెప్తాం, హందర్ విన్కొండి,

సుల్తాన్వారూ మొదలూ హల్లా, హల్లా రెం డల్లా ?

[సుల్తాను పరమానందభరితుడుగా అందఱను చూచును.

అందఱు.—అచ్చా ! అచ్చా !

సు.—వలీసాహేబ్, నీవు తెలంగీ రాజాకి తెచ్చినావు మంతోషం.

యీపారి ఖట్కం వోండ్రం రాజాకి తెస్తావా ?

వలీ—హుజూర్ కఠాచ్చం వుంటే, యిప్పుడు తెస్తాన్.

సు.—మాగులాం ఖుస్రు తెలంగీదేవంలడాయిలో మర్గయా కావడం మాకి చాలా హయాషం వుంది.

వలీ.—[వణకుచు] అల్లా చేసిందానికీ యేమీ చేస్తాం.

ప్రతీహారి.—[ప్రవేశించి] తఫావద్ బాదబ్. బడా బడా బకాల్ చాలాదూరం కోస్తానుంచి దర్వణానికి వచ్చివున్నారు.

సు.—బడాబడా బకాల్ యేలాగా తెల్పింది ?

ప్రతీ.—యింతగొప్ప నజరానా ఇంతకీ కింత ఎంతా బడా అద్దె యెంత బడా సుల్తాన్వారికి కూడా తెచ్చినాడు నహి.

సు.—నెలవు.

ప్రతీ.—హుజూర్ ఆజ్ఞ. [అని పోయి పర్తఖలం గొనివచ్చి] వారే సుల్తాన్ వారు, మోకాల్నే నిల్పి సలాం కరో. [అని నిష్క్రమించును.

[వర్తకులు ఖున్నీషీసలాము చేయుదురు, మోకాళ్ళమీదనే దగ్గఱకు పోయి సలాములతో నజరుపఁజేయు నుంతురు. ఒకజవాను దాసిని సుల్తానుముందఱ పెట్టెను.

సు.—[చూచి యాశ్చర్యపడుచు] ఏమి యాయబుతము! మా చూపుకి ఖైద్ చేస్తున్నవి. ఇట్లంటివాట్కి ఆల్ల చెయ్యగలడా? కన్నులకి మైకం వస్తుంది! హబ్బ! హబ్బ! [అని కన్నులు మూసికొని, లేతచి తల యెత్తి, కని] కూర్చోండి వర్తకులూ, కూర్చోండి. [వర్తకులు కూర్చుందురు.

సు.—[పల్లెమునుండి ఒక మరకతమయూరమును ఎత్తి] చూడండి వజీర్సాహేబులు చూడండి. ఇదేమి అంతా వట్టి పచ్చ చెక్కినారా? పచ్చాం తరం, పచ్చకి పచ్చా టాక్కుంది చేసినారా? వా! యిది టాడ్పుంజా అంతా వుంది!

వర్త.—జగత్ప్రభువునన్ని ధానములూ మానజరులను మేమే ఎల్లు నిర్ణీంతుము?

సు.—పర్వా లేదు బడావర్తకులూ, మాకీ సులభంగా మాలం కావడానికి చెప్పండి.

వర్త.—జగత్ప్రభువువారి యాస్థానములూ వజీర్సాహేబు లున్నారు, సాహుకార్ సాహేబు లున్నారు, సాదాగర్ సాహేబు లున్నారు. మానోట చెప్పించుట కటాక్షము కాదు.

సు.—వలీఖాన్ బహద్దర్, నీవు చెప్పగలవా? [అని నెమరిని చేతికిచ్చును.

వలీ.—[పుచ్చుకొని చూచి] బందగానే అలీ, ఇది పట్టి మణి.

సు.—[మరలగొని] అన్నివరిణ్లు వున్నవి. హతులు అగ్గడివు! ఆ! ఆ! హతులు వుండిదానికి హతులులేదూ చూపి మాకి మోపంచేస్తారా వర్తకులూ?

వర్త.—[అత్తగతము] ఏమి పఠాజీనానియుక్త! కోమటిబిడ్డల మని మొబుగఁడు గాఁబోలు, [ప్రకాశము] ఇన్ని సుఫానములు మేము తిరుగు

చున్నాము, మోసములు చేసిన మాకు వ్యాపారము జరుగునా? మిమ్ము
వెదకుకొని నన్నుతామడ వచ్చి నజరుంచిన మోసము?

సు.—[నవ్వి] మోషం అంటే మేము చమత్కారం తల్పినాం వర్త
కులూ, మీరు దానికి వేరే తల్పినారు మనం షేహీతులు అయినాం మీకి ;
చెప్పండి, మా పజీరుసాహేబుమాట పరియేనా?

వర్త.—చెప్పకున్న తమకుకోపమువచ్చును. ఐజీర్ల వారిమాటసరియే.
ఇదంతయు ఒకటేరాయి. దానిని ఇట్లు చెక్కినారు, ఆయాపల్లములకు
ఆయానుణులు తాపించినారు. దీనిని తయ్యారుచేయటకు పని సంవత్సర
ములు పట్టినవి.

సు.—బలే బలే! వర్తకులూ, దాని కుంచెతోకా విప్పి నాచిరంగ్
నుత్యం చేశేలాగ చేసినాడు, గొప్పనిపాళా బలే జాణా, అట్లా పస్కి మెరుగు
పెట్టినాడు. [దానిని వజ్రం కందించి వేదివ్యమనమైన యొక తెల్లనివస్తువు
నెత్తి] ఇదేమి వర్తకులూ, మధ్యహాక్ షూయ్యడూహాకారంవుంది. మాకుటి
చూపు వస్తాదుమీద కోటికిరణం బాకుల్ గుచ్చి నహినహి చేస్తుంది! ప్లేహంలా
సంకోచం మంచిదీ మీకి? టూకీచెప్పండి పంతోషిస్తాం. ఇది వజ్రం మాకీ
తోస్తుంది. యిప్పుడే పెద్దపంపరపనపడు అంత వుంది: నన్నీకి ముందు ఎంత
వుంటుందో!

వర్త —జగత్పభువునాజ్ఞ. తమచెల్లిగొనిది, ఒకటే వజ్రము, మొదట
ఇది పెద్ద కొబ్బరిబొంట్లమునంత యుండినది. గుండ్రపటిచి లెక్కలేనియాకర
ణములు చేయుటకు ఇరువది సంవత్సరములు పట్టినవి. దీని ఖశేషము—దీనికిరణ
ములను ఏయుపాయమునను లెక్కించి యిన్ని యని యెవ్వరును చెప్పలేరు.
దీనిని అమావాశ్యబీకటిగో దూరమున ఉంచి చూచిన, పట్టపగలు ఆవును.

సు.—[దానిని వజ్రం కందించి మఱియుకటి గొన్ని ఇది అద్దం అద్దతం
వుంది! దీని వ్యరూపం యేమి షేహీతులు?

వర్త.—ఇది వజ్రపుబిళ్ళ, పనియొచ్చి పని.

సు.—[దానిని పజ్జీర్ల కందించి] ఇంక వట్టి వుంది, తామరఖమల్పచ్చం.
దీని సంగతి యేమి?

వర్త.—ఇది ఒకటే పచ్చరాగము. మొట జేసెడు ఘనము. దాని
నిట్లు చిత్రించి, గద్దయ, పుప్పొడి, యితరమణులతో చేర్చినారు. పదియేను
సంవత్సరముల పని.

సు.—మరి వర్తకులూ, ప్లేహితులు, వీటికి ఖరీదు ఎంతెంత వుంటుంది;
చెప్పండి కొర్తాము.

వర్త.—భూలోకదేవేంద్రా, మన్నింపవలయును. మానజరునకు ఖరీదు
మానోటరాదు.

సు.—మీనోటా రాదూ నిక్షయం?

వర్త.—రాదు నిశ్చయము

సు.—ప్లేహం చూచినారు లేదు.

వర్త.—చూడకపోయిన, అప్పుడే చెప్పియుండుము.

సు.—పజ్జీర్స్ హేబులు, నిగోకీ యీలోఖం ఖమాయిష్ ఆంతా
తెల్పును. వీటికి ఖస్తుత్ చెప్పండి. మనకీ వర్తకులూ ఇంతగౌరవం చేసినారు
తెల్వవాలా కదా.

పజ్జీర్లు.—బాదుగానే అలీ, యిట్వంట్ వాటికి ఖరీదులు మాకీ తెల్వడం
జూటా. తల్కాయీకి తెల్వదూ, కంగోహీకి తెల్వస్తుంది?

అవజీర్లు.—తల్కాయీకి తెల్వదు, యెడంకలీ యెంట్రి కంకీ తెల్వస్తుంది?

సు.—మఱి మన సాహుకార్లు ఎవరూ చెప్పలేరా?

పజ్జీర్లు.—చెప్పలేరు తోస్తుంది మాకీ. ఇది యీలాగా, మన సాదాగర్ల
గొప్ప నర్కులు హుజూర్ కొంటారు. అందుకు తక్కువనర్కులు గులాములు
కొంటాం. యిట్వంటివి మనవర్తకులు మనకీ యెట్లా చూపడంలేదు; అదీ
కారణం వాళ్లకన్నా కి యివితగలలేదు; అదీకారణం అప్పులేదూ, వారికి వీటి
ఖరీదు తెల్వదు; కొనలేదు మనకీ తెల్వదు.

ఆవజ్జీర్ణు.—తమవన్నిధిలో దర్బార్లోవుంటాం మాకీ తెల్వదు. దూరం వుంటారు హాహుకార్లకీ తెల్వనే తెల్వదు. మరిదూరం పోతారు సాదాగర్లు. వారికి తెల్వనే తెల్వనే తెల్వదు. యెక్కడా తెల్వంది సర్కార్ దర్బార్లో తెల్వవాలా. యిట్టా తెల్వంది యీ భూలోకంలో మరియెట్టా తెల్వదు.

సు.—[జనాంతికము వలీఖానుతో] వీళ్ల నోటనే టక్కుచేళి చెప్పిస్తాన్ చూడు. [ప్రకాశము] మంచిది వర్తకులూ, మీరు వచ్చినపనికి చెప్పండి.

వర్త.—ఒకపని. జగత్ప్రభువువారికి పూర్ణ గౌరవముగా వజీర్నాహు లండఱకు నజర్ స్నేహము చేసెదము. సెలవు దయచేయవలయును.

సు.—మనవజీర్లకి కూడా గౌరవం చేస్తే మనకీ బలే గౌరవంకదా హావప్యం చెయ్యండి, మనమూ చూస్తాం, చాలా సంతోషం. [ఆత్మగతము] ఆది కూడా అంతా మాకే చేస్తే ఇంతకంటే బలే ఫసందు వుంటుంది.

[వర్తకులు వజీర్లకు నజర్ రిత్తురు. వజీర్లు పుచ్చుకొని
త్రిప్పి త్రిప్పి చూచి చూచి, ఆశ్చర్యపడుదురు.]

సు.—[ఆత్మగతము] వీళ్లు చేకే మర్యాదా చూస్తే వీళ్ల నోటా మోషంగా చెప్పించడం కష్టం ఉంది. [ప్రకాశము] మంచిది, స్టేహితులూ, మీరు వచ్చినపని వట్టి చెప్పినార్, చేసినార్. రెండూపని యేమి?

వర్త.—మేము ఓడలలో ఇట్టివిచిత్రవస్తువులను అనంతముగా తెచ్చి యున్నాము. తమరు వానిని చిత్తగింతు రని విన్నవము.

సు.—మీరు యేదేవంనుండి వచ్చినార్ ?

వర్త.—మేము పడమటనముద్రపురేవు గోవంనుండి వచ్చినారము.

సు.—ఇంతభారం మీసర్కు మాకి చూపడానికి వచ్చినార్ ?

వర్త.—అందుకోసమే వచ్చినారము.

సు.—ఎన్నివాడలు ?

వర్త.—నాల్గు ఓడలు.

సు.—మీకి దారీ యేది ?

వర్త..

క. గోవాపురియు, సముద్రము,

రావణలంకయును, సాగరంబును, హుగ్లీ,

దేవనది, యమున, 1వైభవ

2శేషధి ధిల్లీ పురీశు శ్రీసన్నిధియున్.

1

సు.—మనమూ మీసరకులు కొనకుంటే, ఈ ప్రయాణ మంతా మీకీ లుగ్గాన్ గదా?

వర్త.—జగత్సృజువునకు తెలియని దేమున్నది?

సు.—ఇంతవంతనజరానాతో యింత పెద్దసాదాగట్ల అబ్ధతం సరకులు తెస్తే అవి పుచ్చుకోకపోవడం మనకీ నామోషీ నహో వజీర్ సాస్సాహేబు వార్డు?

వలీ.—తప్పకుండా పుచ్చుకోవాలా.

కడమవజీర్లు —సర్కార్ చెప్పినదే.

సు.—మరి వర్తకులూ, మీసరుకులు తెప్పించండి, మేము మాకి కావ లావి పుచ్చుకొంటాం.

వర్త.—ఇక్కడికి తెచ్చుట అసాధ్యము.

చ. బరువులు నాల్గునావలకు బట్టక యున్నవి; యన్ని క్రొత్తలే;

తిరముగ పీని మా కెగుమతింపంగ నయ్యెను రెండు మాసముల్ ;

ఉరుక్మస మీర లెల్ల రలయోడలకు నివజయంబు సేసి, మా

సరకులు చిత్తగింతు రని చాలంగ వేడెడ మోజగత్సృభూ.

2

సు.—ఏమి వజీర్ సాహేబులు మీయభిప్రాయం?

ఆవజీర్లు.—నజరువస్తువులే యింత అబ్ధతం వున్నవే, సరుకులు మరి అబ్ధతం వుండునూ, ఆవశ్యంపోయి చూడడం సరి అభిప్రాయం?

కడమవజీరులు.—అచ్చా! అచ్చా!

సు.—అయితే వర్తకులూ మీరు ఈవస్తువులకీ ఖరీదులు చెప్తే మనము మీవాడలకి వస్తాం, సర్కులు పుచ్చుకొంటాం.

1. 1. ఐక్యర్య, 2. నిధి.

వర్త.—[స్వగతము] ఆహా! ఏమి యీతనియ్యి? [ప్రకాశము] మేము శాశ్వతముగా మీకు వర్తకులముగా నుండఁగోరుచు, మామాటమీదనే వెలలు పరిష్కరించుకొనుట వ్యాపారధర్మములో మాకు అవకీర్తికి కారణము, పిమ్మట సంజేహముల కాస్పదము, కావున ఆసరకులకైనను వెలలు తీర్చుటకు తమకు అవిద్య తెలిసినవారు కావలయును. అందుకై యెవరిని రప్పించురో వారివలననే యీ నజరుపస్తువులకుఁ గూడ వెలలు తెలిసికొనుచు. ఏలినవారు ఏచారించి అట్టివారిని రప్పించిన ఉభయములకు తృప్తి యగును.

క. ఢిల్లీ ఢిల్లీ యనుచున్

ముట్టోకములందు 1డవిణ మ్రోగెడు నట! యా

ఢిల్లీ లో వెలతీర్చరి

కల్ల యయిన నింక నెందుఁ గలుగు ధరిత్రిన్!

3

సు.—[ఆత్మగతము] అరే! వీళ్లు నావల్ల మోషంపోరు. మరి యేమి చేస్తాం? [ప్రకాశము] వర్తకులూ, మీరు ఇంతకిముందు మాసంస్థానాన్ని యెప్పుడై నా వచ్చినారా? అప్పుడు ఖరీదులు ఏలాగ నిక్షయించుకొన్నారు?

వర్త.—ఇంతకు పూర్వము మేము ఈసంస్థానమునకు రాలేదు.

సు.—మేము తప్పితే యీదేవంలీ మీసర్కులు ఎవరు కొంటారు?

వర్త.— (స్రగ్ధర.)

ఏ రేఖాస్తావి లేనిం, డెటులు తెలియనిం, డెంత 1మూల్యంబుగానిం, డోరంగోట్నామహావా రొకరె 2వీలుతు రభ్యన్నతక్రీసమృద్ధిన్.

వారి స్వర్ణింపనే యీవివరమణినిజరుల్ వస్తువుల్ గూర్చ నయ్యెన్;

వారున్న నేట్లుచోట నృదమిడుదుమె వైవంబుహా! యోర్వదాయెన్!

సు.—అంతధనం వుందా వారికి?

3. 1. చర్త వాద్యవిశేషము.

4. ఏరు ఏఖోస్తావి లేనిండు = ఎవరు ఏఖోస్తాసరకులు తెచ్చినను,

1. వెల, 2. కొనుదురు, 3. మేలురత్నముల కానుకలు.

పర్త.—అడ్డ మేమి?

సు.—వారికి ఖరీదులు ఎవరు తీర్చడం?

పర్త.—వారే అందఱకు తీర్తురు. అవిద్యలో వారు మహానిపుణులు, వారు పేసినవెలలకు మేము ఖదులు చెప్పటలేదు.

సు.—మరియిప్పుడు మీరు వేరేసంస్థానానికి రావడానికి వారేమైనార?

పర్త.—మాదురదృష్టముచేత, ఆమహారాజు తమనర్హత్వతోడి యుద్ధములో స్వర్గస్థులై నారని మాయడిలిదారులు మాకు తెలిసినారు. దేశమంతట అదే కింపదంతి. అంతట మేము పంశపరంపరగా నున్న యీవర్తకము మానలేక యిటకు తమదర్శనమునకు వచ్చితిమి.

సు.—[జనాంతికము] ఏమి వలీఖాన్, మనవేగులు తెలంగిరాజాకి మర్గయా చెప్తారు, ఏళ్లుకూడామర్గయాచెప్తారు, మనం అతనికి డోరేకింపుచేసి ఖైదులో వుంచినాం?

పలీ.—[జనాంతికము] అబడాలడాయిలో రాజా ఏకాకి మనదండు దూరి చంపిచంపి మనచేతులో పడ్డాడు, మరి అతనివాళ్ళకి అగ్గడలేదూ, వాళ్లు చచ్చినాడు తలచినారు.

సు.—[జనాంతికము.] మరి యితనిగతి వాళ్లు విచారించుకోలేదా?

పలీ.—[జనాంతికము] ఎవడిప్రాణం వాడు విచారించుకొని పారిపోయినాడు. మరి మంత్రిలు, పాజుదార్లు, రాజా వున్నాడు లేల్సుకుంటే, రాజాకి విడిపించుకోవాల; అపాఘం పని. అందులో తాము చావడం. రాజా చచ్చిపోయినాడు చెప్తే రాజ్యం తాము హరించవచ్చును. అందుచేత రాజా చచ్చిపోయినాడుపుఖార్ వాళ్లు కొంచెం వున్నది, కొండంత చేసినారు వుంటుంది.

సు.—[అత్తగతము] అచ్చు అచ్చా! [ప్రకాశము] పర్తకులూ, రాజా మర్గయా అయితే, ఇప్పుడు సంస్థానానికి మీనకులు యుగంధర్మంత్రి కొనరాదా!

ప.ర. — వారున్న మాకు లోపమేమి? వారు రామేశ్వరములో ముడి
బాధ్యము వలన స్వర్గస్థులై నారని మాయడిలిదార్లు వ్రాసినారు. లోకమంతయు
నదే కింపదంతి.

పల్లీ. — [జనాంతికము] మనవేగులు కూడా అలాగే చెప్పినారుగదా?

సు. — [స్వగతము] అచ్చా! అచ్చా! [ప్రకాశము వర్తకులతో] వారికి
మీకి చాలా జ్ఞేయం పనిచయం వుంటుందా?

ప.ర. — మాయన్న గారు ఇరువదిసంవత్సరములక్రిందట వారిని స్వయం
ముగా దర్శనము చేసికొన్నారు. అది మొదలు, మాయడిలిదారులే వారితో
మావత్తకమంతయు జరుపుచుండిరి. అట్లే ఇప్పుడు తమకటాక్షము మాయందుం
గలిగిన, మేము ఇచట గొప్పసాహసకారు నెవరినైన తమసంస్థానమునొసము
అడితి యెన్నఱుచుకొని పోయెదము.

సు. — [జనాంతికము] పజీర్స్ హేబులు, మనము పెర్తాపరాజాకి
యిక్కడికి తెప్పించి ఖరీదులు చెప్పింతామా?

పజీర్లు. — అదే సర్కారుకు చెప్పవాలా వుంటాం.

పల్లీ. — [అత్తగతము] చాకలి వెం యేలాగా వేస్తాడు? రాజా కాడు
మహిల్వాలా తెస్తే నాశలకీ వస్తుంది. ఈవర్తకులు రాజాకి తెలుసుకొంటారు
భయం చెప్పడానికి లేదు. సుల్తాను తెప్పించకమానదు, కాగలి గాధరావుంది.
[చించించి] అయినా యేమి భయం? యనుధర్మ రాజువహాయం వుంది.

సు. — [జనాంతికము] ఏమిపరీక్షాను బహద్రర్, నీమనస్ తెల్పలేదు?

పల్లీ. — [వణిజులు నిలత్తుండై] రచ్చించవచ్చును నానమన్.

సు. — [జనాంతికము] పజీరాలీ, నీవు పోయి ఆ తెలంగిరాజు ఖైదీకి
మనవాడు సాదాగర్ వేవంపేసి తీస్కొనిరా. [సత్వము] ఆయనదాడీ
యీ ఆరుచందల్లీ మనకీ యిప్పుడు పనికి వస్తుంది.

పజీ. — సర్కార్ ఆజ్ఞ.

[అని నిష్క్రమించును.

సు. — చుంగిది గోవావర్తకులూ. మారాజ్యంలూ మిసరుకులకీ ఖమ్మల్

చెప్పేవారు లేరు మీరు కల్వవద్దు. మీమాటమీద యిప్పుడు రాచేస్తాం. మరి వారి నిఘా ఖరారు అవునో కాదో మీకీ యేలాగ దాఖలా?

వర్త.—ఈనజరువస్తువులకు వారు వేయవలెలను బట్టి తెలిసికోగలము.

సు.—వారు చాలా గొప్పవారు. మనమంతా వారికి తాటిం చెయ్యి వాలా. వారు వట్టాటు మాకీ కాపల్చి నూరుకోట్ల పరహాను అప్పుయిచ్చి మల్లి మేముయెంత బలిమాలినా వుచ్చుకొన్నారు లేదు. అందుకు వారికి మాకీ భాయిభాయి స్టేహం మర్నాద, చూడండి మీ పెర్తావరాజాకి వారికి నిఘా త్రై ఫార్.

వర్త.—జగత్ప్రభువు చిత్తము.

అంతట ప్రతాపరుద్రమహారాజు తురకసాదాగరువేషమున వజీరాలితో ప్రవేశించును.

[సభ అంతయు లేచును.

సు.—[రాజు చేయి పట్టుకొని] సలాం సలాం. ఇక్కడ ఇక్కడ భాయి.

[ఆవి తన ప్రక్కను కూర్చుండఁ జెట్టును. రాజు సమకాలమందే సలాముచెప్పి కూర్చుండును.

సు.—సాదాగర్ సాహెబ్, మీకి శ్రమ యిచ్చినాం. కారణం యీసాదాగర్లు. వీరు యానజర్లు తెచ్చినార్. ఖరీదులం చెప్పము అంటూర్. తమరు వీటికి ఖరీదుచెప్పి మనపర్వుపెల్పనాలా. యిందుచేత తమ దివ్వలం అయింది పంలోషంగదం.

రాజు.—[అవస్తువులను కరిక్షించునట్లుగాఁ జూచుచు, ఆత్మగతము] ఆహా యుగంధరులవారి మహిమ ! ఈవస్తువులు నాయంతిపురములోనిదే, వీరు నావర్తకులే. నుకు ఈదివమే ప్రయాణముమహారత్తము. [ప్రకాశము] భోత్ అచ్చా. వీరిపల్ల తమ దర్షణం కాధం. యీకారణంగా వీరికి మౌన్యహం వుంది. మరియిప్పుడు వీరికి మేము పరిచాచేస్తాం, వీరు మాకీ పరిచాచేస్తారు. ఒకరిభరార్ ఒకరికి తెలుస్తుంది ఛణాలా.

[సుల్తాను రాజుచేతికి నెమలి నందించును.

రాజు.—[నెమలిని త్రిప్పి త్రిప్పి చూచి, లెక్కలు వేసికొనుట నభినయించి] సుల్తానుభాయి ఈనెమలి షుమార్ రెండుకోట్లు, యాభైలక్షల్ వరహాల్. కోట్లు కచ్చు ఖరీదు, యిరైవయ్యైదు లక్షలు తలిష్టా రాళ్లు, యిరైవయ్యైదు లక్షలు కూలి. ఏమి చెప్తారు సాదాగర్లు?

వర్త.—[ఆశ్చర్యముతో] అన్నిటికి చెప్పి కానిండు.

రాజు.—అదీ కాదు. సరియైతే వైన చెప్తాం, లేకొలేయెందుకొ చెప్తాం?

వలీ.—[ఆత్మగతము] క్యారే, ఇతడు ఆరునెల్లా బందీ వున్నా ధోధీప్రమానం వున్నాడు. మంచి తెల్వితో మాట్లాడుతాడు, మహల్లికాడు తోస్తుంది. [విమర్శముతో] లేక, మంత్రి యుగంధర్ అట్వంటి తెల్వితల చాకలికి పంపాదించి వుండునా మాకీ మోషం చెయ్యడానికి?

వర్త.—తమరు చెప్పినది సరి కావుండునా? మాకొక యాశ్చర్యము కలుగు చున్నది. మనవి చేసినము, అన్నిటికి నెలవిడు.

రాజు.—చుంచది. ఈన జ్రంహాయుడు [లెక్కనభినయించి] యిరైవయ్యైదు కోట్లు, పని సహా. ఈహద్దం [వరల లెక్కనభినయించి] పనియైదుకోట్లు. ఈతామ్ర ఖమలం పదికోట్లు, అంతా పని సహా. ఏమి మీహాశ్చర్యం?

వర్త.—జగత్ప్రభూ, మీ సాక్షాత్ప్రతాపరుద్రులవారే! గర్వగ్ధులగుట అబద్ధము!

[సవిస్మయము, ఆత్మగతము] క్యారే! కనిపెట్టివేశార!

వలీ.—[ఆశ్చర్యముతో] ఖుస్రా, జోస్యులుభాయి, చాకలీ చెప్తారు! వీళ్లు రాజాచెప్తారు! క్యారే ఇది!

వర్త.—వీరిచేహములూ కరకాయప్రవేశము చేసినా రని మాకు తోచుచున్నది. మంత్రియుగంధరులవారికి అట్టిక్షులు కల పని మేము వినియున్నాము. ఈవెలలు అమహారాజే వేసినా రని చెప్పవచ్చును.

వలీ.—[హర్షముతో ఆత్మగతము] బలే బలే వాళ్లమాట అది కాదు!
మాకీ యమధర్మరాజు పహాయం నిజం నిజం.

సు.—[ఆత్మగతము] వాళ్లు పట్టి చెప్తే మేము మరి పట్టి తెలుసు
కొన్నాం. [ప్రకాశము] ఖరీదులు అంత పరిగా వున్నవా,

వర్త.—ఉన్నవి.

సు.—వీరిభారాప్రకారము చిట్ల లేక పప్పుకుంటారా?

వర్త.—ఒప్పుకోనియెదము.

వలీ.—[ఆత్మగతము] బలే! యమధర్మరాజు పహాయం! బలే!
యమధర్మరాజు పహాయం!

సు.—ఒప్పుకోకపోలే?

వర్త.—ను వ్వుండఱను శిరశ్చేదము చేయింజ్ఞుడు.

సు.—ఇదే పరత్? నిశ్చయం?

వర్త.—ఇదే పరత్, నిశ్చయము.

సు.—అచ్చా! అచ్చా! [జనాంతికము] మహారాజాభాయి! వీళ్ల
సర్కులు అన్నిటికి సున్నపమానం ఖరీదులు వెయ్యండి. మేము పరత్ప్రకారం
పుచ్చుకొంటాం. ఒప్పుకోకపోలే శిరచ్ఛేదం పుచ్చుకొంటాం. మీకి యీ ప్లేహా
నికీ వోలంగోల్కు పదిలిపేస్తాం. మరి తమరు బందిఖానాకి రావద్దు. జవాబు
చెప్పండి భాయి.

రాజు.—[ఆత్మగతము] ఎంత నిర్భాగ్యుడు వీడు! అన్నకుమారుని
శిశువును చంపి రాజ్యము హరించినవానికి ఈచింత యెంత పాటి! [జనాంతికము]
మల్తాకా భాయికి జవాబ్ పదిమాటలు యెందుక్కు? మరి యిక్కడికి రాం.

సు.—అచ్చాఅచ్చా! మరై లే పర్తకులూ, ఈ దివాణం దివాణంగానే
మీనాడలకి వస్తాం, లెండి.

వర్త.—మహాప్రసాదము! మహాప్రసాదము!

[అందఱు లేచి పరిక్రమింతురు.]

సు.—[ఓరివారముతో] సికారీకి షర్వం సిద్ధమా?

పరి.—బందగానె ఆలీ, మీకీ అందర్ని ఏనుగులు హాదాలు వేసి తయ్యార్ పున్నవి. శిబ్బందికి గోదాలు బీస్ వేసి సిద్ధం పున్నవి. శత్రుం సిద్ధం.

సు.—భోల్ అచ్చా! ఈనెల్ల మాహాదాలో అలంకరించి మాకంటికి విందుగా మాహాదానే వాడచికి తెండి.

[ఓరివారము. తెచ్చును. అందఱు పరిక్రమింతురు.

స్థలము 2. ఢిల్లీలో వీధి.

[శేషశ్యమున]

ధిల్లీసుల్తాన్ పట్టకపోతాన్,
ఇదుగో ఇప్పుడే పట్టకపోతాన్,

[మరల మరల అట్లే?

సు.—[ఆశ్చర్యపడుచు] అరే! ఎవడ్రా మాకీ షకల్తేవు అరుస్తాడు.

చెవికి తెలుస్తుంది?

పదేర్లు.—బందగానె ఆలీ, వాడే అలివానా తెలంగి.

సు.—మేము చూడవాలా, మేము చూడవాలా.

అంతట వెట్టివాడు ప్రవేశించును.

నెట్టి.—[తటాకన దారికడ్డము వచ్చి సుల్తానుమందఱు అడంబరముగా గుఱుతుచు] ఢిల్లీసుల్తాన్...[ఉత్తప్రభు హిదుము పీల్చుచు] ఢిల్లీసుల్తాన్... [చుట్టకాలప్పుట నభినయించుచు] ఢిల్లీసుల్తాన్...[హుక్కా త్రాగుటను వెక్కిరించుచు] ఢిల్లీసుల్తాన్...[అనుచు సుల్తానుపారి యేనుగుమందఱు సిగ్గుయముగా నిలుచును.

పరి.—దారి కడ్డం లేరా, అరే దివానా. [అని ఆవలికి త్రోయుదురు.

నెట్టి.—నేను కదలను, ఏమి చేస్తావు?

పరి.—కదలలేకపోతే మిర్రా యే గ్రా యేస్తాం.

నెట్టి.—అహో సుల్తాన్, నిన్ను నేను మాయంటికి తీసుకొనిపోతూ

వుంటే వీళ్లు నన్ను అడ్డుతున్నారు. వీళ్లును పిల్వకో, లేదా, నేను వీళ్లును చంపివేస్తాడు.

సు.—ఎదీ చంపూ చూస్తాం?

వెట్టి.—చంపూ చూస్తాం ఏమిటి? చంపూ యేడుస్తాం, అను. [అని పరిజనులను ఒక్కొక్కని] అటాకో అరటిపండు. [అనుచు ఒక్క-తాళు తన్నుచు, ఒక్కొక్కనింగాంచి] అబ్బో! నీ వెంకవాడవు! చాచకముందు బలికే వున్నావు, నీకు శక్తుంటే నన్ను భ్రతం వెయ్యవూ! నీవు చస్తే మరీ బలికవు.

[జవానులు తాళున కొకండు పడి, లేచి, కత్తు లుంకించి, సుల్తానువైపు చూతురు.

సు.—క్యారే ఏమి పడిపోయినా? .

పరి.—కర్కార్, వాడికి సింహంవుంది వంట్లో, వాడు నైతాన్! మన్నీకాదు.

సు.—వాడికి ఏమీ చెయ్యకండి, మాముందర తమాషాలు చేస్తూ రాని య్యండి. వాకి కేమైనా చేస్తే మీల్లాగూయా పోతుంది.

[అందఱు పరిర్రమింతురు.

వెట్టి.—[పరిజనులను పాటగా] ఏమి రోయి, మన్నీ, మన్నీ, మన్నీ, కత్తి వుంకించావే, ఏమి చేశావు? తాకు, ఎవరిబుర్రయెగురుతుందో? ఢిల్లీ సుల్తాను ...

పరి.—సర్కార్ హుసుం అయ్యేధాకా- నీబుర్ర బిగురుతుంది. తర్వాత యెగురుతుంది. [అని జవానులు వెట్టివానిని అత్యుగ్రముగా చూతురు.

వెట్టి.—నా బంగారుసుల్తాను, నీవు మావూరికి వచ్చి, నాకు శూన్యం పెట్టిన రాగణ్ణి వీరణ్ణి ఎక్కి తొక్కి నొక్కి ముక్కి రక్తి డొక్కి చెక్కి చక్కాడపలికింది. ఇది మాప్రార్థన, మానవి, వేడుకోలు, గంగడోలు, గడోలు, డోలు, బు, ఉ. [అని నానావిధములు వికారములు చేయును.

సు.—అవలో దరికి చేరినాం! పడవలు కనిపెట్టకొని వున్నవి. యెక్కుదాం.

శ్లోము 3. యమున, కడవలు.

[అందఱు అనరోహణారోహణములు నటించురు. సుల్తాను,
రాజు, వలీ, పెద్దనెట్టియు ఒకపడవనే యొక్కుచురు.

వెట్టి.—నీళ్లు దొరికినవి. నేను బాపనాట ఆడతా.

[అని బ్రాహ్మణులను వెక్కిరించుటగా సంధ్యవార్చును.

వెట్టి. ఏకడవకుఁ బోయినను అందలివారు రాసీరు.

వెట్టి.—[ఒకపడవచుక్కానిని పట్టి యిడిగలఁబడి] ఓసుల్తాను, వీళ్లు
నన్ను రాసీయరు, హా! [అని అఱచును.

సు.—[పడవవాడ్రో] వాడికి మాపడవలోనే యొక్కించండి.

[పడవవాడు అట్లే చేయుదురు.

వెట్టి.—తోసిన పెడవలే బుద్ధి నుంచులు. ఎక్కించుకొన్నగుండులకే బుద్ధి
లేదు, నాకు నెనరు లేదంటే చెప్పట్టుకొడతా. నామట్టుకు నేను పాడు
కొంటా, వద్దన్న వాళ్లని ఏట్లాకి తోస్తా.

శిల్లీ సుల్తాన్ పట్టుక పోతాన్,

ఇదుగో ఇప్పుడే పట్టుకపోతాన్.

1 వీరణ్ణి రాగణ్ణి మన్ను చేయిస్తాన్,

ఇదుగో యిప్పుడే మన్ను చేయిస్తాన్.

గోలిలా పాలించి గోరీ కట్టిస్తాన్,

ఇదుగో ఇప్పుడే గోరీ కట్టిస్తాన్.

2 గుల్లోసు కొల్లుక కాయల్ కొట్టిస్తాన్,

ఇదుగో ఇప్పుడే కాయల్ కొట్టిస్తాన్.

సు. కప్ప కడమవారు.—ఓయి, అల్లరి చేయకు.

సు.—చెయ్యనియ్యండి. మాకి తమాషా వుంది.

1. వలీఖాను లానగువారిని, 2. ఓడలా కలకాయ లేయించెదను.

వెట్టి.—అల్లరి చెయ్యకూ? అల్లరిచెయ్యకూ?

[అని పెద్దనెట్టిని విటవేయవెత్తును.

[ఇతరులు మాన్పుదురు. వెట్టివాడు నెట్టిని కుదియవేయును.

సు. కలిహాసముగా నచ్చెను. నెట్టి వాణ్ని నభినయించును.

వెట్టి.—* అల్లవా డిల్లహో యిల్లవా డల్లహో

కల్ల లే నికబోది కడలేర లేదు.

ఒరే, తెడ్డుగార్లు, పాడండి నావెంట, పాడకపోలే చంపేస్తా.

సు.—పాడండిరా.

వెట్టి.— అల్లవా డిల్లహో ...

తెడ్డు.— అల్లవా డిల్లహో ...

వెట్టి.— † కాలరు ద్రునికంట కాలాన లము లేద,

కాలరు ద్రునికన్ను కాల్చి వేసినదా?

తెడ్డు.— కాల ...

వెట్టి.— అల్లవా ...

తెడ్డు.— అల్లవా ...

వెట్టి.— ‡ పాలసం ర్రముపొట్ట బడలిన లము లేద,

పాలు పోగించి సాబాలు చేసినదా?

తెడ్డు.— పాల ...

* అల్లవా—అక్కడి ప్రతాపరుద్రుడు ఇక్కడికి వచ్చినాడు, ఇక్కడి ఢిల్లీసుల్నా అక్కడికి (బిరుగంటికి) పోవుచున్నాడు. ఇది ప్రత్యక్షము యయినను మాధులు ఎఱుంగలేవన్నారు.

† కాల.—ఢిల్లీ కోటలో ఇంతకాలము ప్రతాపరుద్రుడుండెనుగాని ఢిల్లీకోట కేమియు నపాయము చేయలేదు.

‡ పాల.—† ఢిల్లీలో కొంతకాలము యుగంధరుడను నే నుంటిని కాని, ఢిల్లీకి ఏమియు అపాయము చేయనైతిని.

వెట్టి.— అల్లవా ...

తెడ్డు.— అల్లవా ...

వెట్టి.— * ప్రళయకాలము రాగ వడి రెండొకటి గాగ

బ్రహ్మాండ భాండంబు భగ్గు మన లేదా?

[వెద్దనెట్టియు తెల్లవాండ్లును వడవడ వణకుదురు.

తెడ్డు.—[కేలుమోడ్చి] సామీ, మాకు బయమవుతావుంది, యిది మేము చెప్పులేమండి.

వెట్టి.—చెప్పకపోతే చంపేస్తా.

సు.—వలీసాహేబ్. నేభో సేట్ జీ గాభగా. [అని నవ్వును.

వెట్టి.— ప్రళయ ...

వెద్దనెట్టి.—ఇ దేమి! యీవీడ మాస్పింపుండు. నామగూడ—

[అని యర్ధోక్తిలూ భయమతో వెట్టివానిని చూచి యూరకుండును.

కాజు.—ఏమి సాదాగర్భాయి, ఉత్తమాటకే భయపడతారూ?

వెట్టి.—పవాహ్వా! తుదకవాడికి యెట్లొ బడేస్తా నని భయం! [అని

చక చక నవ్వి] ఊ. ప్రళయ ...

తెడ్డు.—ఈయూ లెవరిమొఖం సూశినామో! యేమి గ్యచారమో రా!

ప్రళయ ... [ప్రతమండు వణకును.

వెట్టి.— అల్లవా డిల్ల ...

[వెట్టి. తెడ్డు. యథాపూర్వము.

+ ఆకాశ మున తొట్టి గూకనము మింగ గా

రాకాసు లకు దాని రాక తెలి సినదా? అల్లవా.

* ప్రళయ.—ధిల్లరాజ్యమునకు వినాశకాలము రాగా మే మిరువురమును కలయింగా ధిల్లరాజ్యమెల్ల రూపు మారిపోవుచున్నది.

+ ఆకా.—మహావికాలమైన ధిల్లపురములో వెట్టివాడొకడు (నేను) ప్రవేశించి ధిల్లపురప్రభునను కొనిపోవుచున్నాను. ఈపజీర్లు నాచెయ్యము నేమేని కనగ గలిగినారా?

* భూమిలో నుడి పుట్టి బొక్కవడి వెల్లువై

అగ్గికం ఐదు మింట నగ్గలిం పంగా. అల్లవా.

[తెడ్డుగాండ్రు వర్తకుడును జలబిరించి వణికుదురు.

† గద్దరె క్కులుగాల, కడలిలో హరి గూల,
సింబోతు సకిలింత సింగాల వింత. అల్లవా.

‡ గుండుగుం డెగిరించి గుండాన బోయించి
అదిరివే బేయరా యముని కై చ్చురిక. అల్లవా.

సు. రాజా. వలీ.—[కని] ఆహా! వాడలా ఆ దీపాలచేత ఎంత అలం
భారంగా వున్నది?

వెట్టి.—అల్లదుగో ఆదీవములో వుంది నాభార్య, రాగడికూన్యంచేత
అక్కడచేరింది, నన్ను రమ్మని సంజ్ఞ చేస్తూవుంది. పిట్టలాగ ఎగిరిపోయి కలుసు
గొంటాను. [అని ఎగిరి బయటికి దూముకును. పడవలవాండ్రు

వెంటనే రుమికి తీసి మతియొకపడనలో చేర్చురు.

వెట్టి.—నా వెట్టాందగ్గరికి నన్నెందుకురా పోసియ్యరు?
[అని వారిని గొట్టును.

పడవ.—పోవీ నే ససావే యెచ్చోడా!

* భూమిలో.—చెఱసాల తెఱవఁబడి ప్రతాపరుద్రుడు వెలువడి
చేదీశ్వమానుడై మహోన్నత వైభవముతో లేచి యుండఁగా.

† గద్ద.—సుల్తానుయొక్క సహాయులు వజీర్లు కూలుచుండఁగా,
సుల్తానే యమునలో ఖండి యగుచుండఁగా, తనకు ఈ ఢిల్లీరాజ్యము వచ్చు
నని ఈ వలీఖానుడు శ్రుద్ధుచుండుట చెకుముకి వర్తకులు లోనగువారికి వింతగా
నున్నది.

‡ గుండు.—ఒక్కొక్కవజీరులను తెగనటికి వాసిదేహమును (రాయి
కట్టి) యమునలోవైచి, అప్పత్తాంతము యంగంధరునికి (నాకు) తెలియఁటకు
గాను అదిరి వేటు వేయవలసినది—అని నర్తకులకు అజ్ఞ.

వెట్టి.—చస్తే నావెల్లాందగిలికే వెల్తాను. [అని కొట్టును.

పడవ.—అబ్బబ్బ! యేమి యింపముండాకొడుకురా, శండాలుడు!

[అందఱు ఓడ లెక్కుటను నడింతురు.

స్థలము 4 యమున, ఓడ, వైతట్టు.

వెట్టి.—[పడిపడిగా ఆదీపమును బట్టి దారి ముద్దుగొని గడ్డము కాలి]
బి? బి? నన్ను నీవు ముద్దుపెట్టుకొన్నావా? బతికున్నప్పుడు యెంతెంతో బతి
మాలకొంటేనేగాని ఆయను గ్రహం చేయకపోతివి. పోనీ యిప్పుటికే నా దయ
కలిగినా? నుల్లీ ఒకమాటు.

[అని గడ్డముకాల్చుకొని తుడుచుకొనుచు, ముద్దుపెట్టుకొనుటగా దీపమార్చి,
ప్రమిదతెచ్చి, మాటిమాటికి ముద్దులగునుచు, బాసిలో రహస్యములు
కుచు, దానిరహస్యమును వినుచు, ఇతనివిధములను లాలనలు చేయించు,
ఉండును, చిత్తములు సుత్రాణిప్రభృతులను కూర్చుండఁబెట్టుదురు.
వేళ్ళలు ఇద్దఱు సుల్తానునకు, ఇద్దఱు రాజునకు, వింజామరలువేయు
దురు. ఇరువురు తాళన్పుతములు వీతురు.

పర్త.—[సుల్తానుతో] కొండంకజేవునికి కొండంతప్రతి తేగగమా?
'ఉడుతకు ఉడుకభక్తి.' జగత్ప్రభువువారికి విశ్రామార్థము మంగళార్థమును
కొంచెము నృత్యసేవ చేయించెదము.

వెట్టి.—వెట్టియిండాకొడుకులారా, నాకక్కరలేదా నృత్యసేవ? నాకో
భక్తచామరాలు, విసకకట్టలు?

సు.—నుంచిది, కానియ్యండి. మరి మాకి చేసేమర్యాద అంతా దివానా
బహద్దరు వారికి కూడా చెయ్యండి.

[అంతట వెట్టివానిని భక్తచామరాదుల నుపాసించురు. నటీ మార్దం

గిడులు యిరువురు ప్రవేశించి సవాద్యముగా అడుచు పాడుదును.

సు.—పహవ్వా! పహవ్వా!

వెట్టి.—అవ్వవ్వా! అవ్వవ్వా! వాడు పహవ్వా అనడ మేమి?

[అందఱు నవ్వుదురు. వెట్టియు హె హె హె హె

అని నవ్వును. సుబ్బాను వర్తకి ఒకహార విచ్చును.

వెట్టి.—[తనగోసెచొక్కాయుచ్చుచు] అది నీళ్లలో మునిగిపోతుంది. నీళ్లలో కాఁగిపోతుంది. ఇదిమునగదు, కాలను, అందానికి దానట్టయింది.

[అని వికటముగానవ్వును.

సు.—వర్తకులూ, మాకి యేమి పశారీలమధ్య పెట్టినారు! దీనికి మర్తబ్ చెప్పడానికి మాకీ ఖుషీ లేదు, మరి వేము సర్కులు చూడడం అబ్బమే.

వర్త.—ఈసరకులు చూచి కానిండు.

సు.—ఏమి వీళ్లకి మాకి అమ్మతారా?

వర్త.—అమ్మదము.

సు.—వీళ్లమి బానిసలా?

వర్త.—దంకపుబొమ్మలు జగత్పీఠా.

తుండల.—అహహ ఏమి హాశ్వర్యం! ఏమి హాశ్వర్యం!

[అని ముక్కు మీద నేలు పెట్టుకొందురు.

వెట్టి.—ఏమివికారము! ఏమి వికారము. [అని ప్రమిదతో] ఒకే, ఈవికారాలు నీకు నంవా?

[సు. నటించి తాడి చూచును. వెట్టి. నటించుచేతులు

వట్టి జాడించి మొగ్గలు, చండములు, వేయించును.

సు.—[అశ్వర్యపడుచు] ఇట్టియబ్బతలు ఇంకాయేసాటి వుండును?

వర్త.—మాజాబితా చమపుటకు ఒకపగ లెల్ల పట్టును.

సు.—[అత్తగతము] ఏలాగై నా వీటి నన్నిట్ని లప్తాయించవల్సిందే. [ప్రకాశము] ఏమి వలీసాహేబ్? మనము ఈరాత్రి యిక్కడే వుంటాం.

వలీ.—నాకీకూడా యాయబ్బతలు చూడవాలా వుంది, సర్కారు మాయింటముందు చెప్పకొన్న విందు చేయవాలా వుంది. ఈవేళ విందుకి అనుగ్రహంచేసి శేపు ఇదిచూడడానికి చిత్తం చెయ్యకూడదా, అని గులాం మన్సి.

సు.—కడవలు పంపి ఆ విందు యిక్కడికి తెప్పించు.

వలీ.—మహానుగ్రహం, మహానుగ్రహం.

వర్త.—స్నేహితులూ అని తమరే పిలిచినారు. అందఱు ఈరాత్రి మాయంటవిందు పుచ్చుకొని మన్ను ధన్యులను జేయఁగోరెదము. సర్వము సిద్ధము. స్నేహములో సంకోచము కూడవని తమరే నెల విచ్చియున్నారు.

సు.—ఏమి వజీర్సాహేబులువారి యిష్టం?

వజీర్లు.—సర్కార్ యిష్టమే.

సు.—చుంచిన వర్తకులూ.

వర్త.—మహాప్రసాదము! మహాప్రసాదము!

సు.—అట్లైతే త్వరగా వెళ్లి మరకి భోజనంవిందు చేసి, తర్వాత మన కన్నులకి చెవులకి మట్టి యివ్వమిందూ చేస్తాం, లెండి రండి. [అందఱు లేతురు.

రాజు.—[జనాంతికము] సుల్తాన్ భాయి, తమకు తెలియనిది గాదు గదా జాతిభేదము. నేను జాబితాగా సరకులకు సున్నవెలలువేసి, మొత్తము చేసి, త్వరలో వీరిని యగునట్లు చేసెదను. సిద్దుట కాదలసినప్పుడు కలసికొని యెదను. సరకులను తరిలించునప్పుడే తమరు ఎఱుంగవచ్చును.

సు.—[జనాంతికము] ఆహా ఏమి దురస్థిత్వం మాకీ, మీరు లేకుండా ఖానాగోష్ఠి చెయ్యడం! యేమి చేస్తాం! తమని త్రం. [వలీతో జనాంతికము] ఇది చాలా పండితే అయింది. [వర్తకులతో తురకలు నిష్క్రమింతురు.

వెజ్జి.—నాకొక ఆటవిడుపుచద్యం జ్ఞాపకం వస్తూవుంది.

(మణిహారము.)

1క త్రియు 2నొరయును గలసియ యున్న కొ గఱకఱ రిపువులనఱకఱగఱదరమె? క త్రియు నొరయును గలయక యున్న కొ గఱకఱ రిపువుల నఱకఱగఱ దరమా. మొత్తముగ 4హిమము మొనయుచునున్న కొ ముదముగ 5మధుపముఁ 6బికము పిలుచుచే?

మొత్తముగ హిమమునుగిసిన వెన్నె కొ ముదముగ మధుపముఁ బికముపిలుచుచో.

1. యుగంధరుఁడు. 2. ప్రతాపరుద్రుఁడు. 3. శత్రువులను. 4. తురకలు. 5. యుగంధరుని. 6. ప్రతాపరుద్రుఁడు.

‘భ్రూహ్మ’ అంటేగదా కనుక్కొన్నారు. ఓరి నాయనోయి, నుక్కొన్నారో!’ అంటేగదా యిద్దరీ పట్టుకొని నన్నివారు. నెల పొడిస్తే సముద్రం పొంగకుండావుంటుందా? తెగ్గాలిస్తే యినుమైనా మెత్తబడకుంటుందా? సంగీతానికే చాపరాళ్లు కరుగుతాయట, మిడియెండకు మంచుగడ్డ కరగదా? నిద్రలో కాకినిగుడ్లగూబ కొడుతుంది. పట్టపగలు గుడ్లగూబకు కాకి కొడుతుంది, నీళ్లలో మొసలి ఏనుగును చుడుతుంది. కేలను మొసలిని కుక్కకరుస్తుంది. సమయంలేదా, స్థానంలేదా? పెద్దపలండలు నామాటలు వెర్రిమాట లంటారు. నేనున్న కొంతసేపు మానం వహిస్తాను.

రాజు.—[అత్తగతము] విశ్రమించి పిమ్మట గలసికొమ్మని గురువరు నాజ్ఞ అట్లే చేసెదను. [అని నిష్క్రమించును.

వెట్టి.—[అత్తగతము] అప్పుడే క్రిందితట్టున తురకలు వచ్చి వినోదించుచున్నారు. అచటికేపోయి ధిట్టినగరరాక్షసునియొక్క పడేపూటానుభవములను బరణితెలిచి నలవి చేసెదనుగాక. [అని పరిక్రమించును.

శ్లోము. 5. ఆ యోడయే, లోతట్టు.

[అంతట వడవకడుపులో తురకలందఱు ఉచితాసనముల నుపవిష్టలై ప్రపేళింతురు. నోవులు తొంబాలము లిచ్చి హుక్కాలు పెట్టును, వీచోపులు వేయును.

సు.—[కైపుతో] వర్తకులూ, వాడలు మీది కొంటాం మేము. ఇంక అబ్ధతం వాడలూ, ఈదేషంలో చెయ్యలేరు మేము సుల్తాన్ వున్నాం, నీటి మహల్ మే వున్నాం. ఈయేరు ఖండకం వుంది.

వర్త.—[అత్తగతము] వీనికి కై పెక్కుచున్నది. [ప్రకాశము] జగత్సభువు చిత్తము.

సు.—అచ్చా! అచ్చా! [అని విశేషముగా నవ్వి, అత్తగతము] కైపుగా తోస్తుంది! [కాగ్రత్తతో] వర్తకులూ, నిన్నటి నాచిరంగు ఏదీ! అప్పట్నుంచి అక్కడ ఆడుతూనే వుందా? [అత్తగతము] కైఫ్ ఎక్వా అవుతూవుంది. నా చిరంగు అప్పుడే మర్త్య అయింది. ఆడుతూవుందా ఆడుగుతాం.

ఒకపజీర్.—బందగానె ఆలీ, ఏమి యీ - యీ - యీ - దాని పేరు -
రాలేదు, ఆ! యీ విందు!

సు.—మనము బ్రతికి లేము. చచ్చి వీరవర్గం వున్నాము నేము చెప్తాం.
ఈ సాదాగర్ల దండా హాశ్వర్థం, అబ్దులం, తమాషా, చమత్కారం, గవ్వల్,
వుంది.

మఱియొక పజీర్.—ఆహా ఏమి ఆషెప్పెత్!

,, ఏమి ఆ మాజామ్! ఏమి ఆ లాహిరి! ఏమి యీ
మాధుస్యం!

సు.—సేట్ భాయి. పఖ్నాదు, యెప్పడో జ్ఞాపకం లేదు, మేము
యిలాగే వాడాలో పఖ్ నాచీ చూచినాం. అది మాకి యిక్కడు, తెచ్చింది
పండి భాయి.

మఱియొక పజీర్.—మేము పఖ్నాదు. వ్యభుంలీ యిట్లంటివాడామే
పఖ్నాచీ చూచినాం ఘల్తాన్వారితోకూడా. [వికటముగా నవ్వుచు] వారికి
తోకా వూడుతుంది వోయి! మానోటా చమత్కారంమాటా వచ్చింది!
హిహిహిహి! ఆనాచీ మేము చూడవాలా; తెచ్చించండి, సేట్ పర్తఖులు
గోవా భాయి.

సు.—ఆనాచీ వస్తే మేము కూడా ఆడుతాం, లేదు మొగతాం, లేదు,
పజీర్ భాయి, యేమి చెప్పినాం? ఆడుతాం తోస్తుంది.

పర్త.—[అత్తగతము] వీరెక్కడ నున్నారో వీరికి తెలియదు. వలీఖాను
పక్షము వారుమాత్రము కైపు లేకున్నారు. [ప్రకాశము] జగత్ప్రభూ, చూచి
నదే చూడనేల? జగత్ప్రభువువారు తెలుగుదేశము జయించిన కీర్తినాటకమును
చూడవచ్చును.

సు.—మాకీర్తినాటకం! మాకీర్తి నాటకం!

పర్త.—ఆవును. తమకీర్తినాటకమే. గానిని మాదేశభ్రమహాకవులు
తమతోగము చేసినారు.

సు.—వజీర్సా హేబ్, బలేతమాష్! బలేతమాష్! నాటక మారంభించి.

వర్త.—మా యుద్యోగస్థులు, సౌకర్ణ్య అందలు చూచుటకు జగత్వభివృద్ధి నెలవును ప్రార్థించుచున్నారు.

సు.—ఱోకమంతా చూడవచ్చును. హాహాహా! షూర్యచంద్రుల్ కల్లాతో పగల్ సాహేబ్ చూడవచ్చును. నచ్చత్రాల్ కల్లాతో రాత్రి బిబీ చూడవచ్చును! జంగల్ మే వుండే సింగ్ పులి కూడా చూడవచ్చును. హాయి హాయి హాయి హాయి. సముద్రంలో వుండే మచ్చం కన్నా ముయ్యక చూడవచ్చునూ.

ఒకవజీర్.—[అరగన్నువడుచు] హాకాశంలా! వుండే పచ్చికూడా చూడవచ్చునూ.

పలీ.—[అత్తగతము] బలే యమధర్మ రాజాషహాయం! అతిఫలభంగా వీళ్ల నందరిని సాప్ షీదా చేయవచ్చును.

వర్త.—మహాస్మగ్రహము! మహాస్మగ్రహము! ఆటగాండ్రను తెచ్చెదము.
[అని నిష్క్రమించుదు.

సు.—[తాంబూలకరండవాహినినిగూర్చి] మాకీ యేలడా యేలడా యేలడాయిలో వచ్చినందుకు చచ్చినావు అగే హాకీ?

[అని దానిచేయి పట్టుకొనును.

తాంబూ.—ఆహాకీ పేరు మహాప్రభూ.

సు.—ఆహాకీని మేము చూడవాలా. బలే! బలే! బలే!

పలీ.—మనము ఎన్నిలడాయిలలో చస్తాం సర్కార్?

సు.—అహా! మీరుకూడా నాతో యిక్కడ వున్నారా! మీరు యేప్పుడు చచ్చినారు సాహేబ్?

వెజ్జి.—[సమీపించి] ఇక్కడే. ఇక్కడే.

సు.—ఆహా! దివానాబహద్దర్! దివానాబహద్దర్! మాదగ్గిర మాదగ్గిర. [అని తనప్రక్కను తనకు వలీఖానుకు నడుమ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని] దివానాబహద్దర్గారి హాకికి మేము చూడవాలా.

[వెళ్లివాడు తన ప్రమిదను చూపును. అదట వికృతముగా నవ్వుదురు.

అంతట వలీపాత్రము సిపాయీలును ప్రవేశింతురు.

వలీపాత్రము.—బలే! బలే! వర్షం సిద్ధమా?

సిపా.—అవును సిద్ధం.

వలీపా.—మరి కదలండి.

[ప్రయాణశ్రేణి, ఇతరవాద్యములును.

వలీపా.—మీరు ఈలడాయిలో యే మేమిష్ట చూస్తారు చెప్పండి.

సిపా.—[ఒకరితో నొకరు] మనము గులాండ్ల స్త్రీలను పక్షిచేత కట్టిండు

కొన్న పాటా కానితామురా.

[అని సవాధ్యముగా పాడుదురు.

ఒక సిపా.—[అన్యున చేయి యుంచుకొని] సర్దార్, నేను,

మొఘలి ధోం కలాన యెఘిరే నా ఘసామి

రఘిలే యి సము దాగే పుడిమియా.

[కదమ సిపాయిపాత్రములు వెంట బాడుదురు.

మఱియొకడు.—[అల్ల] నేను సర్దార్,

నీ రంతా మారాయి నారంతా ఘంజాయి

జూరీ నిమా లేని పీరూ మియా.

„

ఇంకొకడు.—[అల్ల] నేను సర్దార్,

హాహా నా ఫట్టి లేఖాన్ని పార్వాల

ధీఖోనీ యే షేటి షేఖూ మియా.

„

[సిపాయిలందఱు కలిసి పాడుదురు.

* పీఖాల కీ కోసి హాహానా నీ కేసి

రాఖాను లూ రండి కేఖాలేస్తాం.

యల్లన్ని కోశేళి నాల్లన్ని దోశేళి

దోళల్లన్ని బల్లల్ల కాల్ల శేస్తాం.

యేవాల కొమ్మటి పీవాల గా గొట్టి

* పీఖాలకీ=గొంతు పీకెలను.

గాస్తవెంటలుగా తుని యేస్తాం.
సామూల శేవులట్టి నామాలు వా కేసి
సీమాలు పోగొట్టి నామాజ్ కేస్తాం.
అన్యుల ముక్కట్టి రోయాలు దిన్నించీ
సయ్యద్ సాహేబ్ చేసి సామ్రాచేస్తాం.
నిక్కుగు బైతల తక్కులు సల్లించి
అక్కడి కక్కడే నిక్కు కేస్తాం.
రాసివా సామూలా మానామగ్గా చెచ్చి
కానీక సర్దార్ జే నానా కేస్తాం.

సు.—పహవాస్! పహవాస్! [పర్తకులతో] ఈవస్తామలు కూడా బొమ్మలో చెయ్యలేక పోయినారా వర్తకులూ?

పర్త.—జగత్పూ, రసజ్ఞ శేఖరా, ఈవస్తాదు లండలు బొమ్మలే.

సు.—[పట్టి చూచి అశ్చర్యముతో ముక్కునిండు ప్రలుంచుకొని] వర్తకులూ, మీది వర్సం మోపంపుంది. ఏమిహాశ్చర్యం! ఏమిహాశ్చర్యం! మీరు యీలాకం పర్తకులుగారు. ఏలాకం పర్తకులు?

వెట్టి.—యమలాకం పర్తకులు. వెంగళప్పా, తెలివితక్కువ ప్రశ్నలు వేస్తావు?

వస్తామలు, వర్తకులు.—[సభ్యుడు] దివానాబహద్దర్, నీవే ప్రశ్నయ కా బుడవు, పేమే కంకరులము.

వెట్టి.—అయితే మాకాయథుడు చిత్రగుప్తు చేడి?

పర్త.—చచ్చినవారిని యమునియెదుట మాటరాడ సిద్ధపడుచున్నాడు.

వలీఖా.—[అత్తగతము] ఈధిల్లీయలకపోతే నేనువతాకాను. తెలంగీ చేపం కొడ్డే రాజువకీ లూటి విస్తారంపస్తుంది, అది నాకీ వశం వుంటుంది. ఈలడాయిలో ఖుస్రా చస్తే చుతోవం. బలికిలే తర్వాత సఫాయి.

సు.—[వలీఖానుజూచి] ఇజేమోయి యిది? యిట్లంటి ఆహాచన
వుందా నీకి?

వలీఖాన్.—బుదగానె అలీ, ఇదంతా అబ్బం, జూటా, వుత్తనాటకం
సు.—అవును వుత్తనాకటమే. కానీ చూస్తాం యింకా.

[ప్రవేశవాద్యములు మ్రోగును]

వలీఖాన్.—మనం యిప్పుడు వోంగోల్ చేరినాంగదా. యీదండు
పట్నం కట్టడానికి ఖుస్రూతో ఛోడేవు చేశి రాజాకి కట్టడానికి జంగల్కు
పోదాం.

సిపా.—సర్దార్గీతం.

[ప్రయాణభేరి, ఇతర వాద్యములును]

సు.—అహా! వలీఖాన్. లడాయిలో రాజాకి పట్టినాన్ చెప్పినావే?

వలీఖాన్.—ఇదంతా జూటానాటకం సర్కార్.

సు.—చుంచది, నాకటమే, చూస్తాం యింకా.

వలీఖాన్.—మరి నడవండి. [అందఱు సవాద్యవాదనముగా పరిరమింతురు.]

వలీఖాన్.—అడ్డకి పచ్చినాం రాజాకి వెక్కండి.

[సిపాయీలు చెదరి అశ్వపద మభినయించుచు నిష్క్రమింతురు.]

వలీఖాన్.—రాజా నాకీదొరికితే ఢిల్లీకి తీస్కొనిపోతాన్. ఖుస్రూ
ఇక్కడేచావనీ.

సు.—[వలీఖానుతో] అరేయేమిరా నీకీ ఖుస్రూఖాన్ మీద అంతా
ఖావేషి?

వలీఖాన్.—తమరు కైఫ్మే వున్నారు, తమకీ యిదీ అదీతేలేయడం
లేదు. అరే నట్టువులు, యేమి నాట్కం యిది, జూటానాట్కం అడ్డారు?
మాకీ సుల్తాన్వారికి ద్వేషం చేస్తారా?!

సు.—[కోపముతో] అరే! యేమిరా యంతా జబర్దస్తీ మాట్లాడ్తాన్?

వలీఖాన్.—లేదు అల్లా. నట్టువుతో మాట్లాడినాను. గులాంకల
మీది.

సిపా.—[రాజును పట్టితెచ్చి] స్టూర్సాహేబ్. ఇట్లో రాజా మీ ఖయదీ.

వలీపా.—అహా! రాజాకి పట్టినాను గదా!

పెట్టి.—నాకొక వెంగళపై ఒకపాటకట్టి నేర్పాడు. ఇది చూడకపోలే అది వినండేమి. [అని లేచి అడుచు పాడును.

రాజు నేమో పట్టలేదు, రాతు నేమో పట్టలేదు,

చాకలిపే రని వల్ల సాయెబయ్య పట్టినాడు.

మంత్రిమాటకు మోసపోయి మంచియిస్తు నగలు దొడిగి

వేట వేసము వేసుకొని కాటిమొసలో గునుకుచున్న

చాకలిపే రని వల్ల సాయెబయ్య పట్టినాడు.

రాజు నేమో పట్టలేదు రాతు నేమో పట్టలేదు, చాకలి...

సు.—[అత్తగతము] అహహహా! ఎంతమోషం! ఎంతమోషం!

[ప్రకాశము] అరే వలీ యేమిరా మహల్బాళాకి మాచేత తాజీం యిచ్చినావు.

వలీఖాన్.—దివానాది పాటా నమ్మతారూ, నాదీనూట నవ్వరు.

సు.—కానీ కానీ. అరే వర్తకులు, ఏమి మాకీ మోషం నాకటం చేస్తారు? మీకీ తల్కాయ అక్కరేదా?

పెద్దనెట్టి.—తలకాయ అక్కర లేదా? తలకాయకోసమే యింతకొలుపు.

జగత్పభూ, మేము, తమదర్శనమునకు వచ్చి మూడుమాసము లయినది, వచ్చిననాడే యాయోడకు లంగరు దింపి కొంచెమవలికి జరుగుటకు మరల లంగరెత్తంగా లంగరునో ఒకశవము మొండేము రాయి కట్టినది లేచినది.

సు.—కర్వాత? కర్వాత?

వలీఖాన్.—[వర్తకులను సుల్తానును అత్యుగ్రముగాఁ జూచుచు, అత్యుగ్రతము] యమధర్మరాజువహాయం మోషం వుందా? వచ్చినచని జన్మ డాన్కి జగడం పెద్దారు తోస్తుంది.

పెద్దనెట్టి.—అంతట ఎవరో పాపము, ఎవరో చంకినారు, బంధువులు వెదకుకొనివచ్చిన ఈయవచ్చును, అని అశవమును ఓడలో పెట్టితిమి. గట్టున

సు.—[వలీఖానుంజాచి] ఇజేమోయి యిది! యిట్టంటి అహోచన
వుందా నీకి?

వలీఖాన్.—బుదగానె అలీ, ఇదంతా అబ్బం, జాటా, వుత్తనాటకం
సు.—అవును వుత్తనాకటమే. కానీ చూస్తాం యింకా.

[ప్రవేశవాద్యములు మ్రోగును]

వలీఖాన్.—చునం యిప్పుడు వోరంగోల్ చేరినాంగదా. యీచండు
పట్నం పట్టడానికి ఖుస్రూతో ఛోడ్దేవు చేతి రాజాకి పట్టడానికై జంగలూ
పోదాం.

సిపా.—సర్దార్గీతం.

[ప్రయాణభేరి, ఇతర వాద్యములును]

సు.—అహో! వలీఖాన్. అడాయిలూ రాజాకి పట్టినాన్ చెప్పినావే?

వలీఖాన్.—ఇదంతా జాటానాటకం సర్కార్.

సు.—చుంచది, నాకటమే, చూస్తాం యింకా.

వలీఖాన్.—మరి నడవండి. [అందఱు సవాద్యవాదనముగా పరిక్రమింతురు.

వలీఖాన్.—అడ్డీకి వచ్చినాం రాజాకి వెక్కండి.

[సిపాయీలు చెదరి అశ్వేషణ మభినయించుచు నిష్క్రమింతురు.

వలీఖాన్.—రాజా నాకీదొరికితే ఢిల్లీకి తీస్కొనిపోతాన్. ఖుస్రూ
ఇక్కడేచావనీ.

సు.—[వలీఖానుతో] అరేయేమిరా నీకి ఖుస్రూఖాన్ మీద అంతా
ఖావేషి?

వలీఖాన్.—తమరు కైఫ్మే వున్నారు, తమకీ యిదీ అదీతేలియడం
లేదు. అరే నట్టువులు, యేమి నాట్కం యిది, జాటానాట్కం అడ్డారు?
మాకీ సుల్తాన్వారికి దేవుడం చేస్తారా?!

సు.—[కోపముతో] అరే! యేమిరా యింతా జబ్బర్దస్తీ మాట్లాడ్తావ్?

వలీఖాన్.—లేదు అల్లా. నట్టువుతో మాట్లాడినాను. గులాంకల
మీది.

సిపా.—[రాజును పట్టితెచ్చి] సద్దార్సాహేవ్. ఇద్దో రాజా మీ ఖయిదీ.

వలీపా.—అహా! రాజాకి పట్టినాను గదా!

పెట్టి.—నాకొక వెంగళపప్పు ఒకపాటకట్టి నేర్పాడు. ఇది చూడకపోతే అది వినండేమి. [అని లేచి అడుచు పాడును.]

రాజు నేమో పట్టలేను, రాతు నేమో పట్టలేను,

చాకలిపే రని పల్లి సాయెబయ్య పట్టినాడు.

మంత్రిమాటకు మోసపోయి మంచిదుస్తు నగలు దొడిగి

వేట వేసము వేసుకొని కాటిమొసలో గునుకుచున్న

చాకలిపే రని పల్లి సాయెబయ్య పట్టినాడు.

రాజు నేమో పట్టలేదు రాతు నేమో పట్టలేదు, చాకలి...

సు.—[అత్తగతము] అహాహాహా! ఎంతమోషం! ఎంతమోషం!

[ప్రకాశము] అరే వలీ యేమిరా మహల్బాళాకి మాచేత తాజీం యిచ్చినావు.

వలీఖాన్.—దివానాది పాటా నమ్ముతారూ, నాదీనాట నమ్మరు.

సు.—కానీ కానీ. అరే పర్తక్షలు, ఏమి మాకీ మోషం నాకటం చేస్తారు? మీకీ తల్కాయ అక్కలేదా?

పెద్దనెట్టి.—తలకాయ అక్కట లేదా? తలకాయకోసమే యితరకొలువు.

జగత్ప్రభూ, మేము, తమదర్శనమునకు వచ్చి మూడుమాసము లయినవి, వచ్చిననాడే యాయోడకు లంగరు దింపి కొంచెనువనికి జరుగుటకు మరల లంగరెత్తగా లంగరుగో ఒకశవము మొండెము రాయి కట్టినది లేచినది.

సు.—కర్వాత? కర్వాత?

వలీఖాన్.—[పర్తక్షలను సుల్తానును అత్యుగ్రముగాఁ జూచుచు, అత్యుగ్రము] యమధర్మరాజుషహాయం మోషం వుందా? వచ్చినవని జర్న దాన్కి జగడం పెద్దారు తోస్తుంది.

పెద్దనెట్టి.—అంతట ఎవరో పాపము, ఎవరో చంపినారు, బంధవులు పెదకుగొనివచ్చిన ఈయవచ్చులు, అని ఆశవమును ఓడలో పెట్టితిమి. గట్టున

నక్కలఁ గాంచి పోయి చూడఁగా తల యొకటి దొరకనది. అది ఈమొండె మునకు సరిపోయినది.

సు.—శర్వాత? తర్వాత?

[వలీఖాను తన పడమువజీర్లకు హెచ్చరిక నేయును.

పెద్దనెట్టి.—అంతట పేతుబంది చేసి ఔషధములచే ఆశపమును ఈ గదిలో కాపాడియున్నాము. నుటిమాగ్రహచారముచే శవమువెంటనే చచ్చిన వాని పిశాచము కూడ అగదిలో చేరినది. రాత్రి శల్ల అంఘలో కోయిసి యెద్దులు. ఎండఱతో మాకళాసులకు ఆభయముచే జ్వరములు. ఎండఱతో ఆపిశాచము పట్టి మాపొరోహితులు ధూపము వేసిన పలుకుడు, తాను ఖుస్రాఖాన్—

సు.—[ఆశ్చర్యముతో] ఆ! ఆ! ఆ! ఏమి? ఏమి?

[వలీఖాను కత్తి దూయును, అశనిపక్షము వారును దూయుదురు.

పెద్దనెట్టి.—[వణఁకుచు] తన్ను వలీఖాన్ చంపినాడని, సుల్తాను వారితో చెప్పునుని యెద్దును. తమతో చెప్పినతర్వాత దానిని పోగొట్టుకొంద మని యంతకాలము ఇంత కష్టపడినారము.

[వలీఖాను సుల్తానును పొదువబోవును. వెట్టి, వలీకత్తిని లాగివేసి వాని వెళ్లఁజెక్కలు విడిచికట్టును. సిపాయిప్రాకములు వలీ ఖానుమిత్రులను అట్లే చేయుదురు.

సు.—అరే! యీహాశ్చర్యాలలో మాకైపు గరహ, అంతా పట్టచగ్గలా వుంది! అరే! అరే! జాటానాశటం చెప్పినావు! యెంతాద్రోఘీరా నీవు! నీవు మాకీ కొమార్తెకి యిచ్చి పెళ్లి చేస్తావు! విందూ చెప్పి యింటికి లిస్కానిపోయి చంపడానికి, నిట్టయం! ఆహా! హాశ్చరం! ఎంతాద్రోఘీ! ఎంతా ద్రోఘీ! మాకి చంపే యీపాపి మాఖుస్రూకి చంపినాడులో పంజేఘం యేమి? అరే ఖుస్రా! అరే ఖుస్రా! అయ్యో ఖుస్రా! వాడు మాబిడ్డా, వాడు మాకూనా, వాడు మర్గయా, మేమూ మర్గయా.

[అంతట గదినుండి ఖుస్రూశవము పిశాచాధిస్థిత మై
వచ్చును. వర్తకులు గడగడ పణకుదురు. పజీర్లు
భయవిభ్రాంతులై దూరము జరుగుదురు, అట్లే
సుల్తాను వడవడ పణకును.

సు.—[భీతినాటితకముతో] మూడుమాదం ఖానా లేక సోక్కిన
దవడలు, చిక్కినశవం, ఎండుతాటికాయలాగ తల్కాయ, ఎండుతాటిబొంద
లాగ ముండెం. వీటికి చూస్తే మాకీ గుండెలువ్వని పోతుంది! గాభరా వుంది!
క్యాకర్నా!

ఖుస్రూ.—[పెద్దరోదనముతో] మెరే బాబ్, ఖుయాజ్ ఉడ్డిక్
టోగ్లక్ సుల్తాన్, బందగానె ఆలీ, నాకీ వలీ చంపినాడు. లడాయిలో
చావలేదు. దిసాల్ ప్రాణం బొంగాచేతా చచ్చింది. వీడు రాజాకీ పట్ట లేదు.
చాకలికి పట్టినాడు. [సుల్తాన్ విభ్రాంతుడై వినును.

వెట్టి.—[నల్లఖానును తన్ని దొరలించుచు] 'దివానాది పాటా నమ్మ
తారు, నాది మాటా నమ్మరు.' [వలీ పణకును.

ఖుస్రూ.—రాజా తర్వాత వచ్చినాడు. లడాయి వింది, మన దం
దంతా మర్గయా. నేను మెరే బాబ్, మెరే బాబ్, మెరే బాబ్, తమ
పాదాల్ దర్షణంకోవం, కరారిచనే ఢిల్లీకి వచ్చినాను.

[సు. పణకుచు ఏడ్చును. సుల్తాన్ పక్షము పజీర్లును
పణకుచు ఏడ్చురు. వలీ. కన్నులు మూసికొనును.

ఖుస్రూ.—వీడు స్వర్గార్దా అసి, వీడు స్వర్గార్దా అసి, వీసీకి దర్షణం
చేసి, నీవుచాకలికి తెచ్చినావు చెప్పినాను బాబ్, తమలో చెప్పవద్దు
అన్నాడ్. తప్పకుండా నేనుచెప్తాక్ అన్నాను. అయితే పోసి సికార్పదాం
చెప్పి, కమర్లిడుగుతూ, ఇక్కడల్లవచ్చి అట్లో అక్కచూడు చెప్పి యిప్లో యిక్క
నాతల కొట్టినాడ్ బాబ్, మెరేబాబ్. [వలీ. మూర్ఖులును.

ఖుస్రూ.—నాడ్కి అట్లా మీరు తల్కాయ కొట్టించి నాకీ గోరీ
కట్టిస్తే నావాత్త హల్లాకాడికి పోతుంది.

సు.—[కన్నీళ్లతో పలుకుచు] యిష్టే వాడ్కి కాస్తీ చేస్తాం. నీకి బంగారం గోరీ కట్టాం. ఏడవకు చల్లా కాడ్కిపో. అహహా, మాడుమానా ల్కింద దివానాగోడ్ గస్తీజవాణ్ణు వీడికి చూచినాం చెప్పినారే. ఈపటి పాసి జాటాభాల్ అన్నాడే. మాకీ యుద్ధంలో ఖుస్రు మగ్గయా చెప్పినాడే.

[వలీఖాన్ మూర్ఛ తీరును.

ఖుస్రు.—మేరేబాబు సలామతీ. నేనీదేఖం తమకివప్పించి అల్లా కాడ్కి పోతావున్నాను.

[ఖుస్రు కళేబరమునుండి చెవముకికాస్తీ వెలువడి కళేబరమును త్రోసి పలీకిమాత్ర మగపడి చాటునకు పోవును.

వలీఖాన్.—[చెవముకికాస్తీం గని] హా! హా! హా! యంధర్మరాజా [అంసలు కళేబరమును దరిసి కని ఆశ్చర్యపడుదురు.

పెట్టి.—నన్ను పిలుస్తావా?

సు.—అరే గాడిదా, యమధర్మ రాజేమిరా?

పెద్దపెట్టి.—[పలుకుచు] చావబోవువానికి, ఇది హిందూనాప గనుక యమధర్మరా జగఁడినాడు.

సు.—వీక్కి మేము యంధర్మరాజ్ అవుతాం.

మాదీ నవ్వుబిన్న మంచి పడేర్లకి

మాపై ఖాపేనీ చేస్తాడు.

మామల్ చాలాగాడ్కి మాకీ తాజీం చెప్పి

మాకి హ వ్యాసం చేస్తాడు.

మాగులాం ట సంపి మాకీ స ఫాయి చేసి

మాశఖు వీడు యెల్తాడు.

హింద్లో వీడికి హిందారు చూడండి

చూటాపో తూ చల్లా కేస్తాన్.

వేడి వేడి వేడి వీడినెత్తు ర్తూ

వీళ్ల మొ ఘాన ధూ చేస్తాన్.

వీళ్ల డొక్కల్ చించి వీళ్లపే గుల్తెంచి
వీళ్లక్ బొమ్మనాడు వేస్తాక్.
నివ్వనం పాలతో నెత్తి యడ్డుట్టాక
నిత్యం వీళ్లెక్కల్ కోయిస్తాక్.
భగభగ గ్నిక్షులూ పదియేళ్లు రోజోజూ
పాతిను హమ్మయ్ చేయిస్తాక్.

[అని వలీఖానులను కొట్టి బోవును.

పెద్దనెట్టి.—కట్టినవానిని తమరుకొట్టగూడదు, అంగరక్షకుల కాజ్ఞ
చేయుడు.

వజీర్లు.—అవును. బందగానె అలీ, మేము చెప్తాం. ఎవర్నా, అడ్డ? ఈ
ఈపాపాత్మునికి తీస్కానిపోయి కలకొట్టి గాయగట్టి జమీన్ మే వెయ్యండి.
అది సర్కార్ ఆజ్ఞ.

అంగరక్షకులు.—సర్కార్ చిత్తం. [అని కొనిపోవుదురు.

పెద్దనెట్టి.—[ఒకవర్తకునితో అపవారించి] వలీతల తెచ్చి భద్రము
చేయుము.

[అ వర్తకుడు సిమ్కా. గుభీర్ గుభీర్ అని నీటి
లో వేసిన శబ్దములు అగును. గుండ్లు మ్రోగును.

అంతట చెకుముకిశాస్త్రి ప్రవేశించును.

వర్త.—వీరే మాపురోహితుడు.

సు.—ఓహో చిత్తర్ గుప్తజోస్యులు!

[చెకుముకి వలీఖానుని ఖరారునామా సుల్తానుచేత పెట్టెను.

సు.—[చదువుకొని] ఆహో! మాకి యీ రాత్రి చంపడానికి మూగు
నెలల్ కుట్ట. ఇది వాడిదే దస్తూరీ. ఇది వాడిదే దస్తూల్. ఇది వా డెవర్కి
రాసినాడే ?

చెను.—ఎవరిగో? ఈ వీటి ఒక నాడు జగత్సృష్టువువారి యాస్థానమున
సభ లేచినప్పటి నాకు దొరికినది. ఆశ్రువు లందఱు తమకు దొరకుటకై,
ఇప్పటివఱకు నేను దీనిని దాచితిని. ఈవర్తకులకు ఈకుట్ర తెలిపితిని. వాని
యింట జగత్సృష్టువునకు విందు తప్పించి వారీవిషయమున తమకు చేసిననొకరి
తమకు ప్రత్యక్షమే.

సు.—వారిచేత బలికినా. మీ వుష్కారానికి చాలా సంతోషం! హా
యేమి రాత్రియిది! వీడ్కి మేం సిఫాయిమొదల్ పాజ్దార్ చేశి, సర్వ
సేనాపతి చేసి, ధనం ఇచ్చి మర్యాదల్ ఇచ్చి, వజీర్ చేసి, మొదల్ వజీరు
చేసినాం. మాకీ యింతా ధోమం చేసినాడు! హా హా హా!

[నేపథ్యమున బాలస్వరముగా]

దాదాజీ, దాదాజీ, నీహుకుం చెప్పి వీళ్లు నాకీ

చం పేస్తున్నారు! దాదాజీ, దాదాజీ! దాదా ఆ ఆ ఆ.

సు.—హా! నా హన్నాగోమారుడి యేడ్పు విన్నట్టుంది! ఆ! నాపాపం
నాకిగ్గాట్టిందా! హా! హా! హల్లా! హల్లా! [అని మూఝితుండై పడిపోవును.

వజీరు.—[వణిగించు చెమర్చుచు] హా యేమిరాత్రి యిది! ఏమి రాత్రి
యిది! ఆయ్యో! పెద్దపిసాసీ సహ్యాచలం నో రెర్గని కూనపిసాసీ చేరింది! వీడు
వలీఖాస్కు పెంచినాడు; దాన్ని కది వీడ్కి వీడి అన్నా పెంచినాడు.
అతడు, సచ్చేతస్వము, మాకల్లు చూస్తావున్నది, యీపాపాత్ముడివల్ల పెట్టి
పోయిన నోరెగని కూనకి ఏడేళ్ల సిఫుళకి, వీడు గోడచాటు వుండి చూస్తా
వుండి, [కన్నీళ్లతో ఏడ్చుచు] కల్చుకొంటు మాగుండెల్ నీరవుతుంది, ఆ మహా
ప్రభు సిఫుళకి, వీడు యిద్దర్ మనుషుల్ చేత, ఇతనికి పిలిచిపిలిచి యేడుస్తా
వున్న సిఫుళకీ, సంపించి చేసి తల్లు యెక్కినాడు. ఆపాపం యిప్పుడు వీడి
గుండెకి తగిలింది సోదాగర్ భాయి.

పెద్దసెట్టి.—శివశివా! శివశివా!

[చెతుముకి సుల్తానుముఖమున కన్నీరు చల్లును. సుల్తాను ఆశ్వాసిల్లును.

వజీరు.—బందగానె ఆలీ, ఇక యిక్క మనం పుంటాంవద్దు. నగర్కు పోదారండి.

సు.—నగర్నుంచి గుండు మాగుండెకి యిప్పు తగిలించి. మేము యిప్పు నగర్కు రాలేము.

చెరు.—నువ్వుచటనే శయనింపుడు, నిద్రము సిద్ధము. నాతో రండు. కొంచెము పెర్బత్తు పుచ్చుకొనుడు, ఆయానము తీయు.

వజీరు —ఆట్లాచేయండి.

[చెరుముకి పర్బత్తు ఇచ్చును. సుల్తానుత్రాగును. వజీరును చెరుముకియు సుల్తానును శయనగృహమునకు తోడ్కొని వెళ్ళును.]

అంతట రాజు ప్రవేశించును

వెట్టి.—పెద్దనెట్టి, మహారాజానకు మంగళవేష మొసంగుము.

పెద్దనెట్టి.—శుభము శుభము శుభము. తమరును మంగళవేషము ధరింపుడు.

[అని వెట్టివానికి మంత్రి వస్త్రములు ఇచ్చి, రాజానకు వస్త్రములను అధరణములను తెచ్చి యుంచును. వెట్టివాడు మహామంత్రి వేషము ధరించును.]

పెద్దనెట్టి.—జయము జయము మహామంత్రి యుగంధరునివారికి.

చెరు.—[ప్రవేశించి యుగంధరునింగని] జయము జయము యశుధర్మ రాజ మహామంత్రిగారికి. [రాజుంగని] ఈయమసభలో సౌదాగురులవారు దేనికి వెలులు వేయుచున్నారు? [అగాదు. యుగం. తల ఆడించును.]

రాజు.—[రాజవేషధారణమును ముగించుచు] వెల గలవానికి వేయఁ గలమేగాని లేనివానికి వేయఁగలమా?

చెరు.—వెలలేని సరకులుం గలవా యీవర్తకులయొద్ద?

[అగాదు. యుగం. తల ఆడించును.]

రాజు.—[ముగించి తటాలున యుగంధరునిపాదములు పట్టుకొని, హస్తాశ్రుగద్గదముగా] ఈ యుగ్మమునకు వెలగలదా శాస్త్రులవారూ?

119

ఉ. 1 శ్రీదురుతుండు 2 దానవుల 3 జైడి నిజాశ్రితు నిండుఁ బ్రోచున
 ట్టాదట నాయరాతుల కెల్లార్చి నకు న్సతకంబుఁ బ్రోచుచుకొ,
 4 శ్రీదునిఁ బేదఁ బేద నలశ్రీదు నొసగి విధి వ్హసించు నీ
 పాదసరోదుహర్వయికిఁ బ్రాజ్ఞ వరేణ్య, వచింపు మూల్యముకొ. 6
 [అని యాపాదములను బాష్పములం దడుపును.

అందఱు.—లేదు, లేదు, లేదు. [మూఁడు అగాదులు.

యుగం.—లేలెమ్మ వత్సా. [అని రాజును లేచి కూర్చుండఁబెట్టి]

చై వికముతంశ్రీ, భేదపదకు.

రాజు.—తమ యాజ్ఞమీఱిన దోషమే, నైవదోషముగాదు.

యుగం.—వత్సా, గతమునకు చింతిల్లకు.

ఉ. రాణ వలిర్ప నీ కఖలరాజులు దండనతు ల్పచింప, వి
 న్నాణపునూళికెంపులనునద్యుతి నల్లడఁ జుట్టుచూచుచో,
 జాణను ని న్నవించు నలశాత్రవలక్ష్మీని బెండ్లియాడఁ బా
 రాణియులంకృతిం బడయం రాజశిఖామణి, నీపదాబ్జముల్. 7

రాజు.—మహాప్రసాదము మహాప్రసాదము.

యుగం.—వత్సా, నీ బాహుకార్యమును వీరి భక్తివిశ్వాసములు
 కావించినవి.

రాజు.—నా సుకృతకార్యమును గావించినవి.

యుగం.—పెద్దనెట్టి, బాల్యమున మానహాభ్యాయవి సహస్రీడివియు
 నైన స్నేహవిశ్వాసములను పూర్ణముగా చెల్లించితివి.

పెద్దనెట్టి.—కింటికిఁ జెప్పలవలె నదా రక్షకుల చిగు తమకు నాచేయు
 కొలుపునకు ప్రశంస యేల ?

రాజు.—అచంద్రార్కము ప్రశంసనీయము మీయందఱవిశ్వాసము.

1. నారాయణుండు. 2. అసురులను. 3. సంహరించి, అడటకొ;
 శ్రీతితో. ఆరాతులకొకత్రువులను. 4. కుబేరుని.

యుగం.—చెకుముకీ, ఇప్పుడీ ధిష్ణీ నగర మెట్లయినది?

చెకు.— (ఘంచచానురము.)

సచిత్రగుప్తకింకరంబు చాయపట్టి చండతల్

విచిత్రవైఖరికా 1 మెసంగి వీడినట్లు లయ్యెఁ జూ.

2 విచేతనంపు మొండియంపు వేగిరింపు లింక ధి

న్లిచేష్ట, జ్యేష్ఠలక్ష్మీ గాంగిలిం చె దీనిఁ ప్రేమతోకా.

8

యుగం.—ఇక్కడకి లెక్క అప్పగింపుము.

చెకు.—హతశేఖలు—నుల్తాను, ఇరువురు ముసలివజ్జరు. ఇరువురు జవానులు. వీరు షెప్పత్తనిద్రలో వైదు.

యుగం.—వత్సా, మన సన్నాహమును పరికించుచుంటినా యింతసేపు?

రాజు.—విచారించితిని. ఈ యాడల నున్నపదివేలుగాక నదిపాడుగు నను నాబలము ఏంబదివేలున్నదిగదా. మనమేల ధిష్ణీని పట్టఁగూడదు?

యుగం.—చచ్చినవాము, పట్టి నిలాపుకొనుట కీసన్నాహము చాలదు.

రాజు.—తమ చిత్తము.

వెద్దసెట్టి.—ఏలినవారు ఒక కొన్నియేని నిజమంగళాలంకారములు ధరింపరాదా?

రాజు.—విశ్వనాథక్షేత్రమున ప్రాయశ్చిత్తమై, విశ్వనాథపూజయై, [యుగంధరుని పాదములు సూపుచు] ఈపాదములను నాస్వహస్తములఁ బూజించి, పిదప.

చెకు.—తురకలు తిండికి లేవఁగానే లంగరు లెత్తినారము. నిద్ర కేఁగి నంతనే చాఁచ లెత్తినారము. ఉభయవేగములఁ బోవుచున్నవి. జేపే విశ్వ నాథసేన.

8. సచి...దత్త=చిత్రగుప్తడును కింకరులును తోడుగా యమధర్మ రాజు మహాకోపముతో. 1. ధక్షించి. 2. ప్రాణములేచి.

యంగం.—మఱి అందఱు విశ్రమింపుడు.

ఆ. నెట్టి యొకఁడు, నేను, జెనుకకాస్త్రీయు,
కాలరుద్ర మూఁడుకనులధంగి,
మేను మువ్వరిమును మేల్కొని యుందుము,
ప్రభువు విశ్రమంబు బడయుంగాక.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

స వ మాంక ము.

స్థలము 1, ఓరుగల్లు, నగరిలో, రాణి పూజామందిరము.

అంతట విరహాకృశ వ్రతస్థరాణి గౌరిని పూజించుచును,
చేటిక లుపకరణము లందిచ్చుచును, కొందఱు విప్రాంగనలు,
పురోహితుడు, తద్భార్య, తత్పుత్రయు, ప్రవేశింతురు.

పురో.—అమ్మా, స్వస్థముగా దేవత చిచ్చిన వరములు తప్పవు. ఈ
దినమే నీవు ప్రాణేశ్వరునిం గలనెదవు.

రాణి.—మహానభావల వాక్పభావము.

[అని గౌరిని బాడును, చేటికలు మృదంగాదికము వాయింతురు.

ఖమాజ్ గాగము. చాపుతాళము.

* ఇందుమాళి కామినీ, మృగేంద్రగామినీ,

డెందమందుఁ గూర్చవే, నా కుందు దీక్షవే. ఇందు.

దుప్పవర్గ శిక్షణీ. ని జేష్ఠరక్షణీ,

కష్ట హడఁచి ప్రాణనాథుఁ గనులఁ జాపువీ. ఇందు.

† కల్పకముల హరునితపము కన్నెరీలనే,

సల్పి యతని సగము గొన్న సాహసాంగిరో. ఇందు.

కల నొసఁగిన వరము చిప్రడె కరుణసేయవే,

‡ కలగిరింద్ర కన్య, జాలి గొనవె, కావవే. ఇందు.

* ఇందు—చంద్రశేఖరుని (శివుని) భార్య, సింహము నెక్కి సంచ
రించుదానా, (నీ) హృదయమందు (నామై) ప్రేమ పహింపుము, నాదుశిఖ
మును పోగొట్టుము.

† కల్పకము=నృప్తిమొదలు ప్రళయమువఱకుం గలకాలము.

‡ హిమవంతుని యొక్క.

రాణి.—[దోయిలించి దోయిలించి అమ్మవారి పాదముల పువ్వులు చల్లి] ఓసీ, కాశీ, ముత్తైములగంప అందియ్యవే.

చేటి.—ఇదిగో.

[అని దగ్గఱఁ బెట్టును.

[రాణి ముత్తైములు దోయిలించి గౌరిపాదములం దర్పించును.

ఒకచేటి.—[ప్రవేశించి] దేవీ, మల్లీ పువ్వులు, కడమవి అన్నీ వచ్చినవి.

రాణి.—ఏవేది? ఎంతెంత?

అచేటి.—వదిబట్ల పువ్వులు, నూరుబిందెలు పన్నీరు, నూరుగిండ్లు అత్తరు. ఇంకాచిల్లరలు వున్నవి.

రాణి.—నగము అత్తగారిపూజకు కొనిపొందు, నగము ఇక్కడికి తెండు.

అచేటి.—ఇవన్నీ అత్తగారు పంపినవే.

రాణి.—అటుయిన మహాప్రసాదము. అంతయు తెండి జాగ్రత్తగా.

అచేటి.—దేవిగారి యాజ్ఞ.

[అని నిష్క్రమించును.

రాణి.—ఈ వీచులు గౌరివాగమృతమును గ్రోలిన యీచినమే ప్రాణేశ్వర నగరప్రవేశతూడ్కనాదామృతముం గ్రోలుంగాక. గౌరిపూజాపరిశేషిత మను మోల్కరంబుతో ప్రాణేశపాదములం బూజించెద.

[అని మరల గౌరిం బూజించుచు పాడును.

[చేటికలు వాద్యములు వాయితురు.

హిందూ. కాపి రాగము.

రూపకతాళము.

నీవే గతి గావే, * నిటలాడు రాణిరో,

కావవే వేగమే, వేగమే.

నీవే.

శరణుఁ జొచ్చితి నీ చరణము తల్లిరో,

శరణతోఁ జూడవే, చూడవే.

నీవే.

తెల్ల మయ్య నా యల్లమీ వేళ,

తల్లిరో, పోచితే, పోచితే.

నీవే.

* ఫాలనేత్రునియొక్క (శివునియొక్క)

గారీ మ హే శులు కాతుర న్నమాట,
సారము, చేసిలే, చేసిలే. నీవే.

సిన్నే నేఁ గొల్వ నిఖిలజ స్తముల
నెన్న వే యీశ్వరీ, యీశ్వరీ. నీవే.

* కల నీ కథ, నిద్ర కలంగని ధ్యానము,
తెలివి నులి, నేయవే, నేయవే. నీవే.

చుక్క లన్ని పూవు, లక్కడలి పన్నీరు,
+ లెక్క చేతుల్, నేయవే, నేయవే. నీవే.

మొక్కుగయి కొమ్మ; మొక్కుగై కొవమ్మ,
మొక్కెద నోయమ్మ, ఓయమ్మ. నీవే.

[ముత్తయిదువులు పాడుదురు. చేతికలు వాద్యములు వాయితురు.

అనందభైరవి రాగము. రూపకతాళము.

గిరిరాజతనయూ, రక్షేంపు;
వరము లొసఁగి మమ్ము వాసిగాఁ బెంపు. గిరిరాజ.

అళిక జేత్ర మొక్కటి, యథాంగ మొక్కటి,
తరువు ‡ లే నెలపూవు తల నొక్కటి,
కులుకుసిం గపుండేజి కొడమయు, గుఱులుగా
జెలసి లో కము లేలు విశ్వేశ్వరాజి. గిరిరాజ.

§ వాకు వా కున నాను ¶ భారతీదేవిని,

+ ఏకస్థానము లేని యిందిరను,

* కల—నాస్వప్నావస్థ నీచరిత్రగాను, నానిద్ర నీధ్యానముగాను,
నాజాగ్ర దవస్థ నీస్తోత్రముగాను చేయుము. + లెక్క—తాకములో సంఖ్య
లెంకవల కుండునో అన్ని చేతులు నాకిమ్ము. ‡ లేనెల=లేతచంద్రుడు.
§ వాకువాకున=ప్రతివారికోటను ¶ సరస్వతిని, + ఒకచోట స్థిరముగా
నుండని లక్ష్మిని.

మేకొన క దయతు మేననె నెలకొని,

లోకము లేలుత్రై లోక్యజనని.

గిరిరాజు.

[చటికలు పుష్పాదికములను తెచ్చి యందురు. రాణి వానిని పరీక్షించుచు యథాస్థానముల నుంపించును.

పురోహితపుత్రుండు సంభావనీయబ్రాహ్మణులతో
వేటుశాలం బ్రవేశించును.

ఒక పృథ్వీబ్రాహ్మణుడు (అవధానులవారు) — [ప్రవేశించుచు]

‘అవదా నుపహర్తారం దాతారం సర్వభంజదామ్.

లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయోభూయో నమామ్యహమ్.’

కూర్పున్నబ్రాహ్మణులు. — అబ్బో! అవధానులవారా! రండి రండి,
ఇక్కడ ఇక్కడ. [అని వారిని సగౌరవముగా కూర్చుండఁ జెట్టుదురు.

జారును కూర్చుంటలో పడఁబోయి కూర్చుందురు.

ఇతరులు. — పెద్దకాలము!

మఱియొకబ్రాహ్మణుడు [కుండలధారి చయనులవారు]. — [ప్రవేశించుచు]

‘హరే రామ హరే రామ రామ రామ హరే హరే

హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ. హరే హరే.’

ఇతరులు. — రండి రండి, చయనులవారు. నీవు లేరా.

[అని చిన్నవాని నొకని జూపి ఆచయనును కూర్చుండఁ జెట్టుదురు.

పురో. — [వీక్షణము నచ్చి] ఇన్నార్థ ప్రాధింపఁగా ప్రాధింపఁగా ఈ
దినము చయనులవారు అనుగ్రహించినారు.

చయనులు. — నాయనా, మీరా? మహాదేవయ్యగారా? ఈదినము
కూడ అగ్నిహోత్రము లయిన తర్వాత ఉపరిపత్తులు పారాయణము చేసినాను
చుండి యిక్కడిమాట మఱవనే నుఱచితిని. తర్వాత మనుచురాలు జ్ఞానము

చేయఁగా వచ్చితిని. మీ పరిపాలనను పొందియున్నాము. మీయొడ మోమో
టమి లేక యుండవచ్చునా?

మఱియొక ప్రాప్తాణండు [కుండలధారి సోమయాజులవారు]—
[ప్రవేశించుచు]

'శివం శివకరం శాస్త్రం శివాత్మానం శివోత్తమమ్

శివమర్గ ప్రణేతారం ప్రణతోఽస్మి సదాసిద్ధమ్.'

పేదకడ ఎన్ని గుండెల్లు పెట్టినను క్లాగ్గు నొప్పిలేదు. ఈ ద్వారములు
దాటి ఈ సోపానములు ఎక్కునప్పటికి నా పని ఆయినది.

ఇతరులు.—ఓహో! విశ్వేశ్వర సోమయాజులవారు! ఇన్నాగ్గు
గ్రామము విడిచి గదుచేసినారు. ఇక్కడ ఇక్కడ.

[ఆని సగౌరవముగా కూర్చుండఁ బెట్టుదురు.

పురో.—బహుదనములకు కిటాక్షించితిరి. సోమిదేవమ్మగారు కూడ
వచ్చినారా?

సోమ.—మాయంటిదా, వచ్చినది. దానివలననే యింత యాలస్యము.

సోమిదేవమ్మ.—[ప్రవేశించుచు నవ్వుతో ఆత్మ.] ఇక్కడి కొచ్చినా
తప్పలేనా?

పురోహితభార్య.—రండి సోమిదేవమ్మగారూ, రండి. [ఆని ఆమెను
రాణి కడకుఁ గొనిపోయి కూర్చుండఁబెట్టి, కోడలితో] అమ్మా బగదంబికా,
మనము ముత్తయిదువులను పూజితామె రావే ఆహ్లా.

పురో.—[తనకుమారునితో] మహేశ్వరా, బ్రహ్మణభౌజ కానీ.

[రాణి చందనపుష్పతాంబూలాదులను సంస్కారవంతములగుగాఁ బరికించి
చేటికల చేత మహేశ్వరయ్యకడకును బగదంబికమ్మ కడకును బంపును.

వారు బ్రహ్మణులకును ముత్తయిదువులకును వినియోగింతురు.

పురో.—ముందు చయనులవారిని పూజింపుము.

చయనులు.—సోమయాజులవా రున్నారు, మహానుభావులు, వారిని
పూజింపుము నాయనా ముందు. ఇంక పెద్ద లెవరున్నారో చూచు బాబూ.

సోమ.—తమరే ఇచట వయోవిద్యాకర్త జ్ఞానజ్యేష్ఠులు. సాక్షాత్తు ఆప
స్తంబుల వారే. బాబూ చయనులు గారికే కానిష్ఠు నాయనా.

[మహేశ్వరయ్య చయనులవారికి చందనాదికము ఇచ్చును.
చయనులు.—మ తేమి చేయవచ్చును! పెద్దలమాట తప్పగూడదు.

[అని గ్రహించును. ఒకరిద్దఱు బ్రాహ్మణకుమారులు
లేచి లుతరులకు చందనాదికము సమర్పింతురు.

చయనులు.—[మహేశ్వరయ్యతో] నాయనా, నవోపుణ్యజన్మము
వీడి, 'కర్తాకారయతా' అన్నారు పెద్దలు. [బ్రాహ్మణపూజ బరుగును.

ఒక బ్రాహ్మణుడు.—[ప్రక్కవారితో]

క. ఈ మాన్యపుత్రపావన

సామీప్యంబుదు నున్న సమయం బెల్లె

నామదిఁ దోచు మధురలో

నా మీ నేక్షణసమీపమం దున్నగలెన్.

1

మఱియొక బ్రాహ్మణుడు.—

క. ఘోరఁ గల *వామ శైలరు

నీ రాణిని నీమెపూజ నీక్షించినచో

సారమతి నల్లయననూ

యారంధకు లగుట కొక్క యంకిలి యున్నే !

2

ఇంకొక బ్రాహ్మణుడు.—సాక్షాత్తు ఆ కాళివికాలాక్షి ఇట్లవతరించినది.

[మహేశ్వరయ్యవరహాలు వల్లెరముఁతో బ్రాహ్మణులకు కుమ్మరించును.

కొందఱు బ్రాహ్మణులు.—[వరహాలు ఉత్తరీయములో కట్టుచు]

విమయా, మహేశ్వరయ్యా, ఇరుసలతోఁ గొలిచి కుమ్మరించుచున్నావు ?
మోయలేము బాబూ.

1. ఈమాన్యపుత్ర=మానసియమైన చాగి'త్రముగల యీరాణియొక్క

2. * కుటిలస్త్రీలు.

మహేశ్వర. — కోపగంపకుడు స్వామి, కోపగంపకుడు; ఇంకొకపల్లెము.
ఇంకొకపల్లెము. [అని నరలు చురల వరహాలు కుమ్మరించును.

అమవృరు బ్రాహ్మణులు. — అయ్యా, పిల్లపాలోహితులూ.

(నీసము.)

ఒక. — సాధించిరో నీదుజనకు లీదేవికై *భూరిసమాకృష్టిరైరవంబు ?
మఱియొక. — కాదేని, చేసిరో కనకధారాస్తోత్ర బీజాక్షరాదిసంయోజనంబు ?

ఇంకొక. — అది కాదు, సిద్ధించె నలకుబేరోపాస్తి.

ఒక. — దొరకెబో వీరికి † బరకువేధి.

మఱియొక. — వశ మయ్యె నితనికి వటయక్షి

ఇంకొక. — యది గాదు, ‡ నిధ్యంజన మితండు నేర్పినాడు.

ఒక. — కంటే చేర్చుసారంగంబు ‡ కనకగిరికి?

నెచటి దెన్నిది నెలలుగా నీ విధమున

వచ్చుబ్రాహ్మణ్యమున కెల్లం బ్రైక్షిరాశి

దెచ్చి యిచ్చెదవు, వచింపు ద్విజవరేణ్య.

3

మహా. — అ. జగతి వేల వెలసి సాక్షాత్తహలక్ష్యై

సింహవీతి నధివసించి పేర్తి

నవనిధులను వితరిణము నేయుచుండంగ

బొచ్చె మేమి కలుగు భూసురేంద్ర!

4

చేటి. — ఈ రన్న రాసులు కూడ వినియోగము చేయుచున్నారని
చేవిగారు. [అని అందించును.

3. *స్వర్ణాకర్షణభైరవ మనువంశమును. దానిసిద్ధిచే ఆమితముగా
బంగారము దొరకును. † ఇనుమునకుం దగిలించిన అయినుమును బంగారము
చేయువస్తువిశేషము. ‡ నీతేజములను జూపుకాటుక. § మేరువర్షభమునకు
(అది యంజయు బంగారము.)

మహేశ్వ.-స్వామీ, బంగారము భార మని యవి కంపినారు. పుచ్చు కొండి మహాశుభావులారా. [అని విప్రులకు ముప్పరించును.

అముప్పరు బ్రాహ్మణులు.—భార మన్నందులకు దండన యిది. నీచిత్తము. [అని పుచ్చుకొందురు.

ఒక ముత్తయిదువు.—బంగారం మహాబక్ష్మి. ముత్యములు కెంపులు వజ్రములు అన్నీ మహాబక్ష్మి, వద్దనరాదు. ఇట్లెట్లయెన్ని బోషణలైనా చాలడం లేదు. వచ్చిపుచ్చుకొకపోలే, అబ్బో! వైదికుల కెంతగర్వమో అంచారు. ఒకనాడైనా మోయగలిగే లాగయ్యారు. మాయల్లో కెనగలవా యిన్ని వాయనం పెట్టలేము.

ఒకదంబిక.—అమ్మ గాదూ, మాళ్ళ గాదూ, ఇక వాళ్ళదే పట్టెం, వాళ్ళదే. [అని ఒక్కొక్కరికి మరల మరల బలవంతముగా వరహాలు, ముత్తములు, ఇతరద్రవ్యములును, ముప్పరించును. ముత్తయి దువులు మాటకట్టుకొందురు.

ఒక బ్రహ్మచారి.—కాచరపువ్వులరాశివలె ఈవరహాలరాశి గనంగా కన్నులు నుడి తిరుగుచున్నవి, మిలుమిట్లు గొనుచున్నవి. ఏల మనకీదబ్బు? దీనిని మన మేమి చేయగలము?

ఒకఁడు.—పెండ్లి చేసికొమ్ము.

ఆ బ్రహ్మచారి.—దీనికి క్యయము లేదుగదా, పరదక్షిణాది లాభమే గాని?

ఆ యొకఁడు.—శరువాత యజ్ఞము చేయుము.

ఆ బ్రహ్మచారి.—బలి బలి.

ఒకఁడు.—నేను ఈయెడు నెలల ధనముతో కాశీలో కాశ్యోతసత్రము వేసెదను.

౧. [అవవారింపి ప్రక్కవానితో]

౩. తురకలకొలుపునకు ని

ర్హులముగా నీధనమున సఖిలమున నే

దరిసింది కాళి, రామే

శ్వరుల బొడగని, పడయువాడ శాశ్వతశుభమున్.

5

ప్రక్కపాడు.—[అపవారించి పసితో] నా యీ సర్వధనముతో,

క. గ్రామగ్రామంబునఁ గా

శిమార్గములన్ హిమాన్త్రినేతులు దాఁకన్

దామరకొలంకు లిడెద మ

హాహదనై న్యపులనున్న మిలికిం బ్రతిగాన్.

6

ఒకఁడు.—నేను నాకొమార్తకు పెండ్లిచేసెదను.

„ ఈదేశమున జీర్ణాలయములు లేవు. నేను పరదేశముల జీర్ణోద్ధారములు చేయించి మాన్యము లిచ్చెద.

„ నేను విద్యార్థులకు వస్త్రసోపేతముగా భోజనము పెట్టుటకు, సకలోపచారములు జరుపుటకు, లేసిచోట్ల నెల్ల సత్తములు వేసెదను.

[రాణి ముక్తయిదువులకు సమస్కరించును.

ముక్తయిదువులు.—నీవు నీప్రాణేశ్వరులన్నూ కడుపునిండా కడు పెడుపిల్లలను గనుక్కుని ఆపార్వతీపరమేశ్వరులలాగ శాశ్వతంగా భూమి పాలిస్తూవుండండ.

రాణి.—[నామాక్షిస్పందనము సూచించి పురోహితభార్యతో] అవ్వ గారూ, నాయెడమకన్ను ఆదరుచున్నది.

పురో. భార్య, ముత్త.—శుభం, శుభం, శుభం.

ఒకచేటి.—[వడివడిగా ప్రవేశించి] దేవీ, దేవీ, ఏలినవారు గడికోట కొచ్చినారు. [రాణి హర్షాశ్రువులతో తనమెడలోనిహారమును చేటి

మెడను వైచి, ఆభరణము లూడ్చి దాని కిచ్చును.

చేటి.—[ఆభరణములు గ్రహించి రాణిపాదములకు మ్రొక్కి] శల్లీ, ఇంక బాములో దరిశన మని మంత్రి గారు మనివి చేయమన్నారు.

రాణి.—[మరల వామాక్షిస్పృందనము సూచించి] ఓసి, ఈకంటి సునాదము లేక అతిప్రియ మగుటచే నీమాటను నేను నమ్మలేకున్నాను.

పువ్వులచేటి.—[ప్రవేశించి] ఇంక 1000 బళ్ల పువ్వులు 100 బళ్ల పన్నీరు, 50 బళ్ల అక్షరు, కవకోసం వస్తున్న పని పువ్వుల శిరస్తాపంతులు చెప్పినారు.

రాణి.—ఓసి, మా వివాహదినముకన్న ఈదినము మాకు ప్రియముగా నున్నది. ఈపుణ్యదినమున, మాప్రాణేశ్వరులు మాకు దర్శనమిచ్చు నీమహోత్సవమున, ఆపుష్పాదులను,

క. గంధలు బిందెలుగా నగ

రంపునువాసినుల కెల్లరకు నింటింటి

బండక మిడు మని యిదె మా

కంపుగ పచియింపు గంధపాలకుతోడన్.

7

చేటి.—దేవిగారి యాజ్ఞ.

రాణి.—నాకు హర్షాతిశయముచే నేమియు తోచకయున్నది. ఈ కల్యాణంబును అత్తగారికి తెలుపుకొని వారి దీపనంబొంది వచ్చి మరల గౌరి పాదములం బాజించుకొని ప్రాణేశ్వరులం గనులం జూచెదను.

పురో. భార్య.—మంచిది, రా ఆహ్లా.

పురో.—పెద్దలందఱకు రాణిగారు సమస్కరించుచున్నారు. మహర్షి లారా, అశీర్వాదింపుడు.

వృద్ధ బ్రాహ్మణులు.—మాతకష్టస్థాంశము నాతిషేమమునకే గదా!

రాణి.—ధన్యరాలను.

[అని పురోహితభార్యాన్ని హితములతో నిష్క్రమింపగా]

[పురోహిత తిత్తుత్తులును నిష్క్రమించుచు.

బ్రాహ్మణమారులు.—మనము గడికోటకుఁ బోయి రాజయంగంధరుల కరిధవము చూడము.

వృద్ధులు.—ఈదినము మేము ఈబరువుతో ఇల్లుచేరుట ఎట్లు ?

కొందఱు బ్రాహ్మణసమూహులు.—స్వామీ, ఎట్లయిన మేము మోచె
దము తెండి. [అని వారిమూటలు తైకొనుదురు.

వృద్ధులు.—[ఇచ్చి] నూతేండ్లు ని తుకుగును మీరు.

స్త్రీలుకొందఱు.—[పరస్పరము] తొరగా ర వో, వోవిడో, తొరగా రా,
యిల్లకు పోదాం. ఆలశ్యం చేస్తే యీరోజు వీధుల్లో నువుగింజ రాలదు.

రాజొస్తాడువు. మంత్రిస్తాడువు. [స్త్రీలు పురుషులు అందఱు పరిక్రమింతురు.

ఒకబ్రాహ్మణ.—దీని, నామూట నీవు మోసికొని పోదువా? నేనుకూడ
గడికోటకు పోయెదను.

బ్రాహ్మణి.—నావే నేను మోయలేకున్నాను, మీవి నేను మోయడ
మెక్కడిది ?

బ్రాహ్మణి.—స్వారాజ్యముగానే చెప్పితివి.

వృద్ధులు, స్త్రీలు.—నగరు వెలుపడుటకే శ్రమమైనది; మేము పరుగెత్త
లేము. ఇక్కడ నెచటజేసి రవంత కూర్చుండి మే మిట్లు నేరెదము.

[అని నిష్క్రమింతురు.

బ్రాహ్మణి.—మనము త్వరగా పోదము రండి రండి. [అని త్వరగా
పరిక్రమింతురు.

స్థలము 2. ఓరుగల్లు రాజవీధి.

[నేపథ్యమున చాటింపువాడ్యము.]

బ్రాహ్మణి.—[శ్రవణ మభినయించి] ఏమి చాటింపు ?

అంతట వెట్టివాడు డప్పు వాయించుచు ప్రవేశించును.

బ్రాహ్మణి.—ఏమిరా ఆచాటింపు ?

వెట్టి.—[ఉచ్చైస్వరముతో] సామే, యీరూర పెద్ద సంతిరిగారు
ఈగంసర బేముడుగారు సాకలాయన పేరాయన్ని డిల్లీ నుంచి తీరకొని ఈపట్టం
వచ్చి కేరినారు. [దండదండం] పేరాయన్ని యెత్తుకెల్లిన తురకోటి బుట్ట

బొట్టించి తెచ్చినారు. [డం డం డం డం.] డిల్లీనుల్లాన్నికూడా తెచ్చినారు. [అడుచు డం డం డం డం.] మంత్రిగారికి మారాజు కాశీదాక యెడుల్లె [డం] ఉచ్చవంతో [డం] పట్టంలాకి లీసోచ్చినారు. మారాజు గారిని పట్టంలాకి లేపడానికి జేతాళి నాయసింగోరు దండుతో ఎదురెల్లెనారు; మారాజుయెల్ల యిభవాలతోటిన్ని పట్టంలాకి వస్తావున్నారు. [డండం] పట్ట మంతా ఆలంకారం తెయ్యాలికిందే. [డండండండం.]

[అని వాయించుచు నిష్క్రమిం.]

బ్రహ్మ.—శ్వరగా పోదము. శ్వరగా పోదము. [అని పోక్రమింతురు.

అంతట ఆకాశయానమున విద్యాధరమిథునము

ప్రవేశించును.

విద్యాధరుడు.—ప్రియసీ, గౌరీ తానే యిచటికి తనభక్తురాలు ప్రతాపరుద్ర మహారాజు పట్టపుదేవి యీశ్వరాణి కళ్యాణమును జనకమ్మలతోఁ జూచుటకు రాక, మనలం బంపిన దేల?

విద్యాధర.—అర్జుపుత్రా, గంగలో మహేశ్వరుడు మంతన మాడినది మొదలు గౌరీ యలిగి, యుష్వద యలక తీటి యాయన యుపలాలనంబుల మనసిగి యున్నది. భక్తవత్సల, నన్ను శర్వాణికళ్యాణమును కనులఁ గాంచి వచ్చి నివేదింపు మని నున యందలి యనుగ్రహాతియముచే మన కానతిచ్చి నది. అర్జుపుత్రా, చూడు చూడు!

2. పుర మెల్లను గ్రీడామం

దివముగఁ * గ్రీత వొంది దీపించును, † రా

జ్యోతమా ‡ వాణకనజ్జిక

‡ యురు లాలన నెదురుచూచుచున్నది విభుని.

8

8. * అలంకారము. † రాజ్యలక్ష్మీ యనెడి. ‡ పడుకటింటి నలంకరించి తన్నులంఘించుకొని భర్త నెదురుచూచుచుండునాయక. ‡ గోష్ఠ శోకతో.

సరిగాని, ఆ జేమి ఆర్యపుత్రా. నగర మెల్ల వానకుఁ దడిసిన ట్లున్నది !

విద్యాధరుడు.—వాన గాదు ప్రేయసీ, వీధుల నెల్ల, అత్తరు, పన్నీగు, చందనద్రవంబులు, వన్నించిన్నారు.

ప్రేమా.—గడికోట కీదారి దగ్గట, ఇటు పోదము.

[అని సిమ్మ)మింతురు.

విద్యాధరుడు.—ప్రేయసీ, అవే గడికోటలో డేరాలు : జన సంగమము చూడు ! మనము సచటికే పోవము. [అని ఆకాశయాన మభినయింతురు.

స్థలము 3. గడికోటకడ తోపుల డేరాలు మొదలు

హిరుంగంటినగరివఱకు ఆకాశము.

విద్యాధరి.—ఆర్యపుత్రా, కాశికడ మనము విశాలాక్షీవిశ్వేశ్వరసేనార్థము పోవునపుడు ఆవినము మనకగవడిన యా హేనాపల్లకీలు ప్రతాపదురునిరాణివాసముల వని తలంచితమే. ఇదే మాశ్చర్యము! వాసినుండి తురకలు పురుషులు దిగుచున్నారు! ఎవరువారు ?

విద్యాధరుడు.—[పరికించి] ఆశ్చర్యమే. అకడే ఢిల్లీ సుల్తాన్, కడమవారు ఆశని ఐజీర్లు. [మరిచి చూడ్కి నిగిడించి] హీహో ! కడమవారందఱు వైదీలు, ఐంగారు సంకెలలుచూడు.

విద్యాధరి.—ఆర్యపుత్రా, వారి నెవరు ఎట్లు వైరుచేయఁగలిగినారు?

విద్యాధరుడు.—ఇవంత. అల్ల వాడుగో అనుంత్రి యుగంధరదేవుని నీలి విద్యావిజృంభితము.

విద్యాధరి.—అటువైపు చూడు మార్యపుత్రా, ఎనిమిదేనుఁగులపై ఒకటే అంబారి వేసినారు. అందులో రాజు, సుల్తాను, ఇద్దఱు రాజమంత్రులు, ఇద్దఱు పజీరులు, మావటీలును, అంగరక్షకులును కూర్చున్నారు. వారొంగనలు మిఠామరలు వేయుచున్నారు, ఛత్రము పట్టుచున్నారు.

విద్యాధరుడు.—బి!బి!రే ! అప్రగజ్ఞుత్వము ఎంతదేదీప్యమానము! అదె తరలుచున్నారు చూడు.

చ. ఎనిమిది దిగ్గజంబులు రహిన్ వహించుధరాతలంబుపై,

* దినకరచంద్రభోడుతలిదీపిత † మాకనకాచలం బున్,

‡ కనదురుధాముఁ డేకశిలకాముఁడు, బాదువహా, వజ్రస్థు, సం

గసలును గర్గి పుష్పకము గ్రాలు శ్రీగజాష్టకనిష్ఠపీఠిపై.

9

విద్యాధరి.—అదే సూర్యపుత్ర, వారు తరలఁగా నే ఆ యాశ్చర్యము!

క. నెరయారెండగ, సంపెంగ

విరిజడి యన, సంజమొగులు విఱిగి చిగ్రుపల్లె

ధరఁ బడె నన, బంగరుమల

శరఁగి కురిసె ననెగ, సింగి కడుఁ బను పయ్యెన్.

10

విద్యాధరుఁడు.—ముద్దిరాలా, అది వాస్తవముగా నుపన్యసప్తియే, పేదల గొఱకు రాజాధిక్యతులం గురించుచున్నారు.

విద్యాధరి.—[సభయుము] ఆర్యపుత్ర, ఏమి ఆటవైపున ఆ రక్తవర్షము!

విద్యాధరుఁడు.—ఓసీ బేలా, రక్తవర్షము కాదు, రత్నవర్షము. ఆచట

బ్రాహ్మణ జనము, వారికై మహామంత్రి కురించుచున్నాఁడు.

విద్యాధరి.—ఆహా! ఆ దేమి రోహణశృంగపాతమువలె నున్నది!

విద్యాధరుఁడు.—

సీ. చూడుచూడుము దవ్వుఁజూడ్కికే వీ డెల్ల రేగులేనియగుఁటిరీతి నొండె.

నీనుచున్నవి చూడు మిండ్లయోడులు చెట్టయాకులు నరుల నారీకులముల.

వనితలకలవన్నె వలిపంబుల బురంబు కలయఁబూచిన *కానకళ పహించె

బరగుఁ జూడుము † కేతుపట్టి కాతలి నింగి సకలజాతి ‡ విహంగనికరమనఁగ.

9. *సూర్య చంద్ర నక్షత్ర తారా సమూహప్రకాశితము. † ఓసెండి కొండ (మేరువు). ‡ వెలఁగుచున్న గొప్ప లేజముగలవాఁడు, ఏకశిలకాముఁడు = ఏకశిలానగరియొక్క మన్నఁగుఁడు, ప్రతాపరుద్రుఁడనుట. శ్రీఎనిమిదివినుఁగుల పైనున్న యంబాలిలా.

11. *ఆదవియొక్క శోభను. † జెందావస్త్రముల సమూహము. ‡ పక్షి సమూహము.

తే. పచ్చకాంతుఁ గవసి యెడఁ గ్రుచ్చుకొనఁగ
 నగరి తమి మిఱి యెడ యెర్ప కెగసె ననఁగ.
 నేల నిరసించి జన మెల్ల నింగి జేరె,
 గనవె *యనిమెషదృష్టి నీ †జని ఫలింప.

11

విద్యాధరి.—ఊ! రెల్ల నేల విడిచి నింగిని సాముచేయుచున్నది.
 విద్యాధరుడు.—చూడు ప్రేయసీ, చూడు. అప్పుడే నగరప్రవేశ
 మునకు వరుస దీర్చుచున్నారు.

విద్యాధరి.—[దేనిమీఁదినో బద్ధదృష్టియై అచాకర్ణితముతో, భీత్యా
 శ్చర్యములతో] అదేమి ఆర్యపుత్రా? ఒకతలకాయను పొడుగుపాటి వెదురుగడ
 కొనకుఁ గ్రుచ్చి, అగడ వొకబండిలో నాటి ముందు నడిపించుచున్నారు?

విద్యాధరుడు.—అది మనవిద్యవలనఁ దెలిసికోవలసియున్నది [అలా
 చించి] అది యారాజును గొనిపోయిన వలీఖానుని తలకాయ, యుగంధర
 దేవుని తంత్రమువలన దేహమునుండి వేఱయినది. “చాకలిని గొనిపోయిన వలీ
 ఖానునర్థారునితల” అని దానికి కొంచెము క్రింద చుట్టుమున పెద్దయడ్డరముల
 వ్రాత యున్నది చూడు.

విద్యాధరి.—అహ! యుగంధరా!

విద్యాధరుడు.—చూడు ప్రేయసీ, దానివెంట నగరప్రవేశ వ్యూహ
 మును. ముందు భేర్యాదివాద్యములు, గుఱ్ఱపుదండు, నురల వాద్యములు, కాళి
 దండు. అహ! యేమి యావాద్యముల వీరరసోద్బోధనము!

విద్యాధరి.—ఆర్యపుత్రా, నాకు చెవుల కమ్మత మైనను, హృదయము
 నకు భయముగా నున్నది.

విద్యాధరుడు.—చూడు, చూడు, వెంట బజంత్రిల మహానాటకములు,
 వెంట వారాంగనా కాలాశకటములు.

విద్యాధరి.—ఏమి యావాద్యనాదామృతము! ఏమి యానృతోత్సవము!

* తొప్పపాటు లేనిచూపుతో. † జన్మము.

విద్యాధరుడు.—వెనుక పేరిగాని కంకరగాడిద, వానిచుట్టు చాకలి పటాలము.

విద్యాధరి.—వీనికి పట్టివది యోగము.

విద్యాధరుడు.—వెనుక మహాశకటంబున అగ్లోశా, సులి, వృద్ధంగా దికము, వాదాంగ నాన్యశ్యములు.

విద్యాధరి.—ఈ దూరశ్రవణమునకు ఆనాదములు చల్లగానిద్రగొల్పుచున్నవి.

విద్యాధరుడు.—వెనుక తురుపులు.

విద్యాధరి.—ఆవెనుక అన్తగంధపుష్పకము.

విద్యాధరుడు.—ఆవెనుక అన్నియు విలోహముగా యథావూర్వము, చాకలి తక్కువ. చివర ... [అనగానే సగములో.

విద్యాధరి.—చివర ఏమిది ! తాటిచెట్టునంత మునిసిని బండిలో నిలువఁ బెట్టినారు !

విద్యాధరుడు.—ఖుస్రుఖానుదేహము, నాలుగుమాసముల క్రింద ఢిల్లీలో వీనిని పరీక్షానుడు తల కొట్టినాడు.

విద్యాధరి.—ఇదియు ఆ యుగంధరుని తంత్రమే ?

విద్యాధరుడు.—అవును.

విద్యాధరి.—మఱి ఆర్యపుత్రా, ఆయుగంధరుఁ డెక్కడ ?

విద్యాధరుడు.—[కలయం బరిశీలించి] వాడుగో, ఎవ్వరు లేని యూరి బయటి రథ్యలో ఏకాకిగా గుట్టముమీఁద గోటకు పోవుచున్నాడు.

విద్యాధరి.—ఇతని మాన్గములు దుర్బోధము లార్యపుత్రా.

విద్యాధరుడు.—ఓహో గోరేగింపు గోట చేసినది.

సీ. రాజసిద్ధిని జూచు 1రాజీవగంధి, యా 2శంపాతనుల తత్తటంపు సొంపు.

కటికీలఁ జూచువీ కేరిక్రిక్రిఱినన హేమఃసౌందామర మొగ్గరములు.

12.—1. చక్షుములపరిమళముగలదానా. 2. మెఱపుఁదీగపంటి దేహములుగల స్త్రీలయొక్క.

రాజుచూడ్కికి గంద రనుణి, చూడుము వారి కనువిచ్చువిలసనల్కలికిపగలు,
సింగారిచెయ్యముల్, చిన్నారిటక్కులు, గుటికిరాజవర్ష ముల్లరియుపొయలు.

లే. కను దవులదాంక భూకాంతుం గాంచి, దాంట,

చప్పగన్నయి, జడ నయి, యొప్పు జాటి,

4 వెయ్యి దాకిన కపురంపు బొమ్మ లనంగ,

లొంగిపోల కాయువతు లేని లోటుండనము.

12

క. ఆరమెయి దోంకంగ, ముక్తా

భరణము లులు, తేనిక గన భవశసాధమునక

బెసెడు సిరరుణుల కా

2 హరిక జూడక కిబయోద్ధి లేచు నచ్చర తెనయే?

13

ఉ. వారక ల్ఘుర్త బిందువు లవారిగ నొక్కట రాలె, చెచ్చి పే

హరపుటాణిముతైము లహంయుత నోయన రాలె, కైశ్యపుం

జారుసుమాళి రాలె, గడసారికి వేవధు వాప్రమత్త కా

చారపురాజదోసిటిసి జాటిచి మానముం గాచె గోమలీ.

14

క. 1 ఆలోకము తెద ముడి యిడి,

2 లాలన దారంబుగా, కిరిటాపరిమేనక

గీలించి, మదనుం డాడెడు

గాలివడగ త్తరి పారకాంతలు తగుణి.

15

12 కి. పేలాలు చల్లంట. 4. వేడి.

13.—1. ఉత్తక—చిప్పగా. 2. నారాయణుని. 3. పాలనము ద్రుమనందు.

14 —1. చెమట. అహంయుతక=పోటిచేత. కైశ్య...కి—కేశ సమూహముయొక్క యంద మయిన పువ్వుల సమూహము, వేవధువు=వడకు. ఘుర్త బిందూదులు రాలట కాజలు రాలటగా నితరుల కగవడె నని భా.

15.—1. చూపులను. ఎదక=హృదయమును. 2. మిక్కుటంపు=

విద్యాధరి.—ఆర్యపుత్రా! నీమాపు నేమి ఆక్కడ గ్రుచ్చివై చిలివి? ఓహో! చెవులుకూడ కనుచున్నవా? [ఊహి] స్వర్ణముకూడ? [కని] అహో! ఏమారూపము! ఏమి పరిమిది యామనోభావము! ఆర్యపుత్రా, [అని విద్యాధరుని ఊహించుచు] ఆ కిటికీలాని యాయేకవేణీధరను రాణిని శర్వాణిని కనుచున్నావు; నీయోగ్యతను గూరికి తెల్పదనులే. [అని లాగును.

విద్యాధరుడు.—అబ్బ! ఏని నన్నట్లు లాగితివి! [విద్యాధరి మఱియొక వైపు చూచును] ఇదిగాక మఱి ఎవరు నన్ను లాగినవారు? [కలయంగని] నీమిథిమాత్ర మేమైనది? రాజును జూచుచున్నావు! పుష్పకము దిగి, మేడ యెక్కి పరివారమధ్య గతుడై రాజు నీప నేత్రోత్సవ మొనంగుచున్నాడు! మఱి యిటు చూడవా? నీచెవులు పోయినవా!

[అని విద్యాధరిని ఉద్దేశించును. విద్యాధరి అనాకర్ణితకముగా అట్లే చూచును.]

విద్యాధరుడు.—పరివారమునకు నెలవిచ్చి, రాజు, ప్రతీహారి దారి చూప, నంతఃపురమునకుం బోవుచున్నాడు. అతడు దృష్టివిభము దాటిన పిమ్మట నైన దీనికి చైతన్యము. రాజేమో చూచెద. అహో! రాణి శర్వాణి సఖలగా ముప్పుడప్పువెంట రాజుకడకు వచ్చినది. ఆ యేకవీరుడు యుగంధరుడును రాజుతో నున్నాడు. ఇది యిట్లే చూచుచున్నది. [అని విద్యాధరి కన్నులు మూసి] రాజునకు మత్తయిదువులు ఆరలి యిచ్చుచున్నారు.

గోరిక. 3. రాజు రెండుకన్నుల రెండుచూపులును హృదయంబు ననుసీమించును మూడు మాత్రములుగా ముడివేయఁబడినవి. గోరిక పొడుగుపాటి నన్ననిపురియైనది. గోరికతో చూచుచున్న యా నగరిస్త్రీలు గాలి పడక లయిరి; మన్నఁకుడే అగాలిపడగలను రాజు వేహమునకు (ఇంటిచూరునకో నిట్రాటికో కట్టి నట్లు) కట్టి పెట్టి చిత్రము చూచుచున్న క్రీడావరుడు.—ఎల్ల స్త్రీలును గోరిక మీఁది రాజునే చూచుచుండి రని తా.

విద్యాధరి.—[కొంచెము సేపటికి] చేతులు తొన, పాదపుత్రా? విల నాకన్నులు మూసిలివి?

విద్యాధరుడు.—ఎందులకా! గౌరి యెదుటనే చెప్పెదనురా నీయోగ్యతను.

విద్యాధరి.—[చింతించి, స్వరణ మభివ్రంబించి] నీయోగ్యతను నేనును చెప్పెదనురా కాంభవితో.

[అని శర్వాణిని విడును, రాజును, విరియు చూచుచు నిష్క్రమింతురు.

ఫలము 4. సగరు.

అంతట రాజు, యుగంధరుడును, రాజమాత, ఏక

వేణీధర రాణి, బాలుడును ప్రవేశింతురు.

రాణి.—[ఆత్మగతము] నిద్రలోఁ గానియెడల నాప్రాణేశ్వరు నెవరు వంచించగలరు? ఆహా! ఎంతకాలమున కార్యపుష్ట లీకన్నుల కగపడుచున్నారు!

యుగం.—[రాజును కేలఁగొని రాజమాత కప్పించి] అక్కఱగారితో నాపలికినమాటను జగదీశ్వరుడు నెఱవేర్చినాడు.

[రాజు చల్లి పాదములకు ప్రణమిల్లును.

మువ్వ.—

ఉ. నాడు మహేశ్వరుండు కరుణావరణం పర మీయ బ్రాంతి యై

పోడిగ నాదుగర్భమునఁ బుట్టితి వం ఓవి నొంతు ముష్టికణ్,

నేడు యుగంధర ప్రభుఁ డనిద్రశృంగ పర మీయ బ్రాంతియై

పోడిగ నాదుగర్భమునఁ బుట్టితి వంట నిజంబు పుత్ర కా.

16

చక్క, చిరంజీవ.

రాణి.—జయము జయ మార్యపుత్రు నికి.

[అని రాజుపాదముల పువ్వులు చల్లి కన్నుల నద్దకొనును.

రాజు.—ప్రేయసీ, వారిపాదములకుఁ బ్రణమిల్లుము; వారుచేసిన సౌభాగ్యవలివి.

[రాణి యుగంధరుని పాదములకు ప్రణమిల్లును. చేటి పువ్వులు
ముత్తైములు బంగారపుఁ దట్టలాఁ తెచ్చి యుంచును. రాణి
వానిని దోసిళ్లఁగాని యుగంధరుని పాదములఁ బోయును.

బాలుఁడు.—నాయనగారిపాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను.

[అని ప్రణమిల్లును.

రాజు.—చిరంజీవ. నాయనా, తాతగారి పాదములకు నమస్కరింపుము.

[బాలుఁడు యుగంధరుని పాదములకు మ్రొక్కును.

యుగం.—వత్స, చిరంజీవ.

[రాజు బాలుని అంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనును.

బాలుఁడు.—బాబయ్యగారూ, తాతయ్యగారుకూడా, అక్కడు నేనూ,
అమ్మగారూ, అవ్వగారూ, అందఱుంటోయి అడీసినప్పుడు తమదర్శనం మాకు
కలగ జేసినారగారు.

రాజు.—నాయనా, వారు సెలవిచ్చినప్పుడుగదా నీవు దర్శనము
చేయవలసినది ?

బాలుఁడు.—అవును.

మువ్వ.—కమ్మఁడు, అక్కడు గాదంటివి. ఇక్కడు చెప్పము, సీబురా
మును మే మెట్లు తీర్చుకొందుము ?

రాజు.—అమ్మా, తీర్చుకొనుట యెక్కడిది ? జన్మజన్మమందును,

క. వారే రక్షకులంగ మన

మే రక్ష్యులముగను నిట్టియిడుమలు మనకున్

జేరక యుండంగ నీశ్వరు

నారాధింపంగవలయు నమ్మరొ సతమున్.

17

బాలుఁడు.—మనము తాతగారిని ఇలువేల్పుగా గొలవవలసిందిగదా.

రాజుడులు.—బలిబలి, పుత్రకా ? అని వానిని ముద్దగొనుదురు.

యుగం.—అక్కగారూ, మనకు పరిస్థరము ఋణానుబంధములు
చీఱగూడదు గదా.

మువ్వరు.—[కేలు మోడ్చి] మాకు పర మిది.

రాజు.—నాయనా, నీవుకూడ చెప్పము.

బాబుండు.—[కేలు మోడ్చి] మాకు పర మిది.

యుగం.—ఇక మీరు సుఖం బుండుము. నేను మిగత యేర్పాట్లు
విచారించికోనియెద. [అని లేచును. ఇతరులు నిష్క్రమింతురు.]

యుగం.—[ప్రకృమించుచు సచిమర్థము] ఏర్పాటులన్నియు తమ్ములు
జరిపి నాకై యెగురుచూచుచుండురు. [సోపానావరోహణము నటించుచు
ప్రకృమించి] వీరుగో తమ్ములు, చెతుముకియు. ఓహో! చాకలియు, వేసడము
పై ఆజ్ఞకై వేచియున్నాడు.

స్థలము 5 ఓరుగల్లు, వీధి.

అంతట చాకలి సపరివారముగా ప్రవేశించును.

పేరి.—[కేలు మోడ్చి] దండం నామే దండం!

యుగం.—సుఖ ముండు.

పరివారము.—[కొందఱు కేలు మోడ్చి] యాయనకూడా పూరేగింపు
అయ్యింది నామే. [కొందఱు తమలో తాము నవ్వుకొనుదురు.]

యుగం.—మీరు వీనిని ఈ వేసడముమీఁదనే వీని యిల్లుచేర్చి, మేము
వానిని తెచ్చి యిచ్చితి మని, మామాటగా వాని పెండ్లాము ఎల్లెతో చెప్ప
వలసివది. పొండి.

పరి.—శిశ్తం మహాపైదో.

యుగం.—[అత్తగతము] నేను నాకమ్మలం గలనేకొని యింటికే
బోయెద [పరికించి] ఓహో! వీరితో విశ్వాసరావుకూడ నున్నాడు. ఇతనిని
వారముదినములు దేశోత్సవము జరిపి తెక్క రాజసభలో చదువు మని యాజ్ఞా
పించెదను. [అని నిష్క్రమిం.]

పరి.—[పేరిగానితో చరిత్రమించి] యిల్లదుగో యాడిల్లు, ఆల్లదుగో నిచ్చె నేనుకొని గోడమీద సిక్కి యెదురు నూస్తున్నది యాడిపెల్లం.

[పేరి. నోరు తెరిచి ఆనందముతో చూచును. అందఱు పరిత్రమింతురు.

పరి.—యిక దిగవోయి సాకలి మారాజా.

స్థలము 6. పేరిగాని యిల్లు.

అంతట ఎల్లి ప్రవేశించును.

[ఒకముసలి చాకలిది ప్రవేశించి ఎల్లిని పేరిని కలయ నిలిపి ఎల్లనీర్లు వారి మొగములకు దిగఁ దుడిచి పాఱఁ బోయెను. పరిజనులు పేరిగానితోఁగూడ కూర్చుందురు.

పరి.—ఎల్లీ, పెద్దమంత్రిగారు నీతోటి శెప్పమన్నారు. ఆరు, పెద్ద మంత్రిగారు యాడిచ్చి తెచ్చి నీకిచ్చినామన్నారు ; మమ్మల్ని వొప్పగించ మన్నారు. మేమొచ్చుగించినాం.

ఎల్లి.—దండ మామారాజుకి, ఆరిపేరు కలనుకొంటా బదికున్న న్నాలా. బలికొచ్చినావా మామా ? ఏం కట్టబడ్డావో, మామా ? మామా, కూడుంటావా ? నీకోసంవండి నీకెట్టితినాలని కనిపెట్టుకూకున్నా, పువ్వులు, గెందం, * వోడననీలు, † వోడననూని, రాణీగారు పంచిపెట్టించి నారు. అన్నీ నీకోసం యెట్టుకునున్నా.

[అని తెచ్చి పువ్వులదండలు అందఱకు ఇచ్చును. చాకళ్లు కొందఱు మెడలో వేసికొందురు. కొందఱు జాట్టునకు చుట్టకొనుదురు. ఎల్లి పేరిగానికి చుట్టును. పన్నీరుతెచ్చి అందఱకు ఇచ్చును. చాకళ్లు దానిని త్రాగుదురు.

పేరి.—[పకపక నవ్వుచు] ఓయి యెట్టిమొక్కారా, అది మీద స్లలు కోటమేగాని తాగటం గాదురా !

[ఎల్లి అత్తరిచ్చును. చాకళ్లు జాట్టునకు పూసికొనుదురు.

పేరి.—[వకవక వత్సచు] అది గుడ్డలకి రాసుకోవటమేగాని జుట్టు క్కాదురా యెట్టిమొక్కాల్లారా.

ఎల్లి.—నీకోసం అములునీట కూడా తెచ్చినాను. లేమామా లే కూటికి. నంజుడు గూడా శేళినా. కులం వోళ్ల కంతా మావట్కి యిందు శేతా మని అంతా సిద్దం శేసినా. అందరికి కూ డిక వొండిస్తా.

వరి. ముసలిదియు.—లేరా పేరయ్యా లేరా, తిండి తిను. పావం! అది నీకోసం వడ్డాపాట్లు కతలు రామాండాలు పురాండాలు. [వ్లొతో] తీస కొచ్చి యిడెట్టో. [ఎల్లి కంచము తెచ్చి పెట్టును.

పేరి.—ఇదేం కూడే వాలే! నాకు ముంగటిమాటలే నోటికి రావటంలే. యిందుట్లో *దూడపే డేది? †బట్టిపే డేది? అయి లేకుండా నాను కూడు తిన్ను. [సారాయి చూపి] యీనీలకి మొగం వోకిపోయినా. ఇయి మా త్తరం తాగేస్తా. మీరుకూడా అందోరు కొంచెం నీ లుచ్చుకొండోయ్.

[ముసలిది వరివారమునకు ధారాళముగా కల్లు సారాయి పోయును. ఎల్లి పేరాయకు ఇచ్చును.

వరి.—దూడ పేడేంట్లా పేరయ్యా, కూడు తినక? బట్టిపేడేంటి?

ఎల్లి.—[ఁకల్మగతము] మామ యెక్కువతాక్కుండా సూసుకోవాలి.

పేరి.—ఈబావన నాయాళ్ల శేతుల్లో బడి సచ్చినానురా నాయినా. ఎల్లంటే గంపేస్తా మన్నారు. ఒక పాలి మూడు రోజులంట సంతేపించినారు.

ఎల్లి.—ఓరు మామా? ఓర్ని మామా?

పేరి.—ఓరా, బావననాయాళ్లు; నన్ను.

ఎల్లి.—తురకోళ్లుమామా.

వరి.—తురకోళ్లురా పేరయ్యా.

పేరి.—బావనోళ్లే, బావనోళ్లే, బావనోళ్లేరా సాకలాళ్ల లారా.

వరి.—నీకేం మతి పోయిందంటా!

*దూధ్పేడా, † బర్ఫీ, అనునవి భక్ష్యవిశేషములు.

పేరి.—[మధ్యమధ్య త్రాగుచు] మీబుద్ధి గడ్డితి నెత్తిం దంట్రా? బావ నోళ్లు బావనోళ్లు. అట్లు సంపేస్తామన్నారు, మూచాలు సంపేసినారు. నాకు దంజెం యేసినారు. యీచంతా గులగులే. అది బావనోళ్లునుకునేది దంజెం. ఆ దేస్కుంటే సచ్చిపోమా సాకలార్లు మే? సీత్! అని కాదు మాట, సదువు కున్నోళ్లు మే? సీత్! అదీ గాదు, మీకు సదు వెక్కడిది? పోసీ, అన్నదీ అదీ నాబయ్యం. అర్లుని బాగా యేడిపించినా; అట్లు లేసుంట్లో దంజెం తీశేవోణ్ణి, అట్లునూ స్తే యేవోణ్ణి. [నవ్వుచు ఎడమచేయి చూపి] యీ శేలిమిద యేసు కోమంటే [కుడిచేయి చూపుచు] యీ శేలిమిద యేసుకోవటం, సరదంగాల కాడ కాని ముందరికి తోయ్యమంటే యెనస్కితోయ్యటం, బాగా యేడి పించినానా.

ఒరి.—పేరయ్య, వీంట్రా యాయెట్టిమాటలు, కూడులిస్తా. మాకేం తెలటంలేదు, దంజె పేంటి, సరదంగా లేంట్రా, నీ మొకం?

పేరి.—మీకు తెల్లు. యింకొంచెం నీ లచ్చుకొండి అంతా తెలస్తది.

[అని నవ్వుచు త్రాగును. అందఱు సంజుల్లితో త్రాగుదురు.

ఒరి.—శెప్పరా పేరయ్య, నువ్వు యాయెనిమిది నెల్లు బరికినయిదం, గతికినయిదం, సతికినయిదం.

పేరి.—యిదే యిదం, యిదం యిదే. నాకు యేమి దుస్తురా? యేమి నగలరా! అంతా బంగారం రతనాలే. యిందుకే ఆ మారాజున్న కలుసుకో వాల. కలుసుకొంటే గెత్తికొస్తారు. నన్ను దేకమంతా తిప్పినారు. నాను యక్కడికెళ్లినా వోంబాయి, వోంబాయి, వోంబాయి.

ఒకండు.—సవారి మోయించినారంట్రా నీకాత?

పేరి.—బద్దరం, నాను మోయటమే! నాకు మోయటం! కపడ్డాల్! నా నెక్కడి కెళ్లినా యేరిగమిదే. నాకు లచ్చలు లచ్చలు దండు పడాల్లు అందోరు దండమే. నానెల్లినకాడంతా బేరీ, డంకా, నగరా, నావత్తు. యింకా యేంటేంటో మియ్యట్టినాడై నా మీ చెరుగుదురంట్రా! [అని నవ్వును.

నారిగాడు.—ఈన్నొట్టు కెల్లి నాడే ఆసామెబుకి పలాములు శేస్తే
సంక్లెల్లొ వున్నా యీ మొకం తన కనుకున్నాడ్రయ్. ఆయెనిగమిద తురక
పడాలుకి యాడుకాళ్లు గుద్దతా వుండోడు గావాల.

[అని హేళనముగా నవ్వును.

పేరి.—[కోపముగా] మఱి నాను శెప్పను. యాడేమయినా సూసి
నాడా? నాను కాళ్లు గుద్దతా వుండగా యాడు సూసినాడా?

మఱియొకడు.—లేదు లే. శెప్పరా శెప్ప. నారిగాడి ప్రభుకూతల్లె.

[నారిగాడు డోంగుచు వినును.

పేరి.—గుడి గుడికి యెల్లి నా: నా నెల్లి న సోటంతా చటకోపాలే.

నారి.—నీకోపం నన్నేం శేస్తదిరా? నాకోపా లెరగవు.

సుబ్బుడు.—[ప్రభుతో] వోడికిరా కోపం? వోడికో శెప్ప, నాను
సంపేస్తా.

కొందఱు.—వోడికి లేదురా సుబ్బు, కూకొని యిను.

సుబ్బుడు.—నా కోకముపై చటకోపం గాదు, చట చట చట
చట కోపం. సూసొక్క నాతమాసా. సచ్చిబలికొచ్చిన పేరయ్యమిదంట
కోప మంట!

కొందఱు.—శెప్పరా పేరయ్య, మా కేమి తెలటం లేదు.

పేరి.—పెసాదాలు! పెసాదాలు! ఒకటి మరిశినా!

కొందఱు.—యేంటా?

పేరి.—ఆ చటకోపం నంబాకార్లు ఆయ్యవోర్ల వోను, పూజారయ్య
వోర్ల వోరు మారాజులబుర్రమీ దెట్టేది. నాబుర్రమీ దెడిలే నాను తియ్య
ద్దని బగడమాడేవోణ్ని. [అత్తగతము] యిళ్లతో యేమి శెప్పినా నమ్ముతారు
నాయాళ్లు. [ప్రకాశము] దాన్ని నెత్తినేసుకొనే పెసాదాలు లినేవోణ్ని,
వాక తమాసా. యెందుకుచోరు నానెత్తిమిద *శెప్ప సూతాం నాయాళ్లు?

*వచింపుము—అని పేరిగాని యభిప్రాయము.

శ్రీశలు.—మా కేం తెలటం లేదురా *శెప్పెందు కుంచోరో.

†నారి.—బుద్ధి రావటాని కుంచినారా.

పేరి.—వోరికిరా బుద్ధి రావటం ?

నారి.—నీకుగాదురా.

పేరి.—అలా కూయి. మీరినంబ్ర; కైంకర్యం కైంకర్యం? నాను కైంకర్యం శేయించలే? మాన్యా లీలే? గ్యామా లీలే?

శ్రీశలు.—మాకేమి తెలటం లేదు, శెప్ప శెప్ప.

పేరి.—నాముంగల బోగంవోళ్ల ఆట్రం, నాకు దండం. వోళ్లగాని నాముంగటికొస్తే నాకు దండం. యెత్త నాకు దండం.

శ్రీశలు.—మోము కాగడాట్రీ నూళ్ల? అయి నీకు నాకు యెట్టి దండాలుగా వోయి. అటా యెట్టి దండాలు.

పేరి.—నుత్తై లే నాను శెప్పను.

శ్రీశలు.—శెప్పరా శెప్పరా, మాకు తెలటం లేదు.

పేరి.—యీపాలి నన్నెక్కిరించి నోణ్ని యేనిగమిదినుంచి కిందికి తోకేస్తా. ఒకనాడు, యీబావన మారాజులు, యిందుకే ఆళ్లని తల్సుకోవాలి. 'పేరిగా పేరిగా దూడపేడ చింటావా?' అన్నారు.

కోడిగాడు.—దూడపేడకి తల్సుకోవల్సినేరా! వవ్వా! యెట్టి బుట్ట కెక్కిందిరా !

మఱియొక శ్రీశ.—కోరుకోరా పలక్క కోడిగా.

పేరి.—[చవుతో] నాను శెప్పనే శెప్పను. యీణ్ని గెంటెయ్యండి. [ఇకరులు ఆట్లే చేయుదురు.

పేరి.—'అ త్రినిపిస్తారా మారాజా నాశాల' అని నా నేడవటం, అట్ల యెవరికడుపు అట్ల పినుక్కంటా నవ్వటం.

* శ్రీశలు కొందఱు శెప్పనగా పాదరక్ష యని తలంచినారు. † నారి గాడు శెప్పనగా పాదరక్ష యని తలంచినాడు.

కోడి.—వాకరి కడుపు వాకరు విసికిలే గదంబ్రా నొప్పి తీస్తది. చుట్టి బ్యాప్తులంటావు. తురకోళ్లురా, ఆళ్ల తెలియంటే.

సుబ్బాడు.—నీ తెలియి కాలా సస్తారా ఆలా శేస్తే.

పేరి.—వవ్వా, వవ్వా, అల్లా శెప్పతో కొట్టా * నాయాలిని.

† కోడి.—ఎల్లీ, యీమద్దెని తన్నులు లేకుండా వున్నావు. రాయే, అన్నీ వాక పాలే తిను.

నారి.—దాన్నెందుకురా కొట్టటం? ఆదేం శేకింది?

పేరి.—వవ్వా! వవ్వా! నాద్దె! నాద్దె!

ఇకరితలు.—దూడపేడ తిన్నావా? శెప్పరా అది.

పేరి.—అదా? ఆబానో డెట్టిందా? మరిశినారా. అవునా. ఆపా ట్కా ఆళ్ల 'తిని సూత్రా యెట్టిమండాకొడకా' అని నామూట్లో యేళినారు. పెద్ద కంచం యెట్టించోరు మారాజులు! ఆకంచానికి ఆ డెట్టిన మాటికి ఆళ్లని బిరికినన్నాలు తల్పుకోవాల.

కోడి.—దూడపే డెట్టినందుకు మాత్రం తిట్టాలా.

పేరి.—దూడపేడకే తల్పుకోవాలా.

కోడి. నారి.—వవ్వా వవ్వా, యెట్టి బుట్టకెక్కింది! యేలా తిన్నావురాపేడ?

పేరి.—యిదుగో శెప్పుతా యిను సాకలి నాయాలా. [నవ్వుచు] దూడపేడ యిరవకుండా కాలిస్తే ఆయెలిబూడి ధుంటదే ఆలా వుంది. పచ్చిది గాదు గదా అనుకోన్నా. యెలిబూడిద తిన్నేను మారాజా అని యేడిశినా.

ఒకడు.—ఆయెనక ఆయెనక?

[అని కైపుచే పడి, వక్త పలికినప్పుడు పలుక నప్పుడునుండ, చాలసేపు హాళోట్టును.

* 'నాయాలిని' అని పేరయ్యు కొడిగానిని తిట్టుట. † 'నాయాలిని' అన్నమాటకు 'నాభార్యను' అని కోడిగాడు మేళినమునకై పెడయర్థము చేసినాడు.

పేరి.—అయినక రవ్వంత నోట్లో యెస్కొమన్నారు. కొంచెం గిట్టి యెస్కొన్నా. మఱియొక నారంగా! ఆ తీపి నా చేమిశెప్పును! నోరంతా మదనం, పొల్లంతా మదనం, పల్లంతా మదనం కల్లు శెవులా ముక్కుంతా మదనమే. ఆళ్ళకి దండాల్వెట్టి, ఆ దంతా తిన్నా. తిని ఒక తమాసా శేళినా.

ఒకడు.—యెంట్రా ఆ తమాసా?

పేరి.—‘మారాజా దూడ పేడే యింకమదనమే, అవు పేడ, ఎన్న పేడ, బట్టి పేడ, ఝన్నపోతు పేడ, అన్ని యెట్టండిసామే, మీకు దండా లెడతా. నాకు పేడేయెట్టండి కూడొద్దు.’ అన్నా. ఆరు సాకలోడికి యియ్యన్నీ యెడతామా, అని బట్టి పేడ మాత్రం యెట్టోరు, నాను తీనోణ్ణి. పేడ లేని కూడు నాను తిన్న.

[ప్రప్త కన్నులు మూసికొని డోణొట్టుచు
పడిపోయి మరల మరల డోణొట్టును.

కోడి. నారి.—యెట్లీ, నూ కూడా యిదిలా క్కెల్లి యింక పేడలేచ్చి యెయ్యే యెటిముండకొడుక్కి; నీకు దండ మెడతాడు, కూడు తింటాడు.

పేరి.—అ! అ! అ! నన్ను యెట్టిముండకొడు కంటావు? సాకలి నా యాలా! నా నోట్లా? ఓరనుకొన్నావ్రా! నాను పెత్తాత దురద మగారాజుని పెత్తాతదురద మగారాజు ననుకో. బద్దరం! బద్దరం! కవడ్డార! !

కోడి.—మఱినానో, దోనెకడుపురాకాళి ననుకో. బద్దరం! బద్దరం! కవడ్డార! !

నారి.—గాడిదమీ దెక్కినై యీడు మాగొ ప్పనుకొన్నాడ్రా. నానై తే తోక్కితాటాకు కూడా కట్టించుకోనా, బోగవమ్మవోరిలాగ !

కోడి.—నాను బుట్ట దెక్కించుకొని సున్నబొట్టు పొడిపించుకోనా నన్నా సయ్యలాగ ?

సుబ్బ —నా రుమాలు యెంక డెత్తుకెల్తుచ్చుదు నాకోపాలి గాలేదా యీయెదూసి? మీయబ్బతోడు మీకొస్తదా! [బద్దలు పడిపోదురు.

కోడి.—నాను గోనెపట్టకీమాడా నలవ శేస్తా, యాణ్ని కెయ్యమను నూతాం.

నాని.—నాతో చరిగా నున్నం కెయ్య మను వోడు శేస్తాడో.

సుబ్బ.—నాను కాటంరెడ్డిని బద్దరం.

కోడి.—నాను పోతరాజాని బద్దరం. కవడ్డాల్,

నారి.—నాపై తే యాలాంటిదానికి కోడండంటియించుకోనా సదువు లయ్య వోరిలాగ ?

ముసలిది.—నానోరా? నాను పోలేర్మునుగానా? యెల్లండ్రా యెల్లండి, తాగుబోతులంజెకొడుమలు, యింటి కెల్లండి. పేరయ్యా, నూ లోసికి రారా, యిళ్ల ని పొప్పుని తలుపేస్తా.

పేరి.—నూ పాలిమేరచ్చ వైతే పాలిమేర కాడికెల్లు. నాను రాను.

ముసలిది.—రాయే యెల్లీ, యాణ్ని తీసకెల్లి తలుపేతేతం.

పేరి.—మియబ్బతోడు మీవొల్లగాదు.

ఆనాములు.—రండ్రా.యెల్లం, గాడిని తంటే పక్రాలిపోయినయి.

కోడి.—నాక్కోపముస్తే వుదకటం చణం, గుడ్డంతా నూలంతా పీను పీసై యెగిరిపోపటమే, మురి కంతా నాకాత నిలవటమే.

నారి.—ఈపాలి న న్నోడైన దోనెరాకశంజే, ఆ ఆన్నావోణ్ణి రేవులో కడపలు బాస లన్నీ తెచ్చి నెత్తినేసి కొట్కొంటా.

[ఆని కోడి. నారి. సుబ్బ. నిమ్మ)నించి, శేషస్యమున కీకర బాకర

కీకర బాకర ఆని జగడమాడుచు మరల ప్రవేశించి తోలగనుదురు.

ఒకడు.—పేరాయయెట్టి కొండాయయెట్టిగానే వుందిరా !

అందఱు.—వచ్చా! కొండాయా !

[అందఱు ప్రక్కప్రక్కను ఎదురెదురుగాను నిలిచి ఒకరియభిము ఒకరి ముఖమునకు తగులునట్లుగా చేర్చుచు మహా వికృతహాసములతో, శేత్ర వికాసములతో, మహాభీనయముతో వికట నృత్యముతో పాడుదురు.

రైకా సూళి మోగించినడు రాసావోరి పడును,
 ఆ రాసావోరి పడును,
 ఆ రాసావోరి పడును,
 ఆ రాసావోరి పడును.

కోకా సూళి మోగించినడు గోసాసింగు పడును,
 ఆ గోసాసింగు పడును,
 ఆ గోసాసింగు పడును,
 ఆ గోసాసింగు పడును.

గోడా గోడా దాన్నే గీళి గూబాల్లా సూళినడు,
 ఆడు కొంగాల్లా సూళినడు,
 ఆడు కోడ్యాల్లా సూళినడు,
 ఆడు కోత్యాల్లా సూళినడు.

కూ డొ గ్గళి నీ లొ గ్గళి కొండాడు యెల్లినడు,
 ఆ కొండాడు యెగినడు,
 ఆ కొండాడు సాగినడు,
 ఆ కొండాడు నచ్చినడు.

[అని నిష్క్రమించి, సేవధ్యమున దానినే పాడుచు తోలంగుదురు.
 ముసలిది.—కూడు తివవా పేరాయా?

పేరి.—[అందఱు లేచిపోయిన పిమ్మట ఉన్నట్టు భావించి] ఒకపాలి
 నామిద ఒక బృహదు 'సలవమడతల' కయిత్తం శేసినాడు. ఆయనకి అచ్చ
 రకో ట్టిచ్చినా.

ఎల్లి.—వోరికి మామా శెప్తావు? ఆల్లెల్లి పోయినారే.

ముసలిది.—వోరికిరా పేరాయా శెప్తావు? ఆల్లెలేరే.

పేరి.—యెక్కడి కెల్లినారే? మీసాకలికళ్ల కవుపడకుంటే నామా

రాజుకళ్ళ కవుపడరంటే? యినంద్రా మీరు. ఒక తంజావూరాయన పాటాయన నాగాడిదిలాగే పాడినాడు, అయినకీ ఆచ్చరకోట్లు వారా లిచ్చినా.

ఎల్లి.—ఇదేమి యెట్టి మామా?

పేరి.—యినంద్రా మీరు. బోగమోరిసిల్ల ఆడించి. దాన్న సూళి నా నీకిలింపటం, నన్ను సూళి అని యికిలింపటం. యినంద్రా మీ రినండి.

ఎల్లి.—కూడులినవా మామా?

పేరి.—యెస్సీ, యాణోయించ గల్తువా?

ఎల్లి.—యీణేంటి యీణ?

పేరి.—[ఆత్మగతము] దీనికి లేల్వీకుండగా సడసమాడతా. [ప్రకాశము] మురికి గుడ్డలుదికే కంపెల్లివి, యిక నాకు నువ్వు పనికిరావు, నా నెల్లి పోతా; పెత్తాతదురద మగారాజుకేంటి కంపెల్లి పెళ్ల మేంటి? [ఆత్మగతము] యాముసలి చెల్లిపోయినాక సడసమని తెప్పేస్తా.

ఎల్లి.—యెనిమిది నెల్లమట్టి నీకోసం యేడుస్తావుంటే యేమి మామా యింటి కొచ్చిపూడా యీ యెట్టి! ఆయ్యో నారాతా, నీకు దండ మెడతా మామో! [అని పాదములకు మ్రొక్కును.

పేరి.—[కనికరముతో] ఒలే లేగే లేగే. యిన్నాలు, యెన్నాలా నాకు తెల్లు, నీకోసం నాశేడిశించి నీకు తెల్లనా? అంతా మాపటికి శేస్తాలే. ఇయ్యిగో నీశేలి సిండా వారాలు. [అని తన చొక్కాజేబునుండి పరహాలు తీసి దానిచేతఁ బోసి] ఎల్లి దూడపేడ, బర్రిపేడ, కొనుక్కురా. పెత్తాత దురదమగారాజాని, ఆయి లేకుంటే నాకు కూడు లిన్న. నా నెల్లి యీపాగా తోటి యీకుడతాతోటి వూరంతా సూస్తా. [అని నిష్క్రమించును.

ఎల్లి.—అవ్వా యిల్లు కొంచెం సూస్కుంటావా? మామని పిలుసుకొస్తా.

ముసలిది.—నా నెల్లి మట్టి వొస్తా; యీళ్లని యీచిలోకి పట్టియెల్తా.

ఎల్లి.—చట్టు మఱి. [అని ఇరువురును ఒకనిని కాలుసేతులు పట్టి మోచుచు పరిక్ర.

ప్రథముఁడు.—ఏమీ తెల్లు, శిష్య శిష్య.

[మఱియొకని అట్లే కొనిపోవుదురు.

ద్వితీయుఁడు.—పెత్తారాజంట. అవును రాజేరా.

[నానిని అట్లే కొనిపోదురు.

ముసలిది.—నా నెల్లా.

[అని నిష్క్రమించును.

ఎల్ల.—[తలపు వేయుట నభినయించి పరిక్రమించుచు] శివశివా!
ఏమి నారాతి! దూడపే డేంటి? బ్రెక్కే డేంటి? నామామో! నామామో!
యెర్రెత్తేనా బగవంతుడా! గవరవ్వుతల్లీ నాను నోసుకొంటే నా మావని తెచ్చి
యిచ్చినావు గందా, యెర్రెక్కుదిరిస్తినా నాకు పెద్దమంత్రిగా రిచ్చిన నగలన్నీ
నీకు నిలుపుడో పిస్తాడు అమ్మతల్లీ. యిదే మొక్కు యిదే ముడుపు. మామెక్కడి
కెల్లనాడో తెలదు. [అలాబించి] మంత్రిగారితోటే యెల్ల చెప్పకొంటా.
మారాజా 'సేవంగా' లెప్పించిస్తామని నాకు వొర మిచ్చి యెర్రొణ్ణిచ్చినారు
సామీ' అని మొర్రెట్టుకొంటా. ఆ మారాజు లేమయినా మందూ మంతరం
శేయిస్తారు.

[అని నిష్క్రమించును.

ద శ మాంక ము.

ఫలము: ఓరుగల్లు, ప్రతాపరుద్రమహారాజు నాథానము.

ప్రతాపరుద్రుడు, అన్నమ దేవుడు, సురత్రాణుడు, వజీర్లు, జనార్ధన విద్యానాథ చెకుముకులు, నరసింహరాయలు, విశ్వాసరావు, బహుపరివారముతో ప్రవేశించి యుపవేశింతురు.
వేశ్యలు వీవనలు వీచుచుందురు.

రాజు — తమ్ముడా, శటకముగతి విపరిపుము.

అన్నమ. —

చ. శటకనరేంద్ర బల్లహునిఁ గాలునిచుట్టము గాఁగఁ బుచ్చితిఁ,
బటుకృప వానిపుత్తునికి భండికిఁ దండ్రిధరిత్రి నిచ్చితిఁ,
శటకము వట్టి'కుండగ నగణ్యము రత్నచయంబు చెచ్చితిఁ,
నిటలకటిక భవచ్చరణసీరరుహంబుల శేర్ప వచ్చితిఁ. 1

రాజు. — బాహుశాలికి నీ కలవి గాని దేమున్నది? తమ్ముడా, నీరాకవలని కనివి మన క్రొత్తమిత్రులు సుల్తానువారు కరిలినచింతచే నంతరితమగుచున్నది.

అన్నమ. — మనయందు సుల్తానువారు మఱి కొంచెము మైత్రి యుంపరాదా! మా కైన వారి సాంగత్యము చెందు గడియలే గదా?

రాజు. — నిర్బంధము చేయఁగూడదు. ఏ మది విశ్వాసరావు?

విశ్వా. — మహోత్సవవ్యయముల వివరము.

రాజు. — ఉత్సవముమీద ఉత్సవము పచ్చియున్నది; మొత్తములు మాత్రము చదువుము, చూతము.

విశ్వా. — స్వస్తి.

ఉ. కోటిసువర్ణము ల్గుడులకుఁ, శతకోటి మహీసురాళికి,
గోటి గజాశ్వధేవులకుఁ, బది కోటులు నైన్యపాళికిఁ,

కోటి వృషోష్ఠకథులకు, గోటి మేకాలకు, జాగిలాలకు,
గోటులనూలు పేదలకు, గోటులనూలు నియుక్తకోటికి. 2

సు.—మీ డె'లత్ కాలీఫ్ హరూనల్ రషీద్ పాలికి వుండింది తోస్తుంది.
[అత్తగతము] ఖట్కం వట్టి నారు. ఢిల్లీ మీదికి కూడా వస్తారువాలా తోస్తుంది.
దచ్చిణంబండం అంతా వీరికి హ్వాధీనం వుంది. మారాజ్యంకంటే వీరిచే డెక్వా.
వీరినేయి యేలాగా తప్పించుకొని పోతాం? [ప్రకాశము] మహారాజ్, మేఘం
చాటులో పూర్వపు వున్నాడు, కింద అంతా ఆయన ప్రకాశం వుంది. ఆయన
కంటికి హగ్నడడు. అలాగా వున్నా ర్ మీ బడామంత్రి యుగంధర్ వారు.
వారికి మాకన్న తో చూడవాలా కోర్తాం.

రాజు.—అవశ్యము. మహామంత్రి గారు విజయం చేయు సమయమే.
వారు వచ్చునటకు మాతెప్పులు వచ్చిన యీ మహోత్సవమున సుల్తానుభాయి
గారి ప్రయాణ చుంగళముగా రవంత మేజువాటి కాసిత్తుమా?

సు.—చిత్తం కాసియ్యండి.

[అంతట వేశ్యాంగనలు మేళమున తోర్మత్రికము జరుపుదురు.

“నిన్నుంగని యెన్నుకొను” (109-వ పుట చూ).

ప్రతీ.—ప్రవేశించి జయము జయము జగదీశ్వరులకు. మహామంత్రి
గారు వస్తున్నారు. [అని నిష్క్రమించును.

[నేపథ్యమున దూరముగా]

ఓంభాయి, ఓంభాయి, ఓంభాయి, ఓంభాయి; పాడు, పాడు, పాడు,
పాడు; దీ, దీ, దీ, దీ, లీ పాడు, లీ పాడు. [వాద్యములు మ్రోగును.

రాజు.—[సుల్తానుతో] మామంత్రి గారు వచ్చుచున్నారు. మా వాద్య
ములు పోయి వారిని తెచ్చినవి.

సు.—మీ మంత్రిగారికి ఎంతా గౌరవం ఐనా సరి వుంటుంది.

[నేపథ్యమున దగ్గరగా.]

పాడు పాడు పాడు పాడు, దీ దీ దీ దీ, లీ పాడు లీ పాడు.

[వాద్యములు మ్రోగును.

రాజు.—మన మెదురువోయి వారిని తోడ్కొని రావలయును.

[అందఱు లేచి ఎదురు నడతురు. యుగంధరునితో

అందఱు మఱి వస్తరు.

రాజు.—[యుగంధరునితో], కూర్చుండుడు.

[అని ఆసీనుడేసి బ్రాహ్మిణు.

యుగం — సర్వాభ్యుదయోఽస్తు.

ఉ. శ్రీ యెసలూర మెట్టబడికి క్రిక్కిరించుంబడి నిల్చి, గర్భయన్
దాయు * కీరీటిసంఘము తడంబడి యెక్కట నీకు మ్రొక్కుచోడి,

† దోయధిపీచికావటలి ‡ దోరపుభోగ ముఱన్ సరత్నముల్

వేయితలల్ ముఱుంచుకొని విఙ్గిన్ మ్రొక్కుననంతుఁ బోలుకో. 3

[అన్నమదేవుడు యుగంధరునికి బ్రాహ్మిణు.

యుగం.—సర్వాభ్యుదయోఽస్తు.

ఆ. నూలు పత్తరము లనూనభక్తిరసాన

నిండ్ర సుఖతు నల యుపేంద్రపగిది,

నన్నమాదనీశ, యనపాయ లక్ష్మీశ,

కొలుపు మన్న నన్న, కోర్కు లలర. 4

[అందఱు కూర్చుందురు.

విశ్వాసరావు, అన్నమదేవమహారాజువచ్చిన యీమహాశుభమున ఇం
కొకవారము కచ్చరీలకు నెలవులూ, మహోత్సవములు, చాటింపించి జరిపింపుము.

విశ్వా.—మహామంత్రి గారి యాజ్ఞ.

రాజు.—తమ దర్శనము కొఱకు కనుపెట్టుకొని యున్నారు సుత్తాను
గారు. నిజనగరమునకుఁ బోవ త్వరపడుచున్నారు.

* కీరీటము దాల్చినరాజులయొక్క. † కడలియలలనమూహమందు.

‡ గొప్పజేహము.

సు.—సలాం యుగంధర్ మహామంత్రిగారికి.

యుగం.—సలాం. మాయంట ఆటుమాసము లయిన నిలువక ఆటుదిన ములకే విసివీరా సుల్తాన్ వారు?

సు.—తమరు చేసే షత్కారం, గౌరవం, మర్యాదాపల్ల యావజ్జీవం మీఠురేవుండడమే మాకీ యిష్టం. అయితే పోషడాన్ని కోరడాన్ని కారణాన్ని మహామంత్రిగారు యెరుగుదురే యెరుగుదురు. దయా వుంచి నెలవు దయచెయ్యవాలా కోర్తాము.

యుగం.—ఇంక వారిని నిలిపిన, వారికి వారికై యుద్విఘ్నరూపండు వారికిం గూడ సాపరాధుల మగుదుము. వా రెచటనున్నారో నిజనగరమునఁ దెలియదు. కావున వారిని పంపుట యుచితము.

[కంచుకి బాలుని తెచ్చి రాజుచెంత నిలిపి పోవును, బాలుడు

ప్రతాపరుద్రునికి అన్నమదేవునికి యుగంధరునకు ప్రణామిలును. అందఱు 'వళ్ళ, చిరంజీవ' అని ఆశీర్వదింతురు.

సు.—వీరు చిన్న ప్రతాపరుద్రమహారాజావారా?

అన్నను.—అవును.

సు.—సలాం చిన్న ప్రతాపరుద్ర మహారాజావారికి.

బాలుడు.—సలాం ఢిల్లీ సుల్తాన్ వారికి.

రాజు.—నాయనా, యిప్పు డిక్కడికి నీవు వచ్చినవనియేమి? పిలిపించకయే వచ్చితివి?

బాలుడు.—చిన్నాయన మహారాజుగారు కటకమునుంచి విజయం చేసినా రని విని వారిని సేవించుకొనడానికిన్ని ...

రాజు.—ఇంక చేమి?

బాలుడు.—ఢిల్లీ సుల్తానువారు ప్రయాణమని వారిదర్శనము చెయ్యడానికిన్ని.

అందఱు.—బరి బరి బరి బరి!

సుల్తాన్.—బలే బూరే! తుపాకికడుపున పిరింగి! చిన్న మహారాజా చారు, మీ స్నేహితులు ...

బాలుడు.—‘మీ’ అటారేమి? భావ బాగా రాదా?

సభ్యులు.—బలిబలి! అట్లు పుట్టుకలో రావలయుంగాని తెచ్చుకొన్న చచ్చునా!

సు.—పహవ్వా పహవ్వా! బలే! పొరబాటు; పొరబాటు మన్నించండి. తమ స్నేహితులు ఢిల్లీలో వున్నారు చిన్న సుల్తానువారు.

బాలుడు.—చాలా పంత్తోషం.

కంఠుకి.—[ప్రవేశించి వజ్రహారమొకటి రాజుచేత నిడి] జగదీశ్వరా, అమ్మగారు ఈవజ్రహారమును మహామంత్రిగారికి చాకలిని తెచ్చినందులకు, ఢిల్లీసుల్తానును పట్టితెచ్చినందులకు, వలీఖాన్ తలను, ఖుస్రాఖాన్ దేహమును, తెచ్చినందులకును, అని బహుమాన సూచకలేశమును పంపినారు.

[సుల్తాన్ తల యూచును.

రాజు.—[దానిం గొని పరికించి] అమ్మగారియాజ్ఞ శిరమున నవతం సిందితిని! ఆహా పర్వరూపమున విరచితము! ఏమి పాపనవర్ణములు!—

“త్రైలింగరాజ్య సింహాసన సంస్థాపక,

ఢిల్లీసురత్రాణ బందీ గ్రాహక.”

[అని చదివి లేచి హారమును యంగంధరుని మెడను వైచును.

సభ్యులు [తురకలుదప్పు]—జయ జయ త్రైలింగరాజ్య సింహాసన సంస్థాపక. ఢిల్లీసురత్రాణ బందీగ్రాహక; మహామంత్రి యంగంధర.

సు.—మహారాజ్, మేము నైవంచేష్టాచేత ఆవాడలోపడ్డాం, మీకి దొరికినాం, ఈయన పట్టినాడు మాకీ? మీరు ఈయనకీ అబంకీర్తి చేస్తారు తోస్తుంది.

చెళ్ళ.— “అల్లవా ఢిల్లీహో యల్లవా డల్లహో
కర్ణలేరికబోది కడలేరలేడు”.

సు.—చిత్తర్థుజోస్యలూ, మేము కబోదీ చెప్తావా? వుండు వుండు.
[స్మరణమభినయించి] జోస్యలూ, మాలో చచ్చినాడు, అదివానా యేమైనా
నాడు? ఆహా! వాడ్కి కూడా సంపీ యేసినారా!

చెకు.—వాడే అందఱు చంపివేసినాడు. వాని నెవడు చంప
గలవాడు!

సు.—మరి యేమైనాడు!

రాజు.—మీయెదుటనే యున్నాడు.

సు.—మాకీ అంతా పంజేఘం. ఆ దివానా దివానా అబ్బం, మీ
శంభ్రాణ్ణో మేము దివానా వున్నాం మహారాజ్.

రాజు.—వారే. [అని మోడ్చుకేలితో యుగంధరుని చూపును.
[సుల్తాన్, పజీరును ముక్కుమీద ప్రలుంచుకొందురు.

సు.—అల్లా! అల్లా! అల్లా అందుకీ మీరు రామేవరంబో సుర్గయా
పుఖార్ చేసినారు. తమరు యుగంధర్ మహామంత్రిగారు మాకీ నిజంగా
కబోదీ చేసినారు, మీవ్త మన్నీకి లేదు! ఆహా! మీరు ఆరు నెల్లు థిల్లీలో
దివానా తిరిగినారు, మీచరిత్ర మాకీ హాశ్వర్యం! బోధపడదు. అల్లా!
అల్లా! అల్లా! మీరు మాకీ ప్లేహితులు ఆయితే యెందుకీ పట్టి తెచ్చినారు!
మాకీ పత్రపులు ఆయితే పలికి యెందుకీ పహాయం చెయ్యలేదు. [అత్తగతము]
దివానా మన్నీకాదు, సైతాన్, చెప్పినార్ జవాన్లు!

యుగం.—అంకయూ మీ పజీరు విడిచిరెంతురు.

సు.—[దిగులతో] మీరుకూడా పజీరువోయి పజీరు! అల్లా అల్లా
అల్లా! ఇంకా యేమి తల్పినారు మాకీ యుగంధర్ మహారాజ్? [అని పజీ
ర్లకు దూరముగా నిలిచి] యిది మల్లీ వాడారాత్రి అవుతుందా యుగంధర్
మహారాజ్?

యుగం.—అట్లు కానేరదు. శివునియాజ్ఞ లేక పీమయూ కుట్టదు.
మీపజీర్లు బుద్ధిమంతులు, ఊహించి చెప్పదు రని మామూట. క్రమక్రమముగా

యుగం.—యెల్లని రమ్మను. పహారాలా నున్న యా చాకలిని తెప్పింపుము.

ప్రతి.—జగదీశ్వరులయాజ్ఞ. [అని నిమ్మ]మించును.
అంతట ఎల్లి ప్రవేశించును. వేరిగానిని జవానులు తెత్తురు.

యుగం.—[రాజుతో] ఇది చాకలియెల్లి. దీనిభర్త యీ పేరిగాడు. వీనినే వలీఖాన్ ఖయిదుగొనిపోవుట. వీనికిని దీనికిని ఏమో రగడయ్యెనది. ప్రభువే స్వయముగా విచారించవలయును.

సు.—[జనాంతికము, వజీరుతో] ఆల్లా! యిది అన్నిట్కిమిద వుంది. యీ గాడ్డాగోషం మాకీ పట్టి తెచ్చినాం. ఈడోబీకి మేం తాజీం యిచ్చినాం. మల్లీ వీడ్కి చూడటం హమ్మానం యేలాగా తింటాం?

రాజు.—పాపము! వీనినా వలీ గొనిపోయినాడు? తమ నీలిప్రభా వసువలన వీడు మరల వచ్చినందున దీనివలన తీసివది గదా, రగడ యే?

యుగం.—విచారించినగదా తెలియును?

సు.—[జనాంతికము వజీరుతో] వీడు మాచగ్ర యెన్నాకీ సిగడి మహారాజా కూర్చున్నాడు. యిట్ట వీవుతోలి వంగాడు. హల్లా! హల్లా! మాకీ చూరీ, వీడ్కిచూరీ! మాకీ నాచీ, వీడ్కి నాచీ? హా! యీభండాల్ తేలంగ్ కంత్తం! మాబుర్రాకీ ఆడ్డంగిల్వ కత్తిరించిందివాలా వుంది! యేమి చేస్తాం! యెవ్వాపోతాం!

బేతాళరావు.—[ప్రవేశించి] జయము జయము జగదీశ్వరులవారికి.

రాజు.—బేతాళరావు, ఏమి చేసినది?

బేతా.—తమ నెలవుప్రకారము, తురక ఖయిదులను వదివేలనుందిని విడుదలచేసి ఢిల్లీ వఱకు బత్తెము లిచ్చి సుల్తానువారికి పరివారముగా పిర్మ రించిరిని.

రాజు.—తమ్ములును నీవును నరసింహరాయలును సుల్తానువారిని మన నగరముదాట సాగనంపి రండు.

అన్నమ.—నాకు వచ్చియు రాకముందే అన్నగారు మిక్కిలి ప్రియమైనవని పెట్టినారు, మహాప్రసాదము.

దేతా. నరసిం.—ఏరినవారి చిత్తము. [అందఱు లేచి పరిక్రమింతురు.

సు.—[రాజుతో] తమరు నిల్వండి. సలాం మహారాజాభాయి. సలాం బగద్దాధిరా మహామంత్రియుగంధర్వేవ మహారాజ్. సలాంచిత్తర్లుజోష్యులు.

[వీరంబఱు వెంటవెంటనే సలాము చెప్పుదురు.

వజీర్లు అందఱకు సలాములు చేసి పొందుదురు.

సు.—[బాలునిచేయి ముద్దవొని] తమవద్ద నెలవు చిన్నమహారాజావారు.

బాలుడు.—చిత్తం. మాసలాం మాన్నేహితులు చిన్న సుల్తానువారికి చెప్పవలెనని కోర్తాము.

సు.—అచ్చా! అచ్చా!

[సుల్తాన్, వజీర్లు, అన్నమాదులును నిష్క్ర.)

ఇతరులు వచ్చి కూర్చుందురు.

యుగం.—ఎల్లీ, చెప్పకోవే.

ఎల్లీ.—[వడవడ పణుకుచు చేతులు మోడ్చుకొని] నానోట మాట రావటం లేదు మారాజా. నాపిరాదు యిని ఆయ న్నేమైనా శిచ్చ శేస్తా శేమో మారాజా? పిరాదు శేసుకోను సామీ.

యుగం.—వానిని శిక్షింపము, చెప్పకో.

ఎల్లీ.—మరుండి, సామీ, [అశ్రుగళము] ఏమి చెప్పుకొందును? [ప్రకాశము] మరుండి, యాయన పెత్తెలదురద మగారాజంటుండి.

యుగం.—[రాజుం గనః. చిటునగవుతో] విశద మగుచున్నదా?

[అందఱు నవ్వుదురు.

ఎల్లీ —నా శేమి తెల్తుండి, ఆయ నన్నామాట నాను శేప్పినాను మారాజా.

యుగం.—చెప్ప చెప్ప.

ఎల్లి.—[వణఁగుచు] మరుండి, అనాడు తమరితో శెప్పకొన్నా మాటే నుండి.

యుగం.—అదే, భయపడకు. పేరిగాని నేమియు నేయములే.

ఎల్లి.—[తల వంచి బిడియముతో] న నొల్లడంట, నాను కంపెల్ల నంట, యీ ణోయించలేనంట, పేడలేకుండా కూడు తినడంట.

రాజు.—నీ! పి! పి!

ఎల్లి.—[వణఁగుచు] ఆయన శెప్పినమాటేనుండి.

యుగం.—ఏం పేడ?

ఎల్లి.—దూడపేడ, బర్రి పేడ. అయి ఆయనకి మదనమంట. యింకా యెంతెంతో శెప్పినాడు సామీ.

యుగం.—ఏమేమో చెప్పు. భయపడకు.

ఎల్లి.—యేనిగల నెక్కినాడంట, యెల్లినకా డంతా యాతనికి లచ్చ లచ్చలు డండు డండా లెట్టారంట. యీలాగంతా శెస్తాడు మారాజా. యెక్కిడో, ఒడ్డిడో, తెలదు మారాజా. కూడు తినక యింటికిరాక ఒడ్డికి యెక్కిపోయినాడు మారాజా.

రాజు.—ఎందుచేత నీవు పనికిరా వన్నాడు?

ఎల్లి.—తను రాజంట, నరువుకొన్నోడంట.

విశ్వా.—[లేచి] మహాప్రభూ, నేను ఎల్లికి పకీలను.

రాజు.—ఏమి నీవాడము?

విశ్వా.—వీడు చదువుకొన్నందున, చాకళ్లలో చెడిపోయినాడు. కావున వీడే యెల్లికి పనికిరాడు.

ఎల్లి.—[సభాష్పముగా] నారాయణమూర్తి! పనికొస్తాడుసామీ, పని కొస్తాడు!

విశ్వా.—ఉండవే, నీకు తెలియదు.

ఎల్లి.—[దీనముగా] తెలుసును సామీ, పనికొస్తాడు.

రాజు.—ఏమిరా నీవాదము ?

పేరి.—[వడవడ వణకుచు చేతులు మోడ్చి] నేరనోంబుండి,
కాయాల దేవాదిదేవా. [అని సాగిలంబును.

చెతు.—నేను పేరిగాని పక్షిలను.

రాజు.—మీవాద మేమి ?

చెతు.—చదువుకొన్నను గూను పోలేరు గనుక నీడు చాకళ్లలా చెడ
లేదు. కావున ఎల్లికి పనికిరాడని మాననప్తిచేయుట తప్పు.

ఎల్లి.—దండం సామీ దండం. ఎల్లి దాన్ని రచ్చించండి మారాజా.

చెతు. జనా. పెద్దనెట్టి.—నీకుంటేపెట్టికులస్త్రీల కందఱుకు ఉన్న తరించి
పోదురు.

రాజు.—మంచిది, తీర్పు.—పేరిగానిపక్షిలు చేసినవాదము సరి. గూను
తీరిన గాని చదువుకొన్నవాడు గాఁడు. చాకలివాడే. ఎల్లికి పనికిపచ్చును.
మఱి వీనికి మహామంత్రి గారు మాదర్శన మనుగ్రహించినారు గావున ఇనా
మియ్యక మేము వంపఁగూడదు. [చింతించి] ఇదే యినాము. మీ రింక చాకి
కని మానవచ్చును. చాకళ్లకు నీడు కులముపెద్ద చాకలిదొర. చాకళ్లందఱు
వీనికి పన్ను చెల్లింపవలసినది. వీనికి పరివారము, ధనము, సకల సౌభాగ్యము,
మహల్, దూడపేడ, బట్ట పేడ, యిచ్చినారము. మంత్ర లిప్పడేయర్పాట్లు
చేయుదురు. [ఒకనాకరు వైపుచూచి] ఓరి, పీరింగనిపోయి దీనిని అప్పరస
వలెను వీనిని అనురేళ్ళరునివలెను కట్టించి తోడిగించి లేండి.

[ఎల్లి సాగిలంబడి లేచును. పేరి. ఏమియు తోచక నిలుచును.

ఎల్లి.—[చేయిపట్టి లాగుచు] రా మామా.

[అందఱు నవ్వుదురు. ఆశ్చర్యమునకు పేరి. తెలివి వచ్చి యెల్లితో నిష్క్ర.)

యుగం.—[ఒకనాకరుతో] ఆబ్రహ్మణుని తోడ్కొనిరా.

[వాఁడు నిష్క్ర)మించును.

అంతట అన్నమరాజు, బేతాళరావు, నరసింహరాయలును

ప్రవేశింతురు.

అన్నమ.—సుల్తాను వేగించి నడచినాడు. మమ్ము బలిమాలి బలిమాలి వెనుకకు మరల్చినాడు. జనాంతిక భాషికముల విజేర్లు తిమరాజ్యము చట్రా తిపై నెత్తి వేసినకుండ యయ్యె ననియు, శాము దేశాంతరమున పక్షిరులుగా బ్రతుకుట శ్రేయమనియు పలికినారు. నేను యుగంధరమహారాజు సాహాయ్య మున్నది, వెఱవకుడని హెచ్చరింపగా, వెఱంగుపడి మువ్వరు నంగీకరించిరి. ఈదుస్సన్నము సుల్తానునకు ఈజన్నములో లేరుట దుస్తరము.

అంతట అగ్రహారస్థుడు ప్రవేశించును.

యుగం.—ఏమయ్యో, మీరు వచ్చినవని?

బ్రాహ్మ.—*నవలక్ష ధనుర్ధరాధినాథే
పృథివీం శాసతి వీరరుద్రదేవే,
అభవ త్వర మగ్రహారపీఠా

[అని యర్థోక్తమున,

రాజు.—శివశివా! నాయెలుబడిలో అగ్రహారములకు పీఠ కలిగినదా?

విద్యా.—[తటాంస లేచి]

† కుచకుమ్భేషు కుర్రజ్ఞలోచనానామ్.

జనా. చెకు.—బళిబళీ! మహాకవీ, స్త్రీల పాలిండ్లయందు హారముల యిటుకటము మిక్కుటముగా కలిగినదంట.

* తొమ్మిదిలక్షల విలుకాండ్రకు దొరయగు ప్రతాపరుద్రమహారాజు భూమిని విలుచుండగా అగ్రహారములకు మిక్కిలి బాధ కలిగినది.

† లేడికన్నులవంటి కన్నులుగల స్త్రీలయొక్క చనుగుండలయందు అని యర్థము. దీనిచేర్చగా తృణీయపాదముయొక్క యర్థము. జనా. చెకు. చెప్పినవిధమున మాటినది.

రాజు.—ఓహో! విద్యానాథులవారా! [లేచి పొదములకు మ్రొక్కి-
మరలఁ గూర్చుండి] ఆనవాలు పట్టనందులకు మన్నింపవలయును.

యంగం.—అయ్యా, మీయగ్రహారమునకు తేమము చేసెదము, తేపు
మాకచ్చేరికి రండి. కూర్చుండుడు. [బ్రహ్మజుండు కూర్చుండును.

రాజు.—మహాసుభావా, తమకొమారితకు వివాహ మైనదా?

విద్యా.—[ఆత్మగతము] కృతికన్యం గూర్చి పలికెదఁగాక. [ప్రకా-
శము] మహారాజా, అట్లుండు కాశీలో నుండఁగా వివాహ మెట్లగును?

రాజు.—[ఆత్మగతము] కృతింగూర్చి పలుకుదున్నాఁడు మహాకవి.
[ప్రకాశము] ఏచ్చెనుగదా కాసిరాదా?

విద్యా.—ఇదిగో కాసిచ్చెద. 'తదేదలగ్నం సునినం తవేప విద్యాబలం
బుద్ధిబలం తదేన...'

[అని ప్రతాపరుద్రీయగ్రంథమును విప్పి ఒకటిరెండుస్లోకములం జదువును.
(55, 56వ పు. జా.) చెకుముకి ఆర్థము చెప్పును. విద్యానాథుండు గ్రంథ
మును రాజునకిచ్చును. రాజులేచి సనమస్కారముగా గ్రహించికూర్చుండును.

విద్యా.—ఇట్టి నగులు హఠఁగము కోరరు గాని హరిహరీనముగా కన్య
నిచ్చుట కన్యజనకులకు పెరువు తక్కువ, కావున ఈమలంకారమును గ్రహింప
వలయును.

[అని రాజుప్రేమ ముద్దులుండురమును తోడుగును.

[నేపథ్యమున దుందుభులు పుష్పపృష్టియు].

రాజు.—[నమస్కరించి, మోహ్వాదగేలితో] అంతటను వానినే తగుల
వేసితి నంటితి గదా.

విద్యా.—ప్రతిష్ఠాకమునను పేరు తగిలయున్నదో లేదో చూచిపోనుండు.

[నేపథ్యమున దుందుభులు పుష్పపృష్టియు].

[యంగంధరుండు రాజుచేతికి కొన్ని కాసనము లిచ్చును.

రాజు.—[చూచి ఆనందించి] విశ్వాసరావు, వీనిని ఆందింపును.

[అని ఒకటొకటిగా చూచి యిచ్చును. విశ్వాసరావు వరుసగా

విద్యా. చెకు. బేతాళ. నరసిం. పెద్దనె.—వీరికి ఇచ్చును.

యుగం.—ఏదినవారు మిమ్ము నందఱను దేశాధీశ్వరులను చేసినారు, మిత్ర గోష్ఠిగా భుర్యాద నిబంధించినారు.

[నేపథ్యమున దుందుభులు పుష్పశృష్టి.]

వారండఱం.—మేము ఏలినవారి సన్నిధానమందే యుండెదము, మాకు రాజ్యములే? అయినను సమ్మతమును గ్రహింపవలసివది. [అని గ్రహింతురు.

విశ్వా.—[ఒక శాసనము చేత నుండ] ఇది నుడివేలు దొరదారిది.

[పేరిగాడును ఎల్లియు ముస్తాబుతో ప్రవేశింతురు.

సభ్యులు.—బళి బళి బళి బళి!

[చాకర్ల సాగిలఁబడి లేతురు. విశ్వాసరావు పేరిగానికి శాసన మిచ్చును.

పేరి.—[వణఁకుచు ఉంచుకొని] యిదేంటి మారాజా?

విశ్వా.—కన్నుల నద్దకో, దీనిని దాచుకో, దీనివలన నీవు చాకలి దొరవు, ఇది పోయిన చాకలివి.

[పేరిగాడు తా నద్దకొని ఎల్లి కిచ్చును. ఎల్లియు కన్నుల నద్దకొనును. పేరి

గాడు ఎఱిఁగి చెప్పబోయి కడఁబడుచు నత్తివానివలెనై యూరకుండును.

రాజు.—ఏమిరా నీవు ఇంక చెప్పకొనునది? చాలదా?

పేరి.—నన్ను దొరని శేకినారు, ఎల్లిని—

[అని యథోక్తముతో నూరకుందురు. అందఱు నశ్చదురు.

రాజు.—మంచిది, మంచి యనుకూలనాయకుడవు నీవు స్వాధీనపతిక

అది. మందిది, ఎల్లిని దొరసానిని చేసినారము.

పేరి.—దండం మారాజా దండం. మరి నాకీవార మిచ్చిన బెప్పుదేము దాపడిలే, అయినపాదాల్లో పడతా.

[అని సభలో కలయ వెదకును. చెకుముకి విద్యానాథునికి చూటు తొలఁగును.

పేరి.—[విద్యానాథునిం గని] బెప్పుదేముడా నీవార మిది.

[అని సాగిలఁ బడును. ఎల్లియు పడును.

అంతకన్నను జేయవడెదరు లెండి.

[ఇరువురు లేరురు.

యంగం.—[రాజునుగూర్చి] పతా, నీ కింక నేదేని మనోరథం మిన్న
వచింపుము.

రాజు.—మహానుభావా,

శా. ధిల్లీ నాథుని మిత్రుఁ జేసితివి, * ధాటిధర్మ బాహ్యత్వం దా
వల్లిఖానశిరంబుఁ దెచ్చితి, † ద్విషదప్పందీకృతుఁ మత్సృజన్
ఇల్లాంబించితి చాకినేని, ‡ గజరా జేగన్ యము న్నానఁగా,
సల్లాపింపుమ యింకనుం గలుగునే, సర్వజ్ఞ, § యాశాస్యముల్ ! 6
అయిన నిది యగుఁగాక.

[ధరతవాక్యము]

(మానిని)

వానలు లోకశివం బక్కశంబుగ వాసవుఁ డిచ్చుకఁ గాలమునకె.
దేనియ జాల్కాన దేశము పండుక నివృత్త దమ్మక యాగకరుల్.
మానిత మామనుమార్గముఁ దప్పక మంతురుగాక నృపు ల్గతికె.
భూమకు లా కనిపుంగవులం బొరపొచ్చెము సేయరు గాక బుధుల్.

రాజు. — మహానుభావా.

* దాడియొక్క న్యాయమునకు వెలియుయన హృదయముగలవాఁడు.
† శత్రువులచేత చెఱఁబెట్టఁబడినవానిని. ‡ కటకబల్లహుఁడు. § శౌర
దగినది.

